

Sophie Holm

*Diplomatins
ideal och praktik*

Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748

FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN 2020

SOCIETAS SCIENTIARUM FENNICA

Finska Vetenskaps-Societeten, grundad 1838, är Finlands äldsta vetenskapsakademi, som publicerar forskning, utdelar stipendier och pris, tar initiativ och håller möten med föredrag. Societeten inledde 1996 ett publiceringssamarbete med syskonakademin Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1838 perustettu Suomen Tiedeseura on Suomen vanhin tiedeakatemia, joka julkaisee tutkimuksia, myöntää tutkimusavustuksia ja palkintoja, tekee aloitteita ja järjestää kokouksia. Seura aloitti 1996 julkaisuyhteistyön sisarjärjestönsä Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa.

The Finnish Society of Sciences and Letters, founded in 1838, is the oldest scholarly academy of Finland. It publishes research, awards research grants and prizes, takes initiatives and organizes meetings. In 1996 the Society established cooperation with its sister organization the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

Serien, som grundades år 1857, publicerar undersökningar om Finlands natur, befolkning och samhällsförhållanden. Utkommer med oregelbundna intervaller. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk utges inom ramen för publiceringssamarbetet med Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1857 perustettu sarja julkaisee Suomen luontoa, väestöä ja yhteiskuntaoloja käsitteleviä tutkielmia. Ilmestyy epäsäännöllisin välein. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk julkaistaan osana Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian välistä julkaisuyhteistyötä.

The series, founded in 1857, publishes monographs dealing with the nature, population and social conditions of Finland. Appears at irregular intervals. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk is part of the publishing cooperation between the Finnish Society of Sciences and Letters and the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Redaktör – Toimittaja – Editor
Stig-Olof Londen
Institutionen för matematik och systemanalys
Aalto universitetet
PB 11000, FI-00076 Aalto
stig-olof.londen@aalto.fi

Försäljning – Myynti – Dealer
Tiedekirja/Vetenskapsbokhandeln
Snellmaninkatu/Snellmangatan 13
FI-00170 Helsinki/Helsingfors
tiedekirja@tsv.fi, www.tsv.fi

Grafisk utformning och ombrytning: Minna Etsalo

Omslagsbild: Jan Caspar Philips,
*Representation du feu d'artifice,
tiré à La Haye le 13 juin 1749, à
l'occasion de la Paix d'Aix-la-Chapelle*
(detalj). Nederländsk gravyr 1749.
Rijksmuseum, Amsterdam.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 210

Sophie Holm

*Diplomatins
ideal och praktik*

Utländska sändebud
i Stockholm 1746–1748

Helsingfors 2020

Holm, Sophie 2020. Diplomatin ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748.

Akademisk avhandling som med tillstånd av humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet framlades till offentlig granskning och godkändes i december 2019.

Avhandlingen har delvis skrivits som en del av projektet *Upplysningens aktörer. Förändrade tänkesätt i 1700-talets Nordeuropa*, finansierat av Finlands Akademi 2017–2021 (finansieringsbeslut 307668 och 326253).

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 210, 225 pp.

ISBN 978-951-653-437-7 (tryckt version)

ISBN 978-951-653-439-1 (open access)

ISSN: 0067-8481

© Finska Vetenskaps-Societeten – Societas Scientiarum Fennica och Sophie Holm.

Abstract

During the 1740s, the War of the Austrian Succession influenced the foreign policy of many European countries. The Swedish Diet of 1746–1747 dealt with different alliance options, resulting in the diplomatic corps to engage more actively in government affairs in Stockholm. This dissertation examines diplomacy as a social practice created by individual agents by focusing on the relationship between diplomacy, opinions, and everyday conflicts.

The study builds on previous research on early-modern diplomacy, public opinion and foreign envoys in Sweden during the Age of Liberty. Contrary to studies highlighting foreign influence on Swedish politics, it focuses on influence in the opposite direction by discussing how local politics influenced the diplomatic agency of different embassies. The theoretical framework builds on the notion of early-modern diplomatic agents as an epistemic community with a shared set of norms and the notion that early-modern society was characterized by competing normative systems.

The study addresses three questions. First, and building on ideas of parallel diplomatic cultures in Europe, I examine Stockholm as a diplomatic arena. Second, following the notion of normative competition, I examine the norms defining the social scope of diplomacy. Finally, I discuss the mechanisms behind diplomats' management of opinion and conflict. Methodologically, the study is influenced by new diplomatic history. The perspective is actor-centred, focusing on the actions of individual diplomats rather than state interests on the macro level. The sources come largely from the British, Danish and French embassies in Stockholm and the Swedish authorities.

I show that Stockholm, as a diplomatic arena, was a shared experience that nonetheless contained diverging elements for the envoys in the city. This confirms the need for taking local and regional characteristics of early-modern European diplomatic cultures into consideration. I further highlight several norms underlying diplomatic practice. Envoys were supposed to fulfil expectations of diplomatic cooperation, impartial behaviour in public, social obligations at court and at the embassy, as well as discretion and abstinence in relation to political debates and rumours amongst the public. In all, I demonstrate that the diplomatic conflict which took place during 1747-1748 in Stockholm was a result of tensions around these norms, but also the result of an accumulation of conflict within the diplomatic everyday life and the political situation in the Swedish capital.

Sophie Holm

sophie.m.holm@gmail.com

Sammandrag

På 1740-talet påverkades den europeiska allianspolitiken av österrikiska tronföljdskriget. Olika allianspolitiska alternativ aktualiserades under den svenska riksdagen 1746–1747, vilket avspeglade sig i ett ökat engagemang inom diplomatikåren i Stockholm. I avhandlingen undersöks diplomati som en social praktik skapad av enskilda aktörer genom en granskning av kopplingen mellan diplomati, opinionsbildning och konflikthantering på mikronivå.

Undersökningen bygger på forskning kring tidigmodern diplomati, opinionsbildning och utländska sändebud i frihetstidens Sverige. I motsats till perspektiv som fokuserat på utländska makters inflytande över svensk politik fokuserar studien på en påverkan i motsatt riktning genom en diskussion kring hur det politiska läget påverkade det diplomatiska aktörskapet vid olika beskickningar. Tolkningsramen utgörs dels av uppfattningen om tidigmoderna, diplomatiska aktörer som en epistemisk gemenskap med gemensamma normativa uppfattningar, dels av uppfattningen om en konkurrens mellan olika normativa system i det tidigmoderna samhället.

Utgående från dessa ansatser besvaras en tredelad frågeställning. Mot bakgrund av uppfattningen om parallella diplomatiska kulturer i Europa undersöks vilken typ av diplomatisk tjänstgöringsort Stockholm utgjorde. Med utgångspunkt i normkonkurrensbegreppet granskas vilka normer som avgränsade diplomatins sociala spelrum. Slutligen undersöks hur opinionsbildningens och konflikthanteringens mekanismer såg ut. Metodologiskt företräder undersökningen kulturhistorisk diplomatiforskning. Perspektivet är aktörscentrerat med fokus på enskilda sändebuds handlingsutrymme i stället för statsintressen på makronivå. De huvudsakliga källorna utgörs av brittiska, danska och franska beskickningsarkiv och svenska myndighetsarkiv.

Avhandlingen visar hur Stockholm i egenskap av diplomatisk arena både utgjorde en delad upplevelse och olika erfarenheter för sändebuden, vilket understöder vikten av att beakta lokala och regionala särigheter inom det tidigmoderna Europas diplomatiska kulturer. Ur granskningen av den diplomatiska praktikens normer framgår att diplomatikåren förväntades uppfylla ett diplomatiskt samarbete, ett opartiskt beteende i det offentliga, sociala förpliktelser vid hovet och ambassaden samt en diskretion och avhållsamhet visavi politiska debatter och rykten bland allmänheten. Slutligen visar undersökningen att den diplomatiska konflikt som utspelade sig i Stockholm 1747–1748 var en följd av spänningar kring dessa normer, tvister i den diplomatiska vardagen samt det politiska läget i den svenska huvudstaden.

Sophie Holm

sophie.m.holm@gmail.com

Förord

Många personer har under årens lopp funnits vid min sida och erbjudit all den hjälp och det stöd som ett avhandlingsprojekt erfordrar. Ett förord kan på intet vis avspegla flera års uppmuntran och jag känner stor tacksamhet i förhållande till alla som varit en del av denna upplevelse.

Inledningsvis riktar jag ett hjärtligt tack till de personer som bidragit med värdefulla kommentarer i processens slutskede: professor Daniel Riches, som både axlat uppdraget som opponent och förhandsgranskare, och avhandlingens andra förhandsgranskare professor Petri Karonen. Även universitetslektor Svante Norrhem har läst och kommenterat en långt hunnen manusversion. Jag tackar även särskilt Finska Vetenskaps-Societeten för att avhandlingen publicerats efter disputationen i serien *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* och redaktör Stig-Olof Londen för det redaktionella arbetet.

Tack till professor Henrik Meinander för skarpa kommentarer under forskarseminariet vid det svenskspråkiga läroämnet i historia vid Helsingfors universitet. Min handledare, docent Björn Forsén är värd ett stort tack för en återkommande uppmuntran till fortsatta forskningsinsatser. Min andra handledare, professor Charlotta Wolff har på alla sätt stöttat mig på forskarbanan. Våra möten kring avhandlingen har kantats av diskussioner kring akademiska kulturer, forskningspolitik och samhällsfrågor. Det har varit ett hedersuppdrag att medverka i forskningsprojektet *Agents of Enlightenment. Changing the Minds in Eighteenth-Century Northern Europe*. Jag tackar även professor emeritus Matti Klinge för visat intresse.

Det har varit en stor tillgång att få arbeta med avhandlingen inom en rad vetenskapliga sammanhang. I början hade jag glädjen att medverka i forskningsprojektet *Kontakter, nätverk och innovationer. Sjöfästningen Sveaborgs grundande, ekonomisk-sociala konsekvenser och roll som centrum för innovationer, ca 1730–1809*. Jag vill tacka universitetslektor Panu Pulma för denna möjlighet samt för det resebidrag projektet erbjöd. Tjänsten som historiska nämndens sekreterare vid Svenska litteratursällskapet i Finland tryggade avhandlingsprojektet ekonomiskt i flera år. Jag tackar nämndens ordförande, docent Ann-Catrin Östman och forskningsenhetens chef, docent Christer Kuvaja, för ett smidigt samarbete. Den mångvetenskapliga arbetsgemenskapen på SLS forskningsenhet var en inspirerande arbetsmiljö. Jag riktar även ett varmt tack till personalen och forskarna, i synnerhet professor Pierre-Yves Beaupaire vid Centre du Méditerrané Moderne et Contemporaine vid Université Nice Sophia Antipolis för att de tog emot mig som gästforskare i avhandlingens slutskede. Denna vistelse möjliggjordes av ett stipendium från Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse som jag likaså riktar ett tack till.

Under hela doktorandtiden har jag stötts av flera erfarna forskare som inte haft något formellt ansvar för mina vetenskapliga framsteg. Sjuttonhundredatalsforskarna docent Henrika Tandefelt och professor Johanna Ilmakunnas har varit en stor inspiration. Er beredskap att läsa och kommentera texter har ingett den oerhört viktiga känslan av att avhandlingen har en potentiell publik. FD Jani Marjanen har likaså visat ett uppmuntrande intresse och idogt försökt göra mig till begreppshistoriker, hittills med klen resultat. Professor Peter Stadius har stöttat avhandlingsarbetet på ett alldeles speciellt vis. Vårt gemensamma intresse för Spanien har varit en viktig ljuspunkt, då den nordiska forskartillvaron blivit alltför mörk. FL Rainer Knapas har kommenterat små och stora texter genom hela doktorandtiden. Din skugghandledning av unga forskare är essensen av vad en akademisk gemenskap kan och bör innebära.

Flera andra personer och instanser har ingett en värdefull känsla av delaktighet, framför allt forskarseminariet vid det svenskspråkiga läroämnet i historia som utgjorde en fast punkt under de första åren. Jag riktar ett kollektivt tack till alla på seminariet samt övriga forskarkolleger vid universitetet. Jag vill också tacka FD Jennica Thylin-Klaus och FM Jens Grandell för ett roligt samarbete inom redaktionen för *Historisk tidskrift för Finland* samt arbetsgemenskapen på Spiritus Historiæ, särskilt PD Antti Parpola som vågade tro på att en 1700-talsforskare kan syssla med muntlig historia. Tack till Finska sällskapet för 1700-talsstudier för trevlig samvaro och för möjligheten att träffa 1700-talsforskare i internationella sammanhang. FD Lisa Hellman är värd en eloge för de forskarmöten hon lyckats skapa mellan diplomatihistoriker i olika länder.

Utän ett akademiskt kamratsöd skulle den här avhandlingen inte existera. My Helsing har erbjudit ett ovärderligt stöd under en stor del av processen. Din uppmuntran och våra gemensamma diskussioner kring vad det innebär att vara (ung) forskare har varit av avgörande betydelse. Josephine Hoegaerts har gett behövliga perspektiv på den akademiska vardagen i Helsingfors. Betydelsen av att du påminnt mig om vad en doktorsavhandling är och vad den inte är kan inte nog lyftas fram. I Mirja Österbergs och Miriam Rönqvists

sällskap har jag funnit styrkan att tänka fritt kring forskartillvaron. Magdalena af Hällström, Sofia Gustafsson och Julia Dahlberg har erbjudit det viktigaste kamratstödet man kan önska sig: ni har fyllt avhandlingsåren med värme och glädje.

Sist men inte minst vill jag lyfta fram det stöd jag haft till vardags. Mina föräldrar och mina bröder har sett till att det finns ett liv utanför, och efter avhandlingen, fyllt av musik i ständigt nya kategorier. Eliel Kilpelä och Kira Pihlflyckt har ställt upp med allt från proviant till korrekturläsning. Att ha en vän som delar samma ohejdade och okategoriserade nyfikenhet i kulturella och samhällsliga frågor är en rikedom. Eliel har avbrutit min koncentration med otippade musik- eller lästips precis då jag behövt det. Kira har alltid funnits där, villkorslöst. Den här avhandlingen tillägnar jag er två.

Helsingfors, den 10 februari 2020

Sophie Holm

Innehåll

Abstract.....	6
Sammandrag.....	7
Förord.....	9
Innehåll.....	12
<i>Inledning...</i>	14
Forskningstraditioner och tolkningsram	17
Opinionsbildning och utrikespolitik.....	17
Diplomatisk praktik.....	19
Utländska sändebud i det frihetstida Sverige	23
Frågeställning och ämnesavgränsning	25
Källor och metod.....	30
Beskickningsarkiv och diplomatisk litteratur	30
Myndighetsarkiv och opinionsbildande källor	36
Del I: Den diplomatiska arenan	40
<i>Bakgrund: Stockholm 1746.....</i>	<i>41</i>
Europeiska spänningsfält och svensk riksdag.....	43
Diplomatiska aktörer	51
<i>Sverige som förhandlingspart.....</i>	<i>65</i>
Administrativ mångfald.....	66
Förhandlade privilegier	73
Språk och förvaltning	80
Del II: Ett värv och dess vilkor	88
<i>Kommunikativ kontext.....</i>	<i>89</i>
Postgångens allsmäktighet.....	90
Översättnings- och tolkningsarbete.....	101
Att fånga stadens brus.....	108
<i>Umgängesideal.....</i>	<i>115</i>
Den samarbetsvilliga förhandlaren.....	116
Det opartiska sändebudet	123
Den sociala ambassadören	130

Del III: Diplomati på prov	140
<i>Opinionsbildning</i>	141
Kontrollbehov	142
Diskretion som dygd	148
Att bryta tystnaden	157
<i>Konflikthantering</i>	168
Vardagens konfliktstoff	169
Från rättegång till incident.....	180
Varför schism?	187
<i>Konklusion</i>	196
Källor och litteratur	206
Bilder.....	206
Arkiv.....	208
Tryckta källor.....	209
Tidningar.....	210
Litteratur	210
Digitala uppslagsverk och databaser	224

Förkortningar och principer för citat

AD	Archives diplomatiques, La Courneuve
CP	Correspondance politique
DAF	Dictionnaire de l'Académie française
DM	Diplomatica Muscovitica
GStA PK	Geheimes Staatsarchiv preussischer Kulturbesitz, Berlin
KB	Kungliga biblioteket, Stockholm
NA	The National Archives, Kew
NB	Nationalbiblioteket, Helsingfors
NNBW	Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek
OED	Oxford English Dictionary
RA, Köpenhamn	Rigsarkivet, Köpenhamn
RA, Stockholm	Riksarkivet, Stockholm
RUP	Riksrådsprotokoll i utrikesärenden
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SP	State Papers
SSA	Stockholms stadsarkiv
TKUA	Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling
UUB	Uppsala universitetsbibliotek
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv, Wien

Originalcitat ur avhandlingens källor har återgivits utan modernisering av språket, förutom interpunktion i undantagsfall.

Inledning

Deras ministrar har å sin sida inte försummat att fylla måttet och fortsatt att ständigt hitta något att klaga över. I rättvisans namn måste jag erkänna att de bidragit mycket till att med sin häftighet in i minsta detalj framhäva mitt taktfulla sätt till det yttersta.¹

I december 1747 avslutades en svensk riksdag som varat i ett år och tre månader. Det danska sändebudet i Stockholm, Niels Krabbe Vind, hade aktivt följt med ständernas sammanträde och gav i december en bedömning av riksdagens resultat. Ur utrikespolitisk synvinkel hade Frankrike och Preussen utgått med segern, medan Sveriges relationer till Storbritannien och Ryssland skakats. I förhållande till Danmark såg situationen, enligt Vind, ljus ut, eftersom ”den svenska nationens” tillgivenhet för Fredrik V, sedan föregående år kung av Danmark, växte dag för dag. Riksdagens militärpolitiska beslut omfattade en storsatsning på försvaret i öster och enbart i mindre grad i söder mot Danmark. Vind såg detta som en direkt följd av att han hade lyckats övertyga ständerna om det danska hovets försiktighet visavi Sverige. De brittiska och ryska sändebuden hade däremot genom ett alltför häftigt beteende uppnått raka motsatsen. Tack vare deras oskicklighet och förhastade reaktioner, påpekade Vind, framstod hans agerande i all sin taktfullhet.

¹ "Leurs Ministres de leur coté n'ont rien négligé pour combler la mesure ; Ils continuent de trouver quelque sujet de plainte, de sorte que je dois en vérité leurs rendre la justice, qu'ils ont contribué beaucoup jusques dans les plus petites occasions à donner par leurs vivacités un grand relief à la douceur de ma Conduite." Vinds depesch n:o 67 22.12.1747/2.1.1748, Niels Krabbe Vinds kopibog over relationer 1747 RA-78-298, Stockholm, diplomatisk repræsentation (1744-1771), TKUA, RA, Köpenhamn.

Det danska sändebudets val att kritiskt granska övriga medlemmar av en lokal diplomatkår – ministrar i det samtida språkbruket – är ett återkommande tema i hans depecher. Han var inte ensam om att bevaka andra sändebud, både personer han samarbetade med och personer som representerade motsatta intressen på en utrikespolitisk arena. I samtida franska rapporter från Stockholm är liknande kommentarer också mycket vanliga. Särskilt tacksamma objekt hade Vind och den franske ambassadören Lanmary i de brittiska och ryska sändebuden som Vind hänvisade till i citatet ovan, i och med att dessa under riksdagens lopp råkade på kollisionkurs med den svenska statsledningen. Att kritisera en diplomatisk kollega var ett effektivt retoriskt grepp för att framhäva sig själv. Om man antar att kritiken inte var slumpmässig utgör dylika kommentarer samtidigt ett vittnesmål kring hur ett sändebud förväntades bete sig.

Den här typen av förväntningar är särskilt intressanta under 1700-talet. Termerna 'diplomate' och 'diplomatie' uppstod på franska först under detta sekel och spred sig därefter till andra språk.² Före det fanns ingen motsvarande samordnande term för det värv som kretsade kring att "sköta ett rikets utrikespolitik".³ Däremot var litteraturen i en genre som anakronistiskt kunde kallas för diplomatisk teori omfattande. Den här typen av litteratur handlade i enlighet med ett samtida språkbruk om "den ideala ambassadören" eller "konsten att förhandla".⁴ Uppkomsten av en beteckning för denna konst i slutet av seklet antyder att 1700-talet utgör en betydelsefull period i övergången från tidigmodern till modern diplomati. Frånvaron av samma beteckning under största delen av seklet väcker å sin sida frågor kring hur epokens diplomater kan och borde bedömas.

Föreliggande avhandling utgår från att betrakta diplomati som en social praktik skapad av enskilda aktörer. Detta inkluderar ett antagande om att det fanns en normativ logik och en diplomatisk kultur bakom kritik i stil med Vinds bedömning av den övriga diplomatkårens agerande som antingen taktfullt eller taktlöst. Undersökningens syfte är att granska de normer som styrde 1700-talets europeiska, diplomatiska praktik genom en undersökning av kopplingen mellan diplomati, opinionsbildning och konflikthantering i en specifik geografisk, politisk och kulturell miljö: utländska sändebud i Stockholm under 1746–1747 års riksdag och dess efterspel följande år. Granskningen baserar sig på en jämförande läsning av beskickningsarkiv, diplomatiska handböcker och svenska myndighetsarkiv. Den besvarar huvudfrågorna vilken typ av diplomatisk arena Stockholm var, vilka normer som avgränsade det diplomatiska spelrummet och vilka mekanismer som aktiverades då sändebud utövade opinionsbildande verksamhet eller hanterade konflikter på mikronivå. Undersökningen bygger på tidigare forskning kring tidigmodern diplomati, kommunikation och opinionsbildning samt utländska beskickningars koppling till svensk politik under frihetstiden.

² Se 'diplomatie' i DAF, 'diplomati' i SAOB ('diplomati') samt 'diplomacy' i OED.

³ Det äldsta exemplet i SAOB ('diplomati') är från slutet av 1700-talet (1796), då termen börjar användas på svenska i betydelsen "konst eller sätt att leda underhandlingar med främmande makter, att sköta ett rikets utrikespolitik genom underhandlingar".

⁴ Typiska titlar för den här typen av handböcker var eller innehöll *Legatus* eller *De legatis* på 1400- och 1500-talen, *Ambassadeur* eller *Le parfait ambassadeur* på 1600-talet, *Ministre public* eller *Art de négocier* på 1700-talet. Ambassadör användes som allmän term för sändebud av olika rang fram till slutet av 1600-talet. Först efter 1800 började 'diplomati' respektive 'diplomati' användas i titlarna inom genren. Kugeler 2006, 39.

Forskningstraditioner och tolkningsram

Opinionsbildning och utrikespolitik

Utrikespolitiska frågor hade enligt vissa historiker en avgörande betydelse för framväxten av ideologier och av politiska grupperingar på ett inrikesplan under tidigmodern tid.⁵ Från och med början av nya tiden tvingade en militär kapplöpning och ett stort antal militära konflikter Europas kungamakter till olika åtgärder för att öka statsmaktens inkomstkällor. De konflikter och det motstånd som detta väckte på ett inrikesplan stod därmed i direkt relation till konkreta utrikespolitiska frågor som militära allianser och krig.⁶ Politik var i stor utsträckning detsamma som utrikespolitik fortfarande under 1700-talet.⁷ Diskussioner om utrikespolitiska frågor i pamfletter som riktade sig till en större publik än enbart en beslutsfattande elit gick därmed hand i hand med uppkomsten av det som sedermera kallades för allmän opinion (*opinion publique*, *public opinion*, *öffentliche Meinung*) och som från och med 1700-talet skulle få en allt större politisk betydelse.

Vad gäller framväxten av en allmän opinion ses i många sammanhang 1700-talets andra hälft eller särskilt mitten av 1700-talet och tidsperioden strax därpå som en vattendelare.⁸ I Sverige har 1766 års tryckfrihetsförordning varit en oundviklig milstolpe i beskrivningar av den frihetstida opinionsbildningen. Den korta period av aktiv, offentlig politisk debatt som följde på förordningen har varit ett tacksamt studieobjekt.⁹ Småningom har emellertid det traditionella fokus som i Jürgen Habermas anda fästs vid dessa omvälvningar inom den offentliga debatten och vid nya, tryckta media ersatts av ett intresse för media som inte var nya och debatter som inte var subversiva.¹⁰ Inom en svensk kontext har exempelvis Erik Bodensten påpekat det viktiga i att inte överdriva tryckfrihetsförändringens betydelse för en politisk offentlighet eller allmän opinion. För att inte låta det faktum att tryckfrihet infördes vid en given tidpunkt överskugga ”att en allt stridare ström politisk litteratur redan hade lämnat tryckerierna i flera decennier” använder sig Bodensten följaktligen av handskrivna politisk litteratur för att kunna greppa en debatt utanför censuren före tryckfrihetsförordningen.¹¹

I de förändringar som karakteriserade diskussionen bland allmänheten under 1700-talet utgjorde utrikespolitiska frågor en betydelsefull faktor, eftersom statsmaktens

⁵ Se Onnekink & Rommelse 2011, särskilt von Friedeburg 2011.

⁶ von Friedeburg 2011.

⁷ Leigh Ewing 2014, 14.

⁸ Se t.ex. Melton 2001 för 1760-talet som vattendelare i Storbritannien och Leigh Ewing 2014 för 1750-talet i en europeisk kontext. Vad gäller ett förändrat inbördes förhållande mellan det hemliga och det offentliga, större krav på offentlighet samt nya uppfattningar av offentlighet under 1700-talet, se Hölischer 1979, 7 ff.

⁹ För studier i svensk politisk kultur mellan tryckfrihetsförordningen och Gustav III:s statskupp sex år senare, se Skuncke & Tandefelt 2003. Bland bidragen i antologin kan särskilt Marie-Christine Skunckes beskrivning av hur de ofrälse nya politiska roll och ställning inom medier i slutet av den svenska frihetstiden skapade en ny ”ofrälse offentlighet” nämnas i det här sammanhanget; Skuncke 2003, 286. För förändringar i synen på allmänheten (från något farligt till något högaktat) i det frihetstida Sverige se även Sennefeldt 2006.

¹⁰ För en presentation av den diskussion som pågått sedan publiceringen av Habermas *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* (1962) hänvisas till det stora antal publikationer i ämnet, se t.ex. referenser i Van Damme 2007 och Rospocher 2012; för en reflektion om brister och fördelar med att tillämpa Habermas på det frihetstida Sverige, se Sennefeldt 2011, 20–26.

¹¹ Bodensten 2016, särskilt 126.

kontrollförsök kring dem var potentiellt kraftiga.¹² Frågan om hur statsangelägenheter debatterades har lyfts fram även av Tabetha Leigh Ewing i en undersökning av rykten i Paris kring österrikiska tronföljdskriget på 1740-talet.¹³ I enlighet med Robert Darnton utgår Leigh Ewing från å ena sidan en norm bestående av kungligt monopol på all information som gällde statsmaktens angelägenheter och å den andra sidan en debatt detta monopol till trots.¹⁴ Leigh Ewing poängterar att den ryktesspridning som skedde utanför censurernas begränsningar måste ses som paradoxal ur ett samhällsligt perspektiv. Ryktesspridningen kring militära och diplomatiska nyheter i Paris var inte nödvändigtvis ett kritiskt ställningstagande mot regimen, men bidrog ändå till att bana väg för påföljande decenniernas omdefiniering av den politiskt intresserade allmänhetens och dess opinions betydelse.¹⁵

Vad gäller det frihetstida Sverige har Karin Sennefelt på ett liknande sätt lyft fram betydelsen av en allmän opinion i och med att denna bevakades noggrant av makthavare och togs med i beräkningen då beslut fattades.¹⁶ Ryktens opinionsbildande kraft och därmed potentiellt omvälvande funktion i samhället kan närmast på olika sätt. Det finns en väsentlig skillnad mellan studier som ser ryktesspridning som en önskan hos olika samhällsskikt att utöva kontroll över en politisk och social omvärld å ena sidan,¹⁷ och den diskrepans mellan intention och verkan som Leigh Ewing belyst å den andra. Förekomsten av en växande, delvis offentlig debatt under 1700-talet får enligt Leigh Ewing inte automatiskt kopplas ihop med samtida kritik av de tidigmoderna monarkiernas politiska strukturer till exempel bland radikala upplysningsfilosofer.¹⁸ Hennes tolkning kan jämföras med Filippo de Vivos avståndstagande från en motsättning mellan forskningstraditioner kring dels propaganda och dels den borgerliga offentlighet och uppmaning att i stället se ”tidigmodern politisk kommunikation som en tät, tidvis kreativ, växelverkan mellan ett flertal aktörer i politisk konflikt”¹⁹

Antagandet att en politisk debatt på samma gång kunde acceptera en censurerad diskussionskultur och vara förutsättningen för en förändring i densamma är särskilt relevant i kopplingen mellan diplomati och allmän opinion. Helmer Helmers har lyft fram den mångfald av kommunikativa metoder sändebud använde sig av under tidigmodern tid. Han gör gällande att det även under ifrågavarande tid fanns något som skulle kunna kallas för ”offentlig diplomati” (*public diplomacy*) i enlighet med det moderna, sedan efterkrigstiden använda begreppet för att beteckna en statslednings försök att påverka allmänna

¹² Den danska pressen kunde exempelvis behandla inrikespolitiska angelägenheter i allt högre grad, medan rikets utrikespolitik hölls hemlig och danska läsare var hänvisade till utländska aviser för dylika nyheter (Feldbaek 2002, 257–258). I svensk press behandlades vid mitten av 1700-talet enbart officiella nyheter om statsapparaturen eller civila nyheter (Oscarsson 2000, 122). Militära frågor och frågor i anknytning till stats säkerhet utgör i viss mån fortfarande idag ett undantag i nationella offentlighetslagar: för Finland se Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (21.5.1999/621), 24 §; för Sverige se Offentlighets- och sekretesslag (2009:400), 15 kap.

¹³ Leigh Ewing 2014.

¹⁴ Jfr Darnton 2000.

¹⁵ Leigh Ewing 2014.

¹⁶ Sennefelt 2003, 214.

¹⁷ Se t.ex. John M. Hunts kommentarer om rykten kring påvens död i 1500- och 1600-talens Rom (Hunt 2014, 156–157): "The pope could not stop his subjects from commenting on his health and his daily activities. Rumours reflected a desire among Romans of all ranks to shape and control the social and political world around them."

¹⁸ Leigh Ewing 2014, 27, 31.

¹⁹ de Vivo 2007.

opinioner i andra länder.²⁰ Många frågor kvarstår kring diplomati och offentlighet, enligt Helmers särskilt frågorna om den offentliga diplomatin såg olika ut beroende på statskicket där den utövades, om det fanns riktlinjer för hur diplomati kunde utövas i det offentliga och om man kan urskilja förändringar i diplomatisk publicitet över tid. Därtill pekar Helmers resultat på vikten av att lyfta fram gränsöverskridande aktörers betydelse inom tidigmoderna informationsflöden, nyhetsmarknader och offentliga debatter.²¹ Vissa nyheter, skrifter och debattinlägg skrevs och spreds uttryckligen med tanke på en gränsöverskridande, kosmopolitisk läsekrets eller läsare i ett flertal geografiska kontexter. De var en del av det som Joad Raymond kallat för en ”transnationell informationskultur” och som kännetecknades av rörlighet, översättning och föränderlighet.²²

Helmers fokuserar, liksom många andra studier kring diplomati och kommunikation i Europa, på slutet av 1500-talet och 1600-talet.²³ Därmed uppstår frågan vad som händer med en opinionsbildande diplomatisk verksamhet under följande sekel och en allt aktivare politisk debatt bland allmänheten. Den teoretiska utgångspunkten för föreliggande avhandling är den betydelse av tidigmodern ”offentlig diplomati” som Helmers påvisat å ena sidan och det av Leigh Ewings påvisade motsatsförhållandet mellan resultat och intentioner i det tidiga 1700-talets ryktesspridning å den andra. Sändebud strävade knappast efter att omkullvälta det system de var en del av. Deras uppdrag förutsatte ett framgångsrikt anammande av rollen som en furstlig representant. Samtidigt kan det antas att de anpassade sig till nya förhållanden och deltog i den ryktesspridning som implicit kom att omvandla det politiska landskapet. De förtjänar därmed att lyftas in i historieskrivningen kring tidigmodern opinionsbildning och politisk debatt.

Diplomatisk praktik

Den europeiska diplomatins rötter har, framför allt genom klassiska verk som Garrett Mattingly *Renaissance diplomacy*, setts i uppkomsten av permanenta beskickningar i 1400-talets italienska stater.²⁴ I en sorts blochsk ursprungshistoria likställdes övergången från tillfälliga beskickningar till permanenta med etableringen av ett system för hur relationerna mellan politiska enheter upprätthölls.²⁵ Frånvaron, och uppkomsten, under 1700-talet av en beteckning för det som i dag ses som en relativt tydligt avgränsad verksamhet behöver emellertid en förklaring som går djupare än enbart ett sökande efter den moderna diplomatins rötter under tidigare sekel. De senaste två decennierna har karaktäriserats av en dylik omvärdering av den europeiska diplomatins historia så som den framställdes av bland andra Mattingly. Den historievetenskapliga tyngdpunkten har flyttats allt mer från innehåll

²⁰ Helmers 2016.

²¹ Om en historiografisk skiftning bort från nationella studier i tidigmoderna nyhetsmarknader, se Davies & Fletcher 2014, 7. Jfr även Peacey 2016.

²² Raymond 2014. Vad gäller en gränsöverskridande nyhetsförmedling i Europa se även Raymond & Moxham 2016. För studier med fokus särskilt på kopplingen mellan diplomati och en gränsöverskridande kommunikation se t.ex. Ghobrial 2014 och Rönnqvist 2017.

²³ Så även t.ex. Ghobrial 2014, Peacey 2016 samt Sowerby 2016.

²⁴ Mattingly 1964.

²⁵ För idealiseringen av ett ursprung, se Bloch 1992, 24–29.

till form, från händelsekedjor till kultur, miljöer och praktiker. Utvecklingen sammanfattas i beteckningen *new diplomatic history*, vars syfte med John Watkins ord kan beskrivas som en mångdisciplinär nytolkning av hur tidigmodern diplomati kan och borde studeras.²⁶ Genom ett växande antalet studier med ett brett kulturhistoriskt perspektiv på utrikespolitik har den moderna diplomatins teleologiska uppkomstnarrativ omdefinierats,²⁷ vilket i positiv bemärkelse skapat en ”rörigare” bild av äldre tiders diplomati.²⁸

Omdefinieringen har både ändrat vilka aktörer som ges en nyckelroll och vilka förklaringsmodeller som tillämpas på deras beteende. Äldre forsknings fokus på kabinett och ackrediterade diplomater har utvidgats dels genom att de utrikespolitiska administrationernas hela hierarki beaktats samt dels genom att informella aktörsgrepp inkluderats. Ett exempel på ett breddat aktörsperspektiv är studier kring konsulväsendets historia.²⁹ Forskare så som historieantropologen Natalie Rothman har å sin sida poängterat betydelsen av att beakta förmedlande individer som inte var ambassadörer under tidigmodern tid, i stället för att behandla den här typens aktörer som ”vitt brus”.³⁰ En mer nyanserad bild av aktörerna inom diplomatin åskådliggör den mångfacetterade verklighet som låg bakom frånvaron av en yrkesbeteckning. Samtidigt har även sättet att närma sig historiska aktörer förändrats. Historiker så som Ursula Lehmkuhl har bidragit till ett ökat intresse för det ”utrikespolitiska förfarandets sociala och kulturella villkor”.³¹ I enlighet med en kulturvetenskaplig utgångspunkt, har Lehmkuhl bland annat uppmanat till att inte enbart beakta diplomatiska aktörers intentioner och motiv utan även rekonstruera regler och normer och den kontext som ger handlingar betydelse.³² I den här andan konstaterade Daniel Riches, i en studie kring protestantisk kosmopolitism och diplomatisk kultur i relationerna mellan Brandenburg och Sverige, det omöjliga i att historiografiskt åtskilja den tidigmoderna diplomatin från dess intellektuella, kulturella och religiösa kontexter.³³

Den (politiskt) kulturella kontexten är å sin sida en av utgångspunkterna för Hillard von Thiessens introduktion av en ny diplomatihistorisk period.³⁴ I stället för en kontinuitet från renässansen till i dag lyfter von Thiessen fram sekelskiftet 1800 som en vändpunkt från en tidigmodern till en modern diplomati.³⁵ Mellan medeltidens *ad hoc*-beskickningar och den moderna yrkesdiplomatin existerade enligt von Thiessen en ”Diplomatie vom *type ancien*”. Denna kännetecknades föga överraskande av patron–klient-relationer och av

²⁶ Watkins 2008.

²⁷ För exempel på nya diplomatihistoriska studier se artiklarna i Watkins 2008b, von Thiessen & Windler 2005b, von Thiessen & Windler 2010a, van Gelder & Krstic 2015 och Sowerby & Hennings 2017. För en sammanfattning av fältet se Sowerby 2016a samt ur ett nordiskt perspektiv Helsing & Holm 2015.

²⁸ ”This historiographical turn is fundamentally heterogenous in its methods and questions, borrowing extensively from social, cultural and gender history, and beyond history from anthropology, linguistics, and philosophy. The result (for the better) is a far “messier” conception of early modern diplomacy in its increasingly global context.” (Osborne & Rubiés 2016, 318).

²⁹ Se t.ex. Makko & Müller 2015 och Marzagalli & Ulbert 2016.

³⁰ Rothman 2015.

³¹ Lehmkuhl 2001, 396.

³² Lehmkuhl 2000, 196.

³³ Riches 2013, 1.

³⁴ Se von Thiessen 2010.

³⁵ von Thiessen tonar samtidigt ned betydelsen av freden i Westfalen, vilket även gjorts inom forskning kring internationella relationer, se framför allt Osiander 2001.

hovets betydelse som politisk kontext, men även av en frånvaro av yrkesspecifik professionalitet och av ett samspel mellan adliga formella diplomater och en mer mångfacetterad grupp informella aktörer. Diplomaten av *type ancien* ser han därför snarare som en motpol än en företrädare till 1800- och 1900-talens yrkesdiplomat.³⁶

von Thiessens periodisering förklarar med andra ord varför termen diplomati uppstår först vid övergången till 1800-talet: då upphör den relativt långsamma övergången från tidigmodern till modern diplomati, en sorts *Sattelzeit* som von Thiessen förlägger till i stort sett hela 1700-talet.³⁷ Denna periodisering öppnar upp för att studera tidigmoderna utrikespolitiska aktörer som något annat än en yrkeskår i stället för att anakronistiskt projicera bilden av senare tiders fackdiplomater på tidigmoderna förhållanden. Heinz Duchhardt har beskrivit 1700-talets europeiska diplomatkår som en social grupp sammanhållen av livsstil och professionalitet. Samhörighetskänslan inom denna grupp grundade sig på likriktade uppgifter, samhällseliga relationer och folkrättsliga privilegier.³⁸ En del av den tidigmoderna diplomatiska kunskapen var, så som Rothman gjort gällande, förkroppsligad och praktisk och inte sammanfattad i normativ litteratur.³⁹ Detta kan antas ha gällt inte enbart den interkonfessionella kontext Rothman beskriver, utan även i kulturellt mer enhetliga kontexter. Samtidigt producerade ett växande antal verk inom diplomatisk litteratur efter 1648 ett diplomatiskt ”kunskapsarkiv”, som enligt Heidrun Kugeler bidrog till uppkomsten av gemensamma normer, sedvanor och praktiker inom en europeisk, diplomatisk kultur.⁴⁰

Daniel Riches har fört fram tanken om att den eklektiska sammansättningen aktörer inom tidigmodern utrikespolitik med fördel kunde definieras som en epistemisk gemenskap med delade normativa uppfattningar trots blandade professionella och sociala bakgrunder.⁴¹ Begreppet epistemisk gemenskap har i forskning kring nutida internationellt beslutsfattande använts som ett teoretiskt ramverk för att greppa expertgrupper som agerar transnationellt utan att utgöra en del av vår tids yrkesdiplomatkår.⁴² Vid sidan av uppfattningen om ett kunskapsbaserat beslutsfattande utgående från olika expertiser, definieras en epistemisk gemenskap av en gemensam uppsättning normer som skapar en värdegrund för dess agerande.⁴³ Ses tidigmoderna diplomatiska aktörer som en epistemisk gemenskap blir följdfrågan vilka dess normativa uppfattningar var och hur de fastslogs. Detta fokus på en värdegrund inom diplomatisk kultur innebär, enligt mig, inte automatiskt att ”tillämpa en

³⁶ von Thiessen 2010, 477.

³⁷ von Thiessen framhåller skillnaden mellan övergången från medeltida till diplomati av *type ancien* – en övergång som han uppfattar som relativt snabb – och den gradvisa övergången från *type ancien* till modern diplomati under 1700-talet, en övergång som han med hänvisning till Reinhart Koselleck ser som en diplomatins *Sattelzeit* (von Thiessen 2010, 502–503). För Kosellecks *Sattelzeit*-begrepp, se t.ex. Koselleck 2011, 9–10. För 1700-talet som ett betydelsefullt århundrade för en utveckling från behovsprövade, tillfälliga beskickningar till fasta institutioner i och med en minskad betydelse av regentmöten och en ökad betydelse av diplomati under ifrågavarande sekel, se Duchhardt 1997, 19–21.

³⁸ Duchhardt 1997, 20.

³⁹ Rothman 2015, 246.

⁴⁰ Kugeler 2006, särskilt 263–264.

⁴¹ Riches 2013, 15–16.

⁴² Epistemiska gemenskaper som undersökts ur detta perspektiv är t.ex. experter i miljöfrågor. För epistemiska gemenskaper inom internationellt beslutsfattande se Haas 1992, samt för en tillämpning av samma perspektiv på internationellt beslutsfattande kring sekelskiftet 1900, se Roshchin 2017.

⁴³ Haas 1992, 3.

anakronistisk statsvetenskaplig modell”.⁴⁴ Snarare pekar ett ökat statsvetenskapligt intresse för normer med avsikten att komplettera *rational choice*-perspektivets rationella, egoistiska ambitioner på betydelsen av att diskutera normer även i historiska internationella relationer.⁴⁵

Normsystem är, om de ses som socialt förhandlade spelrum, inte statiska.⁴⁶ I ett tidigmodernt sammanhang är det dessutom viktigt att inte enbart fastställa en uppsättning av normer, även om dessa skulle ses som resultatet av kontinuerliga förhandlingsprocesser. I motsats till forskningsinriktningar som sett normkonflikter som tecken på exempelvis övergångsperioder, har Hillard von Thiessen framställt existensen av parallella normer som det tidigmoderna samhällets normalfall. Det här kan i någon mån jämföras med den antropologiska uppfattningen om att alla samhällen kännetecknas av juridisk eller normativ pluralism,⁴⁷ ett perspektiv som Josh Jordan uppmanat historiker att tillämpa på det medeltida och tidigmoderna Europa.⁴⁸

Ur antropologisk synvinkel har normativ pluralism förklarats genom förekomsten av parallella normer till följd av olika gruppers normativa uppfattningar i samhället, så kallade semiautonoma sociala fält.⁴⁹ von Thiessens konkurrensbegrepp innebär däremot en mer sammanflätad syn på parallella normer. I egenskap av tidigmodernt ”normalfall” innebar denna normkonkurrens enligt von Thiessen att politiska och sociala aktörer för det mesta rörde sig i en gråzon skapad av parallella förväntningar. Problemsituationer uppstod då en aktör tog steget ut ur gråzonen och valde ett normativt system framom ett annat.⁵⁰ Tidigmodern korruptionskritik handlade exempelvis enligt denna logik inte om att en aktör i samtidens ögon upplevdes ha gynnat sociala förpliktelser framför ämbetsplikter, utan att detta skett *i för stor grad*.⁵¹

Mot bakgrund av von Thiessens forskning, som främst fokuserat på 1600-talet, ställer sig frågan vilka parallella normer som skapade motstridiga förväntningar på sändebud i egenskaper av tjänstemän under *type ancien*-diplomatins *Sattelzeit*.⁵² Avhandlingen utgör i det här sammanhanget en fortsättning på den nya forskningen kring tidigmodern diplomati, men med en förskjutet tyngdpunkt till de utmaningar som nya former av opinionsbildning ställde på sändebud vid mitten av 1700-talet och vad detta innebar för det diplomatiska värvets normförhandlingar.

⁴⁴ För en dylik kritik av ett studium kring epistemiska gemenskaper under tidigmodern tid, se Sowerby 2016.

⁴⁵ Om ett växande intresse för normer inom andra statsvetenskaper än sociologi, t.ex. ekonomi och internationella relationer, se Hechter & Opp 2001, xii. För en beskrivning av normativa undersökningar som kompatibla med och relevanta för *rational choice*-forskning, se Snidal 2012.

⁴⁶ de Certeau 1990.

⁴⁷ För en presentation av juridisk pluralism se Engle Merry 1988. För en presentation av *legal pluralism* inom en nutida internationell kontext, där flera lagar i snäv bemärkelse (internationella konventioner, handelsregelverk etc.) samsas med nationell lag, se Helfand 2015.

⁴⁸ Jordan 2016, 38–39.

⁴⁹ Se Engle Merry 1988, 878.

⁵⁰ Se von Thiessen 2009.

⁵¹ Den tidigmoderna korruptionskritiken handlade enligt von Thiessen med andra ord inte om enskilda, mätbara handlingar, utan om ett beteende som i en helhetsbedömning uppfattades vara i obalans (von Thiessen 2009, 98–99).

⁵² För en tillämpning av von Thiessens normkonkurrensbegrepp på ett skandinaviskt undersökningsmaterial, men med fokus på 1600-talet och 1700-talets första decennier, se Lindström & Norrhem 2013, 76.

Utländska sändebud i det frihetstida Sverige

Historieskrivningen kring frihetstidens svenska politik, partibildning och politiska kultur har ända sedan Carl Gustaf Malmströms verk om Sveriges politiska historia tidvis byggts på diplomatisk korrespondens som källmaterial.⁵³ Det här gäller inte enbart studier i svensk utrikespolitik utan även i hög grad tidiga studier i den frihetstida partibildningen.⁵⁴ I detta sammanhang har diplomatiska källor använts som en inkörsport till det politiska livet i Stockholm, till exempel som ett underlag för att ringa in politiska grupperingar. Utländska sändebuds rapporter utgjorde enligt Ludvig Stavenow ”de rikaste källor” som överhuvud stod till buds för att ”vinna en någorlunda säker kunskap om det inre politiska lifvet under denna period”.⁵⁵ Detta fokus innebar att dylika studier genomfördes utan större intresse för arbetet vid beskickningarna.

Diplomatiska insatser i den svenska huvudstaden har däremot undersökts i studier kring kopplingen mellan stormaktspolitik och svensk politik, framför allt kan nämnas Michael Metcalfs och Michael Roberts forskning kring brittiska och ryska respektive brittiska diplomatiska insatser visavi svensk politik under frihetstidens sista decennium.⁵⁶ Metcalf representerar en forskningstradition som fokuserat på frågor så som särskilda diplomatiska insatser lönsamhet. Enligt Metcalf ledde till exempel de ryska och brittiska regeringarnas ekonomiska stöd till mössorna under 1765–1766 års riksdag inte till resultat som motsvarade stödets omfattning. Tvärtom såg sig de två stormakterna tvungna att finansiera partiets basverksamhet, vilket lämnade litet utrymme för punktinsatser kring specifika frågor.⁵⁷ Det diplomatiska arbetets förutsättningar utanför en direkt koppling till riksdagens partier har emellertid inte lyfts fram i större grad i dessa studier.

Under 2000-talet har forskningen kring frihetstidens politiska liv flyttat fokus bort från partier och partistridigheter så som de framställdes i äldre forskning. I stället har nätverk, opinionsbildning och politiseringsprocesser utanför politikens formella institutioner lyfts fram.⁵⁸ Denna skiftning har medfört en större försiktighet vad gäller att definiera frihetstidens politiska grupperingar,⁵⁹ och en större förståelse för andra mekanismer bland folks politiska deltagande, antingen som riksdagsledamöter eller utanför ståndsplena. En större försiktighet kring grupperingar är önskvärd, eftersom det politiska fältet inte alltid var så tudelat som en enkel indelning i hattar och mössor låter antyda. Samtidigt har det minskade intresset för frihetstidens partibildning låtit synen på utländska sändebud i

⁵³ För riksdagen 1746–1747, se Malmström 1897 samt Stavenow 1890.

⁵⁴ En klassisk studie i svensk-ryska relationer vid mitten av 1700-talet utgående från framför allt diplomatiskt källmaterial se Danielson 1888. För en användning av ett liknande källmaterial för en granskning av 1730-talets partiväsen, se Nilzén 1971.

⁵⁵ Stavenow 1890, 1.

⁵⁶ Metcalf 1977, Roberts 1980.

⁵⁷ Metcalf 1977, 260–262.

⁵⁸ För en studie i nätverk vid riksdagarna, se Winton 2006. Vad gäller frihetstidens politiska kultur se, förutom Skuncke & Tandefelt 2003, framför allt Karin Sennefelts omfattande produktion, bl.a. Sennefelt 2001, Sennefelt 2005, Sennefelt 2006 och Sennefelt 2008. För en studie moralpolitiska diskussioner utgående från både officiella riksdagsdebatter och en politisk litteratur som undgick censuren, se Bodensten 2016.

⁵⁹ Se t.ex. Sennefelts allmänt hållna kommentar i jämförelse med äldre forsknings strävan efter att entydigt etikettera: ”Oavsett om vi skall tala om ett verkligt partivälde eller ej så är det tydligt att åsikter blev allt viktigare i det politiska livet. I ständernas plena, men framför allt i det politiska umgänget och i informella sammanhang gick det att dra en skiljelinje genom stånden snarare än emellan dem. De som var av samma åsikt sökte sig till varandra.” (Sennefelt 2006, 41).

Stockholm som personer som ”blandade sig i” rikets politik leva kvar utan att problematiseras. Ambassadörer har följaktligen fortfarande likställts med ”allehanda tillresta personer som ville blanda sig i politiken”,⁶⁰ och denna inblandning har undersökts utgående från resultatnivå genom ett fokus på huruvida utländska medel användes enligt givarnas önskemål i enlighet med Metcalfs ansats.⁶¹

Denna begränsade syn på den diplomatiska representationen i Stockholm med ett fokus främst på kopplingar till svenska riksdagar har delvis förbisett det diplomatiska arbetets verkliga bredd. För det första var inte all diplomati med sikte på svensk politik partibunden i traditionell mening. För det andra sysselsattes beskickningarna i Stockholm även med uppdrag som inte hade något eller mycket litet med svensk politik att göra. Peter Lindströms och Svante Norrhems undersökning av fransk och österrikisk diplomati i Skandinavien 1648–1740 utgör en förnyelse i det här hänseendet.⁶² I stället för att se kopplingen mellan beskickningar och svenska politiska grupperingar som något karaktäristiskt för frihetstiden lyfter Lindström och Norrhem fram en kontinuitet i olika former av utländskt stöd till olika fraktioner under både 1600- och 1700-tal. Det var följaktligen inte den diplomatiska praktikens logik som ändrade sig, utan kontexten för utrikespolitiskt patronage bland annat i och med förändringarna i det svenska statsskicket.⁶³

Lindströms och Norrhems studie problematiserar äldre forsknings syn på utländska sändebud i Stockholm både genom den diakrona kontinuitet som lyfts fram och genom de allianspolitiska strategier som undersöks. I stället för ett direkt ekonomiskt stöd under riksdagarnas mest aktiva partibildning fokuserar studien på de långvariga lojalitetsband som existerade mellan det bourbonska respektive habsburgiska hovet och de skandinaviska eliterna och som byggde på ett flertal stödformer. Diplomatin framstår emellertid i undersökningen som en kamp där sändebuden främst var mellanhänder mellan dynastiska intressen och en lokal, politisk elit i en lång kontinuitet av patronage. Klienten inom en dansk eller svensk adelsfamilj hade, enligt Lindström och Norrhem, ”en direkt relation till monarken, som enbart råkade representeras av ett diplomatiskt sändebud.”⁶⁴ Medan denna syn lämpar sig för att belysa kontinuiteter över tid på en strukturell nivå, lämnar den andra aspekter av det diplomatiska arbetet utforskade, såsom enskilda sändebuds aktörskap i form av kompetenser, nätverk utanför värdlandet och världsbilder eller diplomatisk praktik med annat syfte än upprätthållandet av klientrelationer.

Vardagen vid beskickningarna i Stockholm förtjänar därmed att granskas noggrannare särskilt med hänsyn till verksamhet som inte i första hand eller inte enbart strävade efter att observera eller påverka svensk politik. Det här gäller inte minst eftersom Lindströms och Norrhems studie utgör ett undantag inte enbart inom svensk historieskrivning, utan

⁶⁰ Sennefelt 2006, 27–28.

⁶¹ Skuncke 2003.

⁶² Lindström & Norrhem 2013. I viss mån bör även Göran Behres studie i brittisk-svenska relationer på 1740-talet nämnas här, eftersom studien med sitt fokus på underrättelseväsen är mindre fokuserad på kopplingen mellan utländskt ekonomiskt stöd till svenska partier än andra undersökningar från samma tidsperiod (Behre 1965).

⁶³ Lindström & Norrhem 2013, 214

⁶⁴ ”The client enjoyed a direct relationship with the monarch, who just happened to be represented by a diplomatic envoy.” (Lindström & Norrhem 2013, 165).

även i viss mån ur ett internationellt perspektiv. Forskningen kring tidigmodern diplomati i Europa har hittills i stor utsträckning fokuserat på den internationella politikens centrala och viktiga knutpunkter: huvud- och hovstäder som Paris, Rom, Venedig och Haag.⁶⁵ I ny diplomatihistorisk forskning har å sin sida situationer lyfts fram där den europeiska diplomatins gränser förhandlades och europeiska diplomatiska normer anpassades i mötet med icke-europeisk diplomati.⁶⁶ Ett fokus på Stockholm tjänar syftet att nyansera bilden av en tidigmodern, europeisk diplomatisk kultur inifrån. Sverige har till exempel uttryckligen lyfts fram som ett undantag och önskvärt studieobjekt i forskning kring språkliga förhållanden i epokens fördragsdiplomati, eftersom riket övergick till att använda franska som diplomatiskt språk långsammare än en stor del av Europas övriga makter.⁶⁷ Vad detta innebär för diplomatikåren i Stockholm är emellertid en obesvarad fråga. Utgående från den förekomst av parallella diplomatiska kulturer som pekats ut av framför allt Riches och Erik Thomsons innebär en granskning av Stockholm som tjänstgöringsort i detta sammanhang en möjlighet till en fortsatt dekonstruering av den klassiska bilden av en enhetlig europeisk diplomati genom att fokus flyttas geografiskt och politiskt.⁶⁸

Frågeställning och ämnesavgränsning

Under största delen av 1740-talet pågick österrikiska tronföljdskriget både på den europeiska kontinenten och i de europeiska kolonierna. De krigförande stormakterna var måna om att söka stöd för sina allianser även bland icke-krigförande makter. I slutskedet av kriget fick den svenska riksdagen 1746–1747 ta ställning till sådana försök. Strax före och under riksdagen inbjöds den svenska kronan till allianser av de preussiska och franska kronorna å ena sidan och de österrikiska och ryska å den andra. Stockholm blev därmed såväl ett mål för allianspolitiska budskap, en plats för livlig debatt i utrikespolitiska ämnen som en källa för nyheter som spred sig utanför rikets gränser. Det som skedde i den svenska huvudstaden intresserade dem som på olika håll i Europa spekulerade över krigets utgång eller de inblandade makternas allianspolitik: vid sidan av regenter och kabinett med djupa politiska insikter och beslutsfattande auktoritet även hov och politiska eliter omkring den politiska maktens kärna samt en bredare allmänhet hänvisad till en fluktuerande ryktes-spridning. De centrala aktörerna för att tillfredsställa intresserade nyhetsåhörare och -läsare i Sverige och utanför rikets gränser var diplomatikåren i Stockholm. Diplomatkåren sammanförde därmed en lokal och en gränsöverskridande nyhetsförmedling.

En höjdpunkt i denna nyhetsförmedling var kommunikationen kring den eskalerande Springeraffären, en konflikt mellan de brittiska och de svenska statsledningarna i samband med att riksdagen avslutades i december 1747. Bakom konflikten, som ledde till ett

⁶⁵ Se t.ex. Legutke 2010, de Vivo 2007, Wolff 2005.

⁶⁶ Osborne & Rubiés 2016, särskilt 323.

⁶⁷ Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 321.

⁶⁸ Riches 2013, Thomson 2006.

flerårigt avbrott i de diplomatiska relationerna mellan de två kronorna, låg den arresterade handelsmannen Christoffer Springers flykt till den brittiska beskickningen i Stockholm. Beskickningen utlämnade Springer men därefter inleddes en häftig debatt mellan det brittiska sändebudet, Melchior Guy Dickens, och de svenska myndigheterna kring frågan om beskickningens diplomatiska immunitet. Det var emellertid inte den juridiska oenigheten som skapade en diplomatisk incident utan det faktum att Guy Dickens vände sig till utländska tidningar. I bakgrunden låg stormaktspolitiska och inrikespolitiska konstellationer som bäddade för en uppblåst konflikt, men motsättningen tog sig uttryck i beskyllningar om brott mot ett föreställt diplomatiskt etos. Springeraffären leder därmed till frågor både kring vilken typ av diplomati som aktiverades under lokala motsättningar mellan beskickningar och myndigheter samt vilka typer av diplomatisk verksamhet som uppfattades som problematiska och varför.

Den så kallade Springeraffären var inte enda gången motsättningar uppstod mellan den svenska regeringen och den utländska diplomatikåren i Stockholm. Under samma tidsperiod, 1746–1747 års riksdag, väckte även den ryska ambassadören Johan Albrecht von Korffs agerande kritik både från svenskt håll och hos den övriga diplomatikåren. De reaktioner Guy Dickens och Korffs agerande väckte kan inte förklaras utan en förståelse för premisserna för tidigmodern diplomati både till vardags och i exceptionella situationer. En diplomatisk incident i likhet med Springeraffären kunde betraktas i ljuset av en framväxande internationell rätt. Hur diplomatin som verksamhet fungerade berodde emellertid inte enbart på juridiska ramverk och rättslig praxis. I denna avhandling gör jag gällande att sociala normer och definitionen av en diplomatisk sociabilitet samt kommunikativa processer och medel var lika viktiga.

Det aktiva diplomatiska engagemanget under 1746–1747 års riksdag och de konflikter som uppstod mellan diplomatikåren och de svenska myndigheterna inbjuder till en studie i diplomatisk praktik vid 1700-talets mitt. Genom ett fokus på en enskild riksdag och dess diplomatiska efterspel i form av Springeraffärens avslut 1748 utgör avhandlingen en fallstudie i den tidigmoderna diplomatins ideal och praktik. Undersökningens frågeställning är tredelad. För det första ställer jag frågan inom vilken administrativ och kommunikativ kontext diplomatikåren verkade i Stockholm. Denna fråga bygger på en uppfattning om parallella diplomatiska kulturer i Europa. För det andra granskar jag vilka normer som avgränsade diplomatins sociala spelrum utgående från ett normkonkurrensbegrepp. Slutligen ställer jag frågan hur opinionsbildningens och konflikthanteringens mekanismer såg ut med tanke på antagandet om 1700-talet som en övergångsperiod från tidigmodern till modern diplomati. Stockholms politiska liv är den geografiska kontext undersökningens huvudaktörer placeras in i. Dessa utgörs av de utländska sändebuden i staden, vilka undersöks genom de franska, de brittiska och de danska beskickningarnas beskrivningar av sina och den övriga diplomatikårens ageranden samt den svenska statsledningens reaktioner på desamma.

Frågeställningens första del behandlar hur Stockholm fungerade som diplomatisk tjänstgöringsort vid 1700-talets mitt. Om den europeiska diplomatin antas till en viss grad

ha bestått av parallella, diplomatiska kulturer, blir samspelet mellan dessa värt att analysera. Detta innebär även att en tjänstgöringsorts specifika drag förtjänar att lyftas fram. Jag undersöker dessa aspekter i avhandlingens första del genom att granska hur frihetstidens Sverige uppfattades som förhandlingspartner, vilka privilegier diplomatkåren hade i Stockholm samt hur en konkurrens mellan olika förvaltningar avspeglade sig i formella språkval. I avhandlingens andra del behandlar jag Stockholms betydelse som tjänstgöringsort genom att granska den kommunikativa kontext diplomatkåren verkade inom. Granskningen utgår från att postgången och behovet av översättningsarbete samtidigt skapade liknande utmaningar och avvikande premisser för de olika beskickningarna. En förståelse för under vilka villkor arbetet skedde, särskilt vad som var allmänna och vad som var särskilda villkor, är en förutsättning för att kunna undersöka enskilda sändebuds agerande.

Språkets roll i olika situationer är avgörande för en granskning av hur Stockholm såg ut ur den utländska diplomatkårens synvinkel. Den svenska fördragsdiplomatins uppvisade, som nämnts, bevisligen vissa språkliga särdrag. Språkets symboliska roll i en svensk kontext är därmed betydelsefull i ljuset av franskans ställning som *lingua franca* inom europeisk diplomati.⁶⁹ Genom att lyfta fram språkval och översättningar kan en uttalad eller latent konkurrens mellan olika språk diskuteras.⁷⁰ Stockholm och Östersjöregionen framstår därtill som en intressant kontext inte enbart vad gäller de språkval i freds- och alliansfördrag som beskrivits i tidigare forskning, utan även vad gäller diplomatins samtliga språkliga fält. Översättningar kan, så som Doris Bachmann-Medick framfört, utnyttjas som en kanal för att studera aktörskap.⁷¹ Mitt fokus på språkets praktiska betydelse och behovet av översättning utgör, i enlighet med denna tolkning, ett sätt att greppa diplomatiskt aktörskap i specifika kontexter. Det tjänar även syftet att tillämpa en bred diplomatidefinition där det diplomatiska arbetet granskas som en helhet och inte reduceras till språkval i formella förhandlingar.

Frågeställningens andra del fokuserar på diplomatins sociala dimensioner genom en granskning av de uttalade och implicita normer som styrde den diplomatiska vardagen. Normer uppfattas här som ”kulturella fenomen som föreskriver och fördömer beteende i specifika omständigheter”.⁷² I och med den omfattande tidigmoderna litteraturen kring ett ambassadörsideal kan diplomatins normativa grund placeras någonstans emellan *nedtecknade* rättsliga normer och *oskrivna* sociala normer.⁷³ Jag diskuterar diplomatins normativa grund genom att i avhandlingens andra del granska hur sändebuden bedömde varandras arbete. Det spelrum som sändebuden rörde sig inom bestod både av rättsliga, ceremoniella och professionella regelverk och av allianspolitiska agendor. När enskilda sändebud uppfattades ha misslyckats av sina kolleger eller av svenska aktörer, vittnar källorna både om vad som förväntades av dem och om vilken typ av agerande som inte godkändes. På basis

⁶⁹ Penzholz & Schmidt-Rösler 2014.

⁷⁰ För en beskrivning av hur ett fokus på översättningar framhäver bilden av en konkurrens mellan vernakulära språk under tidigmodern tid, se Newman & Tylus 2015, 15.

⁷¹ Bachmann-Medick 2009, 2.

⁷² Hechter & Opp 2001, xi.

⁷³ Om skillnaden mellan rättsliga och sociala normer, se Hechter & Opp 2001, xi.

av uppfattningen om konkurrerande normsystem utgår jag dessutom från att spänningar mellan konkurrerande förväntningar i det sociala umgänget gav upphov till en skör balans mellan vad som uppfattades som framgång eller felsteg. Jag frågar mig huruvida ett i denna bemärkelse obalanserat beteende kunde vara ett medvetet ställningstagande eller beskyllningar i den här riktningen ett politiskt vapen.

Frågeställningens tredje och sista del handlar slutligen om de handlingsmönster som aktiverades i opinionsbildande sammanhang och konfliktsituationer. Diplomatiska incidenters fördel som historiska studieobjekt är, så som Lucien Bély påpekat, deras tendens att blottlägga relationerna mellan diplomaten och det lokalsamhälle där en incident utvecklades.⁷⁴ Jag menar att detta för diplomatin på 1700-talet gäller särskilt sändebuds förhållande till en framväxande allmän opinion samt, i frihetstidens Sverige, diplomatkårens koppling till politiska grupperingar. Det leder till frågan hur enskilda diplomatiska aktörer utnyttjade de möjligheter nya målgrupper gav för informationsspridning. Fanns det informella riktlinjer för hur diplomater skulle eller inte skulle agera i det offentliga överlag samt i konfliktsituationer specifikt? Liksom vad gäller det sociala umgänget utgår jag från att det fanns gemensamma uppfattningar om hur sändebud skulle förhålla sig till exempelvis opinioner bland allmänheten, men att en stor del av diplomatkårens opinionsbildande verksamhet samtidigt rörde sig i en normativ gråzon.

Undersökningens hypotes utgår från att existensen av politiska grupperingar med skilda utrikespolitiska agendor skapade olika spelrum för beskickningarna i Stockholm. I motsats till perspektiv som främst fokuserat på hur utländska sändebud påverkade svensk politik, strävar jag efter att lyfta fram en påverkan även i motsatt riktning. Målet är att visa hur stormakts- och inrikespolitiska förhållanden skapade spelrum som gynnade vissa sändebud mer än andra. Diplomatkåren påverkades även av parallella normativa förväntningar vilka tidvis kunde stå i konflikt med varandra. Inom ramarna för de här spelrummen gjorde enskilda sändebud taktiska val som antingen följde eller stod i motsättning till en diplomatisk sociabilitet. Jag antar att de spänningar som uppstod när sändebud överskred gränsen för det socialt acceptabla låg i bakgrunden till konflikter som den som uppstod med anledning av Springeraffären 1747.

Frågeställningen berör ytterst frågan om kopplingen mellan diplomatisk praktik och ett utrikespolitiskt aktörskap. Således bidrar undersökningen till vår förståelse av utrikespolitik och diplomati under 1700-talet. Benjamin Braun, Sebastian Schindler och Tobias Wille har uppmanat statsvetare att se den internationella politikens aktörskap som skapat och förändrat av praktiker, performanser och nätverk. Aktörskapet är, enligt deras tolkning, en kontextbunden ”praktisk prestation”.⁷⁵ I enlighet med denna syn förutsätter även förståelsen av äldre tiders diplomati granskningar av specifika, politiska kontexter. Föreliggande avhandlingens undersökning av diplomatisk verksamhet i Stockholm under en avgränsad tidsperiod utgör en sådan granskning.

⁷⁴ Bély 2010, 451.

⁷⁵ Braun, Schindler & Wille 2018.

Inom kultur- och socialhistorisk forskning är en betoning av ett aktörskaps geografiska och historiska kontexter eller bakomliggande processer inget nytt. Kultur- och socialhistoriska ansatser har emellertid ofta inneburit ett avståndstagande till statsöverhuvuden och politiska nyckelfigurer och en prioritering av medlemmar av de sociala grupper som en ”historia underifrån” lyft upp.⁷⁶ Detta gäller även i viss mån den nya diplomatihistoriens fokus på diplomatiska aktörer som hittills legat i skymundan, så som konsulter eller diplomaters familjemedlemmar. Jag flyttar här fokus tillbaka till de formella sändebuden och granskar vad som skapade deras aktörskap. Även om diplomatin utfördes av ett spektrum av formella och informella aktörer, var det i första hand det formella sändebudet som kunde dömas enligt den gemensamma normativa grund som utformades under tidigmodern tid. En granskning av de ideal och de villkor som styrde diplomatikårens agerande är, menar jag, en förutsättning för att fastställa behovet av den informella diplomati som har undersökts genom andra studier.

Frageställningen besvaras med hjälp av ett tematiskt upplägg, vilket innebär att de flesta kapitlen innehåller exempel från olika skeden av 1746–1747 års riksdag. Ur sändebudens synvinkel fanns tydliga vändpunkter under riksdagen: valen i början av riksdagen, avgörandet av rådets sammansättning, avgörandet av alliansfrågorna samt ett flertal politiska rättegångar mot mössor, bland dem den mot Christoffer Springer, och den konflikt som uppstod mellan den brittiska beskickningen och den svenska statsledningen i samband med Springers dom och flykt i slutet av 1747. Riksrådsfrågan avgjordes till hattarnas fördel relativt tidigt under riksdagen, i slutet av 1746. Efter att riksrådets sammansättning avgjorts till hattarnas fördel fortsatte hattregeringens aktioner mot oppositionen att sysselsätta de beskickningar som understödde denna. Även om analysen är tematisk syns riksdagens kronologi framför allt i det sista kapitlet, som avslutas med en beskrivning av Springeraffärens förlopp.

Avhandlingens tyngdpunkt ligger sammanfattningsvis på arbetsförutsättningar, umgängesideal, opinionsbildning och konflikthantering. Detta innebär att den svenska utrikespolitiken under tidsperioden i fråga liksom den europeiska stormaktspolitiken är av sekundär betydelse. Stormaktspolitiken – i form av exempelvis olika statsmaktens intressen visavi Sverige – och händelseförloppen under 1746–1747 års riksdag och dess efterspel utgör en del av undersökningens contextualisering i stället för ett direkt studieobjekt. Riksdagen har behandlats upprepade gånger i tidigare forskning,⁷⁷ och uppmärksammas särskilt väl i finsk historieskrivning, eftersom avgörande beslut angående Finlands försvar

⁷⁶ Summerfield 2018, 22. För Annalesskolans kritiska inställning till en historieskrivning med fokus på politiska händelser överlag och diplomatihistoria i synnerhet, se t.ex. Schweizer & Schumann 2008 och Handley, McWilliam & Noakes 2018, 6.

⁷⁷ Vid sidan av de ingående beskrivningarna i Malmström 1897 och Stavenow 1890, se framför allt Arne Remgårds studie i Tessins agerande under riksdagen (Remgård 1968). Utländska sändebuds ekonomiska stöd till svenska politiska grupperingar ingår i J. R. Danielson-Kalmaris diskussioner kring riksdagens betydelse för nordisk utrikespolitik (Danielson 1888, Danielson-Kalmar 1929). Förutom i nämnda verk, nämns även riksdagens diplomatiska incidenter i Karin Sennefelts studier i frihetstidens politiseringsprocesser (Sennefelt 2011). Inget av nämnda verk har undersökt riksdagen med hänseende till den diplomatiska praktikens inre logik och därmed förknippade normstrukturer och normkonflikter.

fattades.⁷⁸ Jag introducerar denna utrikespolitiska kontext, inklusive tidigare forskning i ämnet, i ett bakgrundskapitel med fokus på stormakternas och Sveriges grannars intressen i Östersjöregionen. I bakgrundskapitlet ingår även en inledande diskussion kring diplomatkåren i Stockholm under 1746–1747 års riksdag. Hur diplomatkåren såg ut och vad dess sammansättning berättar om enskilda aktörers erfarenhet av det diplomatiska värvet är en förutsättning för det aktörscentrerade perspektiv avhandlingen bygger på. Så som tidigare forskning visat, kan en prosopografisk diskussion belysa förväntningar som ställdes på en diplomatkår,⁷⁹ vilket stöder avhandlingens fokus på diplomati som en social praktik.

Källor och metod

Beskickningsarkiv och diplomatisk litteratur

Avhandlingens huvudsakliga källmaterial består av arkiv relaterade till beskickningar i Stockholm vid tidpunkten för 1746–1747 års riksdag och delvis under våren 1748: i första hand de brittiska, danska och franska beskickningarna samt i mindre grad källor med anknytning till den ryska beskickningen. Beskickningsarkivets centrala element är den diplomatiska korrespondensen bestående av depescher till och från tjänstgöringsorten: sändebudens rapporter, ofta kallade relationer i ett dåtida språkbruk,⁸⁰ med bilagor i varierande grad samt svarsbrev och order, ofta kallade instruktioner. Tidigmoderna diplomatiska rapporter uppvisar en innehållsmässig bredd med uppgifter av inte enbart politiskt eller militärt, utan även ekonomiskt, socialt och litterärt intresse.⁸¹ Till rapporterna kunde allehanda dokument bifogas, till exempel utdrag ur lokala tidningar eller avskrifter av politisk litteratur. Därtill låg rapporteringens fokus inte enbart på tjänstgöringsorten. Rapporterna handlade tidvis även om förhållanden och skeenden annanstans i världlandet eller i regionen.⁸² Detta innebär att beskickningsarkiv öppnar sig för fler frågor än de vid första ögonkastet låter antyda.

De undersökta beskickningsarkiven granskas med en metodologisk utgångspunkt dels i det aktörscentrerade perspektiv som förordats bland annat av Windler och von Thiesen, och dels i en parallell läsning av synkrona källor knutna till beskickningar inom samma geografiska kontext. I föreliggande studie innebär det aktörscentrerade perspektivet en läsning som följer aktören genom källorna och, framför allt, läser de diplomatiska rapporterna som ett vittnesmål om personliga handlingsprocesser i stället för en spegling av

⁷⁸ Se Danielson 1888, Juvelius 1921 och Danielson-Kalmari 1929 samt beskrivningar av riksdagen i översiktsverken Alanen 1963, Paloposki 1986, Jutikkala & Pirinen 1999.

⁷⁹ För dylika studier kring franska sändebud under 1700-talet, se Schnakenbourg 2010a och Béchu 1998.

⁸⁰ Se 'relation' i DAF och SAOB (bemärkelsen "rapportmässig berättelse"). I avhandlingstexten används emellertid depesch eller rapport för att undvika förväxling med 'relation' i bemärkelsen förhållande t.ex. mellan två statsmakter.

⁸¹ För en beskrivning av tidigmoderna beskickningsarkivs varierande tillämpningsmöjligheter i och med den samtida diplomatins bredd, se Lindemann 2011.

⁸² Det brittiska sändebudet rapporterade exempelvis under hösten 1746 om sina försök att få en brittisk kapten frisläppt som hade häktats i Göteborg, se Guy Dickens rapporter i oktober 1746, SP 95/99, NA. Den franska ambassadören i Stockholm rapporterade under hösten och vintern 1746–1747 om skotska officerare som deltagit i Jakobitupproren i Skottland och flydde till Frankrike via Göteborg, se CP Suède vol. 214.

politiska händelser på tjänstgöringsorten.⁸³ Det diplomatiska agerandet döljer sig i rapporterna, i tillfälliga kommentarer kring och argumenteringar för gjorda val eller förklaringar kring misslyckanden. Genom sin officiella diskurs och fokus på de politiska eller andra typer av händelser som bevakningsuppdraget gällde saknar rapporterna ofta en personlig nivå och lämnar mycket att önska vad gäller att greppa den enskilda aktören. Denna brist uppvägs emellertid av de möjligheter som materialet erbjuder vad gäller en parallell läsning och jämförelse av synkrona källor.

Jämförelser av diplomatiska korrespondenser är en metod som traditionellt har använts för att undersöka bilaterala förhållanden eller flera makters diplomati inom samma regionala kontext.⁸⁴ Fördelen med diplomatiska arkiv är existensen av jämförbara serier i olika nationella arkiv.⁸⁵ I nyare studier har betydelsen av att läsa flera beskickningsarkiv sida vid sida lyfts fram med ett större fokus på institutioner och diplomatisk praktik. Detta gäller både Thomsons förespråkande av komparationer för att dekonstruera bilden av en enhetlig, europeisk diplomatisk kultur,⁸⁶ och Daniel Legutkes parallella läsning av olika beskickningsarkiv på samma ort för att greppa diplomatins institutionalisering under tidigmodern tid.⁸⁷ Användningen av beskickningsarkiv i föreliggande studie motsvarar det senare alternativet och består av en synkron jämförelse av hur sändebud agerade i samma politiska kontext, Stockholm under 1746–1747 års riksdag, vilket möjliggör en jämförelse på någorlunda lika villkor.

I min parallella läsning av beskickningsarkiv utgår jag från att sändebudens agerande baserade sig på en delad normativ grund, även om olika makters diplomati skiljde sig administrativt från varandra. Syftet är med andra ord inte i första hand att jämföra de undersökta beskickningarna för att påvisa skillnader i diplomatisk praktik mellan de representerade statsförvaltningarna eller att undersöka hur de representerade makternas diplomatiska engagemang i Stockholm skiljde sig från varandra. I stället strävar jag genom en parallell läsning efter att finna likheter i hur olika aktörers diplomatiska agerande bedömdes för att kunna urskilja den diplomatiska praktikens normativa ramverk. Ur denna synvinkel skiljer sig undersökningens metod från studier som jämfört beskickningsarkiv med syfte att jämföra politiska intressen.⁸⁸ Med detta sagt, utgör administrativa skillnader och olikheter i politiska intressen hos de representerade makterna en kontext, vid sidan av den svenska riksdagen, som läsningen av källmaterialet pejlas mot.

Undersökningen fokuserar på tre beskickningar vars depescher genomgått systematiskt: den franska ambassadören Lanmarys rapporter, den danska envoyén Vinds rapporter och det brittiska sändebudet Guy Dickens rapporter till respektive statsöverhuvud.

⁸³ För ett aktörscentrerat perspektiv inom utrikespolitikens och diplomatins historia, se von Thiesen & Windler 2010b, särskilt 6, där den gemensamma metodologiska utgångspunkten beskrivs som ett fokus på "die Denk- und Handlungsspielräume personaler Akteure" såsom nätverk, diplomatisk praktik eller interkulturalitet.

⁸⁴ Se Black 1986. Black betonade emellertid vikten av att inte enbart jämföra ett bilateralt källmaterial utan att även inkludera tredje parter.

⁸⁵ Lindemann 2011, 285–286.

⁸⁶ Thomson 2006.

⁸⁷ Legutke 2010.

⁸⁸ Se framför allt Metcalf 1977, Roberts 1980, Lindström & Norrhem 2013.

Nämnda korrespondenser utgör ett tacksamt material för en parallell läsning av rapporter från samma tidpunkt, eftersom systematiska rapporter föreligger.⁸⁹ De utvalda beskickningarna kompletterar därtill varandra, eftersom de brittiska och franska beskickningarna representerade olika sidor i österrikiska tronföljdskriget och understödde motsatta politiska grupperingar vid den svenska riksdagen, medan den danska beskickningen representerade en neutral makt och innehade en position som inte var lika tydligt bunden till ett bipolärt partisystem i Stockholm. Därmed representerar de genomgångna korrespondenserna olika block inom diplomatikåren, vilket medför möjligheten att reflektera över olika politiska kontexter – europeiska och svenska – då tolkningar kring enskilda sändebuds uttalanden görs.

Materialets inkludering av källor kopplade till olika sidor av en politisk dragkamp i Stockholm bidrar även till att övriga nyckelpersoner inom diplomatikåren, vars korrespondenser inte genomgåts, kan beaktas ur olika perspektiv. Lanmarys diplomatiska samarbetspartner vid den prussiska beskickningen – envoyéerna Finckenstein och Rohd – och Guy Dickens samarbetspartner vid den ryska beskickningen – ambassadören och sedermera envoyén Korff – var centrala personer under riksdagens händelseförlopp och förekommer följaktligen ofta i de depescher som genomgåts. Deras egna depescher har inte integrerats i undersökningen av olika skäl: vad gäller det prussiska materialet, eftersom det är ofullständigt för tidsperioden,⁹⁰ vad gäller det ryska materialet, eftersom det varit otillgängligt under de år avhandlingens källinsamling pågick.⁹¹ Däremot har ryska noter och memorial till den svenska statsledningen, vilka bevarats i Riksarkivets samling *Diplomatica Muscovitica*, inkluderats för att illustrera det agerande som kommenteras i det övriga källmaterialet.⁹²

En väsentlig del av undersökningen består av att beakta inte enbart rapporter utan beskickningsarkivet i sin helhet i den mån detta varit möjligt: instruktioner, kreditiv, noter, memorial, dokument som bifogats depescherna etc. Bilagorna till rapporterna avslöjar i många fall mer om arbetssätt och informationskanaler än själva rapporttexten. Ur dem framgår tidvis vilken typ av information om tjänstgöringsorten som sändebud bemödade sig om att förmedla, även om informationen enbart berördes mycket kort, eller inte alls, i rapporttexten. Även något som skulle kunna kallas för metainformation i rapporter och bilagor, till exempel kommentarer i marginalerna om översättning eller ankomstdatum, är till nytta för att greppa arbetsförhållanden och -sätt. Av dessa skäl är det nödvändigt att gå

⁸⁹ Lanmarys rapporter finns i *Correspondence politique Suède* vol. 213–216 i Archives diplomatiques, La Courneuve. Vinds rapporter finns i Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127 samt Niels Krabbe Vinds kopibog over relationer 1747 RA-78-298, Stockholm, diplomatisk repræsentation (1744-1771), Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling, Rigsarkivet, Köpenhamn. Guy Dickens rapporter finns i State Papers 95/99–101, National Archives. Handlingar rörande den danska beskickningen finns därtill i flera separata volymer vid sidan av nämnda relationssamlingar, t.ex. Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm, Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling, Speciel del, Sverige, RA, Köpenhamn.

⁹⁰ En del av källorna i det prussiska diplomatiska materialet har försvunnit eller förstörts, möjligtvis under första eller andra världskriget. Greve Finckensteins relationer från 1746 finns visserligen kvar, men alla relationer från Stockholm 1747 saknas, vilket innebär att källor saknas för största delen av riksdagen som undersöks.

⁹¹ Det ryska utrikespolitiska arkivet för äldre tider (Arkiv vnesnei politiki Rossiiskoi Imperii, AVPRI) var stängt 2012–2016.

⁹² *Diplomatica Muscovitica*, DM 628, RA, Stockholm.

till ursprungskällorna i stället för publicerade korrespondenser – där alla anteckningar och bilagor inte nödvändigtvis hade inkluderats – vilka därtill inte förekommer för det material som genomgåtts.⁹³

Diplomatiska depescher är, trots en tidvis torr och informationstung rapportering, i högsta grad subjektiva framställningar med ett laddat språk. För det första formulerades depescherna ofta för att motivera större anslag, vilket innebar att utmaningar i arbetet kunde överdrivas. Problem som framställdes som oöverkomliga ursäktade frånvaron av önskade framgångar, men ger en skev bild av den arbetsmiljö sändebuden verkade i. Det här har konstaterats i tidigare forskning, som påpekat faran i att okritiskt läsa kommentarer om en utbredd korrupktion bland svenska politiska aktörer.⁹⁴ För det andra överdrevs inte enbart svårigheter kopplade till tjänstgöringsorten, utan även egna framgångar och motspelares motgångar för att framställa det egna arbetet i ett så gynnsamt ljus som möjligt. Överlag styrdes den diplomatiska korrespondensen, så som Jean-Claude Waquet konstaterat, av implicita regler kring rapportskrivandet i fråga om innehållsmässig relevans, språkliga konventioner och redogörelsens omfattning. Rapportens syfte var inte enbart att redogöra för händelser, utan även att uppfylla mottagarens förväntningar samt att gynna sändebudets uppdrag.⁹⁵ En läsning av depescherna kräver därmed en ständigt, kritisk uppmärksamhet och reflektion över avsikt och tänkt verkan. Denna typ av granskning och reflektion möjliggörs uttryckligen av en parallell läsning av flera sändebuds rapporter.

Medvetna skevheter i korrespondensen är samtidigt både en utmaning och en tillgång. Depescherna innehåller ett stort mått av självreflektion och kommentarer om andra medlemmar av den lokala diplomatkåren. Därmed utgör de en sorts knutpunkt mellan teori och praktik, eftersom det diplomatiska arbetets normer avspeglas i den här typen av kommentarer. Även om en explicit normativ diskussion saknas och enskilda aktörers utbildning och insikter i diplomatin regelverk inte alltid går att avgöra, avslöjar kommentarerna mycket om sändebudens uppfattning om diplomatin som praktik. Att en händelse bedömdes som en diplomatisk framgång eller motgång är i det här sammanhanget viktigare än hur nära bedömningen låg händelseförloppet. Detta är viktigt med tanke på frånvaron av korrespondenser för vissa aktörer. Att dessa aktörer inkluderas i diskussionen beror på att det i analysen har varit viktigare att granska hur aktörer kritiserades och bemöttes än vad de gjorde och med vilka intentioner. Detta gäller särskilt de ryska och preussiska sändebuden samt i mindre grad andra sändebud, som studeras indirekt via de spår de lämnat

⁹³ I Fredrik den stores korrespondens, som publicerats digitalt, ingår visserligen brev till sändebuden i Stockholm, men inte sändebudens rapporter till kungen, se *Œuvres de Frédéric le Grand - Werke Friedrichs des Großen, Digitale Ausgabe der Universitätsbibliothek Trier*.

⁹⁴ Se t.ex. Skuncke som med anledning av en fransk ambassadörs kommentar om en "korrupktion som smittat alla stånd" 1771 påpekar att kommentaren i fråga var ett svar på kritik för bristfällig utgiftsredovisning. Ambassadören hade därmed ett intresse av att "skildra svenskarna i mörka färger" (Skuncke 2003, 261).

⁹⁵ Waquet 2010, 8–9. Waquet nämner som exempel på en begränsande faktor det faktum att ett sändebud inte kunde författa rapporter som stod i motsättning till det han tidigare rapporterat. Denna förväntan syns även i den franska korrespondensen från Stockholm, där Lanmary var tvungen att förklara sig varje gång hans rapporter antydde en alltför plötsligt förändring. Se t.ex. hans svar på den här typen av kritik 12/23.5.1747: "[...] la façon, dont les affaires se traitent en ce pays cy, on n'est seur de rien jussqu'a la conclusion, et il arrive souvent que ce qui est blanc aujourd'huy, se trouve demain noir ; en sorte qu'un ministre ne laisse pas d'etre embarrassé dans les relations qu'il doit faire de la situation des choses."; CP Suède vol. 215, AD.

i de genomgångna korrespondenserna. Framför allt Korff återkommer konstant i andra sändebuds rapporter och kommentarer kring hans agerande utgör en kärna i analysen av hur sändebud bedömde olika diplomatiska insatsers lämplighet.

Mer problematiskt än förekomsten av skevheter i rapporteringen är information som medvetet lämnats bort och som är svår eller omöjlig att rekonstruera. Det här gäller till exempel både konkreta uppgifter som namn på svenska kontaktpersoner, och informationsanskaffningen i allmänhet. Sändebuden hänvisade, så som jag kommer att lyfta fram, till exempel för det mesta till personer inom deras svenska nätverk utan personnamn. I andra fall lämnas vissa arbetsinsatser utanför korrespondensen.⁹⁶ I den danska korrespondensen behandlas till exempel inte genomgående alla de memorial som Vind enligt sin kopia-bok lämnade in,⁹⁷ vilket ytterligare illustrerar vikten av att även beakta övriga helheter i beskickningsarkiven än rapporterna, i de fall sådana förekommer.⁹⁸ Vad gäller de franska diplomatiska arkiven utgör serien *Mémoires et documents* denna typ av potentiellt givande tilläggsmaterial, men för föreliggande studie innehåller serien inte handlingar av vikt och har därför inte beaktats i analysen.⁹⁹

I aktörscentrerade studier kompletteras diplomatisk korrespondens vanligtvis av andra typer av källor, framför allt privat korrespondens, dagböcker eller memoarer, som kan ge en mer omedelbar och rikare bild av den diplomatiska vardagen.¹⁰⁰ De sändebud vars korrespondenser undersökts systematiskt är inte i större grad kända utanför sitt diplomatiska uppdrag.¹⁰¹ I British Library och Bibliothèque nationale de Frances handskriftssamlingar finns strödda handlingar med koppling till Guy Dickens och Lanmary vilka inte gett någon utdelning.¹⁰² Ytterligare privata arkivkällor med anknytning till sändebuden i Stockholm har, förutom i ett par undantag, inte påträffats. Ett undantag är Johann Albrecht von Korffs boksamling. Bibliofilen Korffs boksamling uppgick ett par år före hans död till 34 000 band,¹⁰³ och omfattade litteratur om vitt skilda ämnen, som även uppmärksammats i tidigare forskning.¹⁰⁴ Samlingen har bevarats på Nationalbiblioteket i Helsingfors

⁹⁶ Guy Dickens talar i sin rapportering konsekvent om "our principal friend/friends", då de personer avsågs som han och Korff samarbetade med. I hans räkenskaper nämns emellertid namnen på vissa personer som emottagit pengar och i några enstaka fall nämns också några namn i relationerna. Se även nedan, kapitlet om kommunikativ kontext.

⁹⁷ Jfr Michael Talbot som konstaterat att största delen av de brittiska ambassadörernas tid i det långa 1700-talets Istanbul gick åt att ingripa i kommersiella dispyter mellan brittiska och osmanska undersåtar, medan den traditionella historieskrivningens utrikespolitiska frågor enbart spelade en mycket liten roll. Talbot har använt sig av brittiska noter till sultanen vilka är frekvent förekommande i brittiska och osmanska arkiv, men som varit en underanvänd källa i tidigare forskning (Talbot 2017, 173–175).

⁹⁸ De brittiska och franska korrespondenserna omfattar övrigt material integrerat i korrespondensen, medan det danska arkivet består av separata serier för rapporter och övrigt material, t.ex. Vinds kopibok över memorial och andra skrivelser till den svenska regeringen; RA 78-304, Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vinds og ambassadeur extraordinaire Carl Juels gesandtskabsarkiver, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁹⁹ I genomgången av de volymer (vol. 9 och 22) som i någon omfattning innehåller handlingar med koppling till 1746–1747 års riksdag konstaterades innehållet ligga utanför avhandlingens fokus. Ifrågavarande volymer innehåller t.ex. instruktioner till Lanmary, som även publicerats (Geffroy 1885) samt redovisningar av den politiska situationen i Sverige eller alliansförhandlingarna mellan Frankrike och Sverige 1747. Ett par handlingar angående ekonomiskt stöd till svenska aktörer i form av Lanmarys utgifter under riksdagen eller köpet av ett hus åt Carl Gustaf Tessin med franska pengar ingår även. Se *Mémoires et documents*, Suède vol. 9 och 22, AD.

¹⁰⁰ För vikten av att beakta den här typen av källmaterial och kulturhistoriska källor överlag inom diplomatihistoria, se framför allt Lehmkühl 2001 och Osborne & Rubiés 2016, 321, samt även Duchhardt 1997, 4.

¹⁰¹ Uppgifterna om det brittiska sändebudet Guy Dickens är till exempel mycket sparsamma, se Gale 1932.

¹⁰² Handlingarna har inte anknytning till 1746–1747 års riksdag.

¹⁰³ Knapas 2012.

¹⁰⁴ Kaitaro 1993, Kaitaro 2003, Kaitaro 2004.

och till stora delar behållits intakt.¹⁰⁵ Den berättar både om ifrågasvarande sändebuds lärda intresse och tillgång till information och kan studeras genom två kataloger i flera volymer i bibliotekets tjänstearkiv.¹⁰⁶ Testamentet efter den långvariga österrikiska residenten i Stockholm, Antivari, utgör en liknande källa med information om livet vid en beskickning.¹⁰⁷

Det begränsade bruket av källor utanför de officiella beskickningsarkiven avgränsar vilka aspekter av den diplomatiska vardagen som kan undersökas. Utan ovan refererade källmaterial kan informella, diplomatiska aktörer inte integreras i större grad, vilket studier kring kvinnors roll inom tidigmodern diplomati har visat.¹⁰⁸ Avhandlingens källurval ska emellertid inte likställas med en begränsad tolkning av diplomati som till exempel en enbart manlig sfär. Det handlar i stället om en centrerad av den empiriska analysen kring källor där diplomatins normativa grund framträder. I stället för privata arkiv kompletteras de officiella diplomatiska handlingarna i större utsträckning därför av diplomatiska handböcker, som representerar en teoretisk inramning för rapporternas kommentarer kring enskilda sändebuds agerande. Medan dylika handböcker tidigare stämplades som en repetitiv genrelitteratur, har nyare forskning betonat deras betydelse för framväxten av en diplomatisk teori efter freden i Westfalen 1648.¹⁰⁹ De handböcker som integrerats i analysen är François de Callières *De la maniere de negocier avec les souverains* (1716), som utkom i flera upplagor under seklet,¹¹⁰ och Antoine Pecquets *De l'art de negocier avec les souverains* (1738), som utkom närmare undersökningens tidsperiod. Den här typen av publikationer vittnar om en framväxande och allt mer artikulerad yrkesidentitet bland diplomatikåren och fungerar som en viktig referensram för depešernas situationsbundna innehåll.

Slutligen är några begreppslika preciseringar och kommentarer om datumangivelser på sin plats. Tidigmodern uppfattas av vissa historiker ha en teleologisk syftning. Begreppet används här för att ringa in den diplomati av *type ancien* som enligt von Thiessen kan avgränsas från medeltida respektive modern diplomati och ska därför inte läsas i teleologisk bemärkelse.¹¹¹ Många av de termer som används för att beskriva internationella relationer, utrikespolitik och diplomati är å sin sida anakronistiska i en tidigmodern kontext. Detta

¹⁰⁵ På grund av ekonomiskt trångmål sålde Korff sin boksamling till Katarina II. Via olika donationer hamnade samlingen slutligen på Kejsrerliga Alexanders-Universitetets Allmänna bibliotek, nuvarande Nationalbiblioteket i Helsingfors, 1832 (Knapas 2012, 129–130; Kaitaro 2004, 171).

¹⁰⁶ *Catalogue des livres de la grande Bibliothèque de Son Altesse Impériale Moseigneur le Césarewitch Grand Duc Constantin Pawlowitch 1829*, HYK:Bal. I. 14–17, och *Catalogue Alphonétique de la grande et petite Bibliothèque de Son Alt. Imp. Monseigneur le Grand Duc* (s.a.), HYK:Bal. I. 18–22, Donationsförteckningar, Kejsrerliga Alexanderuniversitetets bibliotek, Helsingfors universitetsbiblioteks tjänstearkiv, NA.

¹⁰⁷ Testamentet ingår i handlingar kring Antivarische Stiftung, i det österrikiska statsarkivets äldre diplomatiska arkiv: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Diplomatie und Außenpolitik vor 1848, Staatenabteilung (15. Jh.–1860), Schweden: Diplomatische Korrespondenz vol. 54, ÖStA. Handlingarna har för övrigt uteslutits ur undersökningen p.g.a. arbetskonomiska skäl.

¹⁰⁸ Nya studier som lyft fram t.ex. kvinnors roll inom den tidigmoderna diplomatin har ofta gjort detta genom andra källor än officiell diplomatisk korrespondens, se t.ex. Dade 2010, Daybell 2011 och Helsing 2019. Dade lyfter fram Madame de Pompadours diplomatiska roll bl.a. genom en granskning av inofficiell, brittisk, diplomatisk korrespondens på British Library. Helsing pekar i sin granskning av ambassadörsdottern Camille du Bois de la Mottes betydelse för fransk-svensk diplomati på det potentiellt omfattande empiriska material som krävs för att greppa "diplomatiska diversepersoner".

¹⁰⁹ Se t.ex. M. Keens-Sopers kommentarer angående Garrett Mattinglys avfärdande av handböcker som en uppsjö av repetitiva kopior; Keens-Soper 2001, 108–109. För en omfattande studie som nyanserat bilden av genren, se Kugeler 2009.

¹¹⁰ Waquet 2015.

¹¹¹ Jfr Runefelt & Sjöström 2014, 15, samt Bodensten 2016, 27, som tvärtom argumenterar till förmån för beteckningen förmodern med hänvisning till begreppet tidigmoderns teleologiska konnotationer.

gäller särskilt termer som antyder en konceptuell förbindelse mellan nation och stat (internationell, transnationell) eller fäster för stor vikt vid staten som aktör (mellanstatlig), men även beteckningen diplomati med sitt ursprung i slutet av 1700-talet.¹¹² Internationell och transnationell används i föreliggande studie som analytiska begrepp. Däremot ersätts diplomat genomgående med den mer tidsenliga beteckningen sändebud för att undvika den anakronistiska beteckningen diplomat å ena sidan samt den missvisande beteckningen minister å den andra.¹¹³ Sändebud används med andra ord genomgående som en allmän term för diplomater av olika rang eller i enskilda fall i stället för titeln minister.

Sverige följde på 1740-talet fortfarande den julianska kalendern, medan en stor del av Europa hade övergått till den gregorianska kalendern. Detta innebär att majoriteten av sändebuden i Stockholm arbetade med dubbla kalendrar: en kalender för vardagen i den svenska huvudstaden och en annan kalender vid det hov de representerade. Eftersom det diplomatiska arbete som undersöks utspelade sig i Stockholm uppges datum enligt den julianska kalendern (gamla stilen) eller som dubbla datum (gamla och nya stilen) för att underlätta jämförelsen mellan olika beskickningsarkiv och svenska källor. Dubbla datum angavs vanligtvis i originalkällorna av sändebud som arbetade med två kalendrar.¹¹⁴ Datum enligt nya stilen (n.s.) märks genomgående ut som sådana.¹¹⁵

Myndighetsarkiv och opinionsbildande källor

Vid sidan av beskickningsarkiv och diplomatisk litteratur utgörs källmaterialet av svenska myndighetskällor å ena sidan och opinionsbildande källor å den andra. En grundtanke i analysen är inte enbart att jämföra olika beskickningsars syner på händelseförlopp utan att även inkludera den svenska statsledningen i granskningen genom en genomgång av riksrådets protokoll i utrikesärenden samt i viss mån andra myndigheters arkiv. På det sättet inkluderas olika förhandlingsparter eller parter i en konflikt. I de svenska rådsprotokollen i utrikesärenden behandlas både allianser och praktiska ärenden angående diplomatikåren i Stockholm, till exempel tullfrihetsfrågor, religionsutövning och klagomål från utländska sändebud.¹¹⁶ Protokollen kompletterar därmed beskickningsarkiven.

I fråga om utrikesärenden representerar rådsprotokollen kontinuitet eftersom rådet, i motsats till riksdagens instanser med ansvar för utrikespolitik, även arbetade under perioderna mellan riksdagarna. Riksråden hade med andra ord en viss vana att reagera på ansöknings- och besvärärenden från diplomatikåren. Dessutom hade en del riksråd

¹¹² För en begreppslig reflektion och argumentation till förmån för *Außenbeziehungen* i stället för internationella eller transnationella relationer, se von Thiessen & Windler 2010b, 5. Se även Helsing & Holm 2015, 552–553.

¹¹³ Sändebud har använts i betydelsen ombud utsänt med uppdrag att (politiskt) representera ett rike, en stat, en regering eller en suverän i utlandet sedan 1500-talet; 'sändebud' i SAOB. Minister är likaså en tidsenlig beteckning, men undviks för att förebygga sammanblandning med den svenska statsledningen (som av utländska sändebud ofta beskrevs i ord som ministär och ministrar) eller med utrikesministrar vid övriga hov.

¹¹⁴ Av de beskickningsarkiv som ingår i studien gäller dubbeldatumangivelse de franska och de danska rapporterna från Stockholm.

¹¹⁵ Detta gäller framför allt instruktioner till de sändebud som följde den gregorianska kalendern, dvs. instruktioner till de franska och danska sändebuden.

¹¹⁶ Rådsprotokollen har genomgåts för hela riksdagen ifråga samt för 1748 i fråga om efterspelet kring Springeraffären; Riksrådets protokoll i utrikesärenden, 1746/2, 1747/1–2, 1748/1, RA, Stockholm.

personlig erfarenhet av det diplomatiska värvet och var därmed en del av samma epistemiska gemenskap som den diplomatkår rådet interagerade med: Carl Gustaf Tessin, kanslipresident, var före detta svensk ambassadör i Paris och Köpenhamn, medan Claes Ekeblad d.y., riksråd från och med december 1746, likaså hade tjänstgjort i Paris. Det här är viktigt med tanke på att rådsprotokollen, liksom den diplomatiska korrespondensen, innehåller en hel del bedömningar och kritik av enskilda sändebuds agerande. Eftersom protokollen är diskuterande, möjliggör de därtill en analys som också beaktar ofullbordade planer och åtgärdsförslag.¹¹⁷

I källorna ingår även andra sorters myndighetskällor, som dikterade och ramade in det diplomatiska arbetet: ceremoniel för diplomatiska ceremonier i Stockholm samt kungliga förordningar och brev med bestämmelser rörande utländska sändebud i Sverige.¹¹⁸ Därtill beaktas fördrag mellan Sverige och andra makter som exempel både på diplomatisk praktik och allianspolitiska förväntningar visavi sändebuds agerande. Fördragen granskas framför allt genom databasen *Europäische Friedensverträge der Vormoderne online* som vid sidan av digitaliserade fördrag även innehåller metadata om fördragsspråk.¹¹⁹ En del av de tvister som uppstod mellan beskickningspersonal och lokala myndigheter i Stockholm har å sin sida kunnat granskas utifrån rättsprotokoll.¹²⁰ Däremot har det relativt omfattande materialet kring riksdagens kommissioner, sekreta utskottets handlingar samt ståndsprotokollen lämnats utanför analysen. Även om de förra handlar om personer som antingen hade eller påstods ha stått i samröre med utländska beskickningar ligger fokus i dem inte på sändebudens arbete. De senare handlar likaså mer om svensk utrikespolitik än om vardagen vid beskickningarna i Stockholm.

Den del av undersökningen som fokuserar på kommunikativa kontexter och opinionsbildning bygger, vid sidan av diplomatisk korrespondens, framför allt på en analys av politiska skrifter och tidningspress. Politiska pamfletter och andra texter ingår som vittnesmål om kommunikativa processer och granskas snarare utifrån tilltänkt målgrupp och använt medium, inte utgående från exempelvis retorik och innehåll. Vilka politiska skrifter som var i omlopp under 1746–1747 års riksdag framgår delvis ur Ingemar Carlssons bibliografi över frihetstidens handskrivna politiska litteratur.¹²¹ Föreliggande studies fokus ligger emellertid framför allt på förekomsten av skrifter som bilagor till diplomatiska depescher. Alla skrifter som sändebud bifogade till sina depescher och som de påstod att cirkulerade i avskrifter i Sverige ingår inte i Carlssons bibliografi.

¹¹⁷ Jfr Lindström och Norrhem 2013 som bygger sin analys på utförliga svenska protokoll, men relativt knapphändiga danska sådana.

¹¹⁸ Ceremoniell i samlingarna *Ceremonialia 1537–1830* och Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendomar, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet, samt kungliga brev i Kommerskollegiumens arkiv; RA, Stockholm. Kungl. Förordningar t.o.m. år 1828 (årstrycket).

¹¹⁹ Databasens sökfunktion kan användas för att undersöka språkval i ett stort antal fördrag under en längre tid. Resultaten vid enskilda sökningar är i viss mån enbart riktgivande, eftersom tvåspråkiga fördrag inte alltid anges som sådana, vilket innebär att vissa språkbruk går förlorade.

¹²⁰ Stockholms slottsriätts rannsakningshandlingar 1747 har granskats vad gäller två incidenter rörande rysk beskickningspersonal. Handlingar rörande rättsfall som gällde tjänstefolk vid den brittiska beskickningen har inte påträffats.

¹²¹ Carlsson 1967.

Den typ av dokument som sändebud bifogade sina rapporter överlappar med andra ord delvis den litteratur Carlsson nämner, men omfattar dessutom handlingar som inte tidigare intresserat studier i den frihetstida politiska litteraturen. Det här gäller till exempel noter, promemorior och juridiskt argumenterande *factum*-skrifter med en känd eller påstådd, reell upphovsperson.¹²² Den här typen av skrifter, som hade en uppenbar koppling till diplomatkåren, var inte utformade som pamfletter men spreds via samma kanaler och i samma syften. De kunde vara kortare än deliberativa anonyma pamfletter och även närma sig till exempel smädeskrifter i sitt innehåll. I vissa fall, såsom flera av skrifterna med anknytning till Springeraffären, var de däremot omfattande texter. I och med att de spred sig i avskrifter och riktade sig till en liknande publik som många handskrivna pamfletter kan de räknas som opinionsbildande skrifter på samma plan. Framför allt vittnar de om mångfalden av kanaler den diplomatiska kommunikationen hade att tillgå.

Som ett tillägg till politiska handskrifter ingår även svensk och utländsk press i undersökningen. Vid tiden för riksdagen 1746–1747 utkom ett flertal tidningar i Sverige.¹²³ En agiterande tidningspress uppstod däremot först i och med *En Ärlig Svensk* på 1750-talet.¹²⁴ Tidningsmarknaden dominerades på 1740-talet av den statligt auktoriserade posttidningen *Stockholms Post-Tidningar*, som två gånger i veckan förmedlade nyheter från de utländska tidningar som kommit med posten. Innehållet bestod, så som Ingemar Oscarsson påpekat, av notiser med koppling till ”hovens, regeringarnas, diplomaternas och militärernas sfärer”.¹²⁵ I den mån *Posttidningen* innehöll inrikesnyheter, handlade det om officiella nyheter om statsapparaturen och hovet eller civila nyheter om sjöfart, olyckshändelser med mera.¹²⁶

Trots en fullkomlig eller delvis avsaknad av senare tiders politiska analys utgör tidningskällorna ett användbart material i flera bemärkelser. För det första säger de något om samtidens läskunnighet vad gäller nyheter som angick militära händelser och diplomatiska ärenden. Både stats sanktionerade tidningar och tidningar som undgick statlig censur innehöll i mycket stor grad hov- och krigsrelaterade nyheter. Jag tar avstånd från en syn på den tidiga tidningspressens rapportering som bristfällig eftersom den handlade ”mycket mer om händelsernas yttre och ceremoniella sida än om deras innebörd och orsaker”.¹²⁷ Tvärtom betonas här att tidningspressens nyheter vittnar om samtidens referensram i form av ett symboliskt språk. Tidningarna är därmed relevanta med tanke på läsarnas förmåga att ta till sig utländska sändebuds representation och dess budskap. En förståelse för nyhetskontexten underlättar även en uppskattning av vilka nyheter som kunde tänkas väcka mer eller mindre uppmärksamhet och hur nyheter överlag förväntades se ut.

¹²² Erik Bodensten nämner exempelvis i förbifarten att mer eller mindre seriösa förfalskningar av texter med uttalade författare ingick i 1740-talets politiska litteratur, men inkluderar inte den här typen av källmaterial i sin studie. Bodensten 2016, 129.

¹²³ Under perioden 1745–1747 bland annat *Anmärckningar Wid Swenska Post-Tidningarne, Lärda Tidningar, Stockholm. Gazette, Stockholms Post-Tidningar, Stockholms Stads Pris-Courant* och *Stockholms Weckoblad*. Kungliga bibliotekets förteckning över svensk periodica 1700–1775.

¹²⁴ Jägerskiöld 1957, 34.

¹²⁵ Oscarsson 2000, 121.

¹²⁶ Inrikesrapporteringen togs senare över av *Inrikes Tidningar* som grundades 1760 (Oscarsson 2000, 122).

¹²⁷ För en dylik syn se Oscarsson 2000, 121.

För det andra visar tidningskällorna att nyheter om händelser i Stockholm kunde ha en direkt koppling till den utländska diplomatkåren i staden, inte enbart vad gäller innehåll utan även vad gäller upphovsman. Utländsk press, framför allt *Gazette d'Amsterdam*, används för att peka på sändebudens opinionsbildande verksamhet både i form av handskrivna politisk litteratur och i form av nyhetsinlägg i pressen. Handskrivna politiska skrifter och tidningskällor går med andra ord hand i hand, eftersom opinionsbildande skrifter kunde publiceras i utländsk press samtidigt som de spreds i handskrift i Sverige. Båda källtyperna berättar om politiska stämningar i Stockholm och Sverige, om hur utländska sändebud framställdes för en svensk publik och i vilken nyhetskontext samt i vilken mån diplomatkåren använde sig av pressen som en form av diplomatisk kommunikationskanal.

DEL I

*Den
diplomatiska
arenan*

Bakgrund: Stockholm 1746

Kort innan den svenska riksdagen inleddes hösten 1746 skickade det danska sändebudet i Stockholm, Vind, en längre rapport över läget i Sverige till sina överordnade. Vinds beskrivning av det politiska klimatet i Sverige inför en begynnande riksdag var inte smickrande. Det rådde allmän förvirring och osämja och inget lät sig göras utan intriger och kabaler. Roten till det onda var enligt Vind partipolitiken. Denna hade splittrat landets styrande skikt och låtit den unga generationen upphöja sig till de erfarna statsmännens position, en hänvisning till kanslipresidenten Arvid Horns fall i slutet av föregående decennium och det unga hattpartiets maktövertagande.¹²⁸ Vinds beskrivning av förvirring, osämja och partian-
da ska inte läsas ordagrant. Hans syfte var att övertyga den danska ledningen om att han behövde extra anslag för så kallade hemliga utgifter. Däremot illustrerar den långa rapporten och det faktum att Vind bemödade sig om att klarlägga situationen inför riksdagen i vilken mån diplomatikåren aktiverades i och med att de svenska stånden samlades i Stockholm.

¹²⁸ "J'ai tâché de dépeindre avec les Couleurs les plus vives la Confusion et la Désunion, qui regne ici jusque dans le Sein des Familles, au point que souvent les Peres n'osent pas s'ouvrir sur leurs Sentiment en presence de leurs Enfants crainte d'être trahis. Il est encore suffisamment connu à quel Point la Corruption a gagné de l'Empire sur les esprits et que presque rien ne se traite ni se fait que par Intrigues et par Cabales. L'Esprit de Parti est celui qui décide de tout et la Jeunesse juge aussi hardiment du Bien de l'Etat que les Gens les plus consommés dans les Affaires."; Relation till danska kungen 31.8/11.9 1746, Niels Krabbe Vinds kopibog over relationer 1745–1747, RA 78-298, RA, Köpenhamn, Köpenhamn.

Vy över Stockholm från Kastellholmen under 1700-talets första hälft (okänd, 1700–1720, Stockholms stadsmuseum).

Som representanter för utländska makter befann sig sändebuden mitt emellan det politiska livet i den svenska huvudstaden och ett gränsöverskridande, politiskt sammanhang, den tidigmoderna världens *société des princes*.¹²⁹ Sjuttonhundratalets utrikespolitik styrdes i hög grad av dynastiska frågor.¹³⁰ Ett uttryck för dessa dynastiska tendenser var seklets flertaliga tronföljdskrig i Europa, bland dem österrikiska tronföljdskriget 1740–1748. Den svenska riksdagen 1746–1747 utspelade sig parallellt med de sista åren av österrikiska tronföljdskriget. Även om Sverige sedan 1743 inte längre var en krigförande part i en av de många militära konflikter som pågick under kriget var riksdagen på inget sätt frånkopplad de stormaktspolitiska frågor som kriget gav upphov till. Snarare sammanvävdes ett flertal till synes inrikespolitiska frågor med internationella intressefrågor. Föreliggande

¹²⁹ För en tolkning av tidigmodern utrikespolitik som mellanfurstliga relationer i ett *société des princes*, se Bély 1999.

¹³⁰ Förutom Lucien Bélys beskrivning av både 1600- och 1700-talet som en era av mellanfurstliga relationer, se t.ex. Osiander 1994, 109, och Black 1999. För ett konkret exempel på hur dynasti och en stats territoriala integritet kopplades ihop i 1700-talets idévärld, se Johannes Kunischs beskrivning av Fredrik II:s bekymmer inför en önskad, men oundviklig tronföljd (Kunisch 2004, 224–250).

bakgrundskapitel är en introduktion i riksdagens utrikespolitiska kontext. Jag beskriver hur denna kontext såg ut och vad som stod på spel under riksdagen. Därefter presenterar jag diplomat kåren i Stockholm med fokus på de individer som försökte inverka på riksdagens utgång samt på enskilda sändebuds kompetens och erfarenhet.

Europeiska spänningsfält och svensk riksdag

I österrikiska tronföljdskriget illustreras på en och samma gång den europeiska krigsteaterns centrering kring dynastiska konflikter under 1700-talet och försök att avvärja dylika konflikter. Trots att Karl VI sedan 1713 hade förberett ett maktskifte på den habsburgska tronen till fördel för sin dotter, Maria Teresa, utbröt ett tronföljdskrig efter hans död 1740. Så som M. S. Anderson betonat, utgjorde inte kriget en enhetlig konflikt. Det bestod snarare av en serie konflikter som enbart delvis var mycket löst knutna till varandra och som påverkade varandra på komplicerade sätt. Bilden av en splittrad konflikt ökades av det faktum att flera av de involverade aktörerna – Bayern, Sachsen, Sardinien och Nederländska republiken – var sekundära makter på den europeiska krigsarenan och stod i beroendeförhållanden till stormakter i sitt utrikespolitiska agerande.¹³¹

Även om kriget, som varade i sju år, bestod av ett flertal parallella konflikter kan vissa av dem ses som kärnfrågor med långtgående följder. Kriget utlöstes i slutet av 1740 då Fredrik II, som tillträtt den preussiska tronen tidigare samma år, invaderade Schlesien. Fredrik II:s maktuppvisning och Preussens etablering som stormakt utgör en väsentlig aspekt av tronföljdskriget. Denna utveckling baserade sig delvis på ett oförutsägbart agerande som omfattade mer än Fredrik II:s överrumplande invasion i början av kriget. Sommaren 1741 undertecknade Frankrike och Preussen ett förbundsfördrag på femton år, vilket var det första av många fransk-preussiska fördrag under Fredrik II:s tid. Preussen bröt emellertid förbundet redan under krigets första år, vilket möttes med förvåning och upprördhet av Frankrike.¹³² Genom att starta ett krig och inte hålla sina diplomatiska löften omskapade Fredrik II bilden av sig själv som *roi philosophe* och slog igenom som krigskung på den europeiska spelplanen. I och med att han garanterades Schlesien i en separatfred med Österrike 1745, och senare genom freden i Aachen, blev Preussen en andra tysk stormakt på kontinenten, vilket ändrade det europeiska systemet.¹³³

En annan central tematik i kriget var konflikten mellan Frankrike och Storbritannien. Tvärtemot bilden av en sekellång oavbruten motsättning karaktäriserades decennierna efter freden i Utrecht 1713 *de facto* av ett fransk-brittiskt samarbete.¹³⁴ Detta samarbete avstannade från och med 1730 och avbröts definitivt i samband med krigsutbrottet,

¹³¹ Anderson 1995, 1.

¹³² Mieck 2009, 584.

¹³³ Mieck 2009, 587–588.

¹³⁴ Dhondt 2013. Dhondt påpekar att det fransk-brittiska samarbetet som följde på Utrecht har uppfattats som en historisk parentes som krävt exceptionella förklaringar, vilket delvis har hindrat en beskrivning av alliansen ur de samtida aktörernas synvinkel.

Österrikiska tronföljdskriget gav upphov till en cirkulation av militära nyheter, politiska skrifter och kommentarer i form av exempelvis allegoriska eller satiriska illustrationer. I en allegori tryckt i Amsterdam skildras kriget som en dans mellan Maria Teresia av Österrike och Fredrik av Preussen (Simon Fokke, Amsterdam 1742–1744, Rijksmuseum, Amsterdam). Bredvid dem dansar Theodor von Neuhoff, kortvarig kung av Korsika på 1730-talet, i harlekinkostym, medan andra furstar tittar på. von Neuhoff hörde till de politiska aktörer som försökte utnyttja kriget till sin fördel.

inledningsvis i och med brittiska respektive franska insatser på olika sidor i konflikten och från och med 1744 genom en formell, fransk krigsförklaring mot England och Hannover.¹³⁵ Den brittisk-franska motsättningen tog sig uttryck i strider både på kontinenten och i franska och brittiska kolonier i Nordamerika och Karibien samt i ett franskt stöd för Jakobitupproret i Skottland 1745. Det sistnämnda skulle enligt ursprungliga planer även omfatta en fransk flottsändning till Skottland 1745.¹³⁶ Enligt Jeremy Black befann sig Storbritannien närapå i krissituation vid mitten av seklet på grund av en återkommande rädsla för en fransk invasion.¹³⁷

Konflikterna på kontinenten påverkade även läget i Norden under 1740-talet. I och med kriget mellan Sverige och Ryssland 1741–1743 blev även Östersjöregionen en krigsskådeplats. Hattarnas ryska krig hade kopplingar till krigshändelserna på kontinenten. Det låg i Frankrikes intresse att skapa svårigheter för Österrikes allierade Ryssland och Frankrike bidrog till krigsförberedelserna bland annat genom att lova treåriga subsidier.¹³⁸ Freden i Åbo 1743 avslutade kriget mellan Sverige och Ryssland, men skapade i stället en tillspetsad relation mellan Sverige och Danmark. En följd av freden var nämligen valet av Adolf

¹³⁵ För en kort översikt över kriget inklusive de brittisk-franska motsättningarna se Bély 1992, 487–515.

¹³⁶ Bély 1992, 508.

¹³⁷ Black (1991, 159) inleder i sitt verk denna period med ett brittiskt-österrikiskt fördrag 1731, som väckte franskt motstånd, och avslutar den med franska flottans nederlag vid Lagos och Quiberon Bay 1759.

¹³⁸ Jägerskiöld 1957, 139–142.

Fredrik, lybsk furstbiskop från hertigdömet Holstein-Gottorp, till svensk tronföljare. Valet skedde genom ryska påtryckningar och var upplagt för att skapa spänningar mellan Sverige och Danmark. Det danska kungahuset oroadе sig för Adolf Fredriks möjligheter att ställa krav visavi hertigdömet som inkräktade på Danmarks intressen i samma område. Den ”gottorpska frågan” fick under flera år en politisk betydelse som långt överskred hertigdömet's geografiska storlek. Så som Otto Brandt påpekat blev den en kanal för europeisk stormaktspolitik i Norden.¹³⁹ Under åren mellan freden i Åbo och 1746–1747 års riksdag ledde spänningarna mellan Danmark och Sverige till och med till ett danskt krigshot och ett svenskt beroende av ryskt militärt stöd.¹⁴⁰

Nederlaget 1743 befäste också den reducerade ställning i ett europeiskt sammanhang som Sverige innehade sedan förlusterna i stora nordiska kriget. Sveriges utrikespolitiska ställning på 1700-talet har tolkats på olika sätt. I äldre finsk forskning framstår perioden som en gradvis utveckling mot den rikssplittring som skedde i början på följande sekel. Detta syns framför allt i J. R. Danielson-Kalmaris framställningar av den ”nordiska frågan” kring mitten av 1700-talet och av svensk politik under samma period. Enligt Danielson-Kalmari var Finlands förändrade ställning och rikssplittringen det viktigaste resultatet av perioden 1721–1809.¹⁴¹ Ur den här synvinkeln framstår seklets militära konflikter, framför allt ofredsåren under stora nordiska kriget och hattarnas krig, samt Sveriges östra försvar som avgörande frågor med långtgående efterverkningar för regionen.¹⁴² I stället för en betoning av seklets konflikter kan det svenska 1700-talets sekel även ses som en utveckling mot ett fredligt Sverige. Elisabeth Mansén har påpekat att utgången av det långa 1700-talet ibland betraktats som given, eftersom senare tiders ”totala brist på ytterligare geopolitiska ambitioner” uppfattats som självklara. Eftersom Sverige enbart befann sig i krig under totalt mindre än nio år efter 1700-talets inledande konflikter medför en dylik tolkning, enligt Mansén, risken att bagatellisera de krig som fördes.¹⁴³ Även om krigsåren var få innebar deras spridning över en lång period att de flesta generationer hade någon sorts erfarenhet av krigstillstånd.¹⁴⁴

Oberoende av om fokus läggs på 1700-talets militära konflikter och utrikespolitiska spänningar eller frånvaron av ett stort antal långa krig efter 1721, spelade kriget en roll i epokens politiska tankevärld. Både krig och rikets heder var nämligen återkommande debattämnen i svenska politiska diskussioner. Enligt Michael Roberts var tanken om revansch ett huvudtema i Sveriges politiska självbild under hela första hälften av 1700-talet. Erik Bodensten har lyft fram hur hattarna i den politiska debatten under åren före krigsutbrottet 1741 skapade en berättelse som uppmanade svenska medborgare att ”inleda en frigörelse från i första hand rysk dominans och återge riket dess forna frihet, säkerhet och

¹³⁹ Brandt 1929.

¹⁴⁰ Se t.ex. Carlquist 1920, 12–14.

¹⁴¹ Danielson 1888, 3–7; Danielson-Kalmari 1929, 10–12.

¹⁴² En betoning av betydelsen av Sveriges försvar i öster och av hur detta behandlades bl.a. vid riksdagen 1746–1747 syns i finska översiktsverk så som Alanen 1963 och Jutikkala & Pirinen 1999 samt i Einar W. Juvas undersökning av beslutet att tillsätta en generalguvernör över Finland 1747 (Juvelius 1921).

¹⁴³ Mansén 2011, 19–20.

¹⁴⁴ Mansén 2011, 20.

ära”.¹⁴⁵ Matti Klinge har å sin sida gjort gällande att Sverige först 1814 övergav tanken om att återfå en status som stormakt. Under 1700-talet upprätthöll man tvärtom fortfarande ”europeiska ambitioner” och Sverige ingick därför i ”de skiftande allianser vilkas dynamik helt präglar 1700-talets internationella politik”.¹⁴⁶

Den svenska självbilden under 1700-talet berör frågan hur makter kan rangordnas. Heinz Duchhardt avskiljer olika kategorier av aktörer under kretsen av europeiska stormakter. Sverige ingick, tillsammans med Spanien, Nederländska republiken och Polen, enligt denna indelning i en grupp 1700-talsmakter som nyligen fallit ur stormaktskategorin (så kallade *Absteiger*).¹⁴⁷ Typiskt för före detta stormakter var, enligt Duchhardt, en komplicerad anpassningsprocess till förändrade förhållanden. Sveriges historiska status miste följaktligen inte sin innebörd i och med att det svenska riket minskade i omfattning 1721. I stället hade denna forna status fortsatt politisk betydelse.¹⁴⁸ Intresset för Sverige som allianspartner hos ett flertal europeiska makter kan ses både i ljuset av den symboliska ställning riket hade i egenskap av före detta stormakt och i ljuset av det inflytande reella stormakter kunde utöva på mindre makter. I det frihetstida Sverige aktualiserades försök till det senare framför allt under riksdagar.

När riksdagen samlades i Stockholm 1746 hade striderna på den europeiska kontinenten och i kolonierna pågått i sex år. Preussen och Österrike hade slutit en separاتفred i slutet av föregående år. Fredsförhandlingar pågick både mellan Storbritannien och Frankrike och mellan Storbritannien och Spanien. De förstnämnda förhandlingarna uppmärksammades även i den svenska pressen.¹⁴⁹ I detta skede ledde förhandlingarna emellertid inte till fredsfördrag,¹⁵⁰ och krigshandlingarna fortsatte bland annat i form av strider i Italien och de nederländska provinserna. Detta innebar att konflikten på kontinenten även avspeglade sig i diplomatikårens arbete i Stockholm under riksdagen. Under hela hösten och vintern 1746–1747 rapporterade till exempel den franska ambassadören om skotska officerare som han hjälpte fly till Frankrike med stöd av ett lokalt ombud i Göteborg.¹⁵¹ Framför allt påverkade kriget dock vilka intressen som enskilda sändebud representerade visavi den svenska regeringen och den övriga diplomatikåren.

Ur svensk synvinkel framstod särskilt Rysslands intressen som avgörande. Detta intresse var inte fullständigt ömsesidigt, eftersom den rysk-svenska relationen var asymmetrisk på flera sätt. För det första inriktade sig Rysslands utrikespolitik under första halvan av 1700-talet, enligt John LeDonne, på tre huvudsakliga krigsskådeplatser: Östersjön i

¹⁴⁵ Bodensten 2016, särskilt 210.

¹⁴⁶ Klinge 1998, 11. Detta innebar enligt Klinge att periodiseringen stormaktstiden-frihetstiden är vilseledande, eftersom övergången till en icke-stormakt sker långt senare än övergången från absolut kungamak till ständervælde.

¹⁴⁷ Duchhardt 1997, 95.

¹⁴⁸ Duchhardt 1997, 172.

¹⁴⁹ Kongressen mellan Storbritannien och Frankrike i den nederländska staden Breda uppmärksammades kontinuerligt i *Stockholms Post-Tidningar*. Se t.ex. n:o 2 5.1.1747, n:o 5 15.1.1747, n:o 8 26.1.1747 och n:o 12 9.2.1747, där de olika deltagande makternas sändebud vid kongressen omnämns.

¹⁵⁰ Förhandlingarna mellan Spanien och Storbritannien 1746–1747 föll på oenigheter kring Gibraltar och Menorca (Bély 1992, 510).

¹⁵¹ Se CP Suède vol. 214, som vid sidan av ambassadören Lanmarys depescher med återkommande rapporter om ärendet innehåller brev från Göteborg till Lanmary angående enskilda skotska officerare. Att ordna med resor till och från Sverige var ett omfattande arbete och gav upphov till en komplicerad ekonomisk situation som reddes ut långt i efterhand. För Sveriges koppling till Jakobitupproret 1745, se Behre 1972.

väster, där Sverige och Polen hade dominerat under 1600-talet, Svarta havet i söder och Sibirien i öster inklusive den kinesiska gränsen.¹⁵² Jyrki Paaskoski har betonat att Rysslands främsta territoriala intressen inte låg i väster kring Östersjön, utan i söder i förhållande till det Osmanska imperiet. I väster var man tillfreds med den ställning som etablerats vid seklets början, då Petersburg grundades och de baltiska provinserna erövrades. Det faktum att Ryssland två gånger återbördade Finland efter att ha ockuperat rikshalvan i början och i mitten av seklet bevisar, enligt Paaskoski, det ryska ointresset för nya landvinningar kring Östersjön.¹⁵³ Ur rysk synvinkel var Östersjön därmed enbart en av flera viktiga utrikespolitiska arenor, medan för Sverige var regionen arenan framom andra. För Sverige symboliserade Östersjön därtill en svunnen stormaktställning som möjligtvis kunde återtas.

För det andra avsåg Ryssland inte att upprätthålla en jämbördig relation med Sverige. I stället framstod Sverige ur rysk synvinkel snarast som en klientstat. Att skapa en barriär bestående av klientstater för att främja imperiets intressen utan våldsutövande var en av de grundprinciper för rysk utrikespolitik som lyfts fram av LeDonne. Vid sidan av Sverige uppfattade Ryssland även Polen och Preussen under seklets första hälft som klientstater. Preussens nya ställning efter österrikiska tronföljdskrigets första år väckte därmed en oro hos den ryska ledningen för att dess inflytande i Polen och Baltikum var hotat. Ur rysk synvinkel hade Fredrik II ingen rätt till självständiga handlingar.¹⁵⁴ På samma sätt hyste den ryska kronan förhållandevis stora förväntningar på att kunna påverka svensk utrikespolitik direkt efter freden i Åbo. Dessa förväntningar konkretiserades i Adolf Fredrik, som kejsarinnan Elisabet antog att skulle utgöra en kanal för ryskt inflytande i Norden.¹⁵⁵

Preussens agerande bevakades även noggrant av Frankrike. Efter den negativa utgången för Sverige i nordiska kriget hoppades Frankrike att Sverige skulle återfå ett fotfäste inom Tysk-romerska riket, erftsom man önskade sig en allierad inom kejsardömet. Enligt Eric Schnakenbourg var en dylik målsättning typisk för fransk utrikespolitik, som strävade efter att förse Frankrike med förbundsparter på andra sidan eller i omedelbar närhet till fiendliga makter.¹⁵⁶ Denna politik syntes även i 1740-talets franska politik under utrikesministern d'Argenson. d'Argenson strävade efter att skapa motvikter till Europas övriga stormakter och såg därför Preussen som en nödvändig motvikt till det habsburgska inflytandet.¹⁵⁷ Detta förklarar varför d'Argenson inte gav avkall på dessa målsättningar 1746 trots Fredrik II:s opålitliga utrikespolitik och brott mot överenskommelserna med Frankrike. Tvärtom föreställde han sig ett ”system” mellan Frankrike, Preussen, Sverige och Danmark och beordrade alla franska ambassadörer i Nordeuropa att ta order från Berlin.¹⁵⁸ Ambassadören i Stockholm arbetade hösten 1746 enligt detta mål med att

¹⁵² LeDonne 2002, 175–180.

¹⁵³ Situationen ändrades mot slutet av seklet och gällde inte längre i början av 1800-talet. En viktig, bidragande orsak till detta var enligt Paaskoski Sveaborg, som rubbade maktbalansen kring Östersjön och därmed utgjorde en mycket konkret orsak till Rysslands ökade intresse för Finland (Paaskoski 2009). För en liknande syn på Sveaborgs betydelse för krigsresultatet 1809, se Klinge 1998.

¹⁵⁴ LeDonne 2002, 182.

¹⁵⁵ Jägerskiöld 1957, 157.

¹⁵⁶ Schnakenbourg 2007.

¹⁵⁷ Bély 1992, 506.

¹⁵⁸ Bély 1992, 509.

förbereda en trippellians mellan Sverige, Preussen och Frankrike. Den franska tilltron till den preussiska kungen var emellertid inte intakt.¹⁵⁹

I den brittiska utrikespolitiken kombinerades en strävan efter maktbalans på den europeiska kontinenten med insatser för att främja brittisk handel.¹⁶⁰ Enligt David Hayton var handelsintressen en viktig orsak till att den brittiske ministern Walpole pressades med i österrikiska tronföljdskriget.¹⁶¹ Den brittiska Östersjöpolitiken påverkades framför allt av en strävan efter att upprätthålla fred i regionen för att skydda brittisk handel. Under krig såg man till att handeln kunde fortsätta så gott som möjligt.¹⁶² Efter svala relationer i början av seklet närmade sig Storbritannien och Ryssland varandra diplomatiskt från och med 1730-talet. Parallellt med detta försämrades den politiska relationen till Sverige, även om den brittiska importen av svenska varor var betydelsefull. Perioden från 1730-talets början till den svenska riksdagen 1746–1747 utgjorde enligt Stewart P. Oakley en utveckling som bäddade för det avbrott som uppstod i de diplomatiska relationerna 1748.¹⁶³ Liksom på kontinenten försökte Storbritannien i Skandinavien skapa motvikter till ett franskt inflytande.¹⁶⁴ Efter de profranska hattarnas maktövertagande i Sverige 1739 ökade därför betydelsen av ett brittisk-ryskt samarbete i Stockholm.¹⁶⁵ Riksdagen 1746–1747 sammanföll med den period av särskilt spända brittisk-franska relationer som Black pekat på.¹⁶⁶ Ungefär samtidigt som de svenska ständernas sammanträde inleddes, lyckades den franska flottan rädda den skotska tronpretendenten från Skottland, vilket utgjorde ett nederlag för Storbritannien.¹⁶⁷

Danmarks utrikespolitik styrdes under en stor del av 1700-talet av kampen om ensamherraväldet över de tyska hertigdömena Holstein och Schleswig.¹⁶⁸ Efter den utrikespolitiska krisen och krigshotet mellan Danmark och Sverige 1743 handlade den danska politiken framför allt om att få den nyvalde svenska tronföljaren att ge avkall på sina rättigheter till den gottorpska delen av Schleswig. Adolf Fredriks ovilja inför dessa krav skapade fortsatta spänningar även efter 1743.¹⁶⁹ I denna målsättning kunde man hoppas på franskt stöd, eftersom Danmark hade övergått från en engelsk till en fransk allians 1740.¹⁷⁰ Danmarks långsiktiga mål handlade emellertid om att inte binda den egna utrikespolitiken för starkt. I stället strävade man efter neutralitet visavi stormakternas skiftande allianspolitik.¹⁷¹ Under sommaren 1746 ingicks en allians med Ryssland, som, i likhet med den franska alliansen, gav stöd för de danska kraven i hertigdömena.¹⁷² Därmed var Danmark

¹⁵⁹ Frankrikes besvikelse över Fredriks upprepade förbundsbrott, framför allt separatfreden med Österrike, hade varit orsaken till att man nekade allianspartnern subsidier 1745. Betydelsen av Fredrik II:s agerande syns även i det franska uttrycket "travailler pour le roi de Prusse" för att beteckna ett bortkastat arbete. Mieck 2009, 587–588.

¹⁶⁰ Duchhardt 1997, 302.

¹⁶¹ Hayton 2002, 64.

¹⁶² Oakley 1994.

¹⁶³ Oakley 1994, 240–241.

¹⁶⁴ Jfr Black 1991, 158.

¹⁶⁵ Oakley, 241.

¹⁶⁶ Black 1991, 159.

¹⁶⁷ Bély 1992, 508.

¹⁶⁸ Feldbæk 2002, 215.

¹⁶⁹ Carlquist 1920, 15.

¹⁷⁰ För en översikt över den danska utrikespolitiken under 1740-talet, se Feldbæk 2002, 284 ff.

¹⁷¹ Feldbæk 2002, 286.

¹⁷² Feldbæk 2002, 289–290.

allierat med makter ur de båda block som formades bland diplomatkåren i Stockholm: Frankrike som stöttade fransksinnade svenska aktörer och Ryssland som stöttade den anti-franska grupperingen. Detta skapade en skiftande dynamik kring den danska beskickningen och frågetecken kring Danmarks intentioner hos övriga beskickningar.

De svenska stånden sammankallades alltså till riksdag 1746 i ovan beskrivna utrikespolitiska läge. Olof Jägerskiöld har betonat att rikets utrikespolitiska orientering aktualiserades i stor utsträckning vid denna tidpunkt både som en följd av utvecklingen mellan Europas stormakter och politiska förvecklingar i Sverige. Frågorna kring rikets utrikespolitiska orientering återuppväckte partimotsättningarna och bröt ”den borgfred, som rått sedan fredsslutet”.¹⁷³ Riksdagen skulle bland annat ta ställning till en allians med Preussen som hade diskuterats i etapper sedan 1744.¹⁷⁴ Eftersom det politiska fältets grupperingar knöts till olika utrikespolitiska alternativ var balansen mellan grupperingarna det sätt på vilket Sveriges utrikespolitiska orientering kunde avläsas, förutspås och möjligtvis påverkas. En av riksdagens viktigaste frågor gällde rådets sammansättning. I rådet fanns flera lediga platser, bland annat eftersom några riksråd hade licentierats under föregående riksdag.

De beskickningar som representerade starka intressen visavi riksdagens resultat engagerade sig även i förberedelserna inför den. Inför en riksdag erhöll sändebud vanligtvis extraordinarie ekonomiska understöd för arbetet under den kommande riksdagen. Detta gällde 1746 såväl den brittiska, den ryska och den franska beskickningen, men även det danska sändebudet, vars position inte var lika direkt kopplad till någon av de två stora fraktionerna. Förutom genom ekonomiskt stöd understödde beskickningarna även de politiska grupperingarnas mobilisering på annat sätt. Den franske ambassadören begärde till exempel permission för svenska officerare i fransk tjänst för att möjliggöra en större upplutning av fransksinnade adelsmän vid riksdagen.¹⁷⁵ Det ryska sändebudet visade å sin sida sitt stöd för de antifranska mössorna bland annat genom att meddela att en spannmålsimport på 1 000 läster från Livland – som Ryssland undantagsvis tillåtit trots ett allmänt exportförbud för livländskt spannmål – enbart fick genomföras om importen handhades av fyra köpmän i Stockholm som alla var mössor, bland dem Christoffer Springer.¹⁷⁶ Det samarbete som knöts inför riksdagens början angav tonen för förvecklingarna under riksdagen.

Både de svenska politiska aktörernas och diplomatkårens fokus lades på valen vid början av riksdagen och på de lediga platserna i rådet. Valen i början av riksdagen, det vill säga val av riksmarskalk, talmän, bankmän och medlemmar av sekreta utskottet, engagerade i hög grad de franska, ryska och brittiska beskickningarna.¹⁷⁷ Efter ett riksmarskalksval till mössornas fördel, valdes en hattmajoritet i sekreta utskottet. Rådsplatserna avgjordes genom ett överraskande riksrådval i december 1746,¹⁷⁸ vilket ledde till en fransksinnad

¹⁷³ Jägerskiöld 1957, 170.

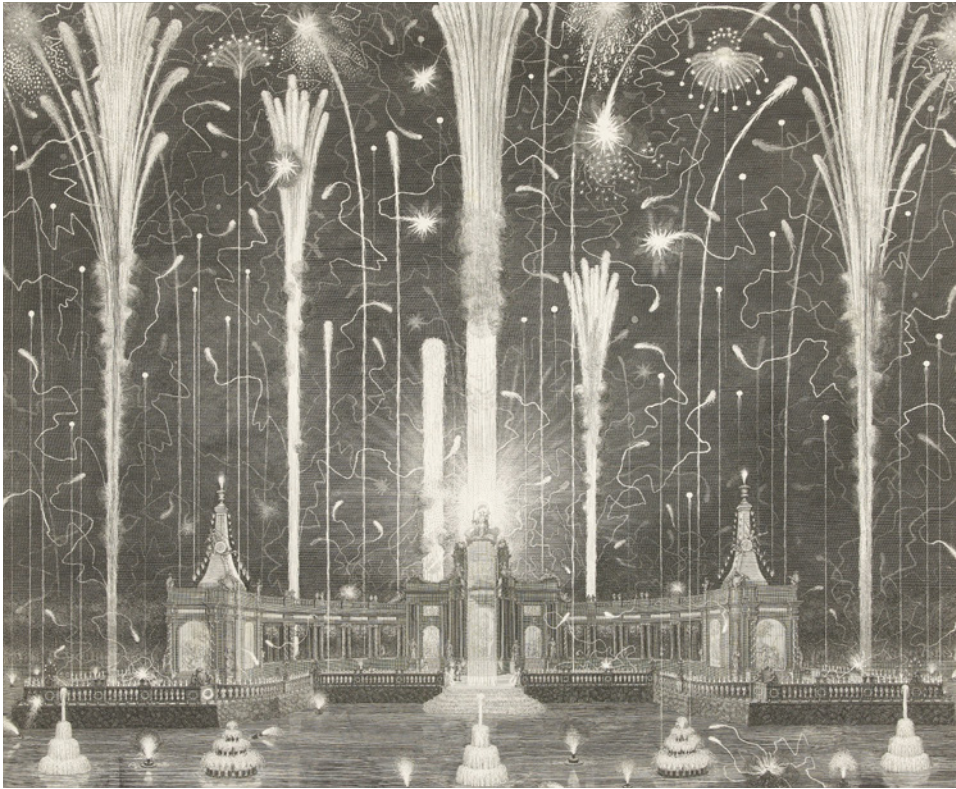
¹⁷⁴ Jägerskiöld 1957, 166–168.

¹⁷⁵ Trulsson 1947, 53–54.

¹⁷⁶ Danielson-Kalmari 1929, 78.

¹⁷⁷ Se de franska rapporterna i september och oktober 1746 i CP Suède vol. 213–214, AD, samt brittiska rapporter under samma tidsperiod i SP 95/99, NA. Om det ryska, ekonomiska stödet för mössorna, se Danielson-Kalmari 1929.

¹⁷⁸ För detta val se Stavenow 1890.

Österrikiska tronföljdskriget avslutades med freden i Aachen 1748. Krigsslutet firades till exempel med fyrverkerier i Haag följande år (Jan Caspar Philips, 1749, Rijksmuseum, Amsterdam). Den svenska riksdagen 1746–1747 sammanträdde parallellt med preliminära fredsförhandlingar, men utgången på kriget var på intet vis uppenbar och krigshändelserna på kontinenten påverkade arbetet vid de utländska beskickningarna i Stockholm.

hattmajoritet i rådet. Sveriges utrikespolitiska orientering avgjordes å sin sida under våren 1747. För att förhindra ett svensk-preussiskt förbund bjöd Ryssland och Österrike i februari in Sverige till en allians. En månad senare meddelade Frankrike att man var beredd att förnya subsidiefördraget med Sverige, förutsatt att Sverige och Preussen allierade sig. En svensk-preussisk allians undertecknades i maj och kort därefter förnyades det franska subsidiefördraget. I början av riksdagen var denna utgång emellertid inte självklar.¹⁷⁹ Parallellt med frågorna kring vilken politisk gruppering som hade överhanden och vilken allians de svenska stånden skulle bestämma sig för, fokuserade de utländska sändebuden – helt i enlighet med 1700-talets uppfattning av utrikespolitik – på det svenska kungahusets och den svenska tronföljdens ställning. Inom denna dubbla kontext kommer spänningar mellan diplomatkåren och de svenska myndigheterna att granskas.

¹⁷⁹ Jägerskiöld 1957, 170.

Diplomatiska aktörer

I egenskap av furstligt vänskapssystem styrdes den tidigmoderna diplomatin av ömsesidighet. Detta innebar att en furstes val av sändebud och sändebudets diplomatiska rang tolkades som ett politiskt intresse eller ointresse visavi tjänstgöringsorten. Enskilda diplomatiska aktörer fungerade därmed som ”en seismograf för bilaterala, politiska relationer”,¹⁸⁰ och förändringar följdes uppmärksamt med av omvärlden. I november 1747 skickade till exempel den franske ambassadören i Stockholm på begäran en lista över övriga utländska sändebud i den svenska huvudstaden.¹⁸¹ Den franska ledningen informerades därmed om den diplomatiska miljö där ambassadören agerade. Listan är knapphändig och delvis bristfällig,¹⁸² men den ger en konkret inblick i hur Stockholms diplomatkår såg ut vid ett specifikt ögonblick. Det handlade om ett tiotal sändebud som huvudsakligen representerade de europeiska stormakterna och makter kring Östersjön.

En lista som den som ingick i den franska depeschen placerade alltså in enskilda sändebud i ett diplomatiskt mikrokosmos. Utan information om diplomatisk rang, börd, individuella egenskaper och beskickningens utformning reduceras listan emellertid till en namnlista. I sin handbok betonade François de Callières vikten av att beakta ett potentiellt sändebuds ”personliga kvaliteter, profession och rikedom”, då en ”förhandlare som lämpar sig för sitt uppdrag” skulle väljas.¹⁸³ En av Callières huvudpoängar var att inte överlåta förhandlingarna mellan stormakter till sändebud utan utbildning.¹⁸⁴ I en tid utan formaliserade diplomatutbildningar utgjorde Callières handbok en lösning på det problem han själv ringade in. Frågan om vem som lämpade sig bäst och varför kvarstod emellertid för den regent eller den administration som skulle fatta dylika val. Jag presenterar i det följande Stockholm som diplomatisk tjänstgöringsort genom att diskutera diplomatkåren i den svenska huvudstaden. Fokus ligger på de personer som avhandlingen huvudsakligen kretsar kring. I diskussionen jämför jag sändebudens kompetens och erfarenhet och avslutar med en reflektion kring beskickningens betydelse.

Bland diplomatkåren i Stockholm under 1740-talets andra hälft fanns sändebud som representerade olika diplomatiska yrkeskarriärer och livsbanor. En del hade en bakgrund eller en stark koppling till det hov de representerade. Den franske ambassadören, Marc-Antoine-Front de Beauvoir de Saint-Aulaire (1689–1749), markis av Lanmary, hörde till en adelssläkt som hade haft en framskjuten ställning i Limousin sedan 1400-talet. Släkten

¹⁸⁰ Duchhardt 1997, 21–22.

¹⁸¹ Lista bifogad Lanmarys depesch 17/28.11.1747, CP Suède vol. 216 f. 433, AD.

¹⁸² I listan saknas åtminstone det nederländska sändebudet Rumpf som fanns i Stockholm samma år, se t.ex. kopia på en pro memoria av Rumpf bifogad Guy Dickens depesch 11.9.1747, SP 95/100, NA.

¹⁸³ ”Pour bien choisir des Negociateurs propres aux emplois qu'on leur destine, il faut avoir égard à leur qualité personnelle, à leur profession, à leur fortune ; au Prince ou à l'Etat vers lequel on les envoie, & à la nature de l'affaire dont on veut les charger.”; Callières 1716, 210.

¹⁸⁴ Beurepaire 2007, 14.

Tabell 1. Diplomatikåren i Stockholm 1746 enligt Lanmarys lista. Informationen i den ursprungliga listan har utvidgats med levnadsår och tjänstgöringstid i Stockholm.

Furste/statsmakt	Sändebud	Diplomatisk rang	Tid i Stockholm
Kungen av Frankrike	Markis de Lanmary (1689–1749)	Ambassadör	1741–1749
Kejsarinnan av Ryssland	Baron von Korff (1697–1766)	Ambassadör/ envoyé extraordinaire	1746–1748
Kungen av Preussen	Greve von Finckenstein (1714–1800)	Envoyé extraordinaire	1744–1746
Kungen av Danmark	Vind (1705–1766)	Envoyé extraordinaire	1744–1753
Hertigen av Holstein	Pechlin ¹⁸⁵ (1682–1757)	Envoyé extraordinaire	
Generalstaterna (Nederländerna)	Rumpf ¹⁸⁶ (1685–1749)	Envoyé extraordinaire	1743–1749
Kungen av Storbritannien	Guy Dickens (ca 1696–1775)	Minister	1742–1748
Kurfursten av Sachsen	Suhm (1697–1760)	Minister	1745–1750
Hovet i Wien / Maria Teresa	Antivari (1690–1763)	Resident	1731–1763 ¹⁸⁷
Kungen av Spanien	de Aldecoa	Chargé d'affaires ¹⁸⁸	1746–1749

¹⁸⁵ Tjänsten som holsteinskt sändebud i Stockholm innehades under 1700-talet av två medlemmar ur släkten Pechlin: Johann von Pechlin (1682–1757) och dennes son Detlof Philip Pechlin (d. 1773). Detta framgår ur artiklar om Johanns son och Detlofs bror Carl Fredrik Pechlin. Årtalen för Johanns respektive Detlof Philips tjänstgöring i Stockholm framgår emellertid inte. Se "Carl Fredrik Pechlin" i SBL och i Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män.

¹⁸⁶ För Rumpf, som saknas i Lanmarys lista, se "Rumpf, Carel of Charles" i NNBW.

¹⁸⁷ Tiden anger Antivaris tjänstgöringstid som resident. Antivari ingick i sin föregångares följe och vistades i Stockholm redan på 1720-talet. Antivari, Christoph Theodor i Nordisk familjebok (uggleupplagan); Wrangel 1912, 133.

¹⁸⁸ Den spanske plenipotentiärministern, markisen av Puerto, avreste i oktober 1746; se Guy Dickens depesch 24.10.1746, SP 95/99, NA. Han efterträddes av följande sändebud först 1749; García Diego 2014, 3. de Aldecoas levnadsår framgår inte ur García Diegos artikel. Perioden 1746–1749 anger tiden för hans uppdrag som chargé d'affaires mellan två ordinarie spanska sändebud, inte den tid han vistades i Stockholm.

hade även haft uppdrag vid det franska hovet nästan lika länge.¹⁸⁹ Lanmary utsågs själv till kunglig munskänk (*grand échanton de France*) som fjortonåring efter sin far. Det preussiska sändebudet, greve Karl Wilhelm Finck von Finckenstein (1714–1800), härstammade likaså från en gammal preussisk adelssläkt som länge hade stått i ett nära förhållande till de brandenburgiska kurfurstarna. Finckensteins far var både Fredrik Wilhelms ständiga beledsagare och kronprinsens guvernör. Sonen Karl Wilhelm växte därmed upp tillsammans med den jämnåriga Fredrik II. Det danska sändebudet, Niels Krabbe Vind (1705–1766), hade å sin sida inlett sin karriär vid det danska hovet som page och därefter hovjunkare.¹⁹⁰ Samtidigt som han tjänstgjorde som sändebud utnämndes han till kammarjunkare, etatsråd och slutligen kammarherre.

Medan tjänstgöringen i Stockholm utgjorde avslutningen på Lanmarys karriär, återvände både Finckenstein och Vind till uppgifter vid sina respektive hov och statsadministrationer. Finckenstein verkade som minister vid det preussiska kabinetsministeriet i femtio år,¹⁹¹ medan Vind verkade som överhovmästare hos drottning Juliane Marie.¹⁹² Dehann emellertid tjänstgöra på flera orter och hade därmed även gemensamma drag med personer vars yrkeskarriär huvudsakligen utspelade sig inom diplomatins värld. Finckenstein sändes redan som 21-åring till Sverige som sändebud utan officiell titel.¹⁹³ Han inledde sin egentliga diplomatkarriär under Fredrik II, först i Köpenhamn 1740–1742, följt av uppdrag vid ministeriet på hemmaplan och under underhandlingarna vid de brittiska och nederländska styrkorna i österrikiska tronföljdskriget. Uppdraget att beledsaga Fredrik II:s syster Lovisa Ulrika till Sverige efter hennes giftermål med Adolf Fredrik 1744 var startpunkten på hans andra och egentliga tjänstgöring i Stockholm.¹⁹⁴ Vinds tjänstgöring i Stockholm föregicks å sin sida av uppdraget som kansli- och legationssekreterare i London från och med 1731. Han sändes till Paris 1735 och avancerade där till minister.

Till de sändebud i Stockholm som i ännu högre grad huvudsakligen var verksamma i diplomatisk tjänst hörde det brittiska sändebudet Melchior Guy Dickens (ca 1696–1775). Hans diplomatiska karriär föregicks av en militär tjänstgöring, men därefter hann han verka länge som brittiskt sändebud i ett flertal städer. Innan han tillträdde som minister i Stockholm 1742 hade han vistats 17 år i Berlin, först som sekreterare för Charles Du Bourgay, brittisk *envoyé extraordinaire*, och därefter som Du Bourgays efterträdare med sekreterarstatus. De sista åren i Berlin innehade han titeln minister.¹⁹⁵ Han stannade i Sverige till avbrottet i den brittisk-svenska diplomatin 1748 och sändes därefter till det ryska hovet för att verka som *envoyé extraordinaire* och *plenipotentiaire* till 1755.¹⁹⁶

¹⁸⁹ För Lanmary se de Courcelles 1822, 22–23, för släkten se "Beauvoir de Saint-Aulaire (de)" i Chaix d'Est-Ange 1904.

¹⁹⁰ För Vind se Wad 1905.

¹⁹¹ I detta uppdrag stod Finckenstein kungen mycket nära, vilket enligt Wallis tydligast illustreras av en hemlig instruktion med vilken Fredrik den store 1757 gav Finckenstein fullmakt att vidta nödvändiga åtgärder på egen hand i fall av Fredriks död eller tillfångatagande (Wallis 1936, 4).

¹⁹² Wad 1905.

¹⁹³ Wallis 1936, 1–3.

¹⁹⁴ Wallis 1936, 3–4.

¹⁹⁵ Horn 1932, 106.

¹⁹⁶ Horn 1932, 114, 142.

COLONEL MELCHIOR GUY DICKENS.

Det brittiska sändebudet Guy Dickens bakgrund är dåligt känd och det enda bevarade porträttet ger enbart en skissartad bild av honom. Han tjänstgjorde vid brittiska beskickningar under trettio års tid och avancerade gradvis i de diplomatiska graderna. Vid ankomsten till Stockholm 1742 hade han en gedigen erfarenhet av det diplomatiska värvet (teckning tryckt i *Notes and Queries* CLXII, 1932).

I jämförelse med typiska hovmän och yrkesdiplomater framstår det ryska sändebudet, baron Johann Albrecht von Korff (1697–1766), snarast som en representant för 1700-talets gränsöverskridande, lärda gemenskaper. Korff var född i Kurland och i likhet med många samtida ryska diplomater härstammade han från en balttysk adelssläkt.¹⁹⁷ Efter studier vid universitetet i Jena, där grunden för hans vetenskapliga intresse lades, trädde han i tjänst hos hertiginnan av Kurland, sedermera Anna av Ryssland. Denna tjänst förde honom till Ryssland, där han fungerade som president för Ryska Vetenskapsakademien 1734–1740. Han var känd som fritänkare med ett religionskritiskt förhållningssätt, som libertin och som en stor bibliofil. Huvuddelen av Korffs diplomatiska karriär utspelade sig i Köpenhamn, där han tjänstgjorde i två etapper, 1740–1746 och 1748–1766, med ett avbrott för en kort tjänstgöring i Stockholm. I Köpenhamn tog han initiativ till den första danska frimurarlogen, som i början kallades för ”die Korffische Loge”.¹⁹⁸

Ovan nämnda sändebuds varierande bakgrunder var inte ovanliga för tidsperioden. Detta berodde bland annat på avsaknaden av diplomatisk utbildning under 1700-talet. I

¹⁹⁷ För Korff se Overgaard Nielsen 2009 och Knapas 2012, 128–129.

¹⁹⁸ Overgaard Nielsen 2009.

Johann Albrecht von Korff (1697–1766) verkade som president för Ryska Vetenskapsakademien 1734–1740 och därefter som rysk diplomat i Danmark och Sverige fram till sin död. Han var känd som fritänkare, libertin och en stor bibliofil (Friderich Ludevig Bradt, ur K. L. Bugge, *Det danske frimureries historie indtil aar 1765*).

Storbritannien fungerade visserligen de kungliga lärostolarna i modern historia vid Oxford och Cambridge i praktiken som en utbildning för blivande sändebud sedan 1724. Ur ett europeiskt perspektiv var detta emellertid ett undantag.¹⁹⁹ I stället valdes personer med lämplig börd och bakgrund eller i bästa fall en professionell erfarenhet som ersatte frånvaron av formell utbildning. Detta var sammanhanget kring Callières betoning av personliga kvaliteter. Därtill betonade Callières även vikten av att beakta det diplomatiska uppdragets utformning då enskilda sändebud valdes.²⁰⁰ Frågan är med andra ord hur sändebud förbereddes inför sin uppgift och vilken typ av tidigare erfarenhet som var till nytta.

Trots en omfattande fransk diplomatisk representation utomlands fanns alltså ingen diplomatisk utbildning i Frankrike.²⁰¹ Inom den franska diplomatin fungerade därför en

¹⁹⁹ Horn 1961, 130.

²⁰⁰ "Pour bien choisir des Negociateurs propres aux emplois qu'on leur destine, il faut avoir égard à leur qualité personnelle, à leur profession, à leur fortune ; au Prince ou à l'Etat vers lequel on les envoie, & à la nature de l'affaire dont on veut les charger.;" Callières 1716, 210.

²⁰¹ Den av utrikesministern Jean-Baptiste Colbert de Torcy grundade *Académie politique*, som fungerade mellan 1712 och 1722 i Frankrike, utgjorde ett kortvarigt undantag. För *Académie politique* i sin europeiska kontext, se Kugeler 2006, 176–180.

karriär inom armén ofta som en ersättande utbildning och en militär bakgrund var, så som Éric Schnakenbourg visat, ett typiskt drag bland franska sändebud i Nordeuropa. Enligt Schnakenbourg fanns det flera beröringspunkter som gjorde före detta militärer till lämpliga diplomater: de var vana att stå i kungens tjänst på avlägsna orter, de hade ofta erfarenhet av förhandlingar och de var vana att författa sammanfattande memorial till sin överordnade minister. Vissa återvände även till en militär tjänst efter avslutat diplomatiskt uppdrag.²⁰² Andelen franska sändebud med militär bakgrund ökade under Ludvig XIV:s regeringstid och efter hans död. Ökningen syntes särskilt bland sändebud som sändes till regioner där militär kunskap var till stor nytta för uppdraget, vilket gällde de hov Frankrike ingått militära allianser med. Stockholm var en sådan tjänstgöringsort.²⁰³

Bland sändebuden i Stockholm 1746 hade inte enbart Guy Dickens, utan även Lanmary en militär bakgrund. Han var i detta hänseende ett mycket typisk franskt sändebud i Norden. Lanmary hade verkat som kaptenlöjtnant för gendarmerna i Bourgogne, deltagit i polska tronföljdskriget och 1738 befordrats till *maréchal-de-camp*. Uppdraget i Stockholm var hans enda diplomatiska uppdrag efter en lång militär karriär. Den potentiella nyttan av militär kunskap som Schnakenbourg lyft fram konkretiserades under Lanmarys tjänstgöring. I början av 1747 skulle han avsluta alliansförhandlingarna med Sverige och Preussen, vilket krävde goda förhandlingsförmågor. I december samma år ställdes han dessutom inför uppgiften att beställa svenska krigsskepp till den franska flottan. Han påpekade själv att han inte hade någon kunskap på området och kunde bli lurad.²⁰⁴ Det här var ändå inget hinder för att han gavs uppdraget.

En vanlig form av specifik, praktisk diplomatisk skolning var tjänstgöring vid beskickningar i en lägre befattning.²⁰⁵ Guy Dickens hade både en militär bakgrund och den här typen av erfarenhet. Han inledde, som nämnts, sin diplomatiska karriär som den brittiska envoyéns sekreterare vid det preussiska hovet på 1720-talet. Därefter ansvarade han ensam för den brittiska representationen i egenskap av sekreterare. Med andra ord arbetade han sig sakta uppåt i tjänstemannahierarkin tills han efter vistelsen som minister i Stockholm avslutade sin diplomatiska tjänstgöring som envoyé i S:t Petersburg. Även Finckens-teins erfarenhet som kungligt sändebud i Sverige utan officiell titel på 1730-talet var en förberedelse inför hans fortsatta diplomatiska karriär.

Vissa blivande sändebud introducerades i sitt blivande värv via medlemmar av samma familj. Nicolaus von Suhm (1697–1760), sachsiskt sändebud i Stockholm 1745–1750, hade följt med sin far under dennes uppdrag som sachsiskt sändebud under fredsförhandlingarna i Utrecht 1712 och i Paris.²⁰⁶ Den nederländska beskickningen i Stockholm leddes å sin sida

²⁰² Schnakenbourg 2010a.

²⁰³ Schnakenbourg (2010a) kallar Norden (de exakta geografiska gränserna är inte definierade) för en konfliktregion – vilket visserligen stämmer för början på 1700-talet, men inte för resten av seklet i sin helhet – och ser detta som en orsak till att flera militärer sändes på diplomatiska uppdrag till de nordliga hoven. Därutöver konstaterar han, och anammar därmed delvis epokens retorik och tankesätt, att militärer var mer benägna att stå ut med Nordens "råa" hov.

²⁰⁴ Angående skeppen i fråga se t.ex. Lanmary 27.11/8.12.1747, 11/22.12.1747 och 15/26.12.1747, CP Suède vol. 216, AD. För att lösa situationen yrkade Lanmary å ena sidan på instruktioner och meddelade å andra sidan att han skulle anlita lokal hjälp.

²⁰⁵ Anderson 1993, 88.

²⁰⁶ För Nicolaus von Suhm se Moller 1775, 160–161, för dennes far se Moller 1775, 145–152.

I centrum för 1700-talets beskickningar stod sändebudet och hans följe samt den personal som anlätades lokalt, inte beskickningsbyggnaden som kunde variera från ett sändebud till följande. Det logi ett sändebud skaffade sig på sin stationeringsort gav beskickningen dess fysiska utformning. Den nederländska beskickningen i Stockholm uppvisade en ovanlig kontinuitet, eftersom beskickningen både leddes av tre medlemmar av samma familj i ordningsföljd och härbärgerades i samma byggnad under hela denna tid, Van Der Nootska Palatset på Södermalm, ett stadspalats i holländsk klassisk stil på Sankt Paulsgatan (Okänd, 1896, Stockholms stadsmuseum).

av tre medlemmar av samma familj under flera decennier: först av Christiaan Constantijn Rumpf (1633–1706), nederländskt sändebud i Stockholm från 1674 till sin död, därefter av sonen Hendrik Willem Rumpf (1671–1743), sändebud från faderns död till sin och slutligen efter Hendrik Willems död av hans bror, Charles Rumpf (1685–1749).²⁰⁷ Den sistnämnda var nederländskt sändebud i Stockholm under 1746–1747 års riksdag.

Personer som avancerade från beskickningspersonal till sändebud eller som, i likhet med bröderna i familjen Rumpf, skolades in i det diplomatiska arbetet på samma ort där de sedermera tjänstgjorde på annat sätt var särskilt väl insatta i stationeringsorten. Utan en dylik erfarenhet kände ett sändebud inte nödvändigtvis till sin blivande tjänstgöringsort. Hur sändebud förberedde sig inför enskilda uppdrag är med andra ord en relevant fråga vid sidan av hur förberedelserna inför den diplomatiska karriären överlag såg ut. Så som

²⁰⁷ För C. C. Rumpf, H. W. Rumpf och C. Rumpf se respektive artiklar i NNBW. För C. C. Rumpf som en förmedlare mellan svenska kretsar och nederländsk lärd kultur, se Riches 2013, 215–216.

John-Paul Ghobrial visat kunde detta ske till exempel genom att sändebudet läste in sig på litteratur om det blivande värdlandet samt gick igenom diplomatiska handlingar med koppling till det samma.²⁰⁸ Ghobrials studieobjekt, William Trumbull, bekantade sig under åtta månader före avresan som engelsk ambassadör till Istanbul både med litteratur om Osmanska riket och med diplomatiska arkiv.²⁰⁹

I likhet med William Trumbull hade Korff tillgång till litteratur om de orter där han stationerades under sin diplomatiska karriär. I förteckningar över hans boksamling finns särskilda kategorier för historisk, geografisk och politisk litteratur om de nordiska länderna.²¹⁰ Verken som handlar om Sverige är många. Bland andra förekommer Tunelds *Inledning til Geographien öfver Swerige* både i en svensk (1746) och i en tysk utgåva (1749), Pufendorfs *Histoire de Suède avant et depuis la monarchie* (1748), ett flertal regentporträtt, exempelvis Voltaires biografi över Karl XII, och 1720 års regeringsform.²¹¹ Även om litteraturen om Sverige verkar ha tillfogats Korffs samling både före och efter hans vistelse i Stockholm,²¹² är det troligt att han kunde förse sig med en del kunskap om Sverige redan före tjänstgöringen. I samband med Korffs flytt från Köpenhamn till Stockholm, påpekade Elisabet nämligen uttryckligen att hon hade märkt hur väl informerad han var i svenska angelägenheter.²¹³

I jämförelse med litteratur kring ett tjänstgöringsland utgjorde arkivmaterial ett mer detaljerat material. Nyttan av att införskaffa sig kunskap om de politiska förhållandena på en stationeringsort genom arkivmaterial, så som statsfördrag och diplomatisk korrespondens, betonades bland annat i samtida diplomatisk litteratur.²¹⁴ Arkiv uppkom vid de myndigheter som administrerade diplomatiska relationer under 1600- och 1700-talen.²¹⁵ I och med denna utveckling kunde arkivkällor användas internt för att instruera sändebud. I vissa fall blev beskickningsarkiv dessutom källmaterial för handskrivna eller tryckta litteratur om värdlandet. Även dessa publikationer kunde fungera som upplysande läsning för kommande sändebud på samma ort. Det danska sändebudet Lynar, som var stationerad i Stockholm 1735–1740, författade till exempel tre skrifter om Sverige, bland annat om riksdagen 1738–1739 och om ledande svenska politiker. Lynars texter trycktes i slutet av seklet, men cirkulerade redan innan den tryckta publikationen i avskrifter.²¹⁶

²⁰⁸ Anderson 1993, 88.

²⁰⁹ Ghobrial 2014, 53 ff.

²¹⁰ Förteckningarna som följde med donationen av Korffs forna boksamling till Helsingfors har gjorts upp efter Korffs tid. Därmed står verk som ingick i den ursprungliga samlingen förtecknade tillsammans med senare anskaffningar. Enligt Nationalbiblioteket har emellertid litteratur tryckt före Korffs död (1766) med hög sannolikhet ingått i den ursprungliga samlingen; meddelande av Mika Hakkarainen, ansvarig för Nationalbibliotekets specialsamlingar, 3.12.2015.

²¹¹ Se *Catalogue des livres de la grande Bibliothèque de Son Altesse Impériale Moseigneur le Césarewitch Grand Duc Constantin Pawlowitch 1829*, klass V "Géographie et Histoire", HYK:Bal. I. 17, Helsingfors universitetsbiblioteks tjänstearkiv, NB. För betydelsen av att studera landets historia för att kunna citera den i samtal med regenter, se Callières 1716, 175; om vikten av kännedom om värdlandet se även Pecquet 67–68.

²¹² Vissa av verken har utkommit efter Korffs tid i Stockholm. Han mottog även bevisligen litteratur från Sverige efter tjänstgöringen, vilket framgår ur det faktum att han fick tillsänt sig vissa av professor Johan Ihres dissertationer långt efter vistelsen i Stockholm (Grape 1949, 268). Även om det är oklart när de verk i samlingen som utkom före vistelsen i Stockholm införsvades i biblioteket är det troligt att en del av dem hade köpts före vistelsen i Stockholm, eftersom det rör sig om flera verk som knappast alla skaffats i ett sent skede. Elisabets kommentar understöder denna tolkning.

²¹³ Danielson 1888, 96.

²¹⁴ Om arkiv som studiematerial se även Rothman 2015, 255 ff. För ett exempel på kommentarer i samtida diplomatisk teori om vikten att bekanta sig med handlingar knutna till tidigare diplomatiska förhandlingar, se Pecquet 1737, xliij.

²¹⁵ Anderson 1993, 94–95.

²¹⁶ Carlsson 1966, 12.

Förekomsten av arkiv som vårdades, utökades och användes för att informera nya sändebud syns i material med anslutning till beskickningarna i Stockholm. Angående den svenska tronföljdsfrågan hänvisade till exempel Vinds instruktioner 1744 till dokument som han hade mottagit och som skulle ge honom en inblick i tidigare förhandlingar i ”deras hela sammanhang”.²¹⁷ Han uppmanades därtill att själv ta med sig alla dokument som rörde hans beskickning och lämna in dem efter vistelsen i Stockholm.²¹⁸ Under 1746–1747 års riksdag innehöll hans depescher ett par gånger bifogade avskrifter på svenska dokument utan dagsaktuellt värde. Enligt egen utsago sände han över dem för att de skulle kunna arkiveras i Köpenhamn.²¹⁹ I samband med alliansförhandlingarna mellan Frankrike och Sverige våren 1747 bad Lanmary å sin sida om information angående de gåvor han visste att kommissarier och protokollssekreterare brukade få efter att ett fördrag tecknats. Han kände inte till kutymen och bad statssekreteraren kolla upp uppgifter om hur man agerat tidigare, särskilt i samband med 1738 års subsidiefördrag.²²⁰ Både den danska och den franska beskickningen förlitade sig med andra ord på den konkreta kunskap som kunde tillhandahållas genom diplomatiska källor.

Vid sidan av litteratur och arkivmaterial var kunskapsöverföringen mellan enskilda sändebud eller annan beskickningspersonal slutligen antagligen den mest relevanta introduktionen i arbetet på en specifik tjänstgöringsort. Lanmary fick inför kommanderingen till Stockholm order om att låta sig instrueras av sin företrädare, Saint-Séverin, som redan hade återvänt till Paris vid tidpunkten för Lanmarys utnämning. Enligt Lanmarys instruktioner skulle Saint-Séverin ge upplysningar om det svenska statskicket, om kungaparet, om vilka personer i anslutning till hovet Lanmary skulle kunna lita på och hur han skulle förhålla sig till de olika riksråden.²²¹ Finckensteins vistelse i Stockholm och det nya preussiska sändebudet Rohds vistelse överlappade varandra med drygt två veckor,²²² vilket kan ha kompenserat för de olägenheter ett personbyte mitt under pågående svensk-preussiska alliansförhandlingar innebar. I de fall ett nytt sändebud inte träffade sin företrädare, kunde en legationsssekreterare med längre erfarenhet på plats instruera den nya ambassadören eller envoyén.

Mot bakgrund av enskilda sändebuds förberedelser inför sin tjänstgöring ställer sig även frågan hur lång erfarenhet sändebuden i Stockholm hade och vad tjänstgöringen i den svenska huvudstaden innebar för dem. De sändebud som aktiverade sig under riksdagen 1746–1747 befann sig i olika skeden av sin yrkesbana. För Guy Dickens och Korff var Stockholm ett led i en lång diplomatisk karriär utomlands, för den senares del förvisso vid

²¹⁷ Vinds instruktion 13.3.1744, §6; Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

²¹⁸ Vinds instruktion 13.3.1744, §16; Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

²¹⁹ Se Vinds depescher n:o 31 13/24.6.1747 och n:o 52 2/13.10. 1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Den förra innehöll ett protokollsutdrag från bondeståndet 1743 om kungavalet och ansågs värt att arkiveras av Vind. En kommentar i marginalen vittnar om att samma dokument redan verkade finnas i arkiven i Köpenhamn, eftersom det funnits som bilaga i en depesch 1743.

²²⁰ Lanmary 27.5/7.6.1747, CP Suède vol. 216, AD.

²²¹ Geffroy 1885, 358.

²²² Vinds depesch n:o 64 16/27.12.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

sidan om verksamheten vid Ryska Vetenskapsakademin. De var ungefär lika gamla och båda i 40-årsåldern när de anlände till Stockholm. Både Vind och Finckenstein återvände däremot från sina diplomatiska tjänstgöringar till långa hov- och ämbetsmannakarriärer. I deras fall framstår tiden utomlands snarare som en parentes eller som ett led på väg uppåt i karriären. Finckenstein inledde arbetet i Stockholm som 30-åring, yngre än någon av de övriga, och hade därmed uppenbarligen en potentiellt lång karriär framför sig. Lanmary var äldst vid ankomsten till den svenska huvudstaden, 52 år. För honom innebar Stockholmstiden i stället avslutningen på en lång karriär.²²³

En följd av tidigare erfarenhet var en ackumulerad regional expertis.²²⁴ Både Korff och Finckenstein hade tjänstgjort i Köpenhamn före Stockholm. I Korffs fall innebar det att han även hade stiftat bekantskap med sin blivande antagonist i Stockholm, Carl Gustaf Tessin. Denne tjänstgjorde som svensk ambassadör i Köpenhamn 1743. Guy Dickens erfarenhet av det prussiska hovet hade gett honom kännedom i nordiska frågor redan innan han reste till Stockholm. Denna nordiska dimension i nämnda karriärer, där Norden i en samtida bemärkelse hade en potentiellt stor utsträckning,²²⁵ var knappast en slump. På det här sättet samlade sändebuden på sig kunskap om alliansfrågor i en regional kontext och erfarenhet av de hov som berördes av allianserna. De kunde också bygga upp gränsöverskridande nätverk av informanter som betjänade dem på mer än en ort.²²⁶ Sändebud som Finckenstein och Guy Dickens fortsatte enligt samma mönster till S:t Petersburg från den svenska huvudstaden.

Den mest konkreta skillnaden i erfarenhet bestod emellertid knappast av yrkesmässig anciennitet eller regionala insikter utan av sändebudens relativa erfarenhet av Stockholms politiska liv. En lång tjänstgöring på samma ort innebar djupare kunskap och bättre nätverk. Ett sändebuds lokala erfarenhet eller brist på sådan påverkade, så som Schnakenbourg konstaterat, arbetseffektiviteten.²²⁷ Med andra ord var sändebuden i Stockholm olika väl förberedda då riksdagen inleddes hösten 1746. Bland de sändebud som ingår i undersökningen varierade erfarenheten av Stockholm märkbart. Finckenstein hade vistats i Stockholm redan en gång tidigare före tjänstgöringen vid mitten av 1740-talet. Lanmary och Guy Dickens anlände till Stockholm under hattarnas krig och hade därmed upplevt minst en tidigare riksdag.²²⁸ Vind anlände å sin sida 1744. Han hade således hunnit etablera sig i staden även om 1746–1747 års riksdag var den första riksdagen han upplevde. Korff anlände däremot till Stockholm strax före riksdagen, den 20 juli 1746,²²⁹ och hade inte mycket tid för förberedelser.

Att kunskap och erfarenhet varierade uppmärksammades av sändebuden själva. Lanmary beklagade sig till exempel över Fredrik II:s beslut att byta ut det prussiska

²²³ Han skiljer sig därmed från de exempel Schnakenbourg använder sig av för att underbygga en tes om att franska sändebud ofta inledde sin karriär i Norden och därefter arbetade sig söderut; Schnakenbourg 2010a.

²²⁴ Jfr Schnakenbourg 2010a.

²²⁵ Som ett både geografiskt och politiskt begrepp hänvisade Norden på 1700-talet till det nordliga statssystemet i motsats till det sydliga, och omfattade mer eller mindre staterna kring Östersjön; Kliemann 2005, 49.

²²⁶ Schnakenbourg 2010a.

²²⁷ Schnakenbourg 2010a.

²²⁸ Lanmary utnämndes till ambassadör i Sverige i augusti 1741 och hade sin första offentliga audiens den 18 december samma år.

²²⁹ Danielson 1888, 96.

sändebudet i Stockholm mitt under förhandlingarna kring en preussisk-svensk allians.²³⁰ Även om Lanmary främst hänvisade till Finckensteins personliga egenskaper, ville han knappast heller gå miste om Finckensteins erfarenhet av det svenska politiska livet och de pågående förhandlingarna. När Guy Dickens i mars 1747 rapporterade om den rysk-österrika alliansinbjudan till Sverige berättade han å sin sida att den österrikiska residenten, Christoph Theodor Antivari, inte verkade ha stora förhoppningar. Enligt Guy Dickens vägrade Antivaris åsikt tungt, eftersom han hade över tjugo års erfarenhet av Stockholm.²³¹ Innan Antivari blev österrikisk resident 1731 hade han ingått i det tidigare sändebudets följe och vistats i Stockholm redan på 1720-talet.²³² Under tiden i Stockholm samlade han bland annat på sig en förmögenhet genom delägarskap i Ostindiska kompaniet och Mariebergs keramiska fabrik och ägde flera fastigheter i Stockholm, vilka han några år före sin död donerade till det relativt nya Serafimerlasarettet.²³³ Hans långa vistelse, personliga engagemang för katoliker i det svenska riket och naturalisering som adelsman illustrerar i vilken mån ett sändebud kunde integreras i det samhälle där han tjänstgjorde.

Även om sändebuden kunde ha flera års erfarenhet av Stockholm, var deras insikter i och kopplingar till livet i huvudstaden inte de enda som räknades vid. Beskickningen omfattade beskickningspersonal samt sändebudets familj och tjänstefolk. Betydelsen av sändebudets följe markerades på ett symboliskt plan i Stockholm under ceremonierna i anslutning till ett sändebuds ankomst. Under sitt solenna intåg kunde en ambassadör inkludera ”någon af sin släkt, eller annan Cavailler, den han skulle vilja distinguera” på hedersplats bredvid ceremonimästaren i samma vagn som transporterade ambassadören själv. Ambassadsekreteraren satt å sin sida i den kungliga vagn som följde vagnen med ambassadören.²³⁴ Under den första audiensen bad sändebud, även de med lägre rang än ambassadörstitel, Kungl. Maj:t om tillstånd att få presentera sin legationssekreterare och övriga ”svit”. I jämförelse med den plats sändebudets följe innehade i diplomatiska ceremonier var de övriga personerna vid beskickningen förhållandevis osynliga i den diplomatiska rapporteringen. Depescherna innehåller hänvisningar till personal, tjänstefolk eller familjemedlemmar enbart i enstaka fall, till exempel då en persons förflyttning krävde särskilda arrangemang. Vad kan trots detta sägas om den roll resten av beskickningen innehade?

Rent praktiskt stod personalen för kontinuitet, arbetsfördelning och expertis. Viss personal, såsom legationssekreterare, kunde stanna kvar medan sändebuden byttes ut. De möjliggjorde därmed en kunskapsöverföring mellan olika beskickningar.²³⁵ Då sekreteraren vid den danska beskickningen i Stockholm, Carl Christian Carstens, anhöll om

²³⁰ Se Lanmary 28.11/9.12.1746, CP Suède vol. 214, AD. Om beslutet: "Il nous fera grande faute ; Je le regrette infiniment," och om Finckensteins efterträdare "C'est un fort galant homme, mais il s'en faut beaucoup qu'il ait la légèreté et les talents de son predecesseur." Han antog att den förklaringen var att det var så viktigt för Fredrik den store att ha ett "upplyst sändebud" i S:t Petersburg att Finckenstein därför fick ta över denna uppgift.

²³¹ Guy Dickens 6.3.1747, SP 95/100, NA. Antivari hade varit resident sedan 1731, men tydligen ingått i det tidigare sändebudets följe och därmed vistats i Stockholm redan på 1720-talet; 'Antivari, Christoph Theodor' i Nordisk familjebok (uggleupplagan); Wrangel 1912, 133.

²³² 'Antivari, Christoph Theodor' i Nordisk familjebok (uggleupplagan); Wrangel 1912, 133.

²³³ Lindqvist 2000, 259.

²³⁴ Kapitel 2, 3 och 7 i "Det svenska Ceremoniellet", Ceremonialia vol. 7 (Ceremoniel), RA, Stockholm.

²³⁵ Anderson 1993, 86.

förflyttning 1747 hade han haft sin tjänst i många år. Han fanns på plats då Vind tillträdde sin post 1744 och Vind instruerades följaktligen att sätta igång med den diplomatiska korrespondensen tillsammans med Carstens.²³⁶ I samband med att Vind några år senare rekommenderade Carstens för fortsatt statstjänst på annan ort påpekade han att det tidigare danska sändebudet i Stockholm, Grüner, kunde rekommendera Carstens ännu bättre.²³⁷ Carstens roll vid den danska beskickningen framkom även under våren 1747, då han var sängbunden i sex veckor på grund av feber och Vind därför var tvungen att diktera chiffrer för en lång rapport själv.²³⁸ Vinds rapport antyder att det, vid den danska beskickningen, vanligtvis var sekreteraren som skötte chiffreringen. Detta var en viktig och arbetsdryg uppgift som med tanke på säkerheten inte kunde skötas av vem som helst. Efter att det spanska sändebudet hade avrest 1746, sköttes den spanska beskickningen å sin sida i nästan tre år av legationssekreteraren José de Aldecoa i egenskap av *chargé d'affaires*.²³⁹ de Aldecoa ansvarade under den här tiden för det handelsfrämjande uppdrag som låg bakom den nyligen inrättade permanenta spanska beskickningen i Stockholm.²⁴⁰

Sändebud som reste med sin familj kunde dessutom dra nytta av övriga familjemedlemmars kontakter och nätverk. Detta har påpekats framför allt i studier kring kvinnors roll inom 1700-talets diplomati. Sändebudshustrur utgjorde en betydelsefull kategori kvinnliga diplomatiska aktörer vid sidan av bland andra hovdamer och kvinnor med släktband till framstående utrikespolitiska aktörer.²⁴¹ Sändebud kunde exempelvis utnyttja den extra tillgång till information som hustruns nätverk möjliggjorde.²⁴² My Hellsing har å sin sida lyft fram ambassadörsdotterns betydelse. Camille du Bois de la Motte, dotter till den franska ambassadören i Stockholm under 1780-talet, spelade en viktig roll för arbetet vid den franska beskickningen. Hon förestod faderns hushåll, vilket bland annat innebar att organisera bjudningar och vara värdinna för dem. Genom sina kopplingar till sällskapslivet i Stockholm bistod hon, enligt Hellsing, sin far i diplomatins grunduppgifter och var därmed själv en diplomatisk aktör.²⁴³ Bland beskickningarna i Stockholm 1746 kan Finckensteins hustru grevinnan Sophie Henriette Susanna von Finckenstein-Gilgenburg lyftas fram. I likhet med sin man, uppskattades hon av Fredrik II och hon följde med Finckenstein till både Sverige och Ryssland.²⁴⁴

²³⁶ Vinds instruktion 13.3.1744, §16: "So weiter hat er von allen seinen Verrichtungen, und was er täglich bemercket, durch Unsern zu Stockholm vorfindenden Legations-Secretaire Carstens, (: als von welchem er auch Unsere dorthige Gesandtschafts-Briefschafften, nach einer Designation, gegen Leitung, in Empfang zu nehmen :) die behörige Protocolla und Journale verfertigen zu lassen, umb bey seiner zurückkunfft Uns selbige nebst allen übrigen ihme zugefertigten Ordres und Documenten, es wäre dann, daß Wir hienächst ein anderes befehlen würden, dem herkommen nach, in richtiger Ordnung allerunterthänigst einzulieffern"; Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

²³⁷ Onummerat brev av Vind 14/25.7.1747 bifogat depesch n:o 36/1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

²³⁸ Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

²³⁹ Angående sändebudets avfärd se Vinds depesch n:o 50 21.10/1.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

²⁴⁰ García Diego 2014, 3 ff.

²⁴¹ Bastian, Dade & Ott 2014, 103–104.

²⁴² Lindström & Norrhem 2013, 171–172.

²⁴³ Hellsing 2019.

²⁴⁴ Wallis 1936, 3.

Såväl personal, tjänstefolk som familjemedlemmar förankrade beskickningen i lokalsamhället. Beskickningen var ingen ö, utan hade en kontaktyta till lokalsamhället. Kontaktytan kunde utökas av olika faktorer. Personal med lokal anknytning var en sådan faktor. Det brittiska sändebudet verkar exempelvis ha haft en del betjänter med lokal anknytning hos sig. Detta gällde två betjänter som var bröder samt en tredje bror till desamma som var anställd hos Adolf Fredrik, men tidigare hade arbetat vid den brittiska beskickningen.²⁴⁵ Även familjemedlemmar kunde skapa kopplingar till det omgivande samhället. Guy Dickens söner Frederick och Gustavus vistades i något skede hos Johan Ihre, skytteansk professor i värtalighet och politik i Uppsala som undervisade flera söner från utländska diplomatfamiljer. Efter vistelsen korresponderade Frederick synbarligen flera år med Ihre, både från Stockholm och senare utomlands ifrån.²⁴⁶ Guy Dickens bjöd flera gånger Ihre till Stockholm, en inbjudan som åtminstone Ihres hustru utnyttjade.²⁴⁷ Allra tydligast blev den här sorters kopplingar till värdlandet då familjemedlemmar stannade kvar i likhet med den holsteinska envoyén Johann Pechlins son Carl Fredrik Pechlin, sedermera naturaliserad svensk adelsman och riksdagsledamot.²⁴⁸

Diplomat kåren i Stockholm bestod sammanfattningsvis av enskilda sändebud med varierande erfarenhet både av det diplomatiska värvet och av värdlandets politiska liv. Avsaknaden av diplomatiska utbildningar på 1700-talet framhäver betydelsen av den här typen av erfarenhet. Bland sändebuden i Stockholm fanns individer som hade tjänstgjort på en eller flera orter före tjänstgöringen i Stockholm och i vissa fall hade ackumulerat en regional expertis från Östersjöområdet. Andra hade en mer indirekt diplomatisk kompetens eller kompletterande kunskaper, så som en bakgrund i en familj med diplomatiska uppdrag eller militär tjänstgöring. Den erfarenhet och kompetens som fanns vid en beskickning var inte individuell, utan kollektiv. Även om officiella diplomatiska depescher inte fokuserar på vardagen vid beskickningen, var ett sändebuds svit, både anställd personal och familjemedlemmar, en viktig del av den diplomatiska representationen. Genom beskickningens utformning gavs det enskilda sändebudet både symboliskt flankstöd och praktiskt stöd i det dagliga arbetet.

²⁴⁵ Detta framgår ur Guy Dickens beskrivning av Springeraffären i november 1747 (om incidenten se nedan om konflikthantering), Guy Dickens 20.11 1747, SP 95/100, NA.

²⁴⁶ Grape 1949, 151–152. Både Frederick och Gustavus Guy Dickens studerade i Oxford och Frederick beskrev både akademiska festligheter och skickade upplysningar om engelsk språkvetenskaplig litteratur i breven till sin före detta lärare (Grape 1949, 152).

²⁴⁷ Grape 1949, 267.

²⁴⁸ Se "Carl Fredrik Pechlin" i SBL.

Några av 1740-talets beskickningar utmärkta på en karta över Stockholm (karta av Georg Biurman, 1751): 1) den nederländska²⁴⁹, 2) den brittiska²⁵⁰ och 3) den franska²⁵¹. Läget längst bort på Drottninggatan placerade det brittiska sändebudet längre bort från maktens centrum än hans franska och nederländska kolleger.

²⁴⁹ För det Van der Noots huset, se Selling 1944.

²⁵⁰ Guy Dickens residerade enligt Carl Gustaf Tessins anteckningar i det "sista huset på Drottninggatan i kungsbacken". Placeringen famgår ur Tessins mycket negativa beskrivning av Guy Dickens med familj, se von Ehrenheim 1819, 117.

²⁵¹ För den franska ambassaden, se Näsström 1962, 37.

Sverige som förhandlingspart

Sexton- och sjuttonhundratalets diplomati och utrikespolitiska förhållanden i Europa har beskrivits utgående från olika perspektiv. Å ena sidan kan det tidigmoderna Europa ses som ett ”furstligt samfund”, där mellanstatliga relationer i praktiken handlade om relationer mellan furstehus.²⁵² Å andra sidan kan fokus läggas på framväxten av en enhetlig, institutionaliserad utrikespolitik med motsvarigheter i modern tid, till exempel uppkomsten av specifika ministerier med ansvar för utrikespolitiska ärenden.²⁵³ Gemensamt för båda dessa tolkningar är en betoning av likheter i det sätt på vilket enskilda länders utrikespolitik administrerades. Oavsett om utrikespolitik uppfattas som en dynastisk affär eller som ett uttryck för allt modernare statsapparater, framhävs likheterna mellan olika länders förvaltningsstrukturer. I dyliga stora narrativ kring den moderna diplomatins uppkomst tappas den tidigmoderna, utrikespolitiska förvaltningens mångfald därmed lätt bort.²⁵⁴

Betraktar man 1700-talets utrikespolitik med ett fokus på skillnader mellan utrikespolitiska administrationer, styrdes den diplomatiska vardagen tvärt om av en växelverkan mellan olika förvaltningskulturer. Sändebud instruerades även uttryckligen med beaktande av den förvaltning som de skulle möta på sin tjänstgöringsort. De fungerade med andra ord inte enbart som förmedlare mellan två furstar, utan utgjorde även en länk mellan två administrativa världar. Detta gällde även diplomatikåren i det frihetstida Sverige. Hur den svenska förvaltningen uppfattades ur ett europeiskt perspektiv utgör därmed ett fundament som all granskning av diplomatisk verksamhet i Stockholm måste bygga på. Föreliggande kapitel handlar om diplomatins institutionella spelrum i den svenska huvudstaden. Jag granskar hur Sverige upplevdes som förhandlingspart, vilka privilegier som ramade in det diplomatiska arbetet i Stockholm och andra formella arrangemang, såsom vilka språk den formella diplomatin utövades på. Utgångspunkten är att ramverken varken får ses som statiska eller godtyckliga. Diplomatin utfördes inom skiftande handlingsutrymmen i olika europeiska städer med en dynamik bestående av konkurrerande statsskick och förhandlade diplomatiska privilegier.²⁵⁵ Kapitlets syfte är därmed att undersöka de förhandlingsprocesser som skapade det administrativa spelrum där diplomatin utövades.

²⁵² Bély 1999.

²⁵³ Se t.ex. Anderson 1993.

²⁵⁴ För denna poäng, se Lindemann 2011.

²⁵⁵ Se Legutke 2010.

Administrativ mångfald

Det administrativa systemet både på hemmaplan och i det mottagande landet utgjorde ett väsentligt ramverk för det diplomatiska arbetet. Förekomsten av olika förvaltningskulturer skapade en administrativ mångfald inom vilken samtida betraktare kunde placera det svenska statsskicket. Innan jag går in på hur den svenska förvaltningen kan tänkas ha uppfattats av representanter för främmande makter, diskuterar jag vad som kan avses med administrativ mångfald i ett tidigmodernt sammanhang. För det första uppvisar sättet att tala om utrikespolitik en mångfacetterad språklig verklighet som inte alltid motsvarade teoretiska uppfattningar i epokens statslära. Detta syns till exempel i den retorik kring vänskap i freds- och alliansfördrag som Evgeny Roshchin pekat på under tidigmodern tid. Hur ”internationella vänskaper” beskrevs ändrade inte i och med utvecklingen av ett statsbegrepp i politisk teori, utan snarare fortsatte regenten att vara standardsubjektet för vänskapsrelationer långt efter freden i Westfalen.²⁵⁶ På samma sätt har Andreas Osiander i samband med freden i Utrecht 1713 lyft upp de många aktörer som samtiden hänvisade till – kungadömen, furstar, folk, nationer och stater – och som kunde, men inte behövde, vara kopplade till varandra.²⁵⁷

Denna retoriska mångfald av aktörer med en centrering kring dynastiska aktörer syns även i den diplomatiska rapporteringen. I depeschernas beskrivningar fungerade stater, regenter, kronor och hov omväxlande som uttalade aktörer. Under hösten 1746 rapporterade till exempel den franske ambassadören i Stockholm om Fredrik II:s farhågor beträffande en trippelallians mellan ”Frankrike, Sverige och kungen av Preussen”. Fredrik oroade sig för att alliansen kunde förarga ”hovet i Petersburg”, ifall ”kejsarinnan såg den som en liga formad för att bekämpa hennes makt”.²⁵⁸ Enbart i denna korta återgivning av Fredrik II:s bekymmer syns med andra ord en växelverkan mellan stater, hov och regenter. Även om språkbruket knappast var konsekvent,²⁵⁹ vittnar det om en mångfacetterad administrativ verklighet, där det ibland var mer logiskt att tala om en regent och ibland om ett hov eller en stat.

Vid sidan av ett mångfacetterat sätt att beskriva det internationella fältets aktörer fanns det stora skillnader mellan praktiska förhållanden trots formella likheter. En utrikespolitik som förbigick en furstes vilja var, enligt Heinz Duchhardt, inte ett alternativ i det tidigmoderna Europa.²⁶⁰ Samtidigt varierade sätten att sköta rikets utrikespolitik hos olika regenter bland annat som en följd av olika grader av administrativ specialisering. Egentliga

²⁵⁶ Roshchin 2006.

²⁵⁷ Osiander 1994, 103. Osiander betonar att det ibland är allt för lätt att projicera nutida uppfattningar på ett förlutet internationellt system, eftersom det ofta finns en kontinuitet mellan stater som vi uppfattar dem i dag och historiska, internationella aktörer av olika slag, t.ex. monarkier (Osiander 1994, 107).

²⁵⁸ ”Il craint que l'idée d'une triple alliance qui se formeroit entre la France la Suede et le Roy de Prusse dans les circonstances presentes, ne cause trop d'ombrage a la Cour de Petersbourg, parce que son Ministere ne manquera pas de la faire envisager a l'Imp:ce que comme une ligue qui ne s'est formée que pour abatre sa Puissance.”; Lanmary 25.11/6.12.1746, CP Suede vol. 214, AD.

²⁵⁹ I den franska korrespondensen kunde alliansen mellan Frankrike och Sverige även beskrivas som en allians mellan Frankrike och det svenska hovet, se ett memorial angående förhandlingarna mellan ”Frankrike och hoven i Sverige och i Preussen” efter depeschen 16/27.12.1746 (*Memoire sur la negociation actuelle de la France avec les Cours de Suede et de Prusse*); CP Suede vol. 214, AD.

²⁶⁰ Duchhardt 1997, 20.

utrikesministerier med ett specifikt ansvar för utrikespolitik blev inte allmänna förrän på 1700-talet och uppstod även då enbart gradvis.²⁶¹ De administrativa föregångarna till moderna utrikesministerier – antingen det rör sig om mindre specialiserade enheter eller ett beslutsfattande fördelat över flera instanser – skapade en otydlig gräns mellan inrikes- och utrikespolitiska frågor. Ansvaret för Danmarks utrikespolitik låg exempelvis hos det så kallade *Tyska Kancelli* med rötter i Fredrik I:s förvaltning av de tyska hertigdömena. Fram till att ett självständigt organ för utrikespolitik inrättades 1770 ansvarade *Tyska Kancelli* därför både för hovets relationer till främmande makter och för inrikespolitiska frågor gällande hertigdömena.²⁶² I Storbritannien ersattes å sin sida ett tidigare system med två statssekreterare med både utrikes- och inrikespolitiskt ansvar inom var sitt geografiska område med ett egentligt utrikesministerium först 1782.²⁶³

Sätten att sköta utrikespolitik i praktiken varierade även vad gällde hur beslutsfattandets tyngdpunkt fördelade sig. Frånvaron av utrikesministerier, formellt eller i praktiken, möjliggjorde en centralisering av utrikespolitiskt beslutsfattande till regenten. Under Fredrik II:s regeringstid var exempelvis den preussiska utrikespolitiken ett kungligt monopol i långt större utsträckning än i övriga kungadömen. Det preussiska kabinettets ministrar uteslöts från såväl viktig information som från det politiska beslutsfattandet och förhandlingar med utländska hov. Därtill handhade Fredrik II själv korrespondensen med preussiska sändebud vid andra hov. Därmed reducerades kabinettsministrarna till sekreterare och budbärare, medan de preussiska sändebuden sällan gjorde annat än förmedlade information till sin regent.²⁶⁴ I motsats till Fredrik II:s personliga kontroll över relationerna till främmande hov, bistods kungen av Frankrike av en särskilt utsedd utrikesminister med långt större befogenheter än sina preussiska kolleger. De franska sändebuden korresponderade främst med ministern, men även i vissa fall med kungen.²⁶⁵ Den franska ambassadören i Stockholm på 1740-talet riktade följaktligen sina depescher till statssekreteraren för utrikesärenden d'Argenson och dennes efterträdare Puyseulx.²⁶⁶

En del av den administrativa mångfalden var även skillnaden mellan olika upplevda verkligheter. Yttre observatörer kunde uppfatta ett statsskick på ett sätt som inte sammanföll med den politiska regeringens eller elitens uppfattning. Ett exempel på detta under tidigmodern tid var den nederländska republiken där diplomatikåren i Haag, så som Daniel Legutke har visat, regelbundet vände sig till det furstliga hovet i stället för eller parallellt med generalstaterna.²⁶⁷ Formellt var detta fel, eftersom generalstaterna var Förenade Nederländernas högsta beslutande organ i utrikespolitiska frågor och även den instans som akkrediterade ambassadörer och andra sändebud vid ankomst.²⁶⁸ Trots det republikanska

²⁶¹ Se t.ex. Horn 1961, 1.

²⁶² *Departementet for de Udenlandske Affærer* skapades 1770; Christiansen 1968, 11.

²⁶³ Horn 1961, 2.

²⁶⁴ Om Fredrik den store och den preussiska utrikesförvaltningen se Scott 1997, som bl.a. påpekar att Fredriks ministrar ofta inte ens kände till det exakta innehållet i instruktioner som gått ut till deras sändebud vid främmande hov, vilket minskade deras politiska inflytande.

²⁶⁵ Ulbert 2004.

²⁶⁶ Se CP Suède vol. 213–216, AD.

²⁶⁷ Legutke 2010, 69–70.

²⁶⁸ Legutke 2010, 65.

styret innehade emellertid huset Oranien genom ståthållarämbetet tidvis en politisk roll som, särskilt av utländska betraktare kunde uppfattas som ett ”monarkiskt författningselement” för att uttrycka saken med Heinz Schillings ord.²⁶⁹ Därmed blev till generalstaternas stora förtret det furstliga hovet föremål för diplomatisk aktivitet. Denna diskrepans mellan generalstaternas formella status och omvärldens tolkning av den nederländska administrationen skapade återkommande konflikter i den diplomatiska vardagen.²⁷⁰

Hur placerade sig det frihetstida Sverige mot denna bakgrund av förvaltningskulturell mångfald? Det frihetstida Sveriges utrikespolitiska förvaltning har beskrivits som både tungrodd och atypisk för europeiska förhållanden. Med Olof Jägerskiölds ord var Sverige ”med sin säregna författning” en ”anomali i dåtidens Europa”.²⁷¹ Som referenspunkt för det svenska systemet fungerade i det här sammanhanget 1700-talets brittiska parlamentarism. Jägerskiöld ansåg att en stark regeringsmakt skapade ”ojämförligt mycket större förutsättningar” för en självständig och målmedveten utrikespolitik i Storbritannien.²⁷² I samtidens ögon framstod Sveriges författning emellertid knappast som alltigenom udda. Ett exempel som talar emot beskrivningen av Sverige som en unik aktör på den internationella arenan är den nederländska republiken som också utgjorde en diplomatisk motpart med ett avvikande styre i förhållande till de flesta monarkier.

Det svenska statskick och den förvaltning som mötte utländska sändebud var ett dynamiskt system, där maktens exekutiva och ceremoniella centrum låg hos kung, råd och riksdag. Enligt 1720 års regeringsform fördelades makten i utrikespolitiska frågor mellan ständer, råd och kung med en gradvis förskjutning mot ett allt starkare ständervälde. Riksdagen hade avgörandet i alla utrikespolitiska frågor och fattade på förslag av Kungl. Maj:t beslut om krig, fred och allianser med främmande makter. Mellan riksdagarna ansvarade Kungl. Maj:t för utrikespolitiken, men detta ansvar begränsades av de svar på sekreta propositioner som gavs vid riksdagens upplösande.²⁷³ Rådet hade en separat division för utrikesärenden, där kungen hade två röster och utslagsröst och där ärenden föredrogs av statssekreteraren vid utrikesexpeditionen.²⁷⁴ När riksdagen var sammankallad försköts däremot de större utrikespolitiska frågorna till ständernas sekreta utskott, som bestod av de tre första ständerna. Bönderna var således uteslutna från det utrikespolitiska beslutsfattandet, vilket ståndet tidvis ifrågasatte, bland annat under riksdagen 1746–1747.²⁷⁵

Tidigare forskning har betonat både kungamaktens *de facto* svaga ställning under frihetstiden och ett fortsatt behov av monarkin som garant för rikets suveränitet.²⁷⁶ Å ena

²⁶⁹ Schilling 1984, 503. Legutke fortsätter resonemanget genom att konstatera att republikens komplexa förhållanden – där ståthållaren formellt var befullmäktigad av generalstaterna, men samtidigt personligen medlem av ett europeiskt, dynastiskt nätverk – helt enkelt inte var begripligt för utomstående furstar (Legutke 2010, 68).

²⁷⁰ Legutke 2010, 64.

²⁷¹ Jägerskiöld 1957, 21.

²⁷² Jägerskiöld 1957, 21–22; För ytterligare, strödda jämförelser med Storbritannien se även Roberts 2003, 106–109.

²⁷³ Jägerskiöld 1957, 22–23.

²⁷⁴ Herlitz 1946, 171–172.

²⁷⁵ Bönderna hade delvis fått inträde i sekreta utskottet 1741 och 1743 och krävde utan framgång samma rättighet 1746 (Malmström 1897, 289–290).

²⁷⁶ För en koncis beskrivning av frihetstidens begränsade monarki med hänvisning till tidigare forskning se Wolff 2008, 27–46.

sidan var monarkin, enligt Jonas Nordin, oundgänglig bland annat med tanke på rikets heder och oavhängighet utåt sett.²⁷⁷ I alliansförhandlingar var kungen av Sverige därför formell förhandlingspart. Det var även självklart att kungen ackrediterade nyanlända sändebud i Stockholm.²⁷⁸ Å andra sidan kan man också tolka situationen som Charlotta Wolff, som har beskrivit hur den svenska politiska eliten strävade efter att dölja kungens svaga makt för vanligt folk, eftersom man var medveten om att ett herrevælde bestående av en aristokratisk maktkoncentration skulle väcka motstånd.²⁷⁹ Gemensamt för båda dessa tolkningar är att det intryck som förmedlades till olika iakttagare var viktigt.

För makten i Stockholm representerade den utländska diplomatikåren i huvudstaden omvärldens granskande blick. En önskan att framhålla den externa oavhängighet som Nordin betonat borde därmed medföra ett behov av att framhäva monarkins betydelse i umgänget med främmande sändebud. En blick på de ceremonier som omgärdade det diplomatiska arbetet i Stockholm pekar emellertid på motsatsen. Rådet, eller ”senaten” med diplomatikårens ord,²⁸⁰ exkluderades inte från diplomatiska ceremonier. Inte heller utestängdes utländska sändebud från ceremonier i samband med riksdagarna. Tvärtom antyder de ceremonier diplomatikåren i Stockholm deltog i en önskan från svenskt håll att tydliggöra kungamakts begränsade karaktär inför en diplomatisk publik som var väl förtrogen med hovceremonier i Europa. Detta framgår, så som jag ska visa, både ur ceremonier för diplomatikåren i den svenska huvudstaden och ur källor kring den diplomatiska vardagen i Stockholm.

Rådets ställning manifesterades särskilt väl i de ceremonier som omgav en ambassadörs ankomst till huvudstaden. Enligt det svenska ceremonielet deltog medlemmar av rådet både i en ambassadörs solenna intåg och vid dennes första audiens hos Kungl. Maj:t. Ett riksråd utsågs för att eskortera ambassadören till och från dessa ceremonier. Under det solenna intåget satt riksrådet med ansvar för upphämtningen tillsammans med ambassadören i en av de två kungliga vagnar som deltog, medan rådets övriga medlemmar följde efter i sina vagnar i åldersordning. Tåget, som gick från stadens norra sida ”igenom de förnämsta gator till Ambassadeurens hus” var, liksom motsvarande intåg i andra huvudstäder, en sevärdhet för stadens invånare: de två kungliga vagnarna var förspända med åtta hästar och beledsagades vardera av åtta kungliga lakejer. Till detta följe, som med de kungliga vagnarna och riksrådets dito kunde uppgå till 14 vagnar, tillkom även ambassadörens egna

²⁷⁷ “[...]the monarchy continued to be an integral and indispensable part of the polity, although the king himself was dispensable” (Nordin 2011, 30). För Nordins ursprungliga studie i monarkins betydelse under frihetstiden se Nordin 2009, där han bl.a. drar slutsatsen att ett förkastande av monarkin knappast kommit på fråga ens i fall av ett edsbrott från regentens sida (s. 45). Detta argument illustreras genom de ringa praktiska följderna för den rojalistiska kuppförsöket 1756 hade för kungaparet, även om den ”frihetstida republikanismen” enligt Nordin vid det här skedet hade gjort den exekutiva makten så opersonlig att man kunnat fortsätta regera ”utan praktiska eller symboliska besvär”.

²⁷⁸ Se ceremonier under Fredrik I, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet vol. 11, Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendom, Kungliga arkiv, samt ceremonier under Adolf Fredrik, Ceremonialia 1537–1830 vol. 7; RA, Stockholm.

²⁷⁹ Wolff 2008, 45–46.

²⁸⁰ Senat (*sénat/senate*) används både i de franskspråkiga rapporteringarna och i Guy Dickens engelska depescher. Det här motsvarar den svenska adelns bruk i privat korrespondens, där *sénat* användes och inte t.ex. *conseil*, något som enligt Wolff vittnar om en vilja att markera ett oberoende gentemot kungen och om en republikansk självbild (Wolff 2008, 35).

En ambassadörs ankomst till en ny tjänstgöringsort omgärdades av festliga ceremonier. Detta gällde särskilt det solenna intåget som var en uppvisning för stadsinvånarna. På bilden syns den nederländska ambassadörens intåg i Konstantinopel 1718. I Stockholm bestod det solenna intåget av två kungliga vagnar, de svenska riksrådens vagnar och ambassadörens vagnar (Leonard Schenk, Amsterdam 1718–1720, Rijksmuseum, Amsterdam).

vagnar. När ambassadören sedermera avreste eskorterades han till sin avskedsaudiens av samma riksråd som fört honom till hans första audiens.²⁸¹ Vid sidan av det solenna intåget framhövdes rådets ställning även i efterspelet till en ambassadörs första audiens. Efter intåg och audiens avlade nämligen varje ambassadör också ett besök hos samtliga riksråd i tur och ordning, varpå riksråden återgäldade besöket hos ambassadören.²⁸²

Sändebud av lägre rang gjorde inget intåg i staden och fick en mer anspråkslös första audiens, men även de skulle besöka alla riksråd vid sin ankomst. Nyanlända ambassadörer mottog därtill visiter av andra högre ämbetsmän, medan sändebud av lägre rang för sin

²⁸¹ Se ceremoniel under Fredrik I, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet vol. 11, Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendomar, Kungliga arkiv, samt även ceremoniel under Adolf Fredrik, Ceremonialia 1537–1830 vol. 7; RA, Stockholm.

²⁸² Detta gällde oberoende av om den första audiensen hos Kung. Maj:t varit publik eller privat. En ambassadör kunde önska en privat audiens i stället för en publik i samband med sin ankomst, vilket bl.a. innebar att han upphämtades av ceremonimästaren, inte av ett riksråd, och att enbart kanslipresidenten eller ett riksråd, inte hela rådet, närvarade. Se kapitel 4 i ceremonielet under Fredrik I och Adolf Fredrik: ceremoniel under Fredrik I, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet vol. 11, Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendomar, Kungliga arkiv, RA, Stockholm.

del skulle uppvakta de samma.²⁸³ Att de här punkterna i ceremonielet efterföljdes bekräftas av instruktionerna till sändebud på väg till Stockholm. Som nytt danskt sändebud 1744 uppmanades till exempel Vind avlägga besök hos de svenska riksråden ”enligt där rådande bruk”.²⁸⁴ Om själva vistelsen i den svenska huvudstaden sammanföll med en riksdag, hade sändebuden dessutom möjlighet att delta i riksdagens öppnande och avslutande: de bevisade gudstjänsten i samband med riksdagens öppnande och avslutningsceremonin från en läktare i rikssalen.²⁸⁵

Det svenska ceremonielet, särskilt i fråga om ambassadörers solenna intåg, avvek från en allmän europeisk praktik. Vid övriga hov var det brukligt att en nyanländ ambassadör upphämtades av en hovtjänsteman och att diplomatkåren i staden deltog i det solenna intåget.²⁸⁶ I Köpenhamn fördes exempelvis nya sändebud till Christiansborgs slott av en hovman. I samband med ackrediteringsaudiensen presenterades de för danska ministrar enbart om audiensen inföll under en veckodag, då det danska statsrådet sammanträdde. Huvudfokus låg på hövlighetsvisiter hos den danska kungafamiljens medlemmar.²⁸⁷ De diplomatiska vistelserna i Stockholm omgärdades i stället ceremoniellt av akter där rådets roll framhävdes eller där sändebud bevitnade ständerväldets festligheter. Om ett solennt intågs utformning ses som ett uttryck både för respekt gentemot den anlända ambassadören och för den mottagande partens värdighet vittnar det svenska ceremonielet om en tydlig vilja att manifesteras rådets position i rikets ledning.²⁸⁸ Visserligen ackrediterade kungen sändebudet och tog emot honom under audienser, men vid ankomsten möttes representanten för en utländsk furste först av riksråden, inte av en representant för det svenska hovet.

Rådets framträdande ställning på ett symboliskt plan påverkade hur Sverige uppfattades som motpart i förhandlingar och diplomatiska relationer. Instruktioner till utländska sändebud med sikte på Sverige vittnar om att man i utlandet kände till det svenska ceremonielet och att man var medveten om att den svenska makten var uppdelad mellan flera aktörer och organ. År 1741 upplystes till exempel den franska ambassadören Lanmary om att den svenska konstitutionen ”nästan blivit republikansk genom den starka begränsning rådet och ständerna påfört kungens personliga auktoritet så att denne numera endast besitter

²⁸³ Kapitel 10–11, ceremoniel under Fredrik I och Adolf Fredrik: ceremoniel under Fredrik I, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet vol. 11, Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendom, Kungliga arkiv, RA, Stockholm.

²⁸⁴ ”Hierauf hat er, nach dem dorthigen Gebrauch, deren Königl: Schwedischen Reichs-Räthen die Visite zu geben, und, nach Abstattung des in solchen Fällen gewöhnlichen Compliments, sich angelegen seyn zu lassen [...]” Vinds instruktion (13.3.1744), Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn. Det brittiska sändebudet Guy Dickens intygade å sin sida efter sin ankomst till Sverige att han besökte alla riksråd; se Guy Dickens 11.6.1742; SP 95/91, NA.

²⁸⁵ Gudstjänsten i september 1746 bevistades följaktligen enligt *Stockholms Post-tidningar* av ”Kongl. Franske Ambaßadeuren och Utrikes Häfwens härwarande Ministrer” från läktaren, där för övrigt kronprinsessan med prins Gustav och hovfruarna samt riksrådsfruor och andra ”förmåmare Fruentimber” befann sig; *Stockholms Post-Tidningar* n:o 76 29.9.1746. Även avslutningsceremonin i december 1747 bevistades av utländska sändebud; *Stockholms Post-Tidningar* n:o 98 14.12.1747.

²⁸⁶ Se t.ex. Stieve 1723, 273, 283.

²⁸⁷ Feldbæk 2002, 259.

²⁸⁸ För en granskning av det nederländska ceremonielet för ambassadörers intåg (omfattande 36 vagnar) som ett uttryck för de republikanska ständens värdighet se Legutke 2010, 153.

den kungliga representationens yttre honnörer”.²⁸⁹ Ur fransk synvinkel hade den svenske kungen förlorat så mycket makt att Sverige nästintill förvandlats till en republik. För det diplomatiska arbetet betydde detta att Lanmary skulle se till att upprätthålla kontakter både till riksråd och till övriga personer med märkbart inflytande över det svenska rikets relationer utåt.²⁹⁰ Det tillhörde självfallet sändebudets uppgifter att skapa ett effektivt nätverk i värdlandet, men instruktionerna till Lanmary vittnar också om att man från franskt håll var medveten om en asymmetrisk relation, där kungen av Frankrike förhandlade med en partner utan samma grad av maktkoncentration.

På samma sätt som den nederländska republiken beskrevs med andra ord maktförhållandena i Sverige tidvis av utländska observatörer på ett sätt som inte motsvarade rikets författning. Medan den nederländska republiken på så vis av omgivande länders representanter delvis kunde uppfattas som monarki, framställdes kungadömet Sverige tidvis som en republik. En sådan tolkning irriterade knappast den svenska adeln, vars självbild hade republikanska inslag.²⁹¹ Maktförhållandet i riket kunde emellertid även tolkas på ett sätt som ogillades av regeringen. När den ryske ambassadören Korff under en audiens i juni 1747 riktade klagomål mot kanslipresidenten Carl Gustaf Tessin svarade ett av de närvarande riksråden att Sverige var “en sorts republik där var och en kunde säga vad han ville och en persons olämpliga uppträdande inte kunde tillskrivas nationen i sin helhet”. Korff kontrade genom att kalla det svenska statsskicket för ”en absolut suveränitet placerad i fel händer”.²⁹² Oenigheten mellan den svenska ledningen och Korff vad gäller det svenska statsskicket var aktuell under hela riksdagen. Den framkom inte minst av Korffs val att i början av riksdagen be om audiens genom att vända sig direkt till kungens och arvfurstens hov och därmed kringgå Kanslikollegium.²⁹³ Enligt den franske ambassadören hyste man vid samma tidpunkt på svenskt håll förhoppningar om att Korff skulle återkallas, eftersom man trodde sig veta att det ryska hovet var missnöjt med dennes dåliga omdöme i ett ”republikanskt land”.²⁹⁴

I relationen mellan den svenska statsledningen och den ryska ambassadören blev de delade uppfattningarna om statsskicket uppenbara. Avvikande tolkningar kunde också dölja sig under ytan. Rådets betydelse framhövdes sannolikt inte minst eftersom spänningen mellan olika politiska instanser – hov, råd och riksdagsutskott – härrörde ur det faktum att styrelsekicket varken uppfattades som statiskt eller så djupt förankrat som vissa svenska

²⁸⁹ “[...] la constitution de ce gouvernement étant telle qu’il est devenu presque entièrement républicain par les bornes étroites dans lesquelles le sénat et les États du royaume ont renfermé l’autorité personnelle du roi, qui n’a proprement que les honneurs extérieurs de la représentation royale [...]”; Geffroy 1885, 378.

²⁹⁰ Ordagrant uppmanades Lanmary att i början av sin vistelse söka upp ”tous ceux qui, par leur naissance, leurs qualités ou leur bonne conduite, ont acquis ou pourront acquérir du crédit et de la considération dans la nation”; Geffroy 1885, 378.

²⁹¹ För den svenska adelns politiska självbild och republikanska tendenser inom denna se Wolff 2008 samt Wolff 2011.

²⁹² Samtalet refererades i Guy Dickens depesch: “[...] in Lieu of a Republic, he could not consider Their present method of managing affairs here in any other light, than as an absolute Sovereignty and placed in hands where it should not be as they made the worst use of this Power in persecuting & crushing all those who differ in Opinion from Them; that by Their keeping the Diet so long assembled, it was plain They had some very mischievous designs[...]”; Guy Dickens 26.6.1747, SP 95/100, NA.

²⁹³ Om Korffs kringgående av kansliet se t.ex. Remgård 1968, 52 ff., samt nedan kapitel IV.

²⁹⁴ ”On m’a assuré qu’il avoit [b?]ien des reproches de sa Cour sur le peu de menagement avec lequel il se conduisoit dans un Pays Republicain, Mais j’en doute [...]”; Lanmary 14/25.11.1746, CP Suede vol. 214, AD.

aktörer gärna hade sett det. Snarare var alla parter medvetna om att styrelseskicket kunde ändras och att detta kunde ske relativt snabbt, så som skett efter Stora nordiska kriget. Den diplomatiska rapporteringen var följaktligen mycket uppmärksam vad gällde minsta tecken på förändring och tog ställning till dylika tendenser utgående från det egna uppdraget. I de danska och brittiska rapporterna under riksdagen beskrevs rykten om planer på att göra Adolf Fredrik till kung eller stärka kungamakten.²⁹⁵ Att särskilt följa med den här utvecklingen ingick i instruktionerna till det danska sändebudet, vilka förutspådde försök att upphöja arvfursten till regent.²⁹⁶ Den franske ambassadören rapporterade å sin sida om möjligheterna till en stärkt kungamakt i enlighet med de förhoppningar som Frankrike hyste om en dylik utveckling.²⁹⁷

I den tidigmoderna utrikespolitikens administrativa mångfald utgjorde det svenska statsskicket sammanfattningsvis en monarki med svag kungamakt, som präglades av en intern dynamik mellan kung, riksråd och riksdag. Precis som i Haag tvingades utländska sändebud i Stockholm manövrera mellan olika instanser som kunde stå i en maktkamp sinsemellan. Rådet och riksdagen kämpade om att befästa sin auktoritet i utrikespolitiska frågor i synnerhet gentemot ett internationellt samfund som såg det svenska kungahuset som andra part i diplomatiska förhandlingar. Den symboliska roll rådet hade i en diplomatisk kontext är betydelsefullt med tanke på det tidigare forskning konstaterat om kungamaktens oundgängliga symboliska funktion på ett inrikes plan. I jämförelse med de här strävandena framstår en motsatt tendens i de diplomatiska ceremonierna. De visar att man inför omvärlden tvärtom var mån om att symboliskt framhålla rådets funktion i det svenska statsskicket. Diplomatiske instruktioner och rapporter vittnar också om att utländska makter kunde tolka den svenska administrationen annorlunda än den svenska regeringen önskade och att de kunde hysa ambitioner och förväntningar på förändringar i statsskicket. Sverige som förhandlingspartner var en motpart som skiftade form.

Förhandlade privilegier

Ett mellanstatligt samspel, vare sig på makro- eller mikronivå, kräver ett minimum av gemensamma spelregler för att skapa förtroende och pålitlighet.²⁹⁸ I en tidigmodern europeisk kontext upprätthölls detta regelverk i åtminstone två avseenden genom folkrådet:

²⁹⁵ Vind rapporterade i februari 1747 om information Korff förmedlat angående planer inom sekreta utskottet på att tvinga kung Fredrik att abdikera i förtid till förmån för arvfursten, medan Guy Dickens ett halvt år senare rapporterade om rykten om att sekreta utskottet skulle föreslå att Adolf Fredrik gjordes till medregent. Vinds depesch n:o 9 16.2/1.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn; Guy Dickens 11.9.1747, SP 95/100, NA.

²⁹⁶ Vinds instruktion 13.3.1744 §7, Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

²⁹⁷ Några månader in i riksdagen kommenterade t.ex. Lanmary klagomål från den franska ledningen angående osäkra utsikter vid riksdagen trots ekonomiska insatser genom att beskriva detta problem som övergående. Situationen skulle ändra sig när kung Fredrik avlidit (vilket han uppskattade skulle ske snart), eftersom man enligt Lanmary skulle ge mer makt åt Adolf Fredrik. Lanmary 13/24.2.1747, CP Suède vol. 215, AD. För Frankrikes strävan efter en stärkt kungamakt i Sverige under frihetstidens sista riksdag, se Skuncke 2003.

²⁹⁸ Duchhardt 1997, 73.

dels tillhandahöll den ett svar på frågan vem som accepterades som likvärdig förhandlingspart eller folkkrätssubjekt och dels upprättade den ett antal riktlinjer för umgänget mellan förhandlingsparter. Den sistnämnda aspekten handlade framför allt om att fastställa enskilda sändebuds rättigheter.²⁹⁹ Även om folkkrätten var den auktoritet som åberopades i diplomatiska tvister handlade det emellertid inte om en lag huggen i sten, utan om en konsensus som formades i en samverkan mellan lärd debatt och diplomatisk praktik. Sjuttonhundratalets rättslära reagerade omedelbart på diplomatiska tvistefrågor genom nya publikationer inom juridik och statslära.³⁰⁰ Därtill behandlades frågan om sändebuds immunitet, privilegier och rättigheter även i 1600- och 1700-talens diplomatiska handböcker. Diplomatin aktörer, de enskilda sändebuden, var för sin del måna om att inte skapa prejudikat som minskade den egna kronans anseende och makt antingen ceremoniellt eller rättsligt.³⁰¹ Detta skapade en dynamik som lämnade sina spår: perioden mellan 1648 och franska revolutionen karaktäriserades av en expanderande av diplomatiska privilegier påföljd av en begränsning av de mest vidsträckta privilegierna.³⁰² Hur immuniteter och privilegier fastställdes i specifika situationer och kontexter är med andra ord en väsentlig fråga då en diplomatisk arena granskas. Denna fråga utgör även utgångspunkten för följande diskussion av de diplomatiska privilegier som utländska sändebud kunde åberopa i 1740-talets Stockholm.

Vem som ingick i diplomatikåren och vilka som definierades som sändebud är en grundläggande fråga. På 1700-talet hade uppfattningen att suveräna furstar och stater hade monopol på att kreditera sändebud etablerat sig, även om undantag från denna regel fortfarande förekom.³⁰³ François de Callières, författaren till en av 1700-talets mest anlitade diplomatiska handböcker, betonade att enbart sändebud utsända av en regent åtnjöt folkkrättsligt skydd.³⁰⁴ Denna juridiska ställning var gemensam för alla sändebud oberoende av rang. I övrigt gjordes en skillnad mellan sändebud av första och andra grad, det vill säga ordinarie och extraordinarie ambassadörer å ena sidan och envoyés och residenter å den andra. Callières betonade till exempel ambassadörernas representativa ställning i motsats till sändebud av andra graden, vilka saknade samma ställning. Ambassadören representerade regenten som person, medan övriga sändebud snarare var utsända förhandlare.³⁰⁵ Denna skillnad syntes framför allt i ceremoniella situationer, till exempel i det faktum att

²⁹⁹ Legutke 2010, 107.

³⁰⁰ Duchhardt 1997, 74.

³⁰¹ Legutke 2010, 105–106. För exempel på internationell rättspraxis och juridisk argumentering inom 1700-talets diplomati, se Dhondt 2015, som lyfter fram betydelsen av diplomatisk korrespondens som en källa för juridisk interaktion (s. 15).

³⁰² Frey & Frey 1999, 9.

³⁰³ Att sändebud som representerade andra än suveräna makter (t.ex. handelskompanier eller städer) inte längre ingick i 1700-talets diplomatiska praktik betonas bl.a. av Duchhardt (1997, 24) och Anderson (1993, 42). För en nyansering av denna syn se Osiander 2001.

³⁰⁴ Callières 1716, 72–73. En upplaga av detta verk, *De la Maniere de Negociier*, tryckt 1750 i London återfinns även i den boksamling som Johann Albrecht von Korff, ambassadör i Stockholm 1746–1748, samlade på sig under sin livstid (se nedan kapitel III).

³⁰⁵ Callières talades om *droit de representation*; de Callières 1716, s. 66–69. I denna rätt speglade sig måhända en äldre uppfattning av representation, som snarare innebar att mystiskt förkroppsliga än ett agera i stället för: påven representerade kristendomen i denna bemärkelse på samma sätt som kronan, riket och nationen förkroppsligades i en medeltida regent (Pitkin 1989). De ceremoniella förpliktelser som var förknippade med ambassadörsgarden vittnar om att ambassadörer representerade på annat sätt än sändebud av lägre rang.

enbart ambassadörens första audiens föregicks av ett solennt intåg. Diplomatkårens inre hierarki påverkades under tidigmodern tid även starkt av precedensfrågor, även om dessa avtog i betydelse under 1700-talet.³⁰⁶

Det var med andra ord en erkänd diplomatisk funktion och titel som gjorde att ett sändebud omfattades av folkrätten och därmed åtnjöt vissa privilegier och diplomatisk immunitet. Denna ställning i förhållande till omvärlden bekräftades av det kreditiv som sändebudet försågs med och överlämnade till den mottagande suveränen direkt efter ankomst. Privilegierna och immuniteten bestod framför allt av rätt till egen religionsutövning, exterritorialitet och tullfriheter i varierande grad. Av dessa ifrågasattes sändebuds rätt till religionsutövning inte i större grad.³⁰⁷ Det betydde inte att beskickningar med avvikande konfession i förhållande till den lokala omgivningen skulle ha undgått kritik, särskilt under en tid då religiösa frågor hade både inrikes- och utrikespolitisk betydelse och religionsfrihet inte existerade. I Sverige sågs de katolska beskickningsprästerna med misstänksamhet och beskylldes av det svenska prästeståndet för att hålla otillåtna offentliga katolska begravningar och för att övertyga föräldrar i blandäktenskap om att ge sina barn en katolsk uppfostran.³⁰⁸ Det var emellertid inte ett tänkbart alternativ att inte tillåta beskickningspräster. I stället bevakades beskickningspräster och religiösa privilegier av myndigheter och andra aktörer med ett intresse för religiösa frågor.

I Sverige var de katolska beskickningarnas – Österrikes, Spaniens och Frankrikes – privilegier aktuella inte minst vid 1700-talets mitt, då en relativt stor katolsk invandring inträffade. Den omfattade framför allt hantverkare, konstnärer och musiker med koppling till slottsbygget i Stockholm samt till den svenska textilindustrin.³⁰⁹ Prästerna vid de katolska beskickningarna betjänade sedan 1600-talets slut även övriga katoliker i huvudstaden och i riket.³¹⁰ Den här typen av själavård ingick i den katolska diplomatkårens strävanden efter att värna om sina landsmän och övriga katoliker i riket. År 1746 utverkade till exempel Frankrikes ambassadör tillstånd för en katolsk präst att besöka katoliker i övriga svenska städer som Norrköping och Nyköping, där många katolska hantverkare arbetade.³¹¹ Den österrikiske residenten Antivari grundade å sin sida en stiftelse för att förbättra fattiga katolikers ställning i Sverige, framför allt tyskspråkiga vävare som värvats till Sverige med löfte om både större religionsfrihet och större löner än vad de i själva verket möttes av.³¹² I rådets protokoll i utrikesärenden är religionsfrågor ett återkommande ämne.³¹³

³⁰⁶ Anderson 1993, 67.

³⁰⁷ Anderson 1993, 53.

³⁰⁸ Lenhammar 2000, s. 109–111.

³⁰⁹ Som mest var 2 000 av Stockholms 70 000 invånare katoliker (Lindqvist 2000, 254).

³¹⁰ Lenhammar 2000, 109.

³¹¹ Lenhammar 2000, 109; se även Vinds kommentar om att den franska ambassadören hade försökt få igenom rätt för katolikerna i Sverige att utöva sin religion. Vinds depesch n:o 63 2/13.12.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

³¹² Lindqvist 2000, 259. Handlingar rörande Antivaris stiftelse, bl.a. hans testamente, finns bevarade i Österrikiska statsarkivets samlingar: Antivarische Stiftung, Schweden: Diplomatische Korrespondenz vol. 54, Staatenabteilungen, Diplomatie und Außenpolitik vor 1848, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, OeStA.

³¹³ Se t.ex. RPU 26.3.1747 angående de katolska beskickningsprästernas missbruk av sina rättigheter genom förättningar utanför beskickningarna; RPU, RA, Stockholm.

I jämförelse med rätten till religionsutövning väckte exterritorialitetsprincipen debatt i mycket högre grad. I den rättslärdade diskussion kring folkrättsliga frågor, vars underliggande syfte var att eliminera alla rättssluckor och folkrättsliga osäkerheter, var inläggen kring den diplomatiska immunitetens gränser särskilt intensiva.³¹⁴ Exterritorialiteten befriade beskickningen från vistelselandets lagstiftning och beskattning och gjorde sändebudet immunt mot processer i både kriminella och civila rättsfall. Denna tanke härrörde från en överföring av en personlig immunitet och personliga privilegier till beskickningen som territorium och var allmänt utbredd men också omdebatterad.³¹⁵ Samtidigt som bruket att hänvisa till diplomatisk immunitet spred sig under 1400- och 1500-talen, förblev nämligen många praktiska följder ofta oklara och kontroversiella.

Kritiken mot ambassadörens exterritorialitet riktades framför allt mot den så kallade kvartersfriheten (*franchise des quartiers*), som innebar att hela kvarteret där en beskickning låg innefattades av diplomatisk immunitet.³¹⁶ I Stockholm existerade inte kvartersfrihet, men även där sysselsattes diplomatikåren regelbundet med att försvara sin immunitet. Typiska frågor kring diplomatisk immunitet gällde inte enbart dess gränser i stadsmiljön, utan även hur långt immuniteten sträckte sig vad gällde beskickningens personal. Vem som ingick i undantagen från vistelselandets lagstiftning aktualiserades senast då beskickningspersonal gjorde sig skyldiga till brott. Antoine Pecquets påpekade i sin handbok att ett sändebud stod inför ett dilemma, ifall någon ur hans hushåll gjorde sig skyldig till brott. Eftersom immuniteten omfattade hela beskickningen och därmed även brottslingen, kunde ett sändebud i en dylik situation visserligen inte tvingas till någon form av åtgärd, men samtidigt missbrukade han sin ställning om han inte själv bestraffade den skyldiga.³¹⁷ M. S. Anderson har betonat att kontroversiella frågor av den här typen ofta ledde till *ad hoc*-lösningar, där gränser definierades av maktförhållanden mellan olika furstar i stället för genom allmänna överenskommelser.³¹⁸ Utvecklingen gick mot en allt mer befäst immunitet,³¹⁹ även om frågor som rätten att bevilja asyl i högsta grad var problematiska fortfarande under 1700-talet.³²⁰

Vid sidan av immunitetsfrågor var den tullfrihet som de utländska sändebuden avnjöt i olika grad även ett återkommande debattämne. Tullfriheten kritiserades inte minst eftersom den bevisligen ofta missbrukades för smuggling.³²¹ Diplomatkåren i Stockholm åtnjöt tullfrihet enligt en kunglig förordning från 1671, som hade utfärdats för att undanröja ”de missbruk, som befinnas förelöpa, och under de utländske Ministrers namn skylas.” Sändebud som anlände till Sverige fick tullfritt föra in möbler, husgeråd, karosser, hästar och annat som hörde till deras ekipage. Tullfriheten gällde emellertid enbart ”vid

³¹⁴ Duchhardt 1997, 74–75.

³¹⁵ Frey & Frey 1999, 217.

³¹⁶ Frey & Frey 1999, 223–226. Kvartersfrihet tillämpades bl.a. i Venedig och Rom.

³¹⁷ Pecquet 1738, 143–144.

³¹⁸ Anderson 1993, 24–25.

³¹⁹ Anderson 1993, 26.

³²⁰ Frey & Frey 1999, 218.

³²¹ Frey & Frey 1999, 221–223.

första ankomst”, därefter skulle tull betalas i vanlig ordning för allt gods och alla varor.³²² Ett kungligt brev till Kommerskollegium 1739 visar att så knappast alltid skedde. I brevet såg sig Fredrik tvungen att förnya 1671 års förordning och befallde att texten, som redan ursprungligen författats både på svenska och på latin, alltid skulle delas ut till nya främmande ministrar. Detta motiverades med en önskan om att Kungl. Maj:t skulle slippa besväras med onödiga ansökningar om tullfri införsel i framtiden. Omotiverade tullförmåner till enskilda ministrar sågs som en risk, eftersom de kunde uppfattas som ett prejudikat av den övriga diplomatikåren.³²³

Begränsningen av tullfriheten till det som fördes in vid ankomst gällde inte alla sändebud. Vissa beskickningar åtnjöt en utvidgad tullfrihet baserad på särskilda överenskommelser. I 1739 års kungliga brev nämndes de ryska och nederländska beskickningarna som undantagna förordningen, men även den franska ambassaden verkar ha omfattats av undantag.³²⁴ En tullfrihet som överskred behovet av att föra med sig ett fungerande hushåll vid ankomsten till en huvudstad var ett ifrågasatt privilegium. Den upprätthölls i många fall för att garantera ömsesidiga arrangemang mellan två hov, men en reciprocitet på papperet kunde i praktiken vara en chimär. Det kungliga brevet från 1739 poängterade att svenska sändebud utomlands hade ”liten eller ingen nytta” av den tullfrihet de åtnjöt, eftersom de kunde skaffa sig det de behövde på sin stationeringsort.³²⁵ För de utländska sändebud som tilläts en årlig tullfri införsel till Stockholm innebar detta privilegium däremot en verklig förmån. Mot den här bakgrunden är det följaktligen inte överraskande att 1746–1747 års riksdag upphävde denna tullfrihet.³²⁶ Men även långt efter detta beslut följde de svenska myndigheterna med hur tullfriheten såg ut för sändebud vid andra hov.³²⁷

Angelägenheter som berörde något av ovan nämnda privilegier eller diplomatisk immunitet generellt behandlades av rådet både under och mellan riksdagarna. Exempelen ur protokollen där tullfrihetsfrågor eller besvär gällande kränkningar av den diplomatiska immuniteten behandlades är flertaliga.³²⁸ Rådsprotokollen i utrikesärenden vittnar därmed om en kontinuerlig diskussion i ärenden som gällde den utländska diplomatikårens ställning

³²² *Kungl. Maj:ts Resolution och Förordning, hwar efter man sigh uthi Tulltagandet uthaf de fremmande Publique Ministres gods hafver til at rätta. Dat. Stockholm den 16 Augusti Åhr 1671.*

³²³ Fredrik I till Kommerskollegium 15.9.1739, Kungliga brev 1739, Kommerskollegium Huvudarkivet E I a 56, RA, Stockholm.

³²⁴ Fredrik I till Kommerskollegium 15.9.1739, Kungliga brev 1739, Kommerskollegium Huvudarkivet E I a 56, RA, Stockholm. Se dessutom Vinds kommentar i samband med att de specifika tullfriheterna begränsades 1747 och han konstaterade att detta inte rörde honom, utan enbart hans franska, ryska och nederländska kolleger, vilka åtnjöt större tullfrihet än de danska sändebuden; Vinds deusch n:o 67 22.12.1747/2.1.1748, Niels Krabbe Vinds kopibog over relationer 1747 RA-78-298, TKUA, RA, Köpenhamn. Antalet franska ansökningar om tullfrihet är likaså stort bland rekvisitioner i tullärenden från utländska sändebud i Stockholm till kommerskollegium och vittnar om en utvidgad tullfrihet för den franska ambassaden; Utländska sändebud om tullfri införsel 1741–1746, Kommerskollegium Huvudarkivet E VI 1:d, RA, Stockholm.

³²⁵ Fredrik I till Kommerskollegium, Kungliga brev 1739, Kommerskollegium Huvudarkivet E I a 56, RA, Stockholm.

³²⁶ Se RUP 10.12.1747 där beslut om att avskaffa tullfriheten för främmande ministrar fattas. Vinds rapport i ärendet vittnar om att det inte handlade om den gemensamma tullfriheten vid ankomst, utan om de landsspecifika tullfriheterna.

³²⁷ Om detta vittnar en utredning inom Kanslikollegium 1773 med anledning av att all tullfrihet som överskred ankomst och en bestämd tid efteråt avskaffades för utländska sändebud vid hovet i Wien. Kanslikollegium bad svenska sändebud vid hov utomlands rapportera om hur man reagerat på det kejsarliga beslutet och hur reciprociteten beaktades. Svar inkom från de svenska sändebuden vid de ryska, brittiska, franska, sachsiska och spanska hoven: 1773 Ministernes svar angh. der, i afseende på tullfrihetens indragning vid Wienska hovet, af de öfrige i akt tagne reciprocitet, Inkomna skrivelser i utrikesärenden samt ansökningar till diplomat- och konsultjänster 1675–1792, Kanslikollegium E VI 2 c, RA, Stockholm.

³²⁸ För exempel på tullfrihetsfrågor se RPU 14.7.1746, 21.7.1746, 28.7.1746 och 4.8.1746, RA, Stockholm. För konflikter kring diplomatisk immunitet se kapitel IV.

N° 317. Prof. d. 27 Junii 1746.

Specification på utskriften af
 provisioner, som jag i Nederländerland
 hos General Gallinas hus vid Haag,
 förärfva härvidt Extraordinaire Curie
 för sigt Hofets lätel inkommit.

Franc.

3ma Røyver med Oxerättel,
 300 Kouteljer till skinn med
 7te Oxerättel.
 50 Kouteljer Bourgogne Vin.
 50 Kouteljer Champagne Vito.
 2ma Røyver med sparrisplantor.
 24 # Pice.
 Några oinbundna böcker
 2ma Tib och Turis Drifpapper.
 6te Parduband.
 4 # Låd.
 50 # Blåt Crystal Camlott.
 1te Parium.
 1. guld med Oxerättel
 12 # Kattalid.
 3 # fint råjet.
 1te # tillagur.
 4 # Stort band
 Inkomst og gift Camlot till 2ma Com
 med Klaringur

N° 1124.

I vissa fall åtnjöt sändebuden en utvidgad tullfrihet och kunde anhålla om att få införa varor tullfritt inte enbart vid sin ankomst utan även under tjänstgöringen. Kommerskollegiums arkiv innehåller specifikationer från utländska sändebud över varor de hämtat in utomlands ifrån, till exempel en specifikation som den nederländska envoyén Rumpf lämnade in. Ur Rumpfs tvåsidiga skrivelse framgår att han låtit införa bl.a. 50 flaskor Bourgognevin, 50 flaskor champagne, sparrisplantor, te, några oinbundna böcker och skrivpapper. Specifikationen är skriven på svenska i motsats till motsvarande skrivelser från andra beskickningar på tyska eller franska (Ansökningar från utländska sändebud om tullfri införelse 1741–1746 i Kommerskollegiums arkiv, RA, Stockholm).

och privilegier. Vissa frågor var uppenbara rutinärenden som enbart krävde ett formellt ställningstagande, medan andra krävde utredningar eller väckte debatt innan beslut kunde fattas. Det ryska sändebudet Lubras önskan i augusti 1746 om att någon av Kungl. Maj:ts jakter skulle ställas till hans förfogande med tanke på hemresan via Åbo föranledde till exempel både en kostnadsutredning och en diskussion om hur man skulle kunna betala för resan och samtidigt gardera sig mot dylika krav från andra sändebud i framtiden.³²⁹

I rådets beslut att låta ett ryskt sändebud åka hem i kronojakten *Sophia Lovisa* på den svenska statens bekostnad kristalliseras den koppling mellan diplomatiska privilegier och olika staters förhandlingsposition som M. S. Anderson betonat. År 1746 hade den svenska regeringen få möjligheter att säga nej till ett dylikt krav från ryskt håll: rådet konstaterade kort och gott att det ”inte skulle se väl ut” att be om pengar för överfarten. Specifika förhandlingspositioner ökade därmed den skillnad som redan existerade genom formellt fastslagna särprivilegier i stil med särskilda utökade tullfriheter för enskilda beskickningar. Det här skapade en dynamik mellan sändebuden som påverkades av mer än enbart diplomatisk rang och precedensen mellan de europeiska regenter de representerade.

Sändebudens särställning i förhållande till det lokala samhället bestod med andra ord av delade erfarenheter så som den diplomatiska immunitet hela yrkeskåren hade ett intresse av att försvara, av enskilda privilegier som sändebuden hade ett separat intresse av att upprätthålla samt av allmänna privilegier där intresset varierade från sändebud till sändebud, till exempel rätten att utöva egen religion vid beskickningen. Ortsspecifika förhållanden skapade av bilaterala fördrag bidrog till att göra varje tjänstgöringsort unik. Vad gällde beskickningspräster och tullfrihet arbetade till exempel den franska ambassadören i Stockholm utgående från andra premisser än både franska kolleger i andra länder och den övriga diplomatkåren i Stockholm. Gemensamt för både allmänna och specifika privilegier var sammanfattningsvis det faktum att de dels måste förhandlas fram och dels kontinuerligt försvaras. Den svenska regeringens förnyelse 1739 av 1671 års tullfrihetsförordning och indragning av extra tullfriheter några år senare visar alltså på vikten av att upprätthålla både privilegierna och deras gränser. Precis som sändebud överallt i Europa var också diplomatkåren i Stockholm för sin del mån om att försvara sin immunitet. Varken ett särskilt privilegium eller en allmän diplomatisk immunitet existerade enbart genom att de föreskrevs i folkrättsliga publikationer och diplomatiska handböcker. De förutsatte en ständig förhandling och ett tillräckligt antal prejudikat som fastställde deras gränser.

³²⁹ RPU 11.8, 20.8 och 25.8.1746, RA, Stockholm.

Språk och förvaltning

Vid sidan av administrativa särdrag i statskick och privilegier som förhandlats fram på en lokal nivå, skiljde sig tjänstgöringsorter också från varandra genom olika språkliga förhållanden. Språkval i ceremonier, diplomatiska förhandlingar, alliansfördrag och annan formell kommunikation påverkade växelverkan mellan diplomatikåren och värdlandets myndigheter. Detta leder till frågor i vilken mån språkliga förhållanden skapade en lokal eller regional diplomatisk kultur och i vilken mån de tvärtom vittnar om en gränsöverskridande och gemensam, europeisk diplomatisk kultur. I detta avsnitt granskar jag den diplomatiska arenans språkliga konturer genom att undersöka på vilka språk det svenska riket förhandlade och varför. Jag utgår från Doris Bachmann-Medicks diskussion om asymmetriska språkförhållanden som en form av våld,³³⁰ vilket för mig innebär att språkval kan ses som ett sätt att förhandla en diplomatisk arena med hjälp av symboliskt våld. Syftet är att placera in Sverige som förhandlingspart i ett sammanhang av diplomatiskt språkbruk.

En traditionell tematik i den europeiska diplomatin historiografi är franskans utveckling till *lingua franca* efter freden i Westfalen 1648.³³¹ Vad som räknades som ett gemensamt diplomatiskt språk påverkades framför allt av språkval under förhandlingar, i fördrag och i litteratur kring diplomatisk teori. På alla dessa områden ökade franskans betydelse efter 1648.³³² Ur ett långt tidsperspektiv var utvecklingen särskilt tydlig och mätbar i skriftliga freds- och alliansfördrag mellan europeiska makter, vilket German Penzholz och Andrea Schmidt-Rösler visat genom statistiska undersökningar. Under perioden före freden i Westfalen var 37 procent av de europeiska fördrag Penzholz och Schmidt-Rösler granskat författade på latin och 17,1 procent på franska. Under 1600-talets andra hälft krympte avståndet mellan de två språken avsevärt för att sedan stå i omvänd proportion under 1700-talet.³³³ Vid den tidpunkt som står i fokus här, mitten av 1700-talet, skrevs redan långt över hälften av fördragen på franska och enbart ungefär en tiondel på latin.³³⁴ Genom att dessutom utesluta fördrag med Frankrike som deltagande part ur sin statistik argumenterar Schmidt-Rösler för att franska allt oftare användes som tredjespråk mellan fördragsparter och därmed etablerades som diplomatiskt skriftspråk.³³⁵

Orsakerna till franskans växande betydelse inom europeisk diplomati var flertaliga. Som Heidrun Kugeler påpekat lyftes Ludvig XIV:s Frankrike fram av samtida teoretiker som föregångare vad gällde att anpassa diplomatin till ett nytt statssystem. Frankrike blev med andra ord förebilden för diplomatisk praktik på samma sätt som det franska hovet blev en förebild för hovkultur. Genom franskspråkig litteratur i diplomatisk teori bidrog

³³⁰ Bachmann-Medick 2009, 6.

³³¹ Se t.ex. Black 2010, 75; Anderson 1993, 100–102.

³³² Se Kugeler 2006, 258 ff. och där angivna referenser till diplomatisk teori under seklet efter freden i Westfalen.

³³³ Se Penzholz & Schmidt-Rösler 2014. Undersökningarna baserar sig på över 2 000 freds- och alliansfördrag (Schmidt-Rösler 2013a, 241).

³³⁴ Se statistik för 1713–1763 i Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 319–320: 60 % av fördragen skrevs på franska och 10,9 % på latin. Under perioden mellan freden i Hubertusburg 1763 och franska revolutionen 1789 var skillnaden ännu större: 82,4 % av fördragen skrevs på franska och enbart 2,1 % på latin.

³³⁵ 1713–1763 skrevs 38,8 % av de europeiska freds- och alliansfördragen som ingick i studien, men inte omfattade franska kronan som fördragspartner, på franska. 1764–1789 var andelen 66,7 % (Schmidt-Rösler 2013a, 246).

franskan, liksom tidigare latinet, även till att sprida information och idéer och blev ett viktigt element i diplomatikårens kollektiva identitet.³³⁶ Denna utveckling gick hand i hand med franskans allt starkare ställning som kulturspråk i Europa på bekostnad av italienska och latin.³³⁷ Orsakerna till franskans växande betydelse var emellertid inte enbart kulturella eller praktiska utan även politiska. För Frankrike handlade det om att använda diplomatisk praktik som ett politiskt vapen i en strävan efter att skapa rättsliga och ceremoniella sedvänjor till sin egen fördel, vilket samtida aktörer noterade.³³⁸ Att diplomatiska relationer i allt högre grad upprätthölls på franska var inte en neutral process och skedde inte utan motreaktioner.³³⁹ Som Pierre-Yves Beaurepaire framhållit var frankofoni inte synonymt med frankofili i 1700-talets Europa trots en allt mer utbredd franskspråkighet.³⁴⁰

Även om franskan innehade en framstående position ur ett allmänuropeiskt perspektiv, kunde språkförhållandena ändå vara mer mångfacetterade i en del situationer. Det samma gällde regionala kontexter. Trots ett allt större bruk av franskan, erkände även 1600- och 1700-talens diplomatiska handböcker att latinet behöll en viktig ställning i Nord- och Östeuropa och att motståndet mot franskan var särskilt starkt i södra Europa.³⁴¹ Schmidt-Rösler's analyser av freds- och alliansfördrag pekar på liknande regionala undantag samt på det faktum att även andra språk än franska och latin användes som tredjespråk i fördrag.³⁴² Valet av språk i ett fredsfördrag kunde tolkas som en precedensfråga och detta motiverade förhandlingar kring språkval samt skapade motstånd till ett gemensamt diplomatiskt språk till exempel i form av flerspråkiga fördrag.³⁴³ Denna syn på språkval som ett uttryck för ceremoniell och symbolisk dominans märktes särskilt i diplomatiska ceremonier som ackrediteringsaudienser, där latin ersattes av nationella språk från och med andra hälften av 1600-talet.³⁴⁴

Sverige fanns bland de europeiska makter som fortsatte använda latinet som diplomatiskt språk relativt sent.³⁴⁵ Latinets roll i den svenska diplomatin byggde på föreställningen om latin som enda förutsättningen för ett umgänge mellan likställda stater. Detta hade traditionellt lett till ett motstånd mot moderna språk i förhandlingar och korrespondens med andra makter samt en tendens att uppfatta avvikelser från denna tradition som en akt av vanvördnad.³⁴⁶ Denna praktik anses härstamma från Axel Oxenstiernas målmedvetna

³³⁶ Kugeler 2006, 259, 262. Den teoretiska litteratur Kugeler hänvisar till är uttryckligen litteratur om diplomati, inte allmän statslära som å sin sida var både fransk- och tyskspråkig.

³³⁷ För detta narrativ samt alternativa syner på språkförhållanden i Europa under tidigmodern tid, se Newman & Tylus, särskilt 15–17.

³³⁸ Kugeler 2006, 262. Jfr också Schmidt-Rösler's beskrivning av hur Ludvig XIV trots tidigare tvåspråkiga fördrag med Preussen ansåg att enbart franska kom på fråga då ett fredsfördrag skulle utarbetas i Utrecht 1713, detta med hänvisning till den franska kronans precedens (Schmidt-Rösler 2013b, 185).

³³⁹ Se Schmidt-Rösler 2013a, 253–255. Fredsfördraget i Aachen 1748 var franskspråkigt, eftersom det habsburgiska sändebudet inte lyckats förhandla sig till en latinsk fördragstext. Som en följd undertecknade kejsaren inte huvudfördraget, utan anslöt sig till det genom en accession fem dagar senare.

³⁴⁰ Beaurepaire 2007, 6.

³⁴¹ Kugeler 2006, 258.

³⁴² För en sammanfattning se Schmidt-Rösler 2013a.

³⁴³ Schmidt-Rösler 2013b.

³⁴⁴ Schmidt-Rösler 2013a, 238. Även ur Legutkes studie framgår att sändebud till de nederländska generalstaterna besvarades på nederländska under sina välkomstaudienser (Legutke 2010, 158).

³⁴⁵ Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 321.

³⁴⁶ Ahnlund 1943, 114. För latinets representativa betydelse inom svensk diplomati se även Lindberg 2003, 681 ff.

språkpolitik enligt vilken alla utländska furstars brev och utländska sändebuds audienstal på andra språk än latin demonstrativt skulle besvaras på svenska, eller högst på latin, men inte på exempelvis tyska eller franska.³⁴⁷ Även majoriteten av de fördrag Sverige ingick under perioden 1648–1720 var författade på latin.³⁴⁸ I denna betoning av latin som internationellt språk var Sverige, även långt efter Oxenstiernas tid, inte ensam. Framför allt den tyska kejsaren hade ett starkt intresse av att hävda latinets ställning i Europa.³⁴⁹

Stora nordiska kriget ändrade på Sveriges internationella ställning omedelbart efter att fred slutits. Den diplomatiska kulturen ändrades däremot inte över en natt, utan gradvis. Vissa drag bevarades dessutom av andra orsaker än de som ursprungligen gett upphov till dem. Oxenstiernas motstånd mot moderna språk inom diplomatin gällde inte enbart franskan som internationellt språk mellan förhandlande parter, utan även dess tillämpning i den egna diplomatiska rapporteringen. På 1700-talet hade många svenska sändebud gärna använt franska i sina rapporter. I och med att regeringsformen ändrades och ständerna med riksdagens sekreta utskott fick ett utrikespolitiskt ansvar lämnades depescher från svenska sändebud emellertid in till ett organ vars medlemmar inte kunde förväntas förstå franska eller latin. Man beslöt därför att den ministeriella korrespondensen skulle föras på svenska, vilket man 1743 såg sig tvungen att påminna alla beskickningar om. Den egna diplomatin hölls därmed i stort sett svenskspråkig ända fram till gustaviansk tid.³⁵⁰ I det här sammanhanget påverkade alltså statskicket inställningen till vilka språk som skulle vara gångbara i den interna skötseln av svensk utrikespolitik.

Med tanke på de faktorer som motverkade tillämpningen av moderna språk inom den svenska diplomatin, kan man fråga på vilket språk den svenska kronan formellt kommunicerade vid mitten av 1700-talet. Om man beaktar både fördragsspråk samt kommunikationen mellan Kungl. Maj:t och andra furstar framstår svensk utrikespolitik som en flerspråkig affär. Mellan freden i Nystad och mitten av seklet tecknades freds- och alliansfördrag på flera språk, både i form av enspråkigt franska eller tyska fördrag eller tvåspråkigt med svenska som ett av två fördragsspråk.³⁵¹ Tyska användes framför allt i fördrag med Ryssland, medan franska framför allt användes i fördrag där även Frankrike ingick, ibland med en parallell latinsk version.³⁵² De två skandinaviska hoven använde sig traditionsenligt av sina respektive inhemska språk sinsemellan.³⁵³ I den officiella brevväxlingen mellan svenska regenter och

³⁴⁷ Ahnlund 1943, 115.

³⁴⁸ I *Europäische Friedensverträge der Vormoderne online* finns 122 fördrag med Sverige som fördragspart mellan 1648 and 1720, varav fördragsspråket är angivet som latin i 77 (63,1 %) fall, som tyska i 17 (13,9 %) fall och för övrigt huvudsakligen som svenska och danska (tvåspråkiga fördrag) eller som franska.

³⁴⁹ Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 321.

³⁵⁰ På den här punkten avvek Sverige enligt Westrin från en allmäneuropeisk utveckling; Westrin 1900, 331–332. Ensam om detta var den svenska ledningen knappast, om t.ex. Storbritannien, en stormakt med parlamentariskt styre, beaktas. Det brittiska sändebudet i 1740-talets Stockholm, Guy Dickens, författade rapporter enbart på engelska.

³⁵¹ *Europäische Friedensverträge der Vormoderne online* uppger 28 fördrag med Sverige som fördragspart mellan 1721 och 1750, varav franska och tyska förekommer flest gånger (10 respektive 7 fall).

³⁵² Bland de 28 fördragen under perioden 1721–1750 förekommer franska bara enstaka gånger som tredjespråk i fördrag med andra makter än Frankrike, till exempel i en avrustningsförklaring mellan Danmark och Sverige 1744 (Erklärung über Vermittlung und Abrüstung 24.2.1744); *Europäische Friedensverträge der Vormoderne online*.

³⁵³ Westrin 1900, 335. Vinds rekreditiv är följaktligen skrivet på danska; Koncepter til Kredittiv og Instruktion samt originale Rekreditiver for Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vind, Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

de tyska kejsarna användes latin ända fram till 1800-talets början, förutom i ärenden som gällde Tysk-romerska rikets inre angelägenheter och som behandlades på tyska.³⁵⁴ Kommunikationen mellan det ryska och det svenska hovet gick traditionellt på var sitt språk med översättningar på tyska.³⁵⁵ Den fransk-svenska diplomatin utgör i detta sammanhang ett undantag, eftersom kungen av Frankrike tilläts vända sig till Sverige på franska.³⁵⁶

Bruket av tyska inom svensk utrikespolitik kan ses om ett regionalt karaktärsdrag. Diplomatin i Östersjöregionen bestod av relationer mellan olika hov och dynastier med starka tyska inslag.³⁵⁷ I Sverige hade både Fredrik I och tronföljarparet vuxit upp vid tyska hov, i Hessen-Kassel, Lybeck och Berlin. I Danmark stod drottningarna för ett starkt tyskt inslag vid hovet under 1700-talets första hälft samtidigt som den danska samhällseliten till en betydande del hade tyskt ursprung.³⁵⁸ Framförallt var förvaltningspråket inom utrikesadministrationen vid *Tyske Kancelli* tyska, samt till viss mån franska, och en stor del av personalen både på hemmaplan och i diplomatisk tjänst härstammade från en tysk-kosmopolitisk miljö.³⁵⁹ Instruktionerna till den danska envoyén i Stockholm var följaktligen skrivna på tyska, medan Vind författade sina depescher på franska.³⁶⁰ Dylika förhållanden vid hov och förvaltningar samt en stark tysk representation bland militärer och publicister kring Östersjön förklarar enligt Johannes Burkhardt tyskans starka regionala ställning inom diplomatin kring Östersjön i vissa formella sammanhang.³⁶¹ Johann Albrecht von Korffs balttyska bagrund förklarar varför den svenska regeringen och den ryska beskickningen huvudsakligen kommunicerade på tyska under åren kring 1746–1747 års riksdag. I samband med att Korff upphöjdes till ambassadör i oktober 1746 och anhöll om en audiens i detta ärende lät rådet översätta det svenska ceremonielet till tyska för att informera den ryska beskickningen.³⁶² Korff författade å sin sida memorial och noter till Kungl. Maj:t på tyska.³⁶³

En flerspråkig diplomati kan tolkas på olika sätt. Å ena sidan kan flerspråkigheten ses som ett tecken på flexibilitet och språklig tolerans. Å andra sidan kan den antas vara ett uttryck för motsättningar som var så starka att en enspråkig praktik inte var möjlig. I de fall Sverige och Danmark eller Sverige och Ryssland använde sig av sina respektive språk, med eller utan översättning, skapades en ömsesidighet som båda parter kunde godkänna. Att ömsesidighet hade en stor symbolisk betydelse i formell, diplomatisk kommunikation illustreras av hur enskilda språkval granskades och bevakades. När en tysk översättning av ett handbrev från kejsarinnan till Kungl. Maj:t lästes upp i rådet i juni 1747 reagerade man

³⁵⁴ Westrin 1900, 334; Ahnlund 1943, 119.

³⁵⁵ Westrin 1900, 335.

³⁵⁶ Lindberg 2003, 682.

³⁵⁷ Burkhardt 2007, 517.

³⁵⁸ Feldbæk 1992, 82–83.

³⁵⁹ Feldbæk 2002, 247, 249.

³⁶⁰ Se Koncepter til Kreditiv og Instruktion samt originale Re kreditiver for Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vind, Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm RA 78-62, samt Vinds rapporter i Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

³⁶¹ Burkhardt 2007, 516–518; se även Schmidt-Rösler 2013a, 251.

³⁶² RPU 9.10.1746, RA, Stockholm.

³⁶³ Se Korffs memorial i Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628; RA, Stockholm.

till exempel genast på det faktum att brevet inleddes med en titulatur på franska. Rådet beslöt i detta fall att bruka samma etikett i svarsbrevet.³⁶⁴ Ömsesidigheten gällde i detta fall varje enskilt språkval i ett handbrev, även hälsningsfraser.

Förutom att flerspråkigheten i formella sammanhang hade en symbolisk betydelse kunde den även vara en följd av möjligheten att kommunicera på olika språk med hygglig ömsesidig förståelse. Bo Andersson har lyft fram den här typen av tidigmodern, semikomunikativ förståelse i den parallella användningen av svenska, tyska och nederländska i 1600-talets riksdagsförhandlingar inom det svenska adelsståndet.³⁶⁵ I 1740-talets Stockholm uppvisar den skriftliga kommunikationen mellan diplomatkåren och svenska myndigheter en liknande flerspråkighet. Den danska beskickningen använde under Vinds tid ett flertal språk i formella skrivelser till den svenska regeringen. Språkvalen syns i de memorial som Vind lämnade in åren kring 1746–1747 års riksdag: memorialen var författade på franska, tyska, svenska och danska,³⁶⁶ och verkar ha besvarats av Kungl. Maj:t på svenska.³⁶⁷ Denna kommunikation uppvisade med andra ord större språklig mångfald än den tvåspråkiga relationen mellan de svenska och danska kungahusen. Även andra beskickningars kommunikation med svenska myndigheter fördes på flera språk. Guy Dickens lämnade in memorial på franska och besvarades från svenskt håll på latin.³⁶⁸ Medan Korffs memorial var skrivna på tyska, lämnade föregångaren, general Lubras, in åtminstone en not på franska.³⁶⁹

En flerspråkig kommunikation där språkvalen skiftade i stil med den danska beskickningens skrivelser pekar på en viss grad av flexibilitet. Som Andrea Schmidt-Rösler påpekat var den tidigmoderna diplomatins språkliga flexibilitet större i situationer då språkval inte behövde bli en politisk fråga, till exempel i förhandlingar som föregick fördrag eller mer informell kommunikation.³⁷⁰ I ceremoniella situationer tillskrevs språkval däremot en särskilt stor betydelse. I likhet med ceremoniel vid andra europeiska hov, där latin hade ersatts av nationella språk, föreskrev de frihetstida svenska ceremonielen att en ambassadör som avgivit sitt kreditiv och avslutat sitt tal under sin första audiens skulle besvaras av Kungl. Maj:t på svenska.³⁷¹ I det här sammanhanget bevakades diplomatins språkliga gränser.

Motiven bakom enskilda språkval var sällan uttalade, förutom då motsättningar gav upphov till dokumenterad diskussion. Alliansförhandlingarna mellan Sverige och Preussen

³⁶⁴ Elisabets brev inleddes med "Monsieur Mon Frere" och granskades i rådet i samband med Korffs anhålla om en audiens för att överrätta det. RPU 10.6.1747, RA, Stockholm.

³⁶⁵ Andersson 2011, 2, 6.

³⁶⁶ Bland utkastet till Vinds memorial under perioden 1746–1748 (47 till antalet) överväger de franska (21 stycken) och tyska (tolv stycken) pro memoriorna. Nio memorial är skrivna på svenska, vilket intressant nog är fler än de danska som totalt utgör enbart fem stycken. Se Kopibog over memorialer og andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder 1744 RA 78-304, Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vinds og ambassadeur extraordinaire Carl Juels gesandtskabsarkiver, TKUA, RA, Köpenhamn.

³⁶⁷ För svar på svenska av Kungl. Maj:t på memorial som Vind lämnat in se t.ex. de svar som bifogats despesch n:o 33 (5/6.8.1746), n:o 35 (19/30.8.1746), n:o 44 (30.11/11.10.1746), n:o 48 (14/25.10.1746), n:o 62 (9/20.12.1746), n:o 49 (18/29.9.1747), Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

³⁶⁸ Se de officiella svar Guy Dickens fick på sina besvär angående övervåld som riktats mot hans hus av brandvakten i juni 1747. Svaren bifogade Guy Dickens depescher 17.7.1747 och 29.9.1747; SP 95/100, NA.

³⁶⁹ Se Lubras memorial i Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628; RA, Stockholm.

³⁷⁰ Schmidt-Rösler 2013b, 199–200.

³⁷¹ Fredrik I:s ceremoniel, Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga hovet i allmänhet vol. 11, Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendomar, Kungliga arkiv; "Det svenska Ceremoniellet" (Adolf Fredrik), Ceremonialia vol. 7 (Ceremoniel); RA, Stockholm.

under våren 1747 fördes och nedtecknades på franska.³⁷² Även fördraget författades på franska, vilket är föga överraskande, eftersom Preussens fördragsdiplomati var förhållandevis starkt franskspråkig under 1700-talet.³⁷³ I det svenska rådet väckte detta språkval emellertid diskussion. Med hänvisning till fördragspråket föreslog statssekreteraren vid utrikesexpeditionen, von Nolcken, att den svenska ratifikationen skulle författas på latin eller svenska med en fransk översättning, eftersom franska ”uti publique bref och handlingar under Kongl. M:ts eget höga namn ej brukades”. Kanslipresidenten Tessin talade emellertid för en fransk ratifikation med hänvisning både till franskans ställning som ”langue Neutre” mellan fördragsparterna och till ”andre Hofs wedertagne bruk”.³⁷⁴

Motsättningen mellan von Nolckens och Tessins synsätt vittnar om att franskan knappast kunde beskrivas som ett neutralt val på det sätt som den senare hävdade. Snarare speglade Tessins förslag hans franskvänliga politik, vilket stärker bilden av språkval som symboliskt laddade. De bevarade fördragsdokumenten i svenska och preussiska arkiv är skrivna på franska.³⁷⁵ Däremot vittnar en notis i *Gazette d'Amsterdam* om att man i Sverige ”på order av hovet” lät publicera alliansfördraget på latin, franska och svenska, vilket understryker hur problematiskt ett enbart franskspråkigt fördrag upplevdes.³⁷⁶ Fördraget är ett exempel på hur franska samtidigt brukades, väckte motstånd och beledsagades av översättningar som inte syntes i de officiella fördragen. Därmed antyder det att beskrivningen av franska som ett ”neutralt tredjespråk” i europeisk fördragspolitik är missvisande.³⁷⁷ En dylik beteckning döljer det motstånd mot franska som fortfarande existerade på 1700-talet, trots en allt mer franskspråkig diplomati på allmän-europeisk nivå.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att språk inte enbart var ett kommunikativt verktyg i formella diplomatiska sammanhang, utan också utgjorde ett politiskt medel med representativ funktion. Under sin första audiens i Stockholm hälsades varje sändebud på svenska. I skriftlig formell kommunikation behöll latinet sin för Sverige typiskt starka ställning, vilket illustreras av en relativt hög andel latinska freds- och alliansfördrag med Sverige som fördragspart samt latinska svar från Kungl. Maj:t på memorial och noter. Den diskussion som väcktes i rådet kring användningen av franska i fördrags- och ratifikations-texter stärker bilden av språkets symboliska funktion i formella sammanhang och pekar på ett motstånd mot franska i Kungl. Maj:ts offentliga handlingar. Relationen mellan de svenska och ryska hoven vittnar å sin sida om att tyskan kring Östersjön också hade en ställning som administrativt språk på internationell nivå. Tyska användes inte enbart som ett förmedlande tredjespråk i fördrag, utan även i korrespondensen mellan regenter samt, under Korffs tid som sändebud, i kommunikationen mellan den ryska beskickningen i

³⁷² RPU 4.5.1747, RA, Stockholm.

³⁷³ Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 321.

³⁷⁴ RPU 20.5.1747, RA, Stockholm.

³⁷⁵ För fördragsdokumentet i svenska samlingar, se Defensivallians 18/29 maj 1747, Brandenburg-Preussen 34 A, Originaltraktater med främmande makter (traktater) 1526–1813 III, RA, Stockholm; för fördragsdokumentet i preussiska samlingar se I. HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge

Nr. 907, GSIAPK.

³⁷⁶ *Gazette d'Amsterdams* bilaga (*Suite des Nouvelles d'Amsterdam*) 23.2.1748. I samband med notisen publicerade tidningen traktaten, inklusive dess senare undertecknade separatartikel, på franska.

³⁷⁷ För franska som ”neutralt språk” se Penzholz & Schmidt-Rösler 2014, 321.

Stockholm och den svenska regeringen. Det senast anförda pekar på en bredare kontext av tyskspråkig diplomati än den fördragsdiplomati som tidigare forskning studerat.

Språkbruket i kommunikationen mellan Sverige och främmande makter i allmänhet, samt mellan den svenska regeringen och beskickningarna i Stockholm specifikt, karaktäriserade den svenska huvudstaden som diplomatisk arena. Vid sidan av ett upprätthållande av latin som diplomatiskt språk samt tyskans ställning inom diplomatin i Östersjöområdet gällde detta även flerspråkigheten i kommunikationen mellan den danska beskickningen och den svenska regeringen, där franska, tyska, svenska och danska användes parallellt. Den här typen av språkliga förväntningar och verkligheter var ytterligare en administrativ kontext som diplomatikåren i Stockholm skulle anpassa sig till. De vittnar därtill om regionala drag som motsäger tanken om en enhetlig europeisk, diplomatisk kultur. Diplomatin var inte i alla situationer så förfranskad som generaliseringar på en allmäneuropeisk nivå låter antyda.³⁷⁸ Språkförhållandena i Sveriges diplomatiska relationer kan ses som en fortsättning på den nordeuropeiska och protestantiska diplomatiska kultur som Daniel Riches lyft fram. Riches konstaterar att denna kulturs särdrag – som bland annat grundade sig på studieerfarenheter och en gemensam uppfattning om vikten av ett nordeuropeiskt, protestantiskt samarbete hos de involverade aktörerna – avtog vid övergången från 1600- till 1700-tal.³⁷⁹ I diplomatins språkliga utformning kvarstod en nordeuropeisk diplomatisk kultur, som i ett europeiskt perspektiv särskiljde sig genom tyskans och latinets starka ställning.

³⁷⁸ För ett kritiskt ställningstagande mot att tolka det långa 1700-talet som en "fransk era" i europeisk utrikespolitik, se även Dhondt 2015, 4–5.

³⁷⁹ Se Riches 2013, 275–276.

DEL II

*Ett värv
och dess villkor*

Kommunikativ kontext

Informationsförmedling i olika riktningar var, och är, en av det diplomatiska uppdragets grundpelare.³⁸⁰ Diplomatkåren i Stockholm förväntades rapportera till sina hov om politiska händelser och beslut i Sverige, särskilt under en pågående riksdag. Vilka förväntningar som hängde ihop med rapporteringen framgår ur instruktioner och reskript. Då Vind tillträdde posten som danskt sändebud i Stockholm 1744 instruerades han exempelvis att ”hålla ett ständigt vakande öga över alla göranden” och ”samla pålitliga och omedelbara nyheter om dem”. Han skulle använda ”utomordentlig flit” så att kungen av Danmark ”underrättades om allt i tid och säkrades mot alla överraskningar”.³⁸¹ Vinds instruktion tydliggör på så vis de enskilda krav som ställdes på honom. Han skulle förse den danska utrikespolitiska administrationen med nyheter så snabbt som möjligt samtidigt som han förväntades försäkra sig om informationens pålitlighet. Hur han skulle göra för att uppfylla dessa två krav på samma gång framgår inte ur instruktionerna.³⁸²

³⁸⁰ Jfr Waquet 2010 som delar in den diplomatiska interaktionen i de tre huvudsakliga kategorierna förhandling, information och representation.

³⁸¹ “[...] so ist [...] daher vor unsern Dienst höchst nöthig, daß er unser Envoyé Extraord:re auf alle dortige Demarches [...] ein beständig wachendes Auge habe, und davon zuverlässige und ohngesäumete Nachrichten allezeit einzuziehen, äußersten Fleißes angewendet seye, damit wir von allen in zeiten benachrichtiget, und gegen alle Surprisen gesichert seyn können.” Instruktion för Vind (13.3.1744) §8, Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

³⁸² Delar av resultaten i detta kapitel samt i kapitlet om opinionsbildning nedan har tidigare publicerats i *Historisk Tidskrift för Finland*, se Holm 2019.

Detta kapitels syfte är att beskriva de processer som skapade den kommunikativa kontexten bland diplomaterna i Stockholm. Med den kommunikativa kontexten avser jag de praktiska förutsättningarna för informationsanskaffning och -förmedling, och kapitlet syftar därmed till att fördjupa diskussionen kring frågan i vilken mån upplevelsen av att vara sändebud i Stockholm var en delad erfarenhet eller bestod av separata erfarenheter inom diplomatkåren i den svenska huvudstaden. Med denna diskussion vill jag framhålla att den kommunikativa kontexten, i likhet med det administrativa spelrummet som diskuterades i föregående kapitel, varken var statisk eller godtycklig. Jag utgår från att informationsförmedlingen i sändebudens rapporter var resultatet av en innehållsmässig förhandling där information filtrerades genom olika medier och språk.³⁸³ Detta innebär att de medier och kanaler som användes för att inhämta information hade en betydelse för innehållet. Utgående från de krav som ställdes på Vind i instruktionerna från 1744 samt andra källor undersöker jag i detta kapitel hur de praktiska förutsättningarna för informationsanskaffning och -förmedling såg ut samt på vilket sätt de betingade ett diplomatiskt aktörskap i den svenska huvudstaden. Jag granskar bland annat hur postgången till och från Stockholm dikterade vilken informationsgång som överhuvudtaget var möjlig, hur den diplomatiska rapporteringen påverkades av de översättningar som beskickningarna var beroende av och hur beskickningarna förhöll sig till olika rykten och nyheter både i skriftlig och i muntlig form. Jag visar hur dessa företeelser var av betydelse både för den diplomatiska vardagen och för exceptionella situationer.

Postgångens allsmäktighet

I ett europeiskt perspektiv utgör 1700-talet höjdpunkten på den utveckling som Wolfgang Behringer kallat för en kommunikationsrevolution. Postvägar och transporttjänster hade gradvis byggts ut sedan 1500-talet. Mot slutet av den tidigmoderna epoken ökade detta arbete explosionsartat. Enligt Behringer är det därför befogat att tala om en revolution på administrativa grunder och viktigt att inse dess betydelse för kommunikationen redan före senare tiders tekniska innovationer så som järnvägen eller telegrafan.³⁸⁴ De uppenbara följderna av denna utveckling var en förbättrad nyhetsförmedling och ett förändrat medielandskap. Postnätverket gjorde inte bara nyheter billigare än tidigare utan framför allt mer regelbundna.³⁸⁵ Ett pålitligt och omfattande postnätverk bidrog också till statsbildningsprocesser genom att förbättra den administrativa kontrollen över territorier.³⁸⁶

Postgången innebar inte enbart ökade kontrollmöjligheter för centralmakten i ett rike. Den påverkade även den utrikespolitiska administrationen överlag och den diplomatiska representationen i synnerhet. Skillnaden är stor mellan de europeiska beskickningar

³⁸³ Se Burke 2012, 86.

³⁸⁴ Behringer 2003.

³⁸⁵ För en översikt av europeiska postnätverk under tidigmodern tid se Schobesberger et al. 2016.

³⁸⁶ Se Droste 2011, 16–17.

som under 1500- eller 1600-talen arbetade utan instruktioner i månader och de beskickningar som kunde dra nytta av 1700-talets relativt snabba kommunikationskanaler.³⁸⁷ De kontrollmöjligheter som erbjöds i och med en allt snabbare och mer regelbunden postgång gick emellertid i många riktningar. Förutom att den utrikespolitiska administrationen kunde hålla sig mer uppdaterad än tidigare, erbjöd postgången också möjligheter att kontrollera och påverka främmande makters diplomatiska representation genom bland annat postspionage. Även om postgången därför medförde risker för alla beskickningar, var kommunikationsvägarna till administrationen på hemmaplan ändå inte identiska. Därmed skapade postgången, precis som de skillnader i privilegier och rättigheter som diskuterades i det föregående kapitlet, delvis liknande men ändå distinkt olika erfarenheter av samma tjänstgöringsort.

I det följande diskuterar jag hur postgången påverkade arbetsvillkoren vid beskickningarna i Stockholm. Postgången var en betydande faktor i den diplomatiska vardagen, eftersom beskickningar använde sig av vanliga postförsändelser med undantag endast för försändelser som krävde specialarrangemang. Detta var allmän diplomatisk praktik, vilket Jörg Ulbert visat i en granskning av franska sändebud i tyska områden på 1720- och 1730-talen.³⁸⁸ Orsakerna var ekonomiska. Att sända en kurir var visserligen snabbare och säkrare än att utnyttja den vanliga postgången men det var även dyrt. I François de Callières handbok rekommenderades därför nyttjandet av extraordinarie kurirer huvudsakligen i särskilt viktiga ärenden.³⁸⁹ I enlighet med dylika rekommendationer använde sig franska sändebud i Tysk-romerska riket därför till exempel tidvis av kurirer, åtminstone fram till fransk mark om de ville undvika att deras depescher öppnades på fel sida om den franska gränsen. Kostnadsfrågan innebar emellertid att kurirer anlätades endast i undantagsfall. I stället chiffrerades depescherna och skickades allt som oftast med vanlig post till en täckadress, vilket var billigare men också mindre säkert.³⁹⁰

Eftersom beskickningarna var beroende av posten, angav denna i mångt och mycket också tempot för det diplomatiska arbetet. Inom det europeiska postnätverket låg Stockholm i periferin. Avståndet till städer som Paris innebar en leveranstid på mellan två till två och en halv vecka.³⁹¹ Vid mitten av 1700-talet hade alla postkontor inom det svenska riket dubbel postgång, förutom de nordligaste städernas kontor. Detta innebar att posten avgick från och ankom till Stockholm två gånger i veckan.³⁹² Med hänvisning till en svensk utredning om utländska postkontor på 1690-talet, har Örjan Simonson gjort gällande att detta medförde en konvergens i tid och rum inom det svenska riket även om det fortfarande utgjorde en anspråkslös posttakt.³⁹³ Den utredning som Simonson hänvisar till fokuserade

³⁸⁷ För engelska sändebud som fick vänta länge på post i 1500-talets Spanien och Nederländerna, se Sowerby 2016b.

³⁸⁸ Ulbert 2004, 87.

³⁸⁹ Callières 1716, 195.

³⁹⁰ Ulbert 2004, 88–89.

³⁹¹ Se Lanmarys relationer oktober–november 1746; CP Suède vol. 214, AD. Ankomstdatum antecknades på första sidan av de franska relationerna och därmed kan leveranstiden uppskattas tämligen exakt, eftersom Lanmary kan antas ha skickat sina relationer så fort han avslutat dem och d'Argenson erhöi dem vid det franska hovet utanför Paris (Fontainebleau eller Versailles).

³⁹² Lundgren 1897, 179.

³⁹³ Simonson 2011, 78.

En 1700-talsillustration av ett landskap med en postvagn (Johannes Janson, Leiden 1761–1784, Rijksmuseum, Amsterdam).

dock antagligen på de mest aktiva postkontoren i Europa. I jämförelse med exempelvis Sydfrankrike, där många städer vid mitten av 1700-talet fortfarande fick post enbart en gång i veckan, framstår den svenska postgången inte lika anspråkslös.³⁹⁴ Diplomatikåren i Stockholm var med få undantag inte heller beroende av andra svenska kommunikationsleder än de mest utbyggda huvudlederna. Dessa hade en relativt pålitlig postgång och gick söderut via Danmark eller Hamburg.

Den svenska postens två försändelser i veckan var alltså den takt som sändebuden i Stockholm var tvungna att anpassa sig till. Samtidigt spelade inte enbart antalet postförsändelser till och från Stockholm per vecka en roll liksom inte heller försändelsetiden

³⁹⁴ Enbart knappt 10 % av de franska städerna erhöll post 4–6 gånger i veckan och enbart ett fåtal städer dagligen, i första hand de städer där kungen uppehöll sig. I det prerevolutionära Frankrike kämpade postverket, liksom i Sverige, konstant med dåliga vägar och väderförhållanden, som snö och översvämningar (Marchand 2006, 144–146).

mellan utrikespolitisk administration och utsänt sändebud en roll. Liksom Simonson påpekat i sin analys av det svenska postväsendet är det viktigare att beakta informationskretslopp än enkla leveranstider.³⁹⁵ Den diplomatiska korrespondensens kretslopp gick från avsänd rapport till ett svar med nya instruktioner. Kretsloppet påverkades därför inte bara av leveranstiden och postgångens frekvens, utan även av hur länge det tog att förfärdiga en rapport eller en instruktion. I Stockholm var sändebuden huvudansvariga för innehållet i rapporterna, medan statssekreterare och utrikesministrar ofta var tvungna att föredra viktiga ärenden inför ett kungligt råd. I båda riktningarna påverkade också behovet av chiffer hur snabbt ett brev kunde färdigställas och med vilken postförsändelse det hann skickas. Allt detta medförde att det diplomatiska kretsloppet tog längre tid i anspråk än leveranstiden tur och retur med ordinarie post eller andra medel.

En väsentlig del av informationskretsloppet bestod ändå av de leveranstider som olika beskickningar var tvungna att beakta. Leveranstiden längs med enskilda postvägar påverkades bland annat märkbart av antalet vattendrag som posten måste färdas över. Vattenleders överlägsenhet i förhållande till landvägar är, så som Simonson påpekat, en myt då det gäller postgången under tidigmodern tid. Detta berodde framför allt på det faktum att postgången krävde förutsägbarhet och regelbundenhet. Det faktum att seglatser över havet var snabbare än vanliga landtransporter vid gott väder kompenenserade därmed inte för de dröjsmål som uppstod varje gång väderleken var mindre gynnsam. Postväsendet gynnades därtill inte heller på samma sätt som handeln av fartygs lastkapacitet.³⁹⁶ I Stockholm, där postgången till och från utländska städer beroende av vattenburen post, antingen gick över Ålands hav, över Öresund och Bält eller mellan Ystad och Hamburg, märktes de problem som postgången över vattenleder förorsakade. Trafiken i Östersjön påverkades av väderleken särskilt under vinteråret. Fördröjda postförsändelser sjövägen var så vanliga att det antagligen upplevdes som normalt, snarare än som ett undantag.³⁹⁷ Det här bekräftas av återkommande notiser i *Stockholms Post-Tidningar* under riksdagen 1746–1747 med anledning av stormar, isförhållanden och vind som förhindrat eller fördröjt postförsändelser.³⁹⁸ I mitten av januari anmälde tidningen till exempel att posten från Hamburg blivit liggande i Helsingör på grund av ”storm af Sydost, swår siögång och bränning under landet”.³⁹⁹

De problem som vattenleder förorsakade påverkade beskickningarna i Stockholm i olika grad och skapade stora skillnader i kommunikationskretsloppen. Detta skapade i sin tur avvikande arbetsförhållanden för olika sändebud. Medan den franska beskickningen i bästa fall kunde hoppas på en leveranstid på två veckor, var situationen vid de brittiska och ryska beskickningarna annorlunda. Den ryska beskickningen var beroende av postgången

³⁹⁵ Simonson har i detta influerats av Seija-Riitta Laakso metodologiska utgångspunkter; Simonson 2011, Laakso 2006, 16 ff.

³⁹⁶ Simonson 2011.

³⁹⁷ Simonson 2011, 85.

³⁹⁸ *Stockholms Post-Tidningar* N:o 4/1747 (12.1.1747). Följande nummer (N:o 5/1747, 15.1.1747) noterade att det redan fanns is i sundet och inga båtar därför vågade sig över nattetid. Därpå följande nummer (N:o 6/1747, 19.1.1747) anmälde postfördröjning p.g.a. drivis, dimma och motvind i Öresund.

³⁹⁹ *Stockholms Post-Tidningar* N:o 4/1747 (12.1.1747).

över Ålands hav. Posten över Ålands hav gick året om, men rutten var ökad för sina risker.⁴⁰⁰ Detta syns även i de diplomatiska rapporterna från Stockholm, där uppgifter om avsaknaden av nyheter österifrån är återkommande och vittnar om en osäker postgång.⁴⁰¹ I december 1746 meddelade Guy Dickens exempelvis att det snart hade gått fem veckor sedan den senaste posten från Finland, vilket innebar att ingen visste vad som pågick på andra sidan Bottniska viken.⁴⁰² En knapp månad senare var postrutten från Åbo enligt honom igen avskuren på grund av hård frost och rutten via Hamburg den enda möjliga för post från Ryssland.⁴⁰³ I det här sammanhanget hjälpte inte de åtgärder som vanligtvis snabbade upp försändelser. Uppgifter om att den ryska beskickningen använde sig av kurirer var återkommande, men kurirer som tog rutten över Finland var utsatta för samma problem som postgången. I december 1747 meddelade till exempel Lanmary att en kurir på väg från Ryssland till den ryska beskickningen i Stockholm hade kommit fram efter att ha väntat i en månad på gynnsamma vindar i Åbo.⁴⁰⁴ Därmed kvarstod alternativet att använda sig av postlederna längs med Finska vikens södra kust och genom tyska områden. I december 1747 lyckades det ryska hovet få fram ett bud snabbare till Korff än den kurir som förmedlade motsvarande nyheter från det svenska sändebudet i S:t Petersburg till Stockholm. Detta berodde på att det ryska budet använde sig av tyska leder, medan den svenska kuriren var tvungen att vänta ut motvindar i Finland.⁴⁰⁵ Posten längs med tyska leder var således tidvis mer pålitlig än posten över Finland, men innebar likaså att den ryska beskickningen var tvungen att räkna med långa leveranstider.

Långa och oregelbundna leveranstider påverkade även den brittiska beskickningen. Skillnaden mellan den brittiska rapporteringen och de danska och franska rapporterna är frapperande. Ifrågavarande beskickningar var visserligen alla beroende av postgången mellan Sverige och Danmark och de avbrott som eventuella problem i Öresund skapade. Den brittiska korrespondensen måste därtill transporteras mellan kontinenten och Storbritannien. Medan Vind och Lanmary klagade över utebliven post förhållandevis sällan var motsvarande klagomål ett återkommande element i den brittiska rapporteringen, framför allt vintertid men även under resten av året. Ofta gällde klagomålen brittisk post som uteblivit i Holland.⁴⁰⁶ Det var vanligt att mellan tre till fyra försändelser uteblev, vilket skapade

⁴⁰⁰ Simonson 2011, 83.

⁴⁰¹ Se t.ex. Guy Dickens 16.12.1746, 16.1.1747, 16.10.1747, SP 95/99–100. NA, och Lanmary 30.12.1746/10.1.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁰² "We have no letter from Finland, Since my Last, So that Next Monday, there will be five Mails due, which make five Weeks, that we have had no Accounts of what is transacting on the other Side of the Bothnick Gulf"; Guy Dickens 19.12.1746, SP 95/99, NA.

⁴⁰³ "The Correspondence with Russia, by the way of Åbo, being now cutt off, by the hard Frost and The letters obliged to come North about, by the way of Hamburg, We have No advices from that Country, since my last, and shall probably be a Week or two, without any, Unless an Express be on the Road."; Guy Dickens 13.1.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁰⁴ Lanmary 15/26.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁴⁰⁵ Vinds depesch n:o 64 8/19.12.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Se även Vinds beskrivning av hur den svenska ledningen efter oroväckande rapporter från S:t Petersburg sände ett svar till sändebudet där med två kurirer: en som reste över Finland och en som tog den tyska rutten. Vinds depesch n:o 4 (23.1/3.2.1747): "En attendant la Cour d'ici a envoié deux officier en Couriers à Petersbourg, dont l'un prend la route du Nord et l'autre celle par l'Allemagne."; Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Samma sak rapporterades av Lanmary 23.1/3.2.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁰⁶ "We have now two Posts due from Holland, and consequently two Mails from England."; Guy Dickens 9.1.1747. I slutet av januari meddelade han däremot om fem försändelser på en gång (27.1.1747); SP 95/100, NA.

dröjsmål och osäkerhet.⁴⁰⁷ Guy Dickens problem med posten kan jämföras med Lanmarys meddelanden i februari och mars 1747 om hur Öresund frusit och postgången avstannat. Då uteblev enbart en ordinarie försändelse och till slut fick Lanmary två på en gång när postbåtarna åter kom fram.⁴⁰⁸

Kommunikationskretsloppet påverkade i praktiken det enskilda sändebudets självständighet och ansvar vid sidan av rent formella befogenheter. En så jämn rapporteringstakt som möjligt var viktig, eftersom till och med de snabbaste leveranstiderna omöjliggjorde snabba eller omedelbara reaktioner. Antalet depescher vittnar om att varje, eller nästan varje, postförsändelse utnyttjades av sändebuden. Under hösten 1746 skrev Guy Dickens och Lanmary sju eller åtta rapporter per månad med tre till fyra dagars mellanrum på något undantag när. Denna takt motsvarar det svenska postväsendets dubbla postgång.⁴⁰⁹ Vind skickade däremot sex eller sju rapporter per månad och verkar ha avstått från postförsändelser oftare än sina kolleger.⁴¹⁰ Både de franska och de brittiska beskickningarna försökte påverka valen vid riksdagens början, vilket förutsatte både ett aktivt engagemang och en korresponderande rapportering.⁴¹¹ Därtill förberedde Lanmary sig tillsammans med sin preussiska kollega inför alliansförhandlingar mellan Frankrike, Preussen och Sverige.⁴¹² Vind refererade däremot främst riksdagsbeslut och de övriga sändebudens förehavanden, vilket inte alltid krävde kontinuerlig rapportering.⁴¹³ Frekvensen i de olika sändebudens rapportering skiljde sig ändå inte märkbart från varandra.

De olika beskickningarna verkar även ha mottagit orderbrev i ungefär samma takt.⁴¹⁴ Utsända och bekräftade orderbrev berättar en hel del om fluktuationer i kommunikationen mellan sändebud och utrikesminister eller regent. Att ett sändebud enbart erhöll ett eller två brev med instruktioner under en månad var inte ovanligt.⁴¹⁵ Från en dylik

⁴⁰⁷ Se t.ex. Guy Dickens depescher i mars–maj 1747 (10.3, 17.3, 20.3, 24.3, 31.3, 3.4, 7.4, 8.5, 19.5, 22.5). Under sommaren meddelade han enbart ett par gånger om två utelivna försändelser, men redan i slutet av augusti gällde förseningarna redan fyra försändelser (se 25.8 och 28.8.1747); SP 95/100, NA.

⁴⁰⁸ Lanmary 27.2/10.3 och 6/17.3.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁰⁹ Se september–november 1746 i SP 95/99, NA; CP Suède vol. 213–214, AD.

⁴¹⁰ September–november 1746 Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Vind stod över postförsändelser två gånger i september och två gånger i november.

⁴¹¹ För Lanmarys kommentarer om sina insatser för att skapa en balans till Frankrikes fördel mellan olika grupperingar i början av riksdagen, se Lanmary 5/16.9.1746, 12/23.9.1746, 16/27.9.1746, 23.9/4.10.1746, 25.9/5.10.1746, 30.9/11.10.1746, 7/18.10.1746, CP Suède vol. 213–214, AD. För Guy Dickens kommentarer om valen och de egna insatserna tillsammans med Korff, se Guy Dickens 26.8.1746, 2.9.1746, 9.9.1746, 16.9.1746, 19.9.1746, 30.9.1746 och 3.10.1746, SP 95/99, NA.

⁴¹² Om instruktioner till Lanmary med en uppmaning att, tillsammans med den preussiska beskickningen, få till stånd en allians mellan Frankrike, Sverige och Preussen samt, om möjligt, även Danmark, se reskript till Lanmary 9.10.1746 (n.s.), CP Suède vol. 214, AD. För Lanmarys rapportering om vilka order det preussiska sändebudet fått, om vilka svårigheter han såg vad gällde att inkludera Danmark i en allians, om hans kommunikation med de franska beskickningarna vid de danska och preussiska hoven samt angående behovet av att ha ett klart ställningstagande att förlita sig på, ifall den svenska regeringen yrkade på franska subsidier för att ingå en trippellians med Preussen och Frankrike, se Lanmary 29.8/9.9.1746, 5/16.9.1746, 14/25.11.1746, 21.11/1.12.1746, 25.11/6.12.1746 och 4/15.12.1746, CP Suède vol. 213–214, AD.

⁴¹³ Se Vinds rapportering i september–november 1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁴¹⁴ De franska och brittiska diplomatiska handlingarna innehåller både rapporter och instruktioner, medan varken Finckensteins eller Vinds relationsbok innehåller instruktioner. I de senare fallen baserar sig uppgifterna därmed på instruktioner som explicit nämns i Finckensteins och Vinds relationer. Att bekräfta ankomna brev (instruktioner i sändebudens fall, och relationer i ministrarnas eller regenternas fall) var emellertid både norm (se t.ex. Callières 1716, 194) och praxis, och därför en rätt så pålitlig aspekt av rapporterna.

⁴¹⁵ Detta gällde t.ex. Vind i september och december 1746, Guy Dickens i september och oktober 1746 samt Finckenstein i september och oktober 1746.

sparsam kommunikation kunde antalet orderbrev plötsligt öka till fyra eller fem brev i månaden.⁴¹⁶ Rapporteringen från den utsända diplomaten var med andra ord både mer frekvent och mer regelbunden än de instruktioner som skickades till honom från det hov han representerade. Detta gällde alla de undersökta sändebuden i Stockholm oberoende av distans till det hov de representerade. Fluktuationerna i orderbrev innebar att sändebuden oftast rapporterade utan färska instruktioner. Detta gällde särskilt när händelseförloppet i Stockholm trappades upp. Den diplomatiska rapporteringen skedde då till stor del i otakt med det diplomatiska arbetet. Men också då nyheterna lyste med sin frånvaro var en kontinuerlig rapportering viktig för att inte väcka oro hos mottagaren. I ett brev från Lanmary i oktober 1746 framkommer detta tydligt. Han hade med egna ord ”kunnt låta bli att skriva [...] eftersom det inte finns något av större intresse att meddela”, men skrev ändå en rapport för att inte göra statssekreteraren ”orolig”.⁴¹⁷

När det diplomatiska kretsloppet blev utdraget på grund av förseningar i postgången eller för att färska instruktioner saknades ökade de enskilda diplomaternas ansvar, men inte nödvändigtvis deras handlingsutrymme. Till exempel i de fall då en snabbare kommunikation kunde ha lett till extra anslag eller nya, anpassade instruktioner var uteblivna postförsändelser extra förargliga.⁴¹⁸ Samtida aktörer var väl medvetna om den här typen av partiell handlingsförklammning och strävade antagligen tidvis efter att utnyttja den på samma sätt som militärstrategiska beslut fattades med beaktande av de möjligheter och hinder olika årstider skapade. Ett exempel på hur postgångens oregelbundenhet både utnyttjades och möjligen påverkades är riksrådsvalet i december 1746, då rådet fick en fransksinnad majoritet. Valet genomfördes under en välvald tidpunkt med tanke på riksdagens sammansättning. Det hölls utan större förvarning strax före julhelgen, när en stor del av de ledamöter som sympatiserade med mössorna hade lämnat huvudstaden över helgen.⁴¹⁹ Tidpunkten var även utmärkt med tanke på de intressen beskickningarna i huvudstaden hade visavi valet. Den här tiden på året var postgången till S:t Petersburg särskilt osäker och fördröjda försändelser ett vanligt fenomen. Först efter årsskiftet meddelade Guy Dickens att Korff nåtts av nya instruktioner, som de tillsammans väntat på i flera veckor. I detta skede spelade instruktionerna emellertid inte längre någon roll för de som i likhet med Guy Dickens och Korff hade önskat en annorlunda rådssammansättning.⁴²⁰

Postgången kunde även utgöra en kanal genom vilket ett värdland utövade kontroll över representanter för främmande makter. Detta kunde ske på olika sätt, varav ett var direkta ingrepp i postgången. Guy Dickens rapportering kring riksrådsvalet 1746 och de försenade ryska instruktionerna innehåller inga misstankar om att postförsändelserna skulle

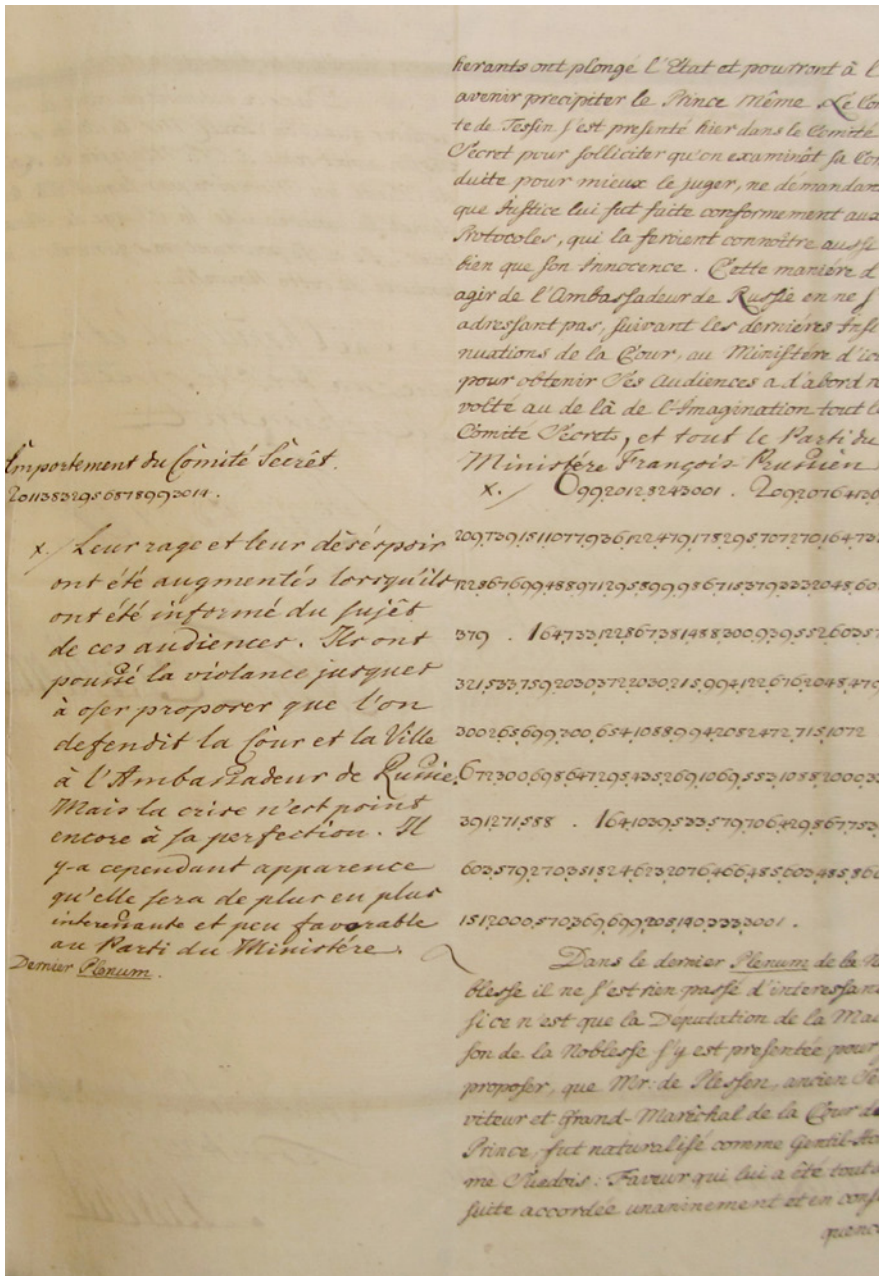
⁴¹⁶ Gäller t.ex. Vind i oktober och november 1746, Guy Dickens i november och december 1746 och Finckenstein i november 1746.

⁴¹⁷ Lanmary 10/21.10.1746, CP Suède, vol. 214, f 57, AD; "J'aurois pu me dispenser d'avoir l'honneur de vous écrire aujourd'hui, n'ayant rien de bien interessant a vous apprendre, mais je ne veux pas vous laisser dans l'inquietude [...]"

⁴¹⁸ Jfr Tracey A. Sowerbys kommentar om hur frånvaron av nyheter hemifrån hindrade brittiska sändebuds möjligheter att handla effektivt under elisabetansk tid (Sowerby 2016, 305–306).

⁴¹⁹ Stavenow 1890; Malmström 1897, 306–307.

⁴²⁰ Guy Dickens skrev 2.1.1747 att han talat med Korff, som fortfarande höll på att dechifrera all sin post. Trots att Korff inte ännu kände till hela innehållet hade han enligt Guy Dickens beklagat sig över att försändelsen dröjt, eftersom den hade kunnt förhindra mycket i Stockholm. SP 95/100, NA.

Att chiffera depescher tog tid och depescherna chifferades ibland fullständigt, ibland enbart delvis. Den danska envoyén Vind beskrev i en rapport i november 1746 den ryska ambassadören Korffs audiens hos Adolf Fredrik. I rapporten är beskrivningen av audiensen ochiffererad, medan ett stycke om de reaktioner audiensen väckt är chiffererat (Vinds depesch n:o 56 1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747, RA, Köpenhamn).

ha fördröjts medvetet. Denna misstanke väcktes däremot vid den ryska beskickningen.⁴²¹ Även om dylika ingrepp i postgången är svåra att bevisa,⁴²² vittnar de ryska misstankarna om att de uppfattades som möjliga. Mer uppenbar var däremot risken för postcensur, som uppmärksammades både i teoretisk litteratur och av diplomatiska aktörer.⁴²³ Den franska statssekreteraren Puysieux såg sig exempelvis under sommaren 1747 tvungen att avråda den franska ambassadören i Köpenhamn från att tala illa om danska ministrar i sin korrespondens med Lanmary i Stockholm. Det låg i Frankrikes intresse att förbättra relationen mellan de två skandinaviska kungadömena och att själv upprätthålla ett gott förhållande till dem. Brev öppnades och dechiffrerades, som Puysieux påpekade, ofta utan att man insåg det. All försiktighet var därmed befogad.⁴²⁴ Under Korffs vistelse som ryskt sändebud i Köpenhamn hade till exempel de danska myndigheterna förstahandsinformation om vilka kurirer han hade anlitat och när tack vare en dansk spion på den ryska ambassaden.⁴²⁵

Motåtgärderna mot postspionage kunde vara flera. För det första byggdes den diplomatiska korrespondensen upp på ett sätt som blottade både spionage och bristande leveranser. Ankomna brev bekräftades i de återsända svaren på dem och obekräftade brev förorsakade omedelbar oro.⁴²⁶ För det andra kunde depescher, om posten gick genom ”suspekta länder”, sändas i duplikat längs med olika rutter, i enlighet med instruktionerna i Callières handbok. För det tredje chiffrerades rapporter och orderbrev. Ulbert har visat att franska sändebud vid de tyska hoven hade ett avancerat chiffersystem med olika chiffer för korrespondens med olika mottagargrupper.⁴²⁷ Att använda sig av ett chiffer som möjligtast få personer kände till, rekommenderades även i Callières handbok.⁴²⁸ Sändebuden i Stockholm använde sig flitigt av chiffer för känslig information i vanliga depescher. Relationerna var emellertid ofta endast delvis chiffrerade. Sådant som avsändaren inte ansåg behöva chiffreras lämnades ochiffrerat, till exempel inledande och avslutande fraser och nyheter som redan nått allmänheten eller åtminstone inte kunde klassas som särskilt hemliga ur svensk synvinkel. Till de sistnämnda hörde allmänna nyheter från riksdagen, medan sändebudens kommentarer av samma nyheter och förslag till åtgärder chiffrerades.⁴²⁹

⁴²¹ Stavenow 1890, 10–11.

⁴²² Stavenow refererar Korffs förklaring kring hur posten från St Petersburg uppehölls i Finland, men lämnar frågan kring påståendets sannolikhet öppen; Stavenow 1890, 11.

⁴²³ Se t.ex. Callières 1716, 196.

⁴²⁴ "Je luy [Lemaire] recommande aussi d'avoir grande attention dans sa correspondance avec vous, de ne jamais dire un certain mal des ministre Dannois, parceque les lettres et les chiffres sans qu'on le sache, sont souvent interceptés."; Puysieux till Lanmary 23.6.1747 (n.s.), CP Suède vol. 216, AD.

⁴²⁵ Overgaard Nielsen 2009, 39. Till synes omedveten om spionaget antog Korff att de danska myndigheterna ändå inte skulle kunna lösa hans chiffer. Huruvida han verkligen inte misstänkte ett större informationsläckage kan enligt Overgaard Nielsen (2009, 40) ifrågasättas.

⁴²⁶ Lanmary oroade sig t.ex. 6/17.1.1747 över att d'Argenson bekräftade hans brev daterade 18, 22 och 29.11.1746, men inte 25.11.1746; CP Suède vol. 215, AD.

⁴²⁷ Ulbert 2004, 89.

⁴²⁸ "Il faudroit donc pour éviter ces déchiffremens que chaque Negociateur prit soin de faire lui-même une bonne clef de chiffre, & en laissat copie au Commis du Secretaire d'Etat chargé du déchiffrement au-lieu de se servir du chiffre qu'on lui donne, qui est d'ordinaire fort aisé à déchiffrer & souvent commun à plusieurs autres Negociateurs du même Prince, ensorte que si quelqu'un de leurs Secretaires en vend la clef, on s'en peut servir pour déchiffrer les dépêches de ceux qui sont en differens pays [...]"; Callières 1716, 208. Denna jämförelse med diplomatisk teori ingår inte Ulberts empiriska analys.

⁴²⁹ I Vinds fall har förutom ankomna rapporter en kopiebok bevarats. I kopieboken syns hur de stycken som skulle chiffreras märktes ut med klamrar eller kommentarer i marginalen. Resten var avsett att lämnas ochiffrerat. Se Vinds kopiebok, Stockholm, diplomatisk repræsentation (1744-1771) RA 78-298, TKUA, RA, Köpenhamn.

Det var en känd risk att partiell chifferering i princip gjorde det lättare för en oönskad part att dechiffrera relationerna,⁴³⁰ men detta verkar inte ha påverkat hur korrespondenser sköttes. Orsaken var av allt att döma det tidskrävande chiffereringsarbetet som genom uppdelningen av relationerna i olika partier kunde minimeras.⁴³¹ Under Korffs tid i Köpenhamn, före tjänstgöringen i Stockholm, arbetade personalen på ambassaden ibland till småtimmarna med chifferering inför en kurirs avfärd.⁴³² Avslutningen på den sista brittiska depeschen 1746 vittnar även om de begränsningar chiffereringen skapade: eftersom texten blivit längre än väntat och tiden därför inte skulle räcka till för att chifferera allt sändebudet hade velat inkludera, avbröts rapporten i förtid.⁴³³ Ibland bekräftades ankomsten av nya instruktioner utan att sändebudet hunnit dechiffrera och bekanta sig med innehållet. Lanmary anlände å sin sida i sista stund till en bal vid hovet i januari 1747, eftersom han förlorat sig i arbetet med att dechiffrera brev från den franska beskickningen i S:t Petersburg.⁴³⁴ Varje ochiffererat parti minskade med andra ord chiffererings- och dechiffereringsarbetet i båda ändorna och sparade tid.

Varken noggrann kvittering, dubbla depescher eller chifferering var fullständiga garantier mot postcensur och spionage. Trots att det var relativt dyrt, använde sig sändebuden i Stockholm därför upprepade gånger av kurirer. Det här gällde åtminstone de franska, danska och ryska beskickningarna. Guy Dickens nämnde däremot aldrig en egen kurir. I det här sammanhanget spelade samarbetet mellan olika beskickningar emellertid en roll. Guy Dickens kunde skicka brev till den brittiska beskickningen i S:t Petersburg med ryska kurirer och få svar via samma kanal.⁴³⁵ Även Vind utnyttjade de tillfällen den ryska beskickningen sände en kurir till Köpenhamn för att skicka egna brev och få svar via en säker kanal.⁴³⁶

En fördel med kurirer var det faktum att brev i bästa fall kunde sändas i största hemlighet. Hemligheten gällde då inte enbart brevvets innehåll utan även dess existens. I september 1746 använde Vind sin läkare och landsman, Olof Leopold Biörnström, som kurir för ett brev från Stockholm till Köpenhamn i hopp om att resans syfte skulle gå obemärkt. Orsaken var antagligen att försändelsen innehöll en komplettering till Vinds nya chiffer, vilket var särskilt känslig information. Väl framme i Köpenhamn skulle Biörnström vänta på ett svar för att också kunna agera kurir tillbaka till Stockholm.⁴³⁷ Lanmary utnyttjade

⁴³⁰ Se Callières 1716, 209.

⁴³¹ Callières lösning på problemet var att skriva separata brev med information som skulle chifferas och sådan som inte behövde chifferas, se Callières 1716, 209. Detta hade emellertid också ökat arbetsbördan, och följaktligen gjort arbetet långsammare, i jämförelse med delvis chiffererade relationer.

⁴³² Overgaard Nielsen 2009, 39.

⁴³³ Guy Dickens till Chesterfield 30.12.1746, SP 95/99, NA: "My Dispatch today being much longer than I expected, and not having allowed a proper time for the Cyphering Part, I find myself obliged to break off here, to save the Post, and to beg leave to send the Remainder by the next."

⁴³⁴ "Il y a eu ces jours passés bal a la Cour. Je ne pus pas m'y rendre avant qu'il commençat, parceque j'etois occupé à déchiffrer les lettres de Mr D'allion, qui excitoient ma curiosité.;" Lanmary 30.1.1746/10.1.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴³⁵ Se Guy Dickens 13.2.1747 och 28.4.1747, SP 95/100, NA.

⁴³⁶ Se Vinds depescher n:o 9 16.2/1.3, n:o 11 24.2/7.3 och n:o 13 6/17.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁴³⁷ Onummerad relation av Niels Krabbe Vind 1/12.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Vind nämner att han instruerat sin läkare, som han beskrev som "un honete homme, Danois de nation et fort attaché à ma maison", att leverera brevet "sans faire semblant que c'est la le sujet de son voyage de sorte que son expedition echapera probablement à la Connoissance des curieux".

å sin sida Ulrik Scheffers resa till Frankrike våren 1747 för att sända information både till det preussiska och till det franska hovet om de senaste riksdagsnyheterna från Stockholm. Scheffer hade deltagit i riksdagen som adlig ledamot, men återvände vid denna tidpunkt till sin militärtjänst i Frankrike. Resan via Berlin möjliggjorde ett uppdrag som Lanmarys kurir.⁴³⁸

Bruket av hemliga kurirer uppmärksammades av de svenska myndigheterna. Tvärtemot Vinds förhoppningar kunde hans hemliga kurir inte passera oförmärkt utan arresterades i Helsingborg av tullmän på grund av de svenska pengar han hade med sig och inte hade tillåtelse att föra ut ur landet. Vind tolkade tullmännens förklaring som uppenbara förevändningar för att beslagta försändelsen och beklagade sig över händelsen i ett memorial till svenska regeringen. Ur memorialet framgår att tullmännen i Helsingborg beslagtogs de danska depescherne, öppnade sigillerna och höll breven i två dagar innan de återbördade dem och lät Biörnström gå.⁴³⁹ Förutom Vinds klagomål till de svenska myndigheterna ledde episoden till åtgärder även från svenskt håll. På Tessins förslag beslöt rådet att införa nya regler för utländska sändebuds kurirer. Hädanefter skulle främmande ministrars anmäla sina kurirer hos kanslipresidenten för att få en sedel med vilken kuriren kunde lösa ut sitt pass vid slottskansliet. De nya arrangemangen ansåg man överensstamma med ”andra Hofs bruk”.⁴⁴⁰

De nya reglerna kring passkraven för utländska sändebuds kurirer utökade de svenska myndigheternas kontroll över de utländska sändebuden i huvudstaden.⁴⁴¹ Genom anmälningskravet hos kanslipresidenten blev passansökningarna ett ärende som anmälades hos rådet för att därefter remitteras vidare till behöriga myndigheter.⁴⁴² Behandlingen av passansökningar kunde utnyttjas för att försinka enskilda kurirers avfärd. I juni 1747 rapporterade både Guy Dickens och Vind om att det svenska kansliet med olika förevändningar hade fördröjt den ryska beskickningens anhållan om pass för en kurir. Enligt Guy Dickens berodde detta på att man ville försäkra sig om att den svenska anmälan om det nya fördraget med Preussen skulle hinna fram till det ryska hovet före en rysk kurir i samma ärende.⁴⁴³ Den här typen av ingrepp i det diplomatiska arbetet var inte specifikt för Stockholm. I september 1746 fick det svenska sändebudet i S:t Petersburg, Barck, vänta fyra dagar på ett pass för en brevförare, eftersom den ryska statsledningen hade ett intresse av att depescher till den ryska beskickningen i Stockholm skulle hinna fram före Barcks

⁴³⁸ Trulsson 1947, 59.

⁴³⁹ Pro Memoria n:o 26 13/24.10.1746, Kopibog over memorialer og andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder RA 78-304, Stockholm, diplomatisk repræsentation (1744-1771), TKUA, RA, Köpenhamn.

⁴⁴⁰ RPU 16.9 och 30.9.1746, RA, Stockholm.

⁴⁴¹ Kontrollen över främmande kurirer var ett aktuellt ämne redan innan Vinds klagomål, vilket förklarar rådets snabba beslut om nya regler. Rådet hade nämligen nyligen kommit överens om att slottskansliet skulle påminnas om att anmäla alla pass som utfärdades åt främmande ministrars kurirer (RPU 25.8.1746). Reglerna som infördes efter konflikten med Vind ökade insynen i kurirverksamheten.

⁴⁴² Se t.ex. RPU 17.2.1747 om Korffs ansökan om pass för en kurir som nyligen anlänt till den ryska beskickningen och behövde ett pass för återresan över Danmark samt RPU 4.6.1747 om Vinds ansökan om pass för en kurir till Köpenhamn; RA, Stockholm.

⁴⁴³ Guy Dickens 5.6.1747, SP 95/100, NA. Vinds depesch n:o 31 13/24.6.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Det handlar möjligtvis om samma pass som behandlades i rådet i juli, då man enbart konstaterade Korff hade fått vänta på ett pass, eftersom hovkanslern hade fört ärendet till sekreta utskottet. RPU 13.7.1747, RA, Stockholm.

brev.⁴⁴⁴ Båda dessa händelser vittnar alltså om hur passkrav kunde förvandlas till en effektiv kontrollmekanism för värdlandets statsledning.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att beskickningarna i Stockholm i stort sett utnyttjade postgången på samma sätt, men stod inför olika sorters utmaningar i sina korrespondenser. Skillnaderna i hur beroende enskilda beskickningar var av vattenleder och andra transportleder som lätt påverkades av avbrott skapade förhållandevis stora avvikelser i möjligheterna till en löpande korrespondens. Den här typen av skillnader skapade olika upplevelser av samma tjänstgöringsort på samma sätt som olikheterna i beskickningarnas privilegier, eftersom kommunikationen mellan sändebud och överordnade varierade både i takt och i regelbundenhet. Därtill antyder danska och brittiska rapporter att den svenska statsledningens möjligheter att kontrollera försändelser med kurir påverkade särskilt den ryska beskickningens kommunikation. Denna påverkan kan jämföras med den betydelse det politiska läget, enligt Ingemar Carlsson, hade för tillgången till information vid beskickningarna i Stockholm. Carlsson har påpekat att sändebud som understödde ett parti i underläge kunde räkna med en sämre informationsåtkomst än de som stödde ett dominerande parti.⁴⁴⁵ Min granskning visar att även möjligheten att förmedla information kunde påverkas av det politiska läget och den svenska regeringens intressen. Postgångens förmåga att ange takten för det diplomatiska arbetet är av vikt eftersom kommunikationsmedlen påverkade sändebudens handlingsmöjligheter i samband med snabba politiska händelseförlopp. En annan faktor som även påverkade det dagliga arbetet vid beskickningarna var behovet av översättning.

Översättnings- och tolkningsarbete

I november 1746 bifogade Lanmary en översättning av ett tal Korff hade hållit under en audiens hos den svenska tronföljaren tidigare samma månad. I sin depeesch beklagade Lanmary sig över att den franska översättningen inte höll måttet. Han hade fått skriften i sina händer i samma stund som han avslutade depeschen och sett sig tvungen att bifoga den utan att redigera språket.⁴⁴⁶ Eftersom posten inte avgick varje dag ville han inte skjuta upp avsändelsen av en depeesch bara för att kunna förbättra språket i en bilaga. Korff hade hållit sitt tal på tyska i enlighet med den flerspråkighet som existerade mellan de svenska och ryska hoven. I den franska depeschen nämns ingen översättare, men det är uppenbart att det fanns en eller flera mellanhänder som både tolkade och översatte åt Lanmary. Fallet är på många sätt typiskt. Främmande sändebuds informationsanskaffning i Sverige förutsatte förekomsten av översättningskedjor, men dessa var inte alltid uppenbara. Syftet med följande diskussion är att ringa in översättningen både som en faktor i den diplomatiska miljön, en

⁴⁴⁴ Malmström 1897, 288.

⁴⁴⁵ Carlsson 1966, 6–7.

⁴⁴⁶ Lanmary 21.11/1.12.1746, CP Suède vol. 214, AD.

skiljelinje mellan beskickningar och en potentiell begränsning av diplomatens aktörskap.

Den flerspråkiga administrativa värld som har beskrivits ovan utgjorde en språkligt mångfacetterad diplomatisk miljö. Med hjälp av franska och tyska kunde diplomatkåren kommunicera med den svenska kronan. Samma språk fungerade även i umgänget med många aktörer på det lokala planet. Franskan hade slagit igenom inom de översta samhällsskikten i Sverige under den här tiden och bland Stockholms storköpmän fanns betydande inslag av engelsmän, tyskar och holländare.⁴⁴⁷ Forskning kring språkbruk under tidigmodern tid har sett flerspråkighet och flerspråkiga kontexter som regel snarare än undantag.⁴⁴⁸ Individer rörde sig ofta över språkgränser på daglig basis och med kunskaper som kunde vara till största delen passiva eller mycket aktiva. Medelhavet har ofta lyfts fram i detta sammanhang. Vid dess kuster existerade under tidigmodern tid mer än ett *lingua franca* samtidigt som enskilda individers och hela kollektivs språkkunskaper kunde vara mycket breda.⁴⁴⁹ Även Östersjöregionen uppvisade språklig mångfald i sina kuststäder, om än i mindre mått.

Trots möjligheterna att använda franska eller tyska i Stockholms flerspråkiga miljö var diplomatkåren beroende av översättnings- och tolkningshjälp i stor utsträckning. Ur den här synvinkeln framstår den svenska huvudstaden som en typisk diplomatisk tjänstgöringsort i den europeiska diplomatins periferi och utanför dess gränser. I de här områdena ökade betydelsen av språkkunskaper och behovet av tolkning i förhållande till de centra där diplomater talade samma språk vid förhandlingsbordet och på gatan.⁴⁵⁰ De sändebud som från olika håll sändes till Paris eller Rom förväntades behärska stationeringsortens huvudsakliga språk. Dylika krav gällde inte i Stockholm.

Hur stort översättningsbehovet såg ut berodde delvis på enskilda sändebuds språkkunskaper. Det bildningsideal Korff stod för och hans boksamling vittnar om åtminstone passiva språkkunskaper i både franska och andra moderna språk.⁴⁵¹ Däremot talade han inte ryska och skrev sina egna depescher på tyska.⁴⁵² Förutom ett litterärt och filosofiskt intresse kan tidigare erfarenheter och diplomatisk tjänstgöring antas ha spelat en roll för ett sändebuds språkkunskaper. Guy Dickens långvariga vistelse i Berlin före ankomsten till Stockholm kan ha gett honom insikter i tyska, även om han erhöll tyska dokument av Korff i fransk översättning.⁴⁵³ Svenska påstod han sig inte förstå,⁴⁵⁴ i motsats till den

⁴⁴⁷ Eggeby & Nyberg 2002, 205.

⁴⁴⁸ Dursteler 2012, 217.

⁴⁴⁹ Ghobrial 2014; Dursteler 2012.

⁴⁵⁰ Jfr Ghobrial 2014, som sett på språkliga aspekter av det diplomatiska arbetet i Istanbul, och Schmidt-Rösler 2013b, 180.

⁴⁵¹ Kaitaro 2004, 172.

⁴⁵² Guy Dickens rapporterade om Korffs behov av översättningar från ryska och dennes tyska depescher i samband med att det framkommit att Korffs översättare troligtvis hade läckt information till den franska beskickningen, se Guy Dickens depesch 2.1.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁵³ Detta gällde t.ex. ett tal som Korff höllit under en audiens hos arvfursten i november 1746 och som han förmedlade åt Guy Dickens i fransk översättning; Guy Dickens 18.11 1746, SP 95/99, NA. Översättningen motbevisar emellertid inte Guy Dickens eventuella passiva tyska kunskaper, utan illustrerar snarare det faktum att dokumentet hur som helst skulle översättas till ett gångbart språk för vidareförmedling till det brittiska ministeriet.

⁴⁵⁴ Se brev 18.12.1747 från Guy Dickens till Rudenschöld, statssekreterare i utrikesexpeditionen, angående en rapport som "stadsguvernören" i Stockholm lämnat in till kungen om två av Guy Dickens betjänar vilka arresterats på dennes begäran. Guy Dickens krävde en översättning av rapporten "på ett språk [han] förstod"; avskrift av brevet bifogad Guy Dickens depesch 22.12.1747, SP 95/101, NA.

språkliga fördel ett danskt sändebud hade genom sitt modersmål.⁴⁵⁵ Att kommunikationen mellan diplomatkåren och svenska myndigheter förutsatte översättningar syns i de källor där denna kommunikation diskuteras. Under hösten 1746 kommunicerade statsledningen och den ryska beskickningen i flera etapper med anledning av enskilda klagomål från Korff. I ett av de formella svaren på dessa klagomål ingick förklaringar från en adelsman och en borgare som Korff besvärat sig emot. När rådet behandlade svaret lästes översättningar på ifrågavarande förklaringar upp.⁴⁵⁶ Vilket språk förklaringarna översatts till nämndes inte, men det är sannolikt att det handlade om en översättning från svenska till tyska i likhet med den tyska översättningen av det svenska ceremonielet i samband med Korffs ambassadörsaudiens samma höst.⁴⁵⁷

Att besvara frågan vem som stod för översättningar i specifika situationer är vanskligt. Inte ens förekomsten av översättningar är alltid uppenbar. Medan den formella diplomatins språk framgår ur officiella dokument, förmedlas den språkliga kontext som omringade arbetet i bästa fall genom strödda uppgifter i anknytning till informationsanskaffning eller indirekt genom anmärkningar om översättningsarbete. Oftast lyser den emellertid med sin frånvaro.⁴⁵⁸ I rapporteringen av politiska händelser och förmedlingen av information upplevdes originalspråket inte vara av betydelse. Enbart genom att uppmärksamt läsa kommentarer i marginalerna och andra små anmärkningar kommer man den svunna, språkliga omvärlden ett steg närmare. Framför allt gäller det depeschernas otaliga bilagor av mycket varierande innehåll. De angavs ofta som översättningar både i sina rubriker och i själva rapporteringen om dem. Med hjälp av den här sortens metainformation i skrift och de mycket få direkta kommentarer om den språkliga vardagen som sändebuden lämnat efter sig kan den språkliga mångfalden bakom depescherna, i sig ett både muntligt och skriftligt fenomen, därmed ringas in.

I det vardagliga arbetet kan både beskickningspersonalen och tolkningshjälp utanför beskickningen antas ha spelat en stor roll. Vid den ryska beskickningen fanns en sekreterare som kunde översätta svenska dokument. Detta framgår ur en brittisk depesch, där Guy Dickens meddelade att han förmedlat svenska dokument han kommit över för översättning till Korff.⁴⁵⁹ Ur ett rättsprotokoll angående ett angrepp mot Korffs betjänter framgår även att en del av den ryska beskickningens personal talade tyska sinsemellan, men kunde vid behov tolka svenska.⁴⁶⁰ När den danska legationssekreteraren skulle bytas ut 1747 poängterade Vind å sin sida att danskan var ”av största nytta och till och med nödvändig”

⁴⁵⁵ För exempel på svenska dokument i Vinds rapportering se t.ex. de ovan nämnda svaren på hans pro memorior.

⁴⁵⁶ RPU 15.10.1746, RA, Stockholm. Angående Korffs besvär, som gällde generalen Wrede och köpmannen Plomgren, se nedan ”Konfliktthantering”.

⁴⁵⁷ RPU 9.10.1746, RA, Stockholm.

⁴⁵⁸ Jfr Schmidt-Rösler 2013b.

⁴⁵⁹ Guy Dickens hade fått dokumenten av köpmannen Christoffer Springer under dennes flykt till den brittiska beskickningen i november 1747, se nedan. Guy Dickens 20.11.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁶⁰ Enligt rättsprotokollet översatte en i gruppen av betjänter till tyska för de som inte förstod svenska (slagsmålet behandlas nedan i kapitel IV); Utdrag af Kongl. Slotts Rättens Protocoll, hållit dh. 25 Augusti 1747, Stockholms slotts rätt E 2 vol. 5, SSA.

för tjänsten.⁴⁶¹ Kravet är överraskande med tanke på källorna i beskickningsarkivet från Vinds tid. I dem är danska inslag obefintliga medan antalet tyska dokument är långt fler,⁴⁶² vilket antyder att sekreterarna väldigt sällan översatte dokument till danska. Förväntan på kunskaper i danska kan ses i ljuset av en växande kritik mot den tyska förvaltningen i Danmark.⁴⁶³ Det är också möjligt att Vind avsåg nyttan av att kunna danska (och inte enbart tyska) för att förstå svenska dokument.⁴⁶⁴

I de fall kompetent personal saknades ökade betydelsen av kontakter och diplomatiskt samarbete, vilket framhäver vardagsdiplomatins som ett kollaborativt värv både mellan olika beskickningar och mellan beskickning och lokalsamhälle. Den franska depesch som innehöll den ovan nämnda översättningen av Korffs tal under en audiens i november 1746 antyder att vissa översättningar sköttes av kontaktpersoner utanför beskickningarna.⁴⁶⁵ Även om Lanmary inte nämnde översättaren hade talet knappast bearbetats av någon fransk person vid den franska ambassaden. Ambassadpersonalen hade rimligtvis översatt talet utan de språkliga brister Lanmary såg sig tvungen att beklaga. Det framstår som mer sannolikt att en kontaktperson som inte behärskade franska felfritt stod för översättningen. Guy Dickens rapportering om att han hade förmedlat dokument för översättning till den ryska beskickningen vittnar å sin sida dels om att han saknade svenskkunnig personal och dels om att förlita sig på stöd från den ryska beskickningen, där sekreteraren förstod svenska.⁴⁶⁶

Det faktum att Guy Dickens inte hade tillgång till översättningshjälp på beskickningen är värt att nämnas, eftersom han regelbundet sände protokollsammandrag från senaste plena i fransk översättning, medan de övriga sändebuden främst refererade ståndsdiskussionerna i själva rapporterna. Vem som översatte dessa utdrag eller sammandrag framkommer inte, men den översättning Guy Dickens hade tillgång till var både kontinuerlig och effektiv. Med tanke på franskans starka ställning i de övre samhällsskikten kan nästan vem som helst av de riksdagsledamöter eller riksråd Guy Dickens och hans kolleger samarbetade med tänkas ha levererat översatta protokollsammandrag och andra texter.⁴⁶⁷ Den kontinuerliga tillgången till franska protokollsammandrag vittnar ändå om ett synnerligen löpande samarbete med en onämnd översättare.

Tillgången till översättningshjälp var inte alltid lika smidig som Guy Dickens tillgång till översatta protokollsammandrag från riksdagen. Då det uppstod brister i översättningar eller översättningskedjor blev dessa mer synliga i källorna. Guy Dickens nämnde till exempel att han hade överlämnat dokument för översättning till Korff i november 1747, eftersom detta innebar att han var tvungen att invänta översättningen innan han kunde

⁴⁶¹ "de très grande utilité et même nécessaire dans ce Poste-ci"; Vinds depesch n:o 41 (11/22.8.1747), Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁴⁶² Detta gäller åtminstone de pro memorior och noter som nämnts ovan.

⁴⁶³ Feldbæk 1992, 83–85.

⁴⁶⁴ Den nya legationssekreteraren, som i depeschen kallas för de Gam, var antagligen av tysk, adlig släkt, och kunde därför misstänkas ha bristande kunskaper i danska.

⁴⁶⁵ Lanmary 21.11/1.12.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁴⁶⁶ Guy Dickens 20.11 1747, SP 95/100, NA.

⁴⁶⁷ För en sammanfattning av vem som hade franskakunskaper och hur de förvärvades se Hammar 2006.

rapportera om innehållet i dokumenten. Därmed påverkades hans arbetstakt. Förutom möjliga dröjsmål innebar översättningar även andra potentiella problem. För det första ökade varje översättning risken för missförstånd och brister i informationen. Översättningen av Korffs tal 1746 var inte den enda översättningen Lanmary var missnöjd med. Även vid andra tillfällen beklagade han sig över bristen på ”tillräckligt bra översättare”.⁴⁶⁸ Vad gäller Korffs tal var han å sin sida extra mån om att förmedla översättningen så fort som möjligt, språkbristerna till trots, eftersom han i en tidigare rapport gett en felaktig analys av talet. Ett tal, som hållits på tyska, hade via olika personer och antagligen via omvägar på svenska slutligen nått den franska ambassadören i förvrängd form. Med Lanmarys egna ord var det här något som ”ofta hände när något passerade flera munnar”.⁴⁶⁹ Kedjeöversättningar var, som Schmidt-Rösler påpekat, inte ovanliga i tidigmodern diplomati, men inte mindre problematiska för det.⁴⁷⁰

För det andra ökade inte enbart risken för bristfällig information utan också risken för informationsläckage. Ju fler personer som genom översättning och tolkning involverades i den diplomatiska kommunikationen – från informationsanskaffning till -spridning – desto större var denna risk.⁴⁷¹ Under hösten 1746 hade den franska ambassaden lyckats etablera en korrespondens med en person som ansvarade för översättningar från ryska vid den ryska beskickningen och få fram hemlig information.⁴⁷² När Guy Dickens, som informerat om läckaget av den brittiska förvaltningen, upplyste Korff om saken, intygade den ryska ambassadören att han skötte all sin korrespondens på tyska och enbart hade behövt översättningshjälp för de ryska dokument som hans företrädare lämnat efter sig.⁴⁷³ Oberoende av om detta stämde eller inte, vittnar incidenten om hur medvetna alla parter var om de säkerhetsrisker som var förbundna med översättningsarbete. I ljuset av det nära samarbetet mellan Guy Dickens och Korff var det ur brittisk synvinkel av största vikt att förhindra dylika läckage även vid den ryska beskickningen.

Hinder och problem kring översättningar leder till frågor kring exklusions- och inklusionsprocesser och det diplomatiska aktörskapets gränser. De personer som översatte diplomatiska handlingar eller tolkade i diplomatiska situationer kunde inta en nyckelroll inom diplomatin. Detta har visats i undersökningar som pekat på situationer där översättare bevisligen utförde en del av ett diplomatiskt uppdrag genom att språkligt medla mellan två parter. I 1700-talets brittisk-osmanska diplomati skedde en dylik medling, så som Michael Talbot visat. De brittiska ambassadörernas skrivelser anpassades utan deras vetskap till ett osmanskt byråkratiskt språkbruk som inte nödvändigtvis hade godkänts av

⁴⁶⁸ Se Lanmary 23.1.1747 och 24.4.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁶⁹ ”Je vous ay fort imparfaitement fait l’analyse du discours de l’Ambassadeur de Russie au P:ce Royal de Suede, telle que differentes personnes me l’avoit fait ainsy que cela arrive ordinairement quand un fait passe par differentes bouches.”; Lanmarys depesch 21.11/1.12.1746, CP Suède vol. 214, AD. Tyvärr föreligger inte den kopia Lanmary hänvisar till i de peschen. Den hade i annat fall kunnat jämföras med den översättning som bifogats Guy Dickens de pesch 18.11.1746, SP 95/99, NA, och den tyska (original?)version som bifogats Vinds de pesch n:o 57 (21.11/2.12.1746), Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁴⁷⁰ Schmidt-Rösler 2013b, 196.

⁴⁷¹ Jfr Schmidt-Rösler 2013b, 189.

⁴⁷² Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁴⁷³ Chesterfield till Guy Dickens 9.12.1746 och Guy Dickens svarsde pesch 2.1.1747, SP 95/100, NA.

den brittiska administrationen men som var nödvändigt för en godtagbar kommunikation ur osmansk synvinkel.⁴⁷⁴ Joachim Östelund har å sin sida lyft fram tolken Jean Baptiste Savarys oundgängliga, och därmed diplomatiska, roll under det osmanska sändebudet Kozbekçi Mustafa Agas beskickning i Sverige 1727–1728. Savary var en förutsättning för de hundratals sociala interaktioner som utspelade sig under den tillfälliga beskickningen och möjliggjorde därmed Mustafa Agas möte med det svenska samhället.⁴⁷⁵ I motsats till denna sorts tolkningar som betonar översättningsarbetets medlande effekt har Bachman-Medick betonat vikten av att även beakta översättningsdynamikens ”sprickor och divergenser”.⁴⁷⁶ Detta är relevant även för diplomatin i Stockholm.

I de fall översättare eller översättningar saknades uppstod uppenbara språkbarriärer. Exklusionen var inte automatiskt negativ, utan kunde utnyttjas i positiv bemärkelse. Riksrådet Samuel Åkerhielm kunde exempelvis under ett besök hos Guy Dickens i förtrolighet stämna träff följande dag genom att vända sig till det brittiska sändebudet på engelska, ett språk som Åkerhielm behärskade, men uppenbarligen inte det övriga sällskapet.⁴⁷⁷ Ur den exkluderades synvinkel var avsaknaden av översättning emellertid en orsak till besvär. De franskspråkiga alliansförhandlingarna mellan Sverige och Preussen under våren 1747 ledde till att ett riksråd beklagade sig över förhandlingsprotokollen. Han konstaterade att han inte kunde yttra sig i ärendet eftersom han ”i brist af Kundskap uti franske språket” inte hade tillräcklig insikt.⁴⁷⁸ I de förhandlingar Guy Dickens förde med de svenska myndigheterna angående två betjänter som rymt från hans hus i sina livréer och som han begärde att skulle arresteras överlämnades vissa svar till honom på svenska utan översättning.⁴⁷⁹ Guy Dickens såg sig tvungen att klaga, begära en översättning och därmed se hela ärendet fördröjt.

Både kritiken i rådet och Guy Dickens klagomål pekar på att frånvaron av översättningar i dessa fall upplevdes som problematisk eller, möjligtvis, kunde göras till ett problem. Det riksråd som beklagade sig över de franskspråkiga förhandlingsprotokollen, riksrådet Wrangel, motsatte sig även den preussiska alliansen. Hans kritik mot de franska protokollen kan därmed ha varit en dold kritik mot den allians förhandlingarna gällde.⁴⁸⁰ I Guy Dickens fall var klagomålet en följd av att kommunikationen i denna situation borde ha varit ömsesidig. Han hade möjligtvis själv kunnat skaffa fram en översättning av de svenska dokument som överlämnades honom, precis som han lät göra då han vid samma tidpunkt förmedlade dokument för översättning till den ryska beskickningen. Eftersom det i detta fall gällde ett formellt svar till honom kunde han inte godkänna att den svenska regeringen underlät sig att kommunicera med ett för honom godtagbart språk. Att detta

⁴⁷⁴ Talbot 2017, 176.

⁴⁷⁵ Östelund 2019.

⁴⁷⁶ Bachman-Medick 2009, 8.

⁴⁷⁷ Guy Dickens 3.7.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁷⁸ RPU 4.5.1747, RA, Stockholm.

⁴⁷⁹ Guy Dickens 22.12.1747, SP 95/100, NA. Incidenten hade att göra med Christoffer Springers flykt till Guy Dickens hus och den konflikt som uppstod därefter, se kapitel IV.

⁴⁸⁰ För Wrangels motstånd mot alliansen, se Malmström 1897, 333.

inte var första gången, gjorde inte saken bättre.⁴⁸¹ Frånvaron av översättningar kunde i detta fall tolkas som en diplomatisk aggression.

I jämförelse med situationer där frånvaron av översättningar problematiserades framstår den franska ambassadens reaktioner på frånvaron av eller brister i översättningar snarare pragmatisk. Som en följd av bristen på tillfredsställande franska översättningar bemödade sig Lanmary inte alltid om att låta översätta dokument i Stockholm. När han blev ombedd att förmedla information om svenska pråmar under vintern 1747 sände han följaktligen över beskrivningar på svenska med förklaringen att han ”inte hittat någon med tillräckliga kunskaper i vårt språk för att översätta dem korrekt”.⁴⁸² Han litade i denna situation på att en herr Uter vid kungens bibliotek i Frankrike skulle bistå med översättningen. Senare samma vår sände han likaså över Tessins tal inför plenum plenorum på svenska och med några kommentarer enbart om det han uppfattat om innehållet, eftersom han inte lyckats få tag på tillräckligt skickliga översättare. I Paris skulle Puyseulx däremot enligt honom ”hitta personer som skulle översätta talet mer korrekt än man hade gjort det [i Stockholm]”.⁴⁸³ I detta tillvägagångssätt verkar Lanmary inte ha varit unik som fransk ambassadör. Marie-Christine Skuncke har pekat på samma möjlighet till översättning av svenska dokument vid det franska utrikesministeriet under senare franska beskickningar i Stockholm.⁴⁸⁴

Hur ska det franska förfarandet, en sorts översättningar *ex situ*, tolkas? I dylika situationer är det svårt att avgöra hur välinformerat sändebudet som förmedlade oöversatta dokument var. Även om en skriftlig översättning uteblev i Stockholm, innebär det inte automatisk att Lanmary var oinsatt i den information han förmedlade. John-Paul Ghobrial har i en studie av diplomati och kommunikation i Istanbul under slutet av 1600-talet poängterat att många uppgifter förmedlades muntligt på ett annat språk än de förekom i en skriftlig originalkälla. Den här typen av kommunikation möjliggjorde att personer nåddes av notiser om innehåll i ett dokument de inte själv kunde läsa på grund av bristande språkkunskaper.⁴⁸⁵ Beskickningarna i Stockholm var beroende av en liknande informationsanskaffning. De tog till sig uppgifter som visserligen också kunde föreligga i skriftlig form men i dokument de inte fick tag på och på ett språk de inte förstod. Ett exempel är det redan nämnda talet av Tessin som Lanmary förmedlade på svenska men med kommentarer utgående från vad man berättat om innehållet åt honom. Även om Lanmary, liksom

⁴⁸¹ Guy Dickens hade råkat ut för liknande problem under hösten 1746, när han klagade över att en brittisk kapten häktats i Göteborg och bad om utredningsdokumenten i ärendet. Han fick kopior på dem, men på svenska; Guy Dickens despatch 24.10.1746, SP 95/99, NA.

⁴⁸² “[...] les explications sont en suédois, je n’ay trouvé personne icy assés au fait de notre langue pour la corecte traduction. Mr Vter de la Bibliotheque du Roy y supléera.”; Lanmary 23.1/3.2.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁸³ ”Vous trouverés a Paris gens, qui la traduiront plus correctement qu’on ne l’auroit fait icy”; Lanmarys despatch 24.4/5.5.1747, CP Suède vol. 215, AD. På samma sätt sände Lanmary ständernas ”conclusum” (ständernas samlade beslut som trycktes i slutet av riksdagen) på originalspråk med kommentaren att Puyseulx skulle låta översätta skriften; Lanmary 18/29.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁴⁸⁴ Skuncke drar samma slutsats utgående från utrikesministeriets anmodan till Vergennes, fransk ambassadör i Stockholm under riksdagen 1771, att sända svenskspråkiga tidningar. Skuncke antar att översättningarna vid ministeriet utfördes av ”någon svenskunnig person, sannolikt en infödd, eller möjligen en icke-svensk förtrogen med det svenska politiska spelet.” (Skuncke 2003, 276).

⁴⁸⁵ Ghobrial 2013, 92–93.

senare franska sändebud, ofta kan tänkas ha känt till innehållet i dokument han skickade till Paris oöversatta, är översättningar på annan ort än sändebudets tjänstgöringsort ett anmärkningsvärt fenomen. Denna situation reducerades potentiellt sändebudet till en passiv förmedlare, eftersom den geografiska distansen mellan sändebud och översättare omöjliggjorde den typ av förmedlarroll som vanligtvis tillskrivits tolkar.

Den språkliga mångfalden som ramade in det diplomatiska arbetet i Stockholm skapade med andra ord en hel del hinder som måste överkommas. Framför allt gällde det de problem och risker som uppstod i informationsanskaffningen då tolkningar och översättningar var bristfälliga eller gav upphov till informationsläckage. De mer indirekta följderna gäller emellertid översättningarnas större innebörd för diplomatin som helhet. Som framgår av min diskussion begränsade behovet av översättningar tidvis det diplomatiska aktörskapet, eller fördelade det över flera aktörer. Översättningars faciliterande och medlande effekt kan ifrågasättas i de fall de skedde på annan ort. Bruket av flera språk i diplomatiska kommunikationer och behovet av översättningar möjliggjorde å sin sida en medveten exkludering. Detta kunde vändas till någons fördel eller nackdel, då information skulle förmedlas konfidentiellt eller en byråkratisk process medvetet komplicerades. Det är mot bakgrund av språkets exkluderande potential och översättningarnas kontinuerliga, om än svagt synliga närvaro, som förmedlingen av nyheter, rykten och annan information måste betraktas.

Att fånga stadens brus

Den diplomatiska korrespondensen handlade till stor del om det diplomatiska uppdragets informationsförmedlande huvuduppgift. Under riksdagen 1746–1747 upptog i stort sett samma ämnen de undersökta sändebudens uppmärksamhet, men av olika orsaker och mot bakgrund av olika intressen. Dessutom skedde rapporteringen, vilket redan post- och språkaspekterna visat, på basis av olika premisser vid de olika beskickningarna. En jämförelse av hur information inhämtades och rapporterades sätter in det underrättelseväsen, som till exempel analyserats av Göran Behre,⁴⁸⁶ i en bredare, kommunikativ kontext av informationsflöden och nyhetsförmedling. I det här sammanhanget är frågor så som hur information skaffades fram, vilka betydelser källan hade för förmedling och trovärdighet och vad som var en nyhet av betydelse. Jag frågar mig även i vilken mån sändebuden kunde rapportera om stämningar och opinioner. Medan senare delar av analysen tar fasta vid hur sändebuden spred information lokalt och internationellt med syfte att påverka opinioner och delta i en debatt, ligger fokus här på den kommunikativa kontext denna opinionsbildning utgick ifrån och den rapportering som låg bakom besluten kring den diplomatiska verksamheten.

⁴⁸⁶ Behre 1965.

Den diplomatiska rapporteringens struktur påverkades av fluktuationer i informationsförmedlingens rytm. En kontinuerlig rapportering av aktuella händelser, nyheter och rykten varvades med analytiska lägesrapporter. De senare kunde föränledas av förändringar på tjänstgöringsorten eller inom ledningen för utrikespolitiken vid det hov sändebudet representerade. Inför den svenska riksdagens början 1746 hade Vind till exempel blivit ombedd att sammanställa en noggrann lägesrapport. Ur hans depesch framgår att det inte enbart berodde på den uppenbara vikten av att förstå under vilka omständigheter de svenska stånden sammankallades. Rapporten var nämligen en uttrycklig begäran av Fredrik V som nyligen bestigit den danska tronen.⁴⁸⁷ På samma sätt beställde den nya franske utrikesministern Puysieux, som tillträdde i januari 1747, en utförlig lägesrapport av den franske ambassadören i Stockholm. Lanmary skulle sammanfatta det som var värt att noteras vad gällde både Sveriges inrikes angelägenheter och förhållande till övriga makter.⁴⁸⁸ Sändebuden verkar dessutom även, då det var möjligt, ha tagit sig tid att sammanfatta sitt arbete och ge en analys av aktuella situationer utan specifika instruktioner.⁴⁸⁹ På motsvarande sätt kunde lugnare perioder utnyttjas för att sköta andra ärenden och tillfälligt låta rapporteringen tunnast ut.⁴⁹⁰

Största delen av rapporteringen bestod dock av information som inhämtats nyligen och som kunde vara mer eller mindre fragmentarisk, inte av djuplodande analyser. Bakom informationsflödet gömde sig ett flertal källor, som allt som oftast förblev okända. Det var snarare undantag än regel att källor eller tillvägagångssätt för att tillhandahålla information redovisades. Inför öppnandet av riksdagen kunde Lanmary till exempel konstatera att han ”utan större besvär var exakt informerad om största delen av det som pågick”.⁴⁹¹ Hur han lyckats med det förklarade han inte.

Trots avsaknaden av uppgifter om informanter, märks en skillnad mellan fullständigt anonyma, semianonyma och redovisade källor. Källor lämnades odefinierade inte minst eftersom den information ett sändebud fått tag på kunde vara högst konfidentiell. I slutet av riksdagen rapporterade Lanmary att han var sysselsatt med att försöka få tag på ”ständernas testamente”, de sekreta propositioner som skulle överlämnas Kungl. Maj:t vid

⁴⁸⁷ Vinds depesch n:o 33 5/16.8.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Rapporten tog längre än beräknat att framställa, vilket framgår av följande depescher (n:o 34 12/23.8.1746 och n:o 36 29.8/9.9.1746) och vilket Vind skylde på den allmänna ”konfusion” som rådde.

⁴⁸⁸ ”Je crois ne devoir pas differer à vous demander pour ma propre instruction, de m'envoyer le plus promptement qu'il vous sera possible un memoire où vous resumer ce qui est passé par vos mains de plus digne d'attention relativement a la situation actuelle des affaires dans le Pays où vous etes tant pour l'interieur du Royaume de Suede, que pour les interets qu'il peut avoir à soutenir et menager avec la Russie, avec le Dann:k et avec le Roy de Prusse, et de meme avec quelques autres Puissances co[mme] l'Ang., la Hollande, l'Espagne et la Turquie.”; Puysieux till Lanmary, Versailles 29.1.1747 (n.s.), CP Suede vol. 215, AD. När ordern nådde Lanmary lovade denne sammanställa ett memorial så fort som möjligt. Ett par brev och en vecka senare såg han sig tvungen att konstatera att han fortfarande inte hade hunnit skriva sammanställningen och hänvisade till sitt brev till d'Argenson 7/18.12.1744 där han hade gett en omfattande lägesrapport om Sverige. Denna skulle, trots att ”allting ändrats otroligt sedan dess”, ge Puysieux en önskad överblick och vittnar om ett återkommande mönster av tidvis djupare lägesrapportering; Lanmary 10/21.2.1747, 13/24.2.1747, 17/28.2.1747, CP Suede vol. 215, AD.

⁴⁸⁹ Det gjorde till exempel Guy Dickens i mars 1747 i samband med att han sände in räkenskaper över utgifterna under riksdagen därtills och samtidigt beskrev vad som föränlett alla kostnader. Se Guy Dickens 3.3.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁹⁰ Lanmary konstaterade t.ex. i december 1747: ”je vas profiter de repos que me procure la fin de la Diette, pour faire quelques petits remedes, dont j'ay grand besoin, ainsy je seray pendant quelques ordinaires moins exact a vous donner de mes nouvelles.”; Lanmarys depesch 15/26.12.1747, CP Suede vol. 216, AD.

⁴⁹¹ ”Sans me donner tant de mouvement je suis exactement instruit de la pl[us] grande partie de ce qui se passe.”; Lanmary 29.8/9.9.1746, CP Suede vol. 213, AD.

avslutad riksdag. Uppgiften var enligt honom ”extremt ömtålig, eftersom den som överlämnade testamentet till en främmande minister riskerade sitt liv”.⁴⁹² Ändå kunde han två veckor senare meddela att han lyckats.⁴⁹³ Med tanke på de risker Lanmarys och de övriga sändebudens informanter tog och det ständiga hotet om postspionage är det naturligt att källor inte redovisades närmare. Genom att skydda återkommande källor försäkrade sig beskickningen om ett nätverk av informanter även i framtiden.

Vid sidan av den information som förmedlades utan någon hänvisning till uttalade källor innehåller rapporterna även information som härstammade från en sorts semianonyma källor. Det här gällde de gånger sändebuden hänvisade till sina ”vänner” för att utmärka att källan var mer pålitlig än övriga nyheter och rykten. När till exempel Lanmary gick miste om en viktig informant med koppling till sekreta utskottet, kunde han därefter meddela att han fortfarande korresponderade med ”sina vänner” i utskottet, men med minskad aktivitet.⁴⁹⁴ På samma sätt talade de brittiska och danska sändebuden om sina *friends* respektive *amis*. De här beteckningarna pekade visserligen inte ut specifika personer, men ringade in personkretsar, som var kända för den diplomatiska korrespondensens båda parter. I och med att vissa lokala nätverk gick i arv från ett sändebud till nästa och sändebuden dessutom vid lämpliga tillfällen nämnde sina kontaktpersoner vid namn, besatt utrikesadministrationerna en kunskap om vem som kunde komma i fråga när vänner omnämndes.

Ibland föranledde emellertid vissa omständigheter att enskilda informanter trots allt diskuterades. Den informant Lanmary hade för ”korrespondensen med [sina] vänner i sekreta utskottet” fram till våren 1747 var Ulric Scheffer som avreste till sin post i det Fersenska regementet i fransk tjänst. Lanmary försökte uppenbarligen hålla kvar Scheffer i Stockholm så länge som möjligt.⁴⁹⁵ Att peka ut Scheffer i positiv bemärkelse genom att berömma hans insats behövdes i det här fallet för att försvara frånvaron vid franska armén. På samma sätt beskrev Lanmary ett par månader senare hur han informerades om allt som intresserade honom vid kanslikollegium av kanslirådet Klinckowström.⁴⁹⁶ Vem som försåg den franska beskickningen med information direkt från kanslikollegium hade knappast annars kommit till tals om inte Lanmary fått order om att motivera den pension som utbetalades till Klinckowström.

I motsats till undantagen Scheffer och Klinckowström bland svenska informanter redovisades en grupp informanter regelbundet öppet. En öppen redovisning skedde kring

⁴⁹² ”Je suis actuellement occupé a me procurer le testament des Etats. C'est une circonstance extremement delicate; car il y va de la vie de celuy qui seroit convaincu de l'avoir procure a un minister etranger. J'espere cependant parvenir a l'avoir ; Mais ce ne sera a la verité qu'a bonnes enseignes.”; Lanmary 4/15.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁴⁹³ Lanmary 18/29.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁴⁹⁴ Lanmary 12/23.5.1747, 19/30.5.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁹⁵ ”C'est le seul homme de confiance que j'aye pour entretenir ma correspondance avec mes amis du Comité Secret. Les Ministres etrangers ne peuvent avoir aucun commerce avec les Membres qui le composent suivant le reglement des Diettes, cependant il est important que nous ayons relation ensemble, et ce ne peut etre que par le canal d'un porteur de parole assidé.”; Lanmary 27.3/7.4.1747 CP Suède vol. 215, AD.

⁴⁹⁶ ”C'est un digne homme, qui me rend tous les services qui dependent de lui. C'est par lui que je suis informé de tout ce qui peut m'interessar dans le College de la Chancellerie où passent d'abord toutes les matieres qui ont raport aux affaires etrangeres, avant d'aller au senat.”; Lanmary 29.5/9.6.1747, CP Suède vol. 216, AD.

den informationsanskaffning som var kopplad till den övriga diplomatkåren i staden. Detta hade att göra med en förväntning på diplomatiskt samarbete särskilt mellan allierade makter. En del av detta samarbete gick ut på att dela med sig information, vilket illustreras av återkommande beskrivningar av informationsutbyten. Det kunde handla om att förmedla dokument som när Korff i början av juni 1747 meddelade Guy Dickens han kommit åt medel för att skaffa sig kopior på fördragen med Preussen och Frankrike och lovade att hans sekreterare också skulle göra kopior åt det brittiska sändebudet.⁴⁹⁷ Andra gånger diskuterade sändebud rykten sinsemellan för att jämföra information. När det i början av 1748 ryktades om att Frankrike köpt svenska skepp i Karlskrona talade Guy Dickens med Korff och kunde meddela att det ryska sändebudet inte trodde på detta, vilket Guy Dickens däremot gjorde.⁴⁹⁸ På det sättet gavs den brittiska kronan två alternativa versioner med varsin förespråkare att välja mellan.

Informationsutbytet mellan beskickningar exemplifierar inte enbart vem som förmedlade information utan även var detta kunde ske. Liksom källorna ofta var anonyma, nämns sällan detaljer om hur uppgifter hade snappats upp. Tillfälliga fluktuationer i informationsflödet skvallrar emellertid om vikten av enskilda informationscentraler. När någondera eller båda hoven flyttade ut ur staden försvårades den informationsanskaffning som gällde hovangelägenheter.⁴⁹⁹ På samma sätt skapade avbrott i ryktesspridningen i staden en nyhetstorka som avspeglade sig i rapporteringen. Guy Dickens förklarade i december 1747 att han inte skrivit med förra posten, eftersom det hade snöat så mycket i flera dagar att folk inte kunde gå ut ur sina hus tills gatorna skottats och att det därför inte hade funnits något nytt att rapportera.⁵⁰⁰ Mycket av ryktesspridningen skedde under öppen himmel på stadens gator, särskilt vid informationscentraler som Riddarhustorget.⁵⁰¹ När folk inte kunde röra på sig, uteblev detta konstanta informationsutbytet. Tillgängligheten till olika sorters rykten varierade med andra ord från dag till dag och från säsong till säsong.

Den tidvis mycket livliga ryktesspridningen i Stockholm tog sig uttryck i ett spektrum av information i depescherna, där olika sorters uppgifter kunde ligga någonstans mellan en bekräftad nyhet och ett obekräftat rykte. Både sådant som uppfattades som pålitlig information och sådant som av rapportören själv beskrevs som mer eller mindre trovärdiga rykten förmedlades.⁵⁰² Vind nämnde till exempel i slutet av en depesch i november 1746 att han nyss fått veta att Tessin bett Kungl. Maj:t om avsked, men inte vågade uttala sig om hur riktig nyheten var.⁵⁰³ Depeschen är daterad enbart en dag efter Tessins avskedsbegäran, vilket förklarar varför Vind inte hade hunnit bekräfta det skedda.⁵⁰⁴ Tre

⁴⁹⁷ Guy Dickens 2.6.1747, SP 95/100, NA.

⁴⁹⁸ Guy Dicken 26.1.1748, SP 95/101, NA.

⁴⁹⁹ Se t.ex. Vinds kommentar i juni 1747 om att Fredrik I lämnat huvudstaden för sommaren, medan Adolf Fredrik flyttat till en förstad för att inte fjärma sig från ständerna fullständigt. Vinds depesch n:o 30 5/16.6.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁰⁰ Guy Dickens 8.12.1747, SP 95/101, NA.

⁵⁰¹ Sennefelt 2011, 68 ff.

⁵⁰² Jfr Sowerby 2016, 310–311, som nämner att den engelska ambassadören i Frankrike på 1580-talet gjorde anteckningar i marginalen i sina rapporter över vilka rykten han hade lyckats bekräfta.

⁵⁰³ Vinds depesch n:o 56 18/29.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁰⁴ Tessin bad om avsked 17.11.1746; Malmström 1897, 298.

månader senare underrättades Vind via Korff om en planerad statskupp med syfte att placera arvfursten på tronen i förtid. Även denna gång nåddes han av nyheten sent och hade ingen möjlighet att bekräfta den. Ändå ansåg han sig tvungen att genast rapportera saken så att kungen skulle vara i stånd att döma ifall den danska ministern i S:t Petersburg skulle uppmanas vidta åtgärder.⁵⁰⁵

Den diplomatiska korrespondensen kan i det här avseendet jämföras med det paradigmskifte som hade skett på nyhetsmarknaden vid övergången från 1500- till 1600-tal. Enligt Simon Davies och Puck Fletcher skapade uppkomsten av en regelbunden tidningspress en förväntan på mer nyheter och möjliggjorde en detaljerad nyhetsrapportering uppdelad över flera nummer.⁵⁰⁶ Samma förväntan måste ha präglat de mottagare som inväntade diplomatiska depescher. Dessutom var båda parter i en diplomatisk korrespondens särskilt beroende av en kontinuerlig rapportering. Att förmedla information fort var viktigt om den, så som i fallet med ryktet om en svensk statskupp, skulle förmedlas inte enbart till Köpenhamn utan möjligtvis också till danska sändebud vid andra hov och sändebudet därför ville undvika dröjsmål. Brådskan att hellre förmedla kunskap i ett tidigt skede än att vänta på bekräftelse skapade ett informationsspektrum från obekräftade rykten till nyheter som bekräftats av en pålitlig källa eller genom flera kanaler. Den diplomatiska korrespondensen etappvisa rapportering omfattade rykten som bekräftades eller avfärdades i olika etapper.

Samma stegvisa informationsflöde gällde naturligtvis inte enbart sändebudens informationsanskaffning utan även ryktesspridningen i huvudstaden. Det här syns extra tydligt i beskrivningar av de reaktioner en kurirs ankomst väckte bland stadsinvånarna. Rykten om att en kurir anlant till statsledningen eller till en beskickning spred sig snabbt. Eftersom det ofta dröjde innan ytterligare rykten om den medhavda informationen började sprida sig, var ankomsten i sig en separat nyhet. I de diplomatiska rapporterna från olika beskickningarna nämns ofta samma kurirer. I början av 1747 meddelade Vind till exempel att sekreta utskottet upprörts av depescher som en kurir överlämnat från det svenska sändebudet i S:t Petersburg, samtidigt som Korff nåtts av brev med den vanliga posten. Som en följd var enligt Vind ”alla sinnen satta i rörelse för att genomskåda detta mysterium”.⁵⁰⁷ Det samma gällde några månader senare en kurirs ankomst till den ryska ambassaden, vilken nämns av både Guy Dickens och Vind och som enligt dem väckt uppmärksamhet

⁵⁰⁵ "N'aïant appris ce fait que fort tard, il ne m'a pas été possible de verifier par moi même jusqu'ou ces avis peuvent être fondés ; je n'ai pas moins dû en faire mon très-humble rapport au plus tôt, en cas que le Roi juge, qu'il convienne aux intérêts de Son service, que Mr de Cheusses profite de cette occasion, soit pour entrer avec la Cour Russsienne sur les mesures à prendre le cas éxistant, soit pour penetrer, quelles sont les veritables intentions de cette Cour relativement à ce point."; Vinds depesch n :o 9 16.2/1.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁰⁶ Davies & Fletcher 2014.

⁵⁰⁷ "Le Comité Secrét a été depuis quelques jours dans une grande agitation. Tout ce qui m'a été possible de sçavoir, est que leurs Conferences ont été occasionnées par l'arrivée d'un exprès de Finlande, qui a apporté Vendredi dernier des depêches très amples de Mr le Comte Barck. Le Baron Korff doit aussi avoir reçu des lettres, mais par la poste ordinaire qui n'arriva qu'hier après-midi : de sorte que tous les esprits sont ici en mouvement pour penetrer ce mistère."; Vinds depesch n:o 3 20/31.1.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

hos olika aktörer.⁵⁰⁸ Sändebudens rapportering om kurirer belyser med andra ord nyhetsförmedlingens etapper i en lokal kontext.

Samtidigt illustrerar rapporteringen om reaktioner på en kurirs ankomst även ryktenas egenvärde som stämningssindikatorer. I det här sammanhanget spelade enskilda rykten sanningshalt och nyhetspotential mindre roll. Genom att rapportera vilka rykten som rörde sig i staden och vad som upptog lokalbefolkningens medvetande, antydde sändebuden hur det som kunde beskrivas som en allmän opinion, stämning eller ett politiskt klimat såg ut för stunden. Det här avspeglas i den diplomatiska rapporteringens språkbruk kring information och informationskällor. Gångse rykten beskrevs på ett sätt som antingen underlät att nämna vem som spred dem eller som hänvisade till en odefinierad allmänhet. I de brittiska rapporterna förekom uttryck som ”ett allmänt rykte i staden” (*a general Report in Town*) och ”det talas allmänt här” (*the general talk here at present*),⁵⁰⁹ medan Vind omtalade ”falsa rykten i staden” (*[f]aux bruits qui courent la Ville*) samt hur allmänheten ”roade sig med att komma på olika påhitt” (*le Public s’amuse à former des Inventions di erentes*) eller ”föreställde sig tusen falskheter” (*le Public se plait à imaginer mille faussetés*).⁵¹⁰ På liknade sätt betonades ryktesspridningens effekt hos Lanmary i uttryck som hur en nyhet ”väckte mycket uppseende” (*fait grand bruit icy*) eller ”ådrog sig allmän uppmärksamhet” (*attire l’attention publique*).⁵¹¹

Den här sortens stämningbilder motsvarar hur rykten bevakades av tidigmoderna statsmakter annanstans och den betydelse som rykten tillskrevs av de samma, inte som informationsfragment utan som orosmoln. *Reports, general talks* och *le bruit* hänvisade till uppgifter och åsikter som flöt genom informella kanaler och över sociala grupper. De var en sorts informativt allmängods, som inte kunde spåras till enskilda personer, men ändå, eller därför, var potentiellt politiskt omstörtande⁵¹². På samma sätt som en statsmakt kunde ha ett intresse av att övervaka det som sades inom det egna riket, vittnar den diplomatiska korrespondensen om att sändebud hade ett liknande rapporteringsuppdrag på sin tjänstgöringsort.

I depescher handlade det både om att beskriva stämningar och att ge skriftliga exempel på hur en mer specifik pågående debatt såg ut. Lanmary meddelade till exempel att allting och alla befann sig i ”extrem oro” sedan hovet återvänt till staden i september 1746 och riksdagen strax skulle inledas.⁵¹³ Vind bifogade å sin sida till exempel under våren 1747

⁵⁰⁸ Guy Dickens rapporterade om kurirens ankomst innan han fått veta något om vad Korff fått tillsänt. Enligt Guy Dickens hade de aktörer som samarbetade med Korff väntat på ifrågavarande kurir i nästan två månader, vilket förklarar ankomstens nyhetsvärde. Se Guy Dickens 31.3.1747, SP 95/100, NA. Vind förklarade å sin sida att ankomsten väckt allmänhetens (*l’attention du Public*) uppmärksamhet och antog, liksom Guy Dickens, att man snart skulle veta mer om de ryska depeschernas innehåll, eftersom Korff hade bett om audiens hos kungen. Vinds depesch n:o 18 3/14.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁰⁹ Guy Dickens 22.5.1747 och 30.10.1747, SP 95/100, NA.

⁵¹⁰ Vinds depescher n:o 54 11.11.1746, n:o 58 25.11.1746 och n:o 19 7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵¹¹ Lanmary 30.9.1746 och 2.6.1747, CP Suède vol. 214 och 216, AD.

⁵¹² Leigh Ewing konstaterar sammanfattande att rykten var anti-hegemoniska eftersom 1) de i egenskap av subjektlösa uttalanden frångot auktoriteterna ett objekt för beskyllningar och 2) den muntliga kommunikationen inkluderade en icke-elit och en icke-läskunnig befolkning (Leigh Ewing 2014, 28–30).

⁵¹³ ”Tout est icy dans une agitation extreme depuis le retour de la Cour ; Il est aisé de comprendre la fermentation qu’il doit y avoir dans les Esprits a la veille de la Diette vù l’acharnement des partis.”; Lanmary 5/16.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

en anonym, politisk skrift i dansk översättning, eftersom han ”ansåg den läsvärd för att få insikt i de idéer som man försöker ingjuta i allmänheten här”.⁵¹⁴ Trots att han inte tog ställning till möjliga författare, spridning eller den effekt skriften haft, vittnar det faktum att han hade översatt eller låtit översätta den till danska om att han ansåg att skriften hade ett värde som förmedlare av en pågående politisk debatt och allmän opinion i den svenska huvudstaden.

Hur rykten rapporterades samt var och hur information inhämtades berättar sammanfattningsvis om den diplomatiska vardagens kommunikativa kontext. Trots att källor oftast skyddades och förblev anonyma, var betydelsen av ett fungerande nätverk av informanter uppenbar. Det här illustreras av de återkommande semianonyma källor som refereras med hänvisning till olika typer av vänner. Förväntningar på ett fungerande diplomatiskt samarbete konkretiserades å sin sida i form av informationsutbyten mellan beskickningar. Tillgången till den här typen av tillförlitliga källor var av vikt särskilt då det gällde konfidentiell information om det svenska beslutsfattandet. Samtidigt förväntades sändebuden även besitta en förmåga att kunna bevaka den lokala ryktesspridningen som politisk stämmningsindikator inom samhällets olika skikt. Den här kapaciteten var en förutsättning för att kunna påverka opinioner. Utan kännedom om vilka rykten som spred sig i den svenska huvudstaden och hur detta skedde, kunde ett sändebud knappast förvänta sig att kunna sprida ut information på ett effektivt sätt.

⁵¹⁴ "d'autant qu'elle m'a paru meriter la lecture pour voir les Idées, que l'on tache d'inspirer ici au Public"; Vinds depesch n:o 16 27.3/74.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Skriften, i översatt form titulerad *En Svensk Mands Tanker over Conjunctionerne vid og under Rigs-Dagen 1746 et 1747*, var en av flera handskrivna pamfletter som spreds under riksdagen.

Umgängesideal

Ett av det nyanlända sändebudets första uppdrag var att skapa sig ett nätverk som skulle vara till nytta vid tjänstgöringen. I sin handbok beskrev Pecquet vikten av att utföra alla de hövlighetsvisiter som hörde till vid ankomsten till en ny tjänstgöringsort. ”Även om den första tiden inte verkar bestå av något annat än ett fåfängt ceremoniel”, var dessa visiter enligt Pecquet betydelsefulla både för att lära känna personer av vikt och för att göra ett gott intryck hos de samma. Utgående från dessa första visiter gjorde ett sändebud sina val kring de relationer han skulle bygga upp, vilket ”möjligtvis var en ministers ömtåligaste uppgift”.⁵¹⁵ Genom att skapa och upprätthålla nätverk och ett relevant umgänge höll sig sändebud med en social plattform som inte bara underlättade deras arbete utan var själva förutsättningen för det. Ett framgångsrikt uppdrag berodde i högsta grad på ett fungerande samarbete och fungerande nätverk.⁵¹⁶

I Stockholm fanns det uppenbara skillnader i vilka nätverk de utländska sändebuden i staden anslöt sig till och samarbetade med. Det visar inte minst tidigare forskning om frihetstidens partibildning och kopplingen mellan politiska grupperingar och utländska sändebud.⁵¹⁷ Därtill handlade sändebudens umgänge inte enbart om kontakter till svenska aktörer, utan även om att manövrera samarbetet med representanter för andra främmande makter.⁵¹⁸ Vid sidan av nätverkens betydelse som plattformar för inflytande spelade sätten på vilka de hanterades och utnyttjades en roll. Det diplomatiska umgänget hade skrivna och oskrivna regler. Pecquets betoning av det avgörande i hur ett sändebud hanterade de första hövlighetsvisiterna vid hovet eller hos medlemmar av en lokal politisk elit illustrerar denna aspekt av umgänget.

Föreliggande kapitelns syfte är att ringa in hur det som kunde kallas för en diplomatisk sociabilitet såg ut vid mitten av 1700-talet. Jag granskar vilka det sociala umgängets idealformer var utgående från hur dessa avspeglades i sändebudens rapportering. Även om tidigmoderna publikationer inom folkrätt och diplomatisk teori innehöll prejudikat som tjänade syftet att definiera ett ambassadorsideal,⁵¹⁹ var den diplomatiska vardagen långt mer nyanserad än de incidenter som uppmärksammades i litteraturen. I följande diskussion utnyttjar jag därför diplomatikårens dömande blick i den diplomatiska korrespondensen blick för att greppa diplomatins oskrivna regler. I denna granskning av sändebudens

⁵¹⁵ “Quoique ces premiers tems semblent n’être consacrés qu’à un vain cérémonial d’usage, ils ne sont pas totalement inutiles au Ministre qui doit dès le commencement travailler à connoître les caracteres & à se rendre agréable par la maniere dont il remplit ces premieres civilité. De-là dépend, comme on l’a dit, le premier jugement que l’on porte de lui. D’ailleurs dès ces premieres cérémonies, il peut tirer des indications pour diriger les liaisons qu’il doit former, & dont le choix est peut-être la chose la plus délicate pour un Ministre.”; Pecquet 1738, 77–78.

⁵¹⁶ Om nätverks betydelse inom tidigmodern utrikespolitik se framför allt se t.ex. von Thiesen & Windler 2005b, särskilt inledningen (von Thiesen & Windler 2005a).

⁵¹⁷ För en beskrivning av utländska sändebuds samarbete med svenska aktörer under 1746–1747 års riksdag, se Danielson 1888.

⁵¹⁸ Se t.ex. Metcalf 1977, 263.

⁵¹⁹ Se t.ex. bidragen i Andretta, Péquignot & Waquet 2015.

François de Callières *De la manière de négocier avec les souverains* (1716) var en av många handböcker i diplomati som utkom under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Som framgår ur den första upplagans titelblad byggde Callières auktoritet inom ämnet på egen erfarenhet bland annat som fransk representant vid freden i Rijswijk 1697 (titelblad i François de Callières, *De la manière de négocier avec les souverains*, Bruxel 1716, The Graduate Institute, Geneva - The Kathryn and Shelby Cullom Davis Library).

beskrivningar av sig själva och deras åsikter om kollegers agerande i Stockholm utgår jag från uppfattningen om normkonkurrens i växelverkan mellan diplomatiskt uppdrag och det politiska liv där detta uppdrag utfördes.

Den samarbetsvilliga förhandlaren

Det diplomatiska samarbetet var på många sätt ett samarbete med givna förtecken. Krig och stormaktspolitik påverkade vilka allianser som styrde den europeiska diplomatin internationellt och lokalt. Detta syntes till exempel i frågan om hur krig påverkade umgänget mellan krigförande makters diplomatiska representation på neutral mark. Enligt Callières fick representanter för krigförande makter inte besöka varandra utan enbart träffas hos en

tredje part.⁵²⁰ För sändebud som stod på samma sida var situationen den motsatta. Allierade maktens sändebud skulle upprätthålla ett fungerande samarbete som speglade förbundet mellan de representerade furstarna. Ett sådant samarbete kunde vara överenskommet på fördragsnivå, vilket den defensivallians som utarbetades mellan Sverige och Preussen under riksdagen visar. I fördragets andra artikel lovade fördragsparterna att ömsesidigt kommunicera allt som kunde påverka deras intressen. Deras sändebud utomlands skulle på samma sätt beordras att ”leva sida vid sida i en god och direkt korrespondens för att befrämja de gemensamma intressena hos respektive kungadöme”.⁵²¹

All diplomatisk verksamhet utgick i den här bemärkelsen från existerande – eller tilltänkta – allianser. Inför den svenska riksdagen 1746–1747 instruerades både nya och gamla sändebud att samarbeta med representanter för allierade makter och framtida alliansparter. Guy Dickens beordrades till exempel att samarbeta med det nya ryska sändebudet nästan tre månader före riksdagen och innan Korff hade anlänt.⁵²² När Korff anlände i juli 1746 meddelade han å sin sida genast den brittiska beskickningen att han hade order om att agera i samarbete med Guy Dickens.⁵²³ I Guy Dickens och Korffs fall var instruktionerna och förväntan på ett nära samarbete entydiga. Det diplomatiska samarbetets riktningar var emellertid inte alltid lika tydliga. Medan Callières rekommenderade en symbolisk begränsning av umgänget mellan representanter för krigförande parter, betonade Pecquet vikten av sammanhållning inom diplomatkåren och betydelsen av att upprätthålla hövliga relationer även under krig.⁵²⁴ Frågan ställer sig därmed vilka olika typer av samarbeten som ett sändebud förväntades upprätthålla. Jag diskuterar i det följande hur den sammanhållning som Pecquet hänvisade till såg ut och vilka andra faktorer som påverkade vem sändebud förväntades samarbeta med.

Vid sidan av internationella allianser ramade även den lokala politiska kontexten in sändebudens arbete. I det frihetstida Sveriges gällde detta framför allt de politiska grupperingar och enskilda personer som stödde eller motverkade vissa utrikespolitiska allianser. I anknytning till nätverk i tidigmodern utrikespolitik har Hillard von Thiessen och Christian Windler ringat in frågan om sändebud skapade sina egna nätverk på tjänstgöringsorten eller om dessa gick i arv från ett sändebud till nästa.⁵²⁵ Att nätverk gick i arv har visats av bland andra Charlotta Wolff vad gäller frihetstidens svenska beskickningar i Paris, där avgående och tillträdande sändebud kände varandra väl och ofta var bundna till varandra genom släktskap eller tacksamhet. De lät följaktligen sina umgängeskretsar gå i arv till

⁵²⁰ Callières 1716, 122.

⁵²¹ "Article 2 : Comme Leurs Majestés déclarent n'avoir nuls engagement contraires à Leurs intérêts communs ou prejudiciables au present traité ; Ainsi Elles promettent de se communiquer fidelement et reciproquement tout ce qui peut influer sur Leurs intérêts, et donneront Les ordres necessaires à Leurs Ministres dans les Cours et pays etrangers de vivre ensemble dans une bonne et étroite correspondance pour avancer les intérêts mutuels de Leurs Royaumes et Etats respectifs, aussi étroitement unis, et de s'avertir de part et d'autre de tout ce qui pourroit se tramer, ou aboutir au desavantage des Hautes Parties Contractantes."; defensivallians mellan Sverige och Preussen 1747, I. HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge Nr. 907, GStAPK.

⁵²² Se Guy Dickens sammanfattning av samarbetet med Korff 3.3 1747, SP 95/100, NA.

⁵²³ Guy Dickens 25.7.1746, SP 95/99, NA.

⁵²⁴ Enskilda sändebuds närhet till varandra påverkades visserligen enligt Pecquet av relationen mellan deras furstars, men alltid med bibehållen hövlighet och uppriktighet "till och med då deras härskare är i krig"; Pecquet 1738, s. 134.

⁵²⁵ von Thiessen & Windler 2005, s. 12.

efterträdaren genom att introducera varandra.⁵²⁶ På motsvarande sätt har Peter Lindström och Svante Norrhem poängterat att de bourbonska och habsburgiska kronorna var intresserade av att binda svenska, och i mindre grad danska, adelsfamiljer till sig på lång sikt, inte i enskilda situationer.⁵²⁷ Även i Stockholm visste med andra ord franska och österrikiska sändebud vilka nätverk de skulle upprätthålla.

Diplomater som sändes till Stockholm fick alltså antagligen delvis ärva sina företrädarens nätverk, åtminstone de beskickningar som hade ett starkt intresse av att inte bara följa med utan även påverka den svenska allianspolitiken. Ett av de första reskript Guy Dickens fick som sändebud i Stockholm innehöll en lista över tre riksråd som hade utmärkt sig med ”kunskap, inflytande och välvillig inställning”. Han uppmanades göra allt han kunde ”för att etablera och odla ett förtroende till dem”, eftersom det skulle gynna honom i alla uppdrag han kunde tänkas få under tjänstgöringen i Sverige.⁵²⁸ I det långa loppet innebar denna sociala förpliktelse även att han skulle se till att de nätverk som byggts upp kring beskickningen överlevde enskilda sändebud.

Det faktum att internationella allianser och lokal politik dirigerade den diplomatiska verksamheten på en ort skapade ett behov av att ständigt både bekräfta och, framför allt, upprätthålla bilden av ett fungerande samarbete. I den diplomatiska korrespondensen är hänvisningar till ett friktionsfritt samarbete med utvalda diplomatiska kolleger återkommande. Lanmary intygade till exempel i början av riksdagen att han ”levde i perfekt union” med det preussiska sändebudet. Samtidigt visade han offentligt hur hågad Ludvig XV var att gynna Fredrik II:s intressen och intygade kronprinsessan Lovisa Ulrika om samma sak.⁵²⁹ Efter att det preussiska sändebudet hade bytts ut, upprepade Lanmary vid flera tillfällen samma kommentar om den nya envoyén Rohd, som inom ramarna för samarbetet åt middag hos Lanmary varje dag mot slutet av riksdagen.⁵³⁰ Vind berömde å sin sida Korffs förtroliga kommunikation med honom under sommaren 1747, då Sveriges nya allianser enligt honom mer än någonsin krävde ”en direkt och god underrättelse” mellan de två hoven.⁵³¹

Den här typen av kommentarer vittnar om en dubbelbetydelse av ett fungerande samarbete. Det var viktigt att låta uppdragsgivaren förstå att det arbete som avspeglade en redan existerande, eller en planerad, allians förlöpte utan problem från båda sidor. Samtidigt var det minst lika viktigt att låta omvärlden få samma bild. En sådan bild, oberoende

⁵²⁶ Wolff 2005, 122.

⁵²⁷ Lindström & Norrhem 2013, särskilt 176.

⁵²⁸ “[...] to do all in your power to establish & cultivate a confidence between you and them, which may greatly promote the Success of such Matters, as you may receive His Majesty’s Command to transact at the Court of Sweden.”; Carteret till Guy Dickens 11.6.1742, SP 95/91, NA, Kew. De tre riksråden var Swen Lagerberg, Jacob Cronstedt och Samuel Åkerhielm, och av dem beskrevs särskilt Åkerhielm som ”a Man of great Abilities, and well acquainted with the State of the Court, and of the Affairs of Sweden”.

⁵²⁹ ”Vous devés juger par ma conduite passéé que je ne laisse echaper aucune occasion de montrer en public combien le Roy est disposé a favoriser les Interets du Roy de Prusse, je ne cesse d’en donner des assurances a Mad. la P:esse de Suede et au Ministre de ce Prince avec qui je vis dans la plus parfaite union. Nous nous sommes concertés sur les demarches a faire par raport a l’alliance dès que nous y verrons jour”; Lanmary 25.9/5.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁵³⁰ Lanmary 16/27.1.1747, CP Suède vol. 215, samt 8/19.9.1747 och 11/22.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁵³¹ Vind hade personligen fått läsa reskript som Korff mottagit, visserligen efter att han medvetet beklagat sig hos Korffs sekreterare över rykten kring kejsarinnans intentioner. Den danska envoyéns positiva omdöme vittnar om att Korff genom att visa upp reskript uppfyllde förväntan om informationsutbyte mer än väl. Vinds depeesch n:o 32 (19/30.6.1747), Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

av hur sanningsenlig den var, stödde de enskilda sändebudens arbete, eftersom de allianser de representerade och argumenterade för då fick ökad trovärdighet. Lanmary måste ha varit väl medveten om vikten av att uppvisa ”en perfekt union” för att trovärdigt kunna arbeta för en trippelallians mellan Frankrike, Preussen och Sverige. Hans beskrivning av hur han visade Frankrikes understöd till Preussen i det offentliga (*en public*) vittnar om en dylik medvetenhet.⁵³² Om samarbetet inte såg ut att löpa friktionsfritt kunde alliansförhandlingarna lida och i värsta fall haverera. Därmed uppstod ett behov att visa upp ett gott samarbete både i rapporter och för en lokal publik i Stockholm.

Trots upprepade kommentarer om ett gott samarbete, eller snarare på grund av dem, är det viktigt att särskilja mellan den bild som förmedlades och hur samarbetet såg ut i praktiken. Samarbetsvilja hade ett värde i sig, även då det inte handlade om att gynna specifika allianspolitiska mål och oberoende av om viljan fick praktiska följder eller inte. Enligt Pecquet härrörde det hövliga umgänge som ständigt gällde mellan sändebud ur det faktum att diplomatkåren var en självständig gemenskap (*société indépendante*) som förenades av liknande uppdrag.⁵³³ I det här sammanhanget framstod ett visst mått av samarbetsvillighet som en diplomatisk dygd. Detta förklarar varför uttalanden och löften om diplomatiskt samarbete inte nödvändigtvis korrelerade med en faktisk kollaboration, utan till och med kunde stå i motsatt förhållande. I de fall sändebud inte vågade lita på varandra föll de tillbaka på floskler om hur välvilligt inställda de var till ett samarbete antingen för att inte väcka misstankar om motsatsen eller för att vinna tid.

Det här syns framför allt i Vinds rapportering om sin relation till den ryska beskickningen. I denna relation nöjde sig båda sändebuden med att uttrycka sin välvilliga inställning till motparten i stället för att dela med sig av information eller gå in för samordnade aktioner. Ett exempel är Vinds beskrivning av Korffs första visit hos honom i augusti 1746. Under besöket intygade båda sändebuden sin beredskap att samarbeta inför motparten. Några konkreta planer utstakades emellertid inte, eftersom Korff inledde med att hålla sig på ”en allmän nivå utan att gå in på en enda enskild affär” och Vind därmed såg sig tvungen att svara på samma sätt.⁵³⁴ Ett par månader senare hade situationen inte ändrat sig. Vind refererade då en hel diskussion med Korff, under vilken han förgäves väntat på konkreta samarbetsförslag från den ryska beskickningen. Under samtalet lät Vind antyda att det ryska hovet hade ett större intresse att engagera sig i Stockholm än det danska och att Korff därför borde avslöja sina avsikter först. När diskussionen inte ledde någon vart, begränsade sig Vind enligt egen utsago till att upprätthålla Korffs förtroende.⁵³⁵ Genom att rapportera till sin ledning att han intygade en vilja till samarbete trots frånvaron av det samma bevisade Vind med andra ord att han undvek konflikter med Danmarks

⁵³² Lanmary 25.9/5.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁵³³ Pecquet 1738, s. 134.

⁵³⁴ ”Comme cette ouverture ne se fit que fort generalement sans toucher aucune affaire en particulier, je lui repondis de même par des protestations de la confidence et de toute la bonne volonté qu’il trouveroit en moi de concourir et de concerter avec lui les moïens pour parvenir au but salutaire que nous nous proposons. Que telles étoient les intentions de Roi mon Maitre et tels ses ordres à moi.”; Vinds desפש n:o 33 5/16.8.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵³⁵ Vinds desפש n:o 52 2/13.10.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

allianspartner och möjliggjorde ett samarbete i framtiden. Hans betoning av att han invändade ett initiativ från Korffs sida var å sin sida ett sätt att intyga att han inte agerade naivt.

Förutom att en samarbetsretorik kunde dölja bristen på kollaboration, var många samarbeten inte heller så friktionsfria som de inblandade parterna lät påskina. Lanmary kunde till exempel visserligen rapportera att han och den preussiska envoyén Rohd levde i ”perfekt union”. Samtidigt klagade han upprepade gånger över Rohds bristande vilja att dela med sig information. När frågan om Frankrike skulle inbjudas till den nyss slutna svensk-preussiska alliansen var som mest aktuell, var Lanmarys förvåning följaktligen stor över att Rohd inte öppnade sig om depescher som anlänt med kurir från det preussiska hovet. I stället var det preussiska sändebudet tillknäppt och svarade enstavigt.⁵³⁶ Lanmary fick medhåll i sin förvåning från statssekreteraren, vilket styrker bilden av de förväntningar på samarbete som existerade.⁵³⁷ Efter att ha samarbetat under dylika villkor i ett år konstaterade Lanmary att Rohd var så förtegen att denne nästintill mistroddes sig själv.⁵³⁸ Jämfört med företrädaren Finckenstein framstår Rohd inte som en lika betrodd och samarbetsvillig kollega för den franske ambassadören.

Lanmary och Rohd lyckades ro iland alliansförhandlingarna, trots brister i kommunikationer och trots *de facto* divergerande franska och preussiska intressen. Den franska diplomatiska korrespondensen vittnar nämligen även om en utdragen förhandling mellan den franska och den preussiska kronan om hur alliansen mellan de två makterna och med Sverige egentligen skulle se ut. Det som från franskt håll ursprungligen skulle bli en omedelbar trippellians genomfördes slutligen som en defensivallians mellan Sverige och Preussen, dit Frankrike inbjöds och anslöt sig i efterhand. Det här var resultatet av flera kompromisser och en därmed uppskjuten tidtabell.⁵³⁹ Något som ur övriga betraktares synvinkel – svenska aktörer eller den övriga diplomatkåren i Stockholm – kunde verka mer samordnat, var i många fall en skör balansgång där tvistefrågor måste övervinnas innan alliansen var ett faktum.

Även på den motsatta sidan påverkades arbetet av olika intressen hos de representerade makterna, även om det såg solitt ut ur övriga beskickningars perspektiv. Lanmary ansåg till exempel att Korff, Guy Dickens och Vind samarbetade ytterst intensivt. Innan riksdagen började meddelade han att både Korff och föregångaren Lubras samt Guy Dickens arbetade ”natt och dag” för att få till stånd en svensk regim som motsvarade deras

⁵³⁶ Lanmary hade fått besök av Rohd på kvällen efter att kuriren anlänt och hade förväntat sig få veta något i förtrolighet om dennes depescher, "[m]ais je fus surpris de le trouver boutoné jusqu'au menton." På en direkt fråga angående Fredriks intentioner att bjuda in Frankrike till den svensk-preussiska alliansen, hade Rohd enligt Lanmary svarat "par monosillabes qui ne me satisfirent point"; Lanmary 12/23.6.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁵³⁷ Puyseulx uttryckte sin förvåning i sitt svar till Lanmary 10.7.1747 (n.s.). CP Suède vol. 216, AD.

⁵³⁸ "C'est un homme si caché, que peu s'en faut qu'il ne se mefie de luy mesme."; Lanmary 11/22.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁵³⁹ Svårigheter i alliansförhandlingarna behandlas genomgående i korrespondensen, se t.ex. Lanmary 25.11/6.12.1746 och 4/15.12.1746, CP Suède vol. 214, samt 6/17.1.1747, CP Suède vol. 215, AD. Till de specifika tvistefrågorna hörde bl.a. frågan om en regelrätt trippellians kontra alternativet med en svensk-preussisk allians med inbjudan till Frankrike samt frågan om huruvida Frankrike skulle nämnas specifikt som önskad accessionspart i den svensk-preussiska alliansen eller inte.

intressen.⁵⁴⁰ Han såg en direkt koppling mellan de ryska, danska och brittiska sändebuden, som ”alla drog i samma rep”.⁵⁴¹ Enligt honom rörde sig Vind inte från den ryska och den brittiska beskickningen under de perioder Korff och Guy Dickens delade ut pengar och dessutom var målgrupperna för de här ekonomiska insatserna samma aktörer som under den förra riksdagen arbetat för Danmarks intressen.⁵⁴²

I Guy Dickens rapportering nämns däremot knappast alls det danska sändebudet och hos Vind framstår umgänget med Korff som en ständig balansgång mellan såväl samarbete, självständig diplomati och medvetet avståndstagande. Inför riksdagen beskrev Vind visserligen samarbetet som ett arbete koordinerat mellan tre beskickningar,⁵⁴³ men därefter övergick han till att snarare behandla sin relation med Korff. Guy Dickens och Korffs samarbete försvarades av å sin sida både av olika åsikter om vilken strategi som var bäst och olika syner på hur viktiga framgångarna i Stockholm var. Det senare gällde olika intressen i att ta risker och investera i diplomatin i Sverige. Den brittiska ledningen var noga med att påpeka att man inte var beredd att komma emot Korffs önskemål om ökade ekonomiska insatser, eftersom det brittiska intresset för ett regimskifte i Sverige inte var lika stort som det ryska och med andra ord inte värt lika stora ekonomiska satsningar.⁵⁴⁴ Den största oenigheten mellan den brittiska och den ryska ledningen gällde emellertid de ryska trupp- rörelserna vid gränsen mot Sverige. Guy Dickens uppmanades ständigt övertyga Korff om att Ryssland borde utvidga sitt militära initiativ, men de brittiska önskemålen fick inget gensvar. I stället vidhöll Korff att trupp- rörelser nära gränsen skulle ha tillräcklig effekt.⁵⁴⁵

Även om den brittiska administrationen hade skäl att se sina intressen visavi Sverige som mindre än Rysslands dito, överskattade den möjligtvis Rysslands engagemang i Östersjöområdet. Rysslands önskan att bevara *status quo* i Östersjöregionen,⁵⁴⁶ och det konkurrerande ryska intresset för Svarta havets kuster och Balkan spelade en roll i detta sammanhang.⁵⁴⁷ Olika uppfattningar om vilka de ryska intressena var, hur den ryska beskickningen i Stockholm skulle engagera sig samt Korffs ökade konflikt med den svenska regeringen skapade under riksdagens lopp ett avstånd mellan den ryska och den brittiska

⁵⁴⁰ "Les deux ministres de Moscovie et celuy d'Angleterre manoeuvrent jour et nuit, et leurs Emissaires disent publiquement que la Russie et l'Angleterre n'épargneront rien pour la retablissement des senateurs déposés et de l'ancien Ministere et pour etablir un nouveau sisteme plus conforme disent ils aux interêts de la Nation que celuy qu'on a adopté depuis quelques années."; Lanmary 5/16.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁵⁴¹ "La liaison étroite qui regne entre les ministre de Russie, de Dannemarck et d'Ang:re me fait juger qu'ils tirent tous trois a la même corde."; Lanmary 16/27.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁵⁴² Lanmary 25.9/5.10.1746, CP Suède vol. 214, AD. Se även kommentaren "l'union entre ces deux Ministres est des plus intimes" om Vind och Korff; Lanmary 11/22.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁵⁴³ Se Vinds despatch n:o 33 5/16.8.1746: "Le Ministre d'Angleterre qui reside ici s'attend aussi à recevoir pareilles instructions de sa Cour, de sorte que j'espere que nous réussirons à detourner les projéts, que le parti dominant ici pourroit avoir formés contre le vrai Systeme du Nord."; Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁴⁴ Se Harrington till Guy Dickens 19.8.1746: "I am to acquaint You that the King never gave any promise or assurance of His designing to spend equally with the Court of Russia upon that Occasion, neither does His Majesty think it can be reasonably demanded of Him, as He is by no Means equally interested with the Czarina in the Consequences to be apprehended from the Prevalency of the French & Prussian Factions in Sweden."; SP 95/99, NA.

⁵⁴⁵ Se t.ex. Guy Dickens 10.2 1747 och 17.2 1746/7, SP 95/100, NA. Samtidigt hyste den brittiska statsledningen även förhoppningar om en rysk militär insats mot Frankrikes trupper, vilka inte besannades förrän alldeles i slutet av kriget (Black 1991, 175).

⁵⁴⁶ Jyrki Paaskoski har sett det faktum att den östra rikshalvan ockuperades två gånger under seklet men båda gångerna återbördades till Sverige med enbart marginella ryska landvinningar som ett starkt bevis för att Ryssland inte ville rubba på maktförhållandet i området (Paaskoski 2009, 44).

⁵⁴⁷ LeDonne 2002.

beskickningen. Detta uppmärksammades av Vind, som i juni 1747 rapporterade att Guy Dickens funnit det för gott att ”dra sig ur spelet och inte längre synas på skådeplatsen”. Guy Dickens lät därmed Korff ”bära hela bördan och skulden”.⁵⁴⁸

Den ständiga balansgång som existerade mellan de franska och de preussiska beskickningarna å ena sidan och de ryska och brittiska beskickningarna å den andra är intressant både eftersom den inte alltid syntes inför omvärlden och för att den inte har varit huvudfokus i tidigare forskning.⁵⁴⁹ Sändebud som företrädde allierade makter förhandlade kontinuerligt om koordinerade insatser utifrån minsta gemensamma nämnare i respektive kronors intressen. Att samarbetet förlöpte friktionsfritt var ingen självklarhet, även om det kunde vara självklart vilken svensk gruppering som var målet för samarbetet lokalt. De svenska aktörerna var därmed inte nödvändigtvis alltid medvetna om de kompromisser bland sändebuden som föregick samarbetet mellan diplomatiska grupperingar och svenska fraktioner. Betydelsen av att som Lanmary offentligen uppvisa ett intimt samarbete med en diplomatisk kollega trots en utmanande kommunikation i det fördolda måste förstås i detta sammanhang.

Det diplomatiska samarbetet var med andra ord ett mångfacetterat fenomen som utgick från idealet av sändebudet som en samarbetsvillig förhandlare, särskilt då en allians eller någon annan form av ovanifrån utstakat samarbete förelåg, men även på ett allmänt plan. Vikten av en öppen och ärlig kommunikation mellan sändebud som representerade allierade hov illustreras både av ett aktivt samarbete och av de reaktioner en bristande kollektion väckte. När sändebud hänvisade till varandra bekräftade de med andra ord att de själva och de kolleger de samarbetade med levde upp till respektive hovs förväntningar om ett öppet informationsutbyte allianspartner emellan. Samtidigt kunde intyganden om samarbetsvilja handla om att vara försiktig och undvika konflikter eller att vänta ut tiden, då motpartens intentioner var oklara. Ofta förelåg därmed en skillnad mellan retorik och handling. De förväntningar som förelåg på ett samarbete, åtminstone till en viss gräns,⁵⁵⁰ vittnar trots allt om betydelsen av denna umgängesform.

⁵⁴⁸ "Le Ministre d'Angleterre a pourtent jugé, après avoir sacrifié 5/m Livres Sterl. au commencement de la Diète, de tirer son epiingle du jeu et de ne plus tant paroître sur le théâtre chargeant Mr le Baron de Korff de tout le fardeau et de tout le blame. Celui-ci ne se laisse point rebuter par les chicanes, dont on l'accable dans les plus petites bagatelles.;" Vinds desesch n:o 31 13/24.6.1747. Tre månader senare rapporterade Vind att Guy Dickens sedan länge inte längre blandade sig i affärerna direkt och inte längre dölde sitt missnöje över Rysslands tröga stöd för "le parti opprimé"; n:o 49 18/29.9.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁴⁹ Hos Lindström & Norrhem 2013 utesluter jämförelsen mellan enbart två stormakter en granskning av tvistefrågor mellan allianspartner, eftersom de två stormakter som undersöks stod på var sin sida av stora alliansblock. Samma gäller mindre studier av utländskt stöd till de två svenska partierna, se t.ex. Skuncke 2003. Michael Metcalf lyfter visserligen upp skillnader mellan de utländska makter som samarbetade visavi Sverige (se framför allt s. 234 ff.), men huvudfokus ligger på samspelet mellan Ryssland, Storbritanniens och mösspartiet och på frågan om vem som vann på detta samspel, mösspartiet eller dess utländska finansörer.

⁵⁵⁰ Callières rekommenderade att förena sig i "commerce & amitié jusqu'à un certain point" med de sändebud som hunnit vistas längre än en själv på en tjänstgöringsort; Callières 1716, 143–144.

Det opartiska sändebudet

I Europa anses en allt intensivare och kostsammare krigföring och upprustning från och med 1490-talet ha gett upphov till politiska fraktioner som riktade sig till målgrupper även utanför det omedelbara hovet kring fursten. Den här typen av fraktioner skiljde sig från tidigare perioders oppositionella upprorsmän och kunde inom ramen för en ny massmarknad för tryckta publikationer även artikulera något som kunde benämnas ideologier.⁵⁵¹ Tidiga grupperingar som stod för olika politiska alternativ uppstod enligt denna tolkning med andra ord som en följd av omtvistade utrikespolitiska frågor. En mer specifik koppling mellan utrikespolitik och fraktioner är den typ av tidigmoderna hov- eller parlamentsfraktioner som anses ha skapats och upprätthållits framför allt genom stöd från främmande makter. Insatser för att styra de polska tronföljdsvalen är ett exempel på utländskt inflytande som redan uppmärksammades i samtiden, i det här fallet som ett avskräckande exempel.⁵⁵² Forskning kring fraktioner vid hov i Europa under tidigmodern tid har betonat det komplexa förhållandet till fraktioner både i samtiden och i senare historiska framställningar. Även om majoriteten av 1400- och 1500-talets politiska teoretiker behandlade ämnet, var synen på fraktioner allt annat än entydig. Trots en utveckling mot väl organiserade grupperingar med explicita politiska program kvarstod under tidigmodern tid därmed frågor kring fraktionernas legitimitet och betydelse.⁵⁵³

Mot bakgrunden av det vi vet om diplomati och fraktioner vid hov och tidigmoderna parlament är det naturligt att se den diplomatiska vardagen som inramad och betingad av givna nätverk. I Sverige var den här typen av kopplingar så etablerade mot slutet av frihetstiden att Ryssland och Storbritannien, enligt Metcalf, inte hade något annat alternativ än att förse mösspartiet med finansiellt stöd under en riksdag. Stödet till partiet var den enda möjligheten till inflytande, men samtidigt inte en effektiv påverkningsskanal.⁵⁵⁴ Under frihetstidens sista riksdag kanaliserades det ekonomiska stödet från främmande makter bland annat till svenska partiers trycksaker.⁵⁵⁵ Som Lindström och Norrhem visat hade kopplingen mellan utländska stormakter och grupperingar inom den svenska politiska eliten en historia som var äldre än 1720. Den bourbonska och habsburgiska allianspolitiken i Skandinavien omfattade gränsöverskridande lojalitetsband mellan dynastier och adelsfamiljer i flera generationer och var varken bunden till enskilda svenska riksdagar eller 1700-talet.⁵⁵⁶ Ett sändebud var ur den här synvinkeln per automatik partisk. Han uppmanades att upprätthålla existerande nätverk som skapats kring en beskickning – relationer och lojalitetsband som kunde vara mer eller mindre kända för omvärlden – och bidrog med sitt stöd till att inhemska, politiska grupperingar hölls vid liv.

⁵⁵¹ von Friedeburg 2011.

⁵⁵² De polska kungavalen anses ha utgjort en regelrätt spegling av situationen i Europa (på samma sätt som konklaven i Rom) med både kontinuitet och snabba växlingar i relationer mellan främmande hov och fraktionerna inom den polsk-litauiska adeln. Se Bues 2005, särskilt 74.

⁵⁵³ González Cuerva & Koller 2017.

⁵⁵⁴ Metcalf 1977, särskilt 262–263.

⁵⁵⁵ Skuncke 2003.

⁵⁵⁶ Lindström & Norrhem 2013.

Trots de utrikespolitiska ledningarnas och sändebudens gemensamma uppfattningar om vikten av att stötta och hjälpa ”vänner” och ”partisaner”, återkommer i den diplomatiska korrespondensen hänvisningar till betydelsen av att förbli opartisk i sitt arbete. En förväntning på att inte verka allt för partisk, trots en given agenda, syns i både självframställningar och i hur sändebud kommenterade övriga medlemmar av diplomatikåren. Den motsättning som döljer sig bakom kritiken mot partiskhet förtjänar att lyftas fram. För att förstå vad som avsågs, måste opartiskheten som diplomatiskt ideal och detta ideals positiva, praktiska implikationer lyftas fram. Trots att varje sändebud skulle skapa ett fungerande nätverk av betrodda personer vid det hov eller i den stad han stationerades fanns det en gräns för hur långt man fick gå. Att blanda sig i inrikespolitik eller att delta i lokala hovintriger kunde framställas som en förkastlig metod som gick emot ett diplomatiskt etos. När detta skedde berodde, som jag ska visa, på situationen.

Opartiskhet som ideal kan jämföras med försiktighet som ett samtida rättesnöre. I en beskrivning av skvallrets ställning under 1700-talet har Jakob Christensson lyft fram en idealisering av det taktiska hemlighållandet både inom politiken och inom det sociala livet. Om detta vittnar inte minst samtida uppfostringsläror och etikettböcker, som beskrev konsten att välja sina förtrogna och att aldrig avslöja för mycket ens till sina närmaste vänner. Försiktighet i det sociala umgänget var en viktig del av den bildning som äldre generationer överförde till yngre.⁵⁵⁷ I en diplomatisk kontext var ett naivt förtroende särskilt problematiskt. Ur den här synvinkeln ter sig det tillknäppta beteendet hos Lanmarys preussiska kollega mer logiskt än ur det diplomatiska samarbetets perspektiv.⁵⁵⁸ Strävan efter försiktighet förklarar även varför enskilda sändebud i vissa situationer, som Vind och Korff under sina första möten,⁵⁵⁹ valde att avstå från ett samarbete, så som att dela med sig information, om förtroendet till motparten inte var fullständigt.

Umgänget mellan sändebud påverkades med andra ord av försiktighet och misstänksamhet trots en parallell förväntning på samarbetsvilja. Även relationen till lokala beslutsfattare skulle skötas med ett lämpligt mått av försiktighet. Att bli för partisk kunde förstöra omdömet, varnade till exempel Pecquet. Sändebud som undvek fraktioner, upprätthöll lika kontakter med alla och gjorde sig kända som inkapabla att förråda hemligheter som anförtrotts dem blev, enligt Pecquet, var och ens förtrodda och behandlades lika väl överallt.⁵⁶⁰ De som däremot hängav sig åt fraktioner, riskerade att förblindas av det parti de tagit och förmedla felaktig information till sina överordnade.⁵⁶¹ Dessutom kunde den furste hos vilken sändebudet befann sig med rätta fördöma en inblandning i intriger vid hans hov.

⁵⁵⁷ Christensson 2003, 139–140.

⁵⁵⁸ För Lanmarys kommentarer se Lanmary 12/23.6.1747, CP Suède vol. 216, AD, samt ovan.

⁵⁵⁹ Vinds depescher n:o 33 5/16.8.1746 och n:o 52 2/13.10.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn, samt ovan.

⁵⁶⁰ "N'étant d'aucune faction, conservant une égalité de correspondance avec tout le monde, & connu pour incapable de sacrifier le secret qui peut lui être confié, il devient nécessairement le confident de tout le monde, & se voit également bien traité partout."; Pecquet 1737, 80–81.

⁵⁶¹ "Quelqu'empire que l'on puisse avoir sur soi-même, il est impossible qu'on ne s'aveugle, & qu'on ne se passionne pour le parti auquel on vient à se livrer. On voit avec des yeux prévenus tout ce qui vient de l'autre part, on en juge mal & l'on donne par conséquent de fausses idées à son Maître."; Pecquet 1737, 81.

Målet var, så som det sammanfattades av Pecquet, att ”vara väl informerad, men förbli en betraktare”.⁵⁶² På den här punkten skilde sig Pecquets råd från en av 1600-talets viktigaste handböcker i diplomati, där förmågan att manipulera fraktioner för sitt eget bästa betonades. Detta råd gavs av Juan Antonio de Vera y Figueroa i hans *El embajador* (1620), som översattes både till franska och italienska och kom ut i flera upplagor under 1600-talet.⁵⁶³ En 1700-tals diplomat navigerade i politiska landskap som var förändrade i jämförelse med motsvarande miljöer hundra år tidigare. Det här gällde framför allt det frihetstida Sverige. I stället för lättmanipulerade, små grupperingar vid furstliga hov, möttes sändebuden i Stockholm av ståndssammanträden och ett politiskt liv där skiljelinjen gick ”genom stånden snarare än emellan dem”.⁵⁶⁴

Att vara opartisk, eller åtminstone ge sken av att man var det, var inte enbart ett skydd mot ett felande omdöme. Det var även en garanti för att framtida uppdrag skulle kunna inbegripa nya konstellationer på det politiska planet. Det här var opartiskhetens kanske mest betydande positiva implikation: att vara opartisk innebar att inte riskera framtida uppdrag. Opartiskheten skapade med andra ord trygghet på ett dynamiskt politiskt fält, så som den svenska riksdagen. Den här tanken om en eftersträvsvärd opartiskhet och idealet av ett opartiskt sändebud ändrades inte av förekomsten av en partibunden politisk arena. Snarare innebar lokala fraktioner att spänningen mellan förväntningar på ett opartiskt uppträdande och ett sändebuds ofta mycket partiska agenda ökade. Normkonkurrensen var med andra ord ett faktum.

I Vinds instruktion uppmanades han helt i enlighet med de här principerna att agera med högsta försiktighet, om den svenska regeringen delade in sig i partier, ”så att ingen avund eller påtryckning uppstår på någondera sidan”. Uppmaningen motiverades med att han därmed skulle undvika att hindras i framtida uppdrag som krävde någondera sidas förtroende.⁵⁶⁵ De dansk-svenska relationerna var tidvis spända och krävde därför ofta stor försiktighet. Men det handlade lika mycket om den allmänna principen att, med Pecquets ord, aldrig skapa fiender till den härskare och det land man representerade.⁵⁶⁶ Vind kom även själv inför 1746–1747 års riksdag att betona att han hittills hade försökt skapa sig ett anseende som en orubblig man med nationens bästa i sinnet. Han kunde skryta med att uppskattas av de som tänkte som han och både fruktas och respekteras av de som tänkte

⁵⁶² ”Aussi le point le plus important à recommander à un Ministre avant qu’il parte, est de tâcher d’être bien instruit, mais d’être simplement spectateur. Le plus grand obstacle à être bien & sûrement instruit, est de se rendre acteur.”; Pecquet 1737, 81–82.

⁵⁶³ För en gemensam syn mellan Vera och äldre teoretiker på fraktioner som något att utnyttja, se González Cuerva & Kuller 2017, 6. Om kontexten för Veras handbok, se Kugeler 2009, särskilt 37 ff.

⁵⁶⁴ Sennefelt 2006, 41.

⁵⁶⁵ Vinds instruktion (13.3.1744) §4: ”Wann auch die gegenwärtige Regierungb[?] in Schweden, umb des verschiedentlichen Interesse willen, verschiedene Partheyen machet; so hat er sein betragen in worthen und wercken gegen jeder, mit der grösssten Behuthsamkeit einzurichten, damit auf keiner Seite einige Jalousie oder Nachdrucken erwecket, und er dadurch behindert werde, die Sachen, welche Wir ihm jetzt, oder kunfftig, auszurichten allernädigst anbefallen werden, mit einen und den andern Theil in Vertrauen zu überlegen und zu concertiren.”; Sverige: Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm (1731–1767) RA 78-62, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁶⁶ Pecquet avslutade en förklaring om riskerna med att missgynna eller skada furstens favoriter vid det hov ett sändebud var stationerat med konstaterandet ”Or le grand talent du Ministre est de ne point susciter d’ennemis à son Maître & à son País.”; Pecquet 1737, 84.

annorlunda.⁵⁶⁷ När riksdagen pågått i över ett år konstaterade han nöjt att han hade lyckats understöda de ”förtrycktas” kurage och tillförsikt utan att stöta sig med regeringspartiet.⁵⁶⁸ Hans kommentarer visar att han var mån om att låta den danska ledningen förstå att han lyckats med sitt försiktighetsuppdrag.

I jämförelse med Vind var Lanmarys position tydligare i och med att den svenska politiken bestod av aktörer som antingen stödde eller tog avstånd från alliansen med den franska kronan. Ändå finns hänvisningar till samma principer intressant nog även i den franska korrespondensen. I samband med rykten om att den känt antifranskt sinnade riksmarskalken Ungern-Stenberg kunde tänkas byta sida, vilket enligt Lanmary skulle betyda att flera personer följde efter, betonade den franska ambassadören att han alltid sett till att visa alla respekt, även sina motståndare. ”Min princip har alltid varit”, konstaterade han, ”att behandla motståndarna i offentligheten på samma sätt som våra partisaner genom att se dem alla som svenskar och kungens allierade.”⁵⁶⁹

Lanmary fortsatta utläggningen med att beskriva hur detta ”opartiska beteende” (*conduite impartiale*) hade gillats av båda sidorna. Han ansåg sig ha nått uppskattning av motståndarpartiet och ”till och med flera vänner” i det. Hade partiandan (*l’animosité de parti*) inte varit så stark, trodde han sig ha kunnat uppnå en försoning.⁵⁷⁰ Liksom Vind var Lanmary med andra ord ytterst mån om att intyga att han trots alla försök att stötta sina ”vänner” även lyckats upprätthålla en tillräckligt god relation till den andra sidan, bland annat genom att behandla dem väl i det offentliga. Även om Ungern-Stenberg inte bytte sida,⁵⁷¹ illustrerar ryktena om denna möjlighet och Lanmarys reaktion vilken typ av situationer ett sändebud förberedde sig inför genom en väl spelad opartiskhet.

Att sändebudens uppdragsgivare och resten av omvärlden förväntade ett opartiskt uppträdande illustreras inte minst av all den kritik som ett allt för partiskt beteende rörde. Vind kom till exempel under hösten 1746 att anklagas för att vara partisk av den franska ambassadören i Köpenhamn. Han försvarade sig inför den danska ledningen genom att neka till alla anklagelser och intyga att han tvärtom hade vårdat sina relationer i alla riktningar mycket väl. Han åtnjöt, enligt sig själv, Fredrik I:s förtroende, bemöttes väl av

⁵⁶⁷ ”J’ai taché de ménager le parti du Ministère. J’ai flatté les indifférents. J’ai inspiré du courage aux esprits moux et foibles. Je me suis établi la reputation d’un homme ferme, stable et bien intentionné pour le bien de la Nation chez ceux, qui n’ont que cela à cœur, et je puis me flatter avoir quelque crédit chez ceux-ci et d’avoir inspiré de la crainte et du respect chez ceux qui pensent autrement : je n’en excepte pas même la Coür.”; Vinds despatch n:o 37 318/11.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁶⁸ ”En même tems j’ai la satisfaction de voir, que sans avoir rébuté le Parti du Ministère j’ai soutenu le courage et conserve la confiance des opprimés.”; Vinds despatch n:o 52 2/13.10.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁶⁹ ”Mon principe a toujours été de les [ceux du party contraire] traiter en public avec les memes egards que nos partisans les regardant tous comme suédois et alliés du Roy ; c’est ainsy que je m’en suis expliqué en bien d’occasions”; Lanmary 28.11/9.12.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁵⁷⁰ ”Cette conduite impartiale a plu aux uns et aux autres, [??] que je puis dire que je me suis acquis l’estime et la consideration du parti contraire, meme l’amitié de plusieurs et que si l’animosité et la fureur de parti eussent été moins fortes, j’aurois pu parvenir à concilier par les sentimens que les uns et les autres ont pour moy”; Lanmary 28.11/9.12.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁵⁷¹ Lanmary meddelade att Ungern-Stenberg inte skulle gå att vinna över en dryg månad senare; Lanmary 16/27.1.1747, CP Suède vol. 215, AD. De preliminära åtgärder som vidtagits för att få till stånd ett sidobyte utgjordes av en anhållan hos Ludvig XV om att ge Ungern-Stenbergs son en tjänst inom franska armén. För en bekräftelse om att Ludvig XV gått med på en tillfällig tjänst, se d’Argenson till Lanmary 7.1.1747 (n.s.), CP Suède vol. 215, AD. Militära tjänster var ett medel för utrikespolitiskt patronage vilket det franska kungahusets ofta anlitate; för några exempel se Lindström & Norrhem 2013, 98–99, även Wolff 2005, 146–155.

det unga hovet och ansåg sig inte behöva oroa sig för regeringens inställning. Vad gällde relationerna till de två partierna var han mån om att behålla den ena sidans förtroende utan att tilldra sig grundad kritik från den andra och gav även dem som kritiserade de svenskar som hörde till hans vänskapskrets ”all den uppmärksamhet och de hövligheter” han var skyldig.⁵⁷² Det intressanta i Vinds resonemang är hans syn på varför kritiken mot honom uppstått. Han trodde att anklagelserna mot honom härstammade från en önskan hos Lanmary, förmedlad via dennes franska kollega i Köpenhamn, om att Vind öppet skulle ta ställning för det franska partiet. Enligt Vind handlade kritiken mot honom därmed sist och slutligen inte om att han var alltför partisk, utan om att han, enligt den franske ambasadören, tog fel parti. Ur det här perspektivet var det lätt för Vind att påstå att kritiken var överdriven. Ändå vittnar hans försvar om att han tog anklagelserna på allvar.

De två sändebud som särskilt tydligt kritiserades var emellertid inte Vind, utan Korff och även i viss mån Guy Dickens. Deras agerande beskrevs i negativa ordalag av Lanmary och Vind, som även speglade sig själv i dem. Kritiken mot Korffs och Guy Dickens sätt att hantera sitt umgänge ökade efter hand att riksdagen fortskred och deras möjligheter till framgång minskade för att till slut framstå som en omöjlighet. I början av Korffs beskickning beskrevs hans agerande fortfarande i positiva ordalag av Vind. Samtidigt ansåg det danska sändebudet att Korff verkade aningen känslös i relationen till det unga hovet, eftersom tronföljarparet enligt Korff borde visa större erkänsla för det ryska hovet. Att Korff dessutom begränsade sin relation till de fransksinnade riksråden till enkla hövligheter och inte dolde sitt misstroende för dem vittnade enligt Vind om vad som komma skulle.⁵⁷³

Vinds omdöme om Korff ändrades till genomgående negativt efter riksrådsvalet i december 1746 och under vintern och våren 1747. Till slut blev både Korff och Guy Dickens motpoler som det danska sändebudet använde sig av för att framhäva sig själv som en socialt habil diplomat. I januari 1747 rapporterade Vind till exempel att både Korff och Guy Dickens öppet visade sitt missnöje över de nya riksråden genom att skjuta upp sina hövlighetsvisiter hos dem på obestämd tid.⁵⁷⁴ Korffs vägran att avlägga visit hos de nya riksråden uppmärksammades även i rådets diskussioner som ett ”irreguljärt steg”.⁵⁷⁵ Vind, som inte heller gillade utgången av valet, hade däremot valt att inte visa sin åsikt lika öppet. Utan att vara bland de första hade han gratulerat de nya riksråden med ”lämplig otålighet”, vilket enligt honom hade uppskattats av båda partierna. Hans väl avvägda uppförande hade lett till att hans vänner ”varje dag” klagade över Korff och Guy Dickens hos honom.

⁵⁷² Se Vinds depescher n:o 52 4/15.11.1746 och n:o 53 7/18.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Att han åtnjöt kungens förtroende exemplifierade Vind genom att han till och med blev bjuden till Fredriks supéer med dennes mätress.

⁵⁷³ "Jusqu'ici la conduite de Mr le Baron Korff se souëtient à merveille. Il a choisi pour agir des gens, dont on peut tous éspérer. Ses expressions sentent un peu la superiorité de sa Cour et la dependance de celle-ci. Il n'est pas vü de trop bon œil à la jeune Cour et il y paroît etre un peu sensible, prétendant que le Prince de Suede devoit mieux reconnoître les obligations qu'il a à l'Imperatrice de Russie. Ses menagemens pour le Ministère et pour tout ce qui est du Parti François se bornent à de simples politesses, mais ne se déguise nullement sur le peu de confiance qu'il met dans leur amitié. Aussi prévoient-t-ils ce dont il sera question.;" Vinds depesch 37 31.8/11.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁷⁴ Vinds depesch n:o 1 6/17.1.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁷⁵ RPU 8.1.1747, RA, Stockholm.

De vänner de hade haft gemensamt hade enligt honom förlorat förtroendet för det ryska och det brittiska sändebudet.⁵⁷⁶

En viktig aspekt av vad som uppfattades som opassande partiskhet var skillnaden mellan att visa sina preferenser inför en större publik eller mer förtroligt inom mindre kretsar. Det här avspeglas i Lanmarys kommentar om att han i det offentliga (*en public*) hade behandlat sina motståndare på samma sätt som sina svenska samarbetsparter. I det direkta umgänget med allierade och vänner fanns inte samma krav på likabehandling. Tvärtom fanns förväntningar om att bekräfta lojaliteter i mötet med de lokala grupperingar sändebuden understödde, ideellt eller ekonomiskt. Gränsen mellan när det lämpade sig att visa upp lojalitetsband och när det inte gjorde det var knappast absolut, utan bestod av den gråzon som von Thiessen kopplat ihop med det tidigmoderna samhällets normkonkurrens.⁵⁷⁷ Detta innebar att normbrottets gränser inte handlade om enskilda handlingar utan om situationer då ett beteende upplevdes som särskilt obalanserat.

Beskrivningarna av sändebud som partiska i de diplomatiska rapporterna från Stockholms antyder att en upplevd obalans i detta sammanhang hängde ihop med agerandets offentlighet. Vikten av att undvika motsättningar och ett partiskt beteende i det offentliga bekräftas nämligen inte enbart av den franska korrespondensen, utan även av danska depescher. Vind betonade under sommaren 1747 att han undgått en konflikt med hovet genom att tala med Tessin i förtroende om problem han upplevde i relationen till Lovisa Ulrika. Problemen härrörde ur det faktum att kronprinsessan inte gav Vind den uppmärksamhet hans diplomatiska status krävde. Bland annat underlät hon att dansa med honom då etiketten påbjöd detta.⁵⁷⁸ I detta sammanhang upprepade Vind hur väl han själv genomgående manövrerat i det politiska landskapet. Hans mål hade varit att ”inte hamna i samma situation som Guy Dickens och Korff, det vill säga att bryta med någotdera partiet”.⁵⁷⁹ I kommentaren kristalliseras en tanke om att stöd till en enskild politisk gruppering, i en ideell situation, inte fick gå så långt att relationerna till andra grupperingar avbröts.

I vissa situationer gällde med andra ord opartiskhet, i andra ett partiskt agerande. Det ekonomiska stödet från beskickningar till svenska aktörer eller svenska politiska grupperingar var i allra högsta grad en partisk verksamhet. Sändebuden kritiserade i det här sammanhanget emellertid inte i första hand sina diplomatiska kolleger. Snarare handlade rapporteringen om att uppmärksamt följa med den övriga diplomatikårens förehavanden. Lanmary försökte exempelvis i början av riksdagen sälla i rykten kring den motsatta sidans utgifter för att avgöra hur stora summor som var i omlopp.⁵⁸⁰ Uppfattningen om att ett visst ekonomiskt understöd var nödvändigt ingick i den tidigmoderna diplomatin.⁵⁸¹ Då

⁵⁷⁶ Vinds depesch n:o 1 6/17.1.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁷⁷ von Thiessen 2009, 96.

⁵⁷⁸ Vinds depesch N:o 31, 13/24.6.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁷⁹ "J'ai enfin taché de regler ma conduite envers les uns et les autres de façon de ne pas tomber dans le cas de Mr Guidikens et de Mr le Baron Korff, c'est à dire de le gater avec l'un et l'autre parti." Vinds depesch N:o 31, 13/24.6.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁸⁰ Se t.ex. Lanmary kommentarer om brittiska och ryska pengar 5/16.9.1746, 12/23.9.1746, 16/27.9.1746, 19/30.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁵⁸¹ Lindström & Norrhem 2013, 64.

en sådan verksamhet beskrevs i negativa ordalag i depescherna från Stockholm riktade sig kritiken i stället mot svenska aktörers ilojallitet och oförutsägbarhet. I oktober 1746 uttryckte till exempel Guy Dickens sitt missnöje över valet av medlemmar till sekreta utskottet. Enligt honom var det lönlöst att försöka påverka situationen med mer pengar. Borgarståndet hade redan vunnits för franska intressen och den svenska adeln såldes till högstbjudande som kreatur på en marknad.⁵⁸² Denna beskrivning illustrerar framför allt vilka retoriska verktyg som användes då uteblivna resultat skulle rapporteras till den instans som hade stått för utgifterna.⁵⁸³ Den antyder därtill också att de normativa förväntningarna såg olika ut för medlemmar av diplomatkåren och svenska aktörer.

Skillnaden mellan vem som kritiserades och hur tydliggör alltså skillnaden mellan en accepterad partibunden diplomati i det fördolda eller i informella sammanhang och en förväntad opartiskhet i offentliga och formella situationer, så som formella hövlighetsvisiter. Även om kritiken mot Korff och Guy Dickens framför allt fungerade som en fördelaktig referensram för övriga sändebud, visade den samtidigt att de brittiska och ryska sändebudens öppet partiska uppförande överskred gränsen för vad som var passande. Kritiken pekar även på det faktum att anklagelser inom ramen för normkonkurrensens otydligt avgränsade gråzon kunde användas som ett politiskt vapen.⁵⁸⁴ Inom specifika situationer kunde anklagelser om partiskhet vara ett retoriskt grepp i ett politiskt anfall mot särskilda personer eller grupperingar, framför allt om kontexten möjliggjorde ett dylikt anfall. Att Vinds kritik mot Korff växte i takt med att riksdagen fortskred och de brittiska och ryska beskickningarnas möjlighet att vända riksdagens riktning blev allt svagare är knappast en slump. Lanmarys bedömning av Korffs beteende var likaså särskilt hård när de franska intressena hade garanterats. Efter att alliansen mellan Sverige och Preussen hade slutits i slutet av våren 1747 konstaterade Lanmary följaktligen att Korff, som öppet uttryckte sitt missnöje över den nya alliansen, hade sig själv att skylla: "[...] för jag är övertygad om att ifall han betett sig annorlunda, skulle det ha varit svårt för oss att lyckas."⁵⁸⁵ Valet att mot gängse praktik och etikett öppet visa sin agenda var en del av de felsteg som enligt Lanmary ledde till att Korff misslyckades i sitt uppdrag.

⁵⁸² "[...] since the unlucky Turn affairs have taken by the choice of the Secret Committee, that is entirely in the French Interest, and by the Majority of Burghers being on that side too, and that of the Nobles to be had by the highest bidder, as we purchase Cattle in Smithfield, I must say, I do not see what good can be effected here at present, by the Means of Money, unless the Sum was much more considerable than the Friendship of Sweden is worth [...]"; Guy Dickens till Hyndford (brittisk ambassadör vid ryska hovet) 31.10.1746, SP 95/99, NA. Se även Lanmarys beskrivning av landmarskalksvalet 1746 som avgjordes till mössornas fördel. Enligt Lanmary var valet ett resultat av "la prostitution ou une partie de cette nation s'est livrée"; eftersom röster öppet köpts inför valet; Lanmary 25.9/5.10.1746, CP Suede vol. 214, AD.

⁵⁸³ Jfr Skuncke 2003, 261.

⁵⁸⁴ von Thiessen 2009, 98.

⁵⁸⁵ "Je lui aurois a mon gré repondu plus juste, s'il lui avoit dit qu'il ne devoit s'en prendre qu'a lui même ; Car je suis convaincu que s'il s'etoit conduit differament, nous aurions eû grande peine a réussir."; Lanmary 29.5/9.6.1747, CP Suede vol. 216, AD.

Den sociala ambassadören

”En ambassadör påminner om en komediant, blottad för publikens ögon på teatern där han spelar stora roller”, sammanfattade François de Callières ett av de krav som ställdes på sändebud av högsta rang.⁵⁸⁶ En ambassadör ansvarade för att spela en roll han inte kunde lämna under hela tjänstgöringen, nämligen att personifiera sin härskares värdighet. Det här var, enligt Callières, en svår uppgift, som fick de som misslyckades att snarast framstå som dåliga skådespelare. Till uppdraget hörde att slå vakt om den värdighet som tillkom ambassadören och att uppvisa ett tillbörligt magnifikt leverne, bland annat genom att ofta bjuda till fest och att delta i festligheter vid hovet.⁵⁸⁷ Callières beskrivning av ambassadörens ansvar ligger i sitt ordval fascinerande nära moderna teoretiska uppfattningar om att sociala roller kräver att de rättigheter och skyldigheter som förknippas med en viss status även iscensätts.⁵⁸⁸ Ambassadörsgraden förpliktigade i det här sammanhanget på en annan nivå än övriga diplomatiska titlar.

Det här ansvaret måste ses i sin kontext av det tidigmoderna hovets värld, där en tydlig gräns mellan personliga och professionella affärer saknades.⁵⁸⁹ En ambassadör skulle använda sig av personliga sociala och ekonomiska resurser för att tjäna sin uppdragsgivare och kunde samtidigt dra nytta av sin officiella mission för personliga intressen.⁵⁹⁰ Det här gällde i viss mån även övriga sändebud. Att sända ut en ambassadör var emellertid ett, särskilt i ekonomiskt hänseende, resurskrävande åtagande, eftersom ambassadörsrollen krävde dyra, fysiska attribut och ett kostsamt socialt liv.⁵⁹¹ Förväntningarna på att rollen spelades väl fanns på alla håll: hos uppdragsgivaren, bland den övriga diplomatkåren och hos den lokala samhällseliten och allmänheten. Ambassadören var verkligen ständigt under lupp, ”blottad för publikens ögon”.

Vad som hände om en ambassadör inte levde upp till dessa förväntningar och hur noga alla försök till lyckade rollinsatser bevakades syns även i de diplomatiska rapporteringarna från Stockholm under 1746–1747 års riksdag. I den svenska huvudstaden fanns vid den här tidpunkten enbart två ambassadörer, Lanmary samt Korff efter sin upphöjning till ambassadörsgrad i början av oktober 1746. Den franske ambassadören höll följaktligen ett vakande öga över Korffs agerande ur det här perspektivet och rapporterade regelbundet om hur väl den ryske kollegan levde upp till sin färska titel. Samtidigt intresserade sig även

⁵⁸⁶ ”Un Ambassadeur ressemble en quelque maniere à un Comedien, exposé sur le theatre aux yeux du Public pour y joüer de grands roles [...]”; Callières 1716, 23.

⁵⁸⁷ Callières 1716, 23.

⁵⁸⁸ Burke 2005, 47; Goffman 1959, 16.

⁵⁸⁹ Elias 1990, 9.

⁵⁹⁰ von Thiessen & Windler 2010b, 8.

⁵⁹¹ Att ambassadörslivet var dyrt och den ekonomiska ersättningen osäker vittnar inte minst en kommentar av Lanmary om i februari 1747, när han förberedde en fest med anledning av den franske kronprinsens bröllop (om festen se nedan). Lanmary påpekade i detta sammanhang att han inte skulle kunna göra allt han önskade, eftersom han befann sig i en ekonomiskt trängd situation på grund av den ständiga representation hans uppdrag krävde i allmänhet, och i synnerhet på grund av att han redan ordnat tre liknande fester, som han inte kompenserats för; Lanmary 13/24.2.1747, CP Suède vol. 215, AD. Våren 1747 erhöi han visserligen ett anslag (4 000 livres) för att arrangera festen, men överskred detta; Lanmary 10/21.4.1747, CP Suède vol. 215, AD. Om hur svenska sändebud i Paris fördärvade sin ekonomi, se Wolff 2005, 139–144.

de sändebud som inte stod under samma representationspress för de två ambassadörernas prestationer och sociabilitet. Gemensamt för alla kommentarer, så som framgår i följande diskussion, är en kritisk bedömning av Korffs uppenbart återhållsamma sociala umgänge vid de arenor där han som ambassadör förväntades närvara.

Den diplomatiska korrespondensens officiella depescher är sparsamma vad gäller var, med vem och hur man umgicks. Ur tidigare forskning om det politiska livet under frihetstiden framgår att beskickningarna i Stockholm höll återkommande bjudningar under riksdagarna. Karin Sennefelt har lyft fram både det umgänge som pågick hos utländska sändebud, i form av salonger och andra tillställningar, och detta umgänges varierande problematik. Beroende på hur den politiska situationen såg ut och vem som besökte ett sändebud kunde umgänget vara oproblemiskt eller väcka stark kritik. Det samma gällde trakteringar på utskänkingsställen, vilka bekostades av medlemmar av diplomatkåren i staden.⁵⁹² Detta umgänge lyser emellertid till stor del med sin frånvaro i de diplomatiska depescherna. Lanmary förklarade vid tidpunkten för riksdagens början att han hade fått ett större ansvar för att traktera partimedlemmar än företrädaren vid den franska ambassaden. Trakteringarna medförde även större kostnader än tidigare, vilket var orsaken till att Lanmary undantagsvis gick närmare in på dem.⁵⁹³ I vanliga fall var det däremot andra sociala sammanhang som refererades, om än i knappa ordalag, närmare bestämt besök vid kungens och tronföljarparets hov.

Förutom beskickningarna och hoven kan även alternativa umgängeskretsar förväntas ha utgjort en arena för sändebudens sociala verksamhet. Under 1700-talet uppstod parallella umgängesformer bland Europas aristokrati och bildade elit som en motvikt till hovens hierarkiska och formella umgänge. En alternativ sociabilitet utvecklades till exempel i lärda sällskap och litterära salonger, som skapades kring gemensamma lärda intressen, smak och tankeutbyten på en åtminstone skenbart jämbördig basis.⁵⁹⁴ Det här leder till frågor kring hur de två ambassadörerna i Stockholm manövrerade mellan den här typen av sociala arenor: mellan ambassaden, hovet och alternativa umgängen. I det följande diskuterar jag hur de lyckades utnyttja olika umgängesformer i uppförandet av sin ambassadörsroll och vilka sociala ideal som genomsyrar bedömningarna av framgångar och misslyckanden.

När hoven nämns i de enskilda sändebudens rapporter är det föga överraskande ofta i form av självframhävande beskrivningar av hur väl rapportören blivit emottagen och vilka framgångar han rönt. Det handlar om kommentarer som stärker bilden av ett hierarkiskt och tävlingsinriktat hov, där den ultimata belöningen var monarkens närhet och förtroende.⁵⁹⁵ Lanmary kunde till exempel i början av 1747 berätta om en gala vid hovet med anledning av Fredrik II:s och prins Gustavs födelsedagar. Han var det enda sändebudet som bjöds till galamiddagen och på den efterföljande festen, dit alla sändebud bjudits in, var han den enda ambassadören, eftersom Korff uteblev. Därmed kunde han försäkra sig

⁵⁹² Sennefelt 2011, 210, 218–222.

⁵⁹³ Lanmary 16/27.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁵⁹⁴ Gordon 1994; Wolff 2004.

⁵⁹⁵ Wolff 2004, 88.

om den plats som tillkom honom utan problem. Vind intygade å sin sida under hösten 1746 att han hade lyckats skapa ett gott förhållande till den svenska monarken, som signalerade en vänlig inställning bland annat genom att inkludera Vind i middagarna med sin mätress.⁵⁹⁶

I likhet med de festligheter vid de svenska hoven där de utländska sändebuden var självskrivna gäster förväntades ambassadörerna Lanmary och Korff även ställa till med motsvarande festligheter på sina ambassader. Hos dem firades angelägenheter kopplade till de hov de representerade, till exempel födelsedagar och bröllop. Vind rapporterade i februari 1747 att Korff skulle ordna en bjudning med anledning av storhertigens födelsedag.⁵⁹⁷ Ett praktexempel på den här typen av bjudningar är den tre dagar långa fest som Lanmary ordnade i april 1747 med anledning av den franske kronprinsens bröllop. Ambassadören hade fått order om att fira angelägenheten och ett anslag för arrangemangen. Direkt efter festen rapporterade han följaktigen om festen för att uppvisa utfört uppdrag.⁵⁹⁸

Lanmarys fest varade inte enbart tre dagar. Den inkluderade även ett flertal målgrupper både vad gäller gäster och vad gäller den publik som följde med festligheterna utanför ambassaden. Första dagen åt riksråden med sina hustrur och ett urval bemärkta personer middag på ambassaden. Andra dagen hade den övriga diplomatkåren inbjudits, medan det den tredje hölls middag och bal med tronföljarparet som hedersgäster. För festligheterna hade Lanmary låtit upprätta en konstruktion som representerade ett tempel till den grekiska bröllopguden Hymens ära utanför ambassaden. Tempelkonstruktionen hade ritats av Caraval, fransk målare vid det svenska hovet.⁵⁹⁹ Den omfattade bland annat figurer som representerade floderna Seine och Elbe samt delfindekorationer, som skulle spruta vin åt folket.⁶⁰⁰ Hela tempelkonstruktionen, ambassadörens residens samt båda sidorna av hela gatan utanför ambassaden var illuminerade. På ambassadgården hade man därtill ställt kanoner för att kunna inleda och avsluta festen med kanonskott.

Ur både den separata beskrivningen av festen och Lanmarys kortfattade kommentar i själva de peschen framgår att syftet var att inkludera inte enbart den svenska kungafamiljen och kretsen kring hoven i festligheterna utan även folket. Efter middagen och före balen under festens sista kväll placerade sig tronföljarparet vid fönstren på ambassaden för att kunna beskåda hur man lät ”vinet flöda åt folket”. Lanmary framställde festen som en framgång och fick detta bekräftat av den franska statsledningen.⁶⁰¹ I *Stockholms*

⁵⁹⁶ Vind bad den danske utrikesministerna ”d’assürer Sa Majesté que ma conduite est telle, que le Roi de Suede m’honore de Sa haute bienveillance, m’en fait assürer par mes amis et m’en donne des marques très-gracieuses en toute occasion, jusques à m’admettre dans Ses soupés avec Sa Maitresse.”; Vinds de pesch N:o 53 7/18.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁹⁷ Se Vinds de pesch n:o 7 10/21.2.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁵⁹⁸ En rapport om festligheterna finns bifogad Lanmarys de pesch 10/21.4.1747, CP Suède vol. 215, AD. Det franska kronprinsbröllopet hade skett redan i januari 1747, men Lanmary var tvungen att skjuta upp sin fest, eftersom den svenska kutymen inte tillät dylika festligheter under fastan före påsken; Lanmary 13/24.2.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁵⁹⁹ Caraval hade även planerat de tidigare fester Lanmary arrangerat med anledning av tronföljarens ankomst till Sverige, kronprinsessans ankomst till Sverige och den franske kronprinsens första bröllop.

⁶⁰⁰ Den franske kronprins Ludvig (1729–1765) hade gift sig med Maria Josepha av Sachsen, vilket representationerna av de två floderna, som genomflöt Paris respektive Dresden, åskådliggjorde. Delfindekorationerna symboliserade den franska kronprinsens *dauphin*-titel.

⁶⁰¹ Se Puyseux reskript till Lanmary 11.5.1747 (n.s.) om hur kungen åhört rapporten om festligheterna med nöje; CP Suède vol. 215, AD.

Post-Tidningar ingick dessutom en notis om festligheterna, vilket innebar att de även nådde en intresserad allmänhet som inte hade kunnat befinna sig vid vinföntänerna och illuminationerna då det begav sig.⁶⁰² Arrangemangen kring festen visar hur Lanmary i egenskap av ambassadör anammade funktionen av kunglig närvaro i staden, där både socialt avstånd och tillgänglighet skulle markeras.⁶⁰³

Det som varken Lanmarys egen rapportering eller tidningsnotisen nämner är emellertid den kritik som arrangemangen enligt Vind väckte inom vissa kretsar. Eftersom Lanmarys residens inte var tillräckligt stort för att bjuda alla balgäster på middag, avnjöts middagen den sista dagen inom en mindre krets. Denna omfattade tronföljarparet med respektive hovsviter, medan tvåhundra gäster bjöds enbart till balen efteråt. Det här väckte, enligt den danska envoyén, anstöt hos en del gäster, hos vissa till den grad att de avstod från att delta. Vinds rapportering av kritiken ska inte enbart ses som ett försök att tona ner en kollegas framgång. Framför allt handlade Vinds kommentar om att Lanmary inte lyckades undgå kritik, ”trots de ansträngningar och utgifter festen åsamkat honom”.⁶⁰⁴ Investeringen kunde med andra ord ifrågasättas och Lanmarys sociala omdöme var inte klanderfritt. Kritiken vittnar om hur höga kraven på överdådiga sociala tillställningar i en ambassadörskontext kunde vara. Trots att mottagandet inte var odelat positivt illustrerar Lanmarys festarrangemang ändå det faktum att den franska ambassadören strävade efter att leva upp till ambassadörsrollen.

Det samma kan inte sägas om Korff, som i stället upplevdes ta avstånd från umgängen där han förväntades delta. Både Vind och Lanmary kommenterade flera gånger det som de upplevde som en bristande sociabilitet och ett opassande uppförande i och med att Korff antingen undvek att dyka upp eller, då han var på plats, agerade bryskt. Korffs uppseendeväckande frånvaro gällde inte enbart särskilda festligheter som den ovannämnda galan till Fredrik II:s och prins Gustavs ära. Lanmary påpekade mer än en gång att Korff visat sig vid hovet efter en längre paus.⁶⁰⁵ Frånvaron vid hovet uppfattades som särskilt klandervärd, eftersom Korff samtidigt aktiverade sig på andra arenor. Under hösten 1746, då riksdagens viktiga inledande val avgjordes, rapporterade Lanmarys att Korff alltid påstod sig vara sjuk och inte visade sig någonstans, men arbetade med full kraft genom sina emissarier och genom att lämna in memorial till de svenska myndigheterna.⁶⁰⁶

Korff var med andra ord närvarande genom ombud och formella klagomål, men syntes inte till där han förväntades visa upp sig. Hans sociala försummelse omfattade

⁶⁰² Tidningsnotisen nämner illuminationerna och en äreport över gatan (möjligtvis den tempelkonstruktion Lanmary beskrivit) samt festprogrammet: ”Til frögdebetygelse öfwer Dauphins i Frankrike med Kongl. Pålska och ChurSaxiska Printseßan Maria Josepha fullbordade förmåning, har härwarande Kongl. Franske Ambassadeuren Marquis Lanmary anstält en präcktig Festin, som förleden söndags begyntes samt följande dagen fortsatte och i förgårs, i närvaro af Deras Kongl. Högheter, deras Excellencier Herrar Riksens Råd, Utrikes Ministrerne och andre förnåme Ämbetsmän, efter spisad aftonmåltid, beslöts med en Bal, hwilken warade in emot morgonen. Wid huset war twärt öfwer gatan en äreport upbygd, och sielfwa huset rundt omkring, så wäl som det mitt emot belägne, alt under taklaget med lampor på det sirligaste illuminerat.”; *Stockholms Post-Tidningar* N:o 28 9.4.1747.

⁶⁰³ Hellsing 2013, 67. För ett utförligt exempel på kunglig närvaro utanför hovet i en svensk kontext, se Hellsing 2013b.

⁶⁰⁴ Vinds desech n:o 19 7/18.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁰⁵ Se Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, och 29.5/9.6.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁶⁰⁶ ”Il se dit toujours malade et ne paroit nulle part ; mais il n'en travaille pas avec moins de chaleur par le moyen de ses emissaires”; Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

*Illumination vid Fransöske Ambassadören Marquis de Lanmarjs Bal, Hans Kongl. Höghet
Prinz Adolph Fredrich till ädra, i Wrediska Huset på Drottningegatan d. 13. Nov. 1743.*

En teckning som föreställer en illumination vid franska ambassaden i Stockholm 1743 i samband med en fest till Adolf Fredriks ära. Liksom under festligheterna 1747 hade Lanmary bl.a. låtit uppföra en tempelkonstruktion med vinföntäner utanför ambassaden. På teckningen syns både en folkhop på gatan och festande gäster bakom ambassadens fönster (teckning med verser av Olof von Dalin, Kungliga biblioteket, Stockholm).

I samband med att den franske kronprinsens bröllop uppmärksammades vid den franska ambassaden i Stockholm 1747 upprättades en tempelkonstruktion till den grekiska bröllopguden Hymens ära utanför ambassaden. Hymen representerades ofta som en ung man med en blomgirland och, liksom här, en fackla i handen (Simone Cantarini, 1600-talets första hälft, Nationalmuseum, Stockholm).

Den franska ambassadören Lanmary residerade under 1740-talet i det Wredeska palatset på Drottninggatan, här avbildat som kungliga rådet Fabian Wredes palats på Norrmalm i Dahlberghs *Suecia antiqua et hodierna* (Johannes van den Aveelen & Erik Dahlbergh, 1703, Kungliga biblioteket, Stockholm)

dessutom regelrätta hövlighetsvisiter, som att besöka riksrådsfruarna och hovdamerna, vilket tillkom ett nyanlänt sändebud. I början av 1747 berättade Lanmary att Korff hade besökt riksrådsfruarna och hovdamerna, vilket denne dittills inte hade gjort. Lanmary misstänkte att Korff inte åtnjöt hela det ryska hovets stöd och hade fått order om att tillgodogöra de konflikter han skapat.⁶⁰⁷ Däremot försummade Korff, som nämnts, samtidigt att avlägga hövlighetsvisiter hos de nyvalda riksråden, enligt Vind med förevändningen att han var tvungna att invänta order från sitt hov.⁶⁰⁸ Lanmarys och Vinds kommentarer vittnar sammantaget om att Korffs uppförande uppfattades både som avvikande och som olämpligt.

Korffs sociala misslyckanden i Stockholm måste dessutom jämföras med hans diplomatiska framgångar överlag. Att han kritiserades för hur han skötte sitt umgänge är anmärkningsvärt med tanke på hans långa karriär i Köpenhamn, där han i motsats till Stockholm snarare framstod som en socialt habil och framgångsrik diplomat. I den danska huvudstaden begränsades hans umgänge inte till diplomatiska förpliktelser utan karaktäriserades av ett aktivt socialt liv. Vid sidan av frimurarlogen som han grundade och som uppkallades efter honom var han känd för de bjudningar som hölls på den ryska beskickningen.⁶⁰⁹ Skillnaden mellan Korffs framgångar i Köpenhamn och brist på dito i Stockholm vittnar om den politiska kontextens betydelse för det sociala umgänget.

I Stockholm karaktäriserades Korffs tjänstgöring av en oppositionsbunden ställning inom det politiska livet. Därmed var hans förutsättningar för ett brett socialt umgänge sämre för honom i egenskap av ryskt sändebud i Sverige än i Danmark. Sennefelt har påpekat att svenska politiska aktörer medvetet undvek ett umgänge på den ryska ambassaden av rädsla för följderna.⁶¹⁰ Därtill var förutsättningarna dåliga för att Korff, så som han gjort i Köpenhamn, skulle kunna utnyttja sitt vetenskapliga och litterära intresse för att skapa och upprätthålla nätverk där hans professionella och personliga intressen överlappade varandra. De svenska aktörer som hade kunnat vara föremål för ett lärt och vittert umgänge var nämligen Korffs politiska motståndare. Kärnan bakom Vetenskapsakademien, som grundats 1739, bestod av hattar eller personer med hattsympatier,⁶¹¹ vilket för Korff måste ha omöjliggjort ett samarbete även i icke-formella politiska sammanhang. Det samma gällde den relativt unga, svenska frimurarorden. Bland de framstående svenska frimurarna fanns Carl Gustaf Tessin, som under riksdagen 1746–1747 inte enbart var Korffs politiska motståndare, utan dessutom en personlig antagonist.⁶¹²

Korffs sociala spelrum såg med andra ord annorlunda ut i Sverige än i Danmark. Det framstår som intressant mot bakgrund av Daniel Gordons beskrivning av 1700-talets nya, jämlika sociala umgänsformer i bland annat lärda sällskap, vittra salonger och frimurarloger. Enligt Gordon innebar dessa typer av umgängen ”ett unikt ideologiskt rum som

⁶⁰⁷ Lanmary 6/17.1.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁶⁰⁸ Vinds depech n:o 1 6/17.1.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁰⁹ Overgaard Nielsen 2009, 40–43.

⁶¹⁰ Se Sennefelt 2011, 222.

⁶¹¹ Frångsmyr 2000, 225–226.

⁶¹² Se Remgård 1968.

varken var demokratiskt eller absolutistiskt”.⁶¹³ I stället för att se de nya umgängesformerna som en sorts protodemokratisk samhällsutveckling, betonar Gordon deras självständiga funktion som ett alternativ till, men inte nödvändigtvis en kritik mot den absoluta statens maktkoncentration och den politiska sfärens hierarki. Han kontrasterar ”uppkomsten av det sociala som ett särskilt fält av mänsklig erfarenhet” mot den absolutistiska tanken om att inget stod utanför monarkens kontroll eller, kort sagt, att ”ingenting var apolitiskt”.⁶¹⁴

Gordons studie fokuserar på 1700-talets Frankrike, men de fora där den nya sociabilitet han beskriver utspelade sig var i stor utsträckning allmäneuropeiska fenomen så som lärda sällskap och frimurarloger. Även om ett socialt jämlikt umgänge med Gordons ord var apolitiskt, vittnar skillnaden mellan Korffs möjligheter till olika typer av sociala liv i Köpenhamn och i Stockholm om att tillträdet till dessa umgängen var politiskt betingat. Om Korff hade velat utöva sitt vetenskapliga intresse i Stockholm, borde han ha haft tillgång till ett lärt sällskap som inte bestod av personer hans diplomatiska uppdrag förpliktade honom att se som politiska fiender. Det samma gällde den svenska frimurarkretsen.

Skillnaden mellan Korffs framgång i Köpenhamn och motgångar i Stockholm vittnar därmed om betydelsen av samverkan mellan personliga och professionella intressen och om rollmångfalden i den tidigmoderna diplomatin. I Köpenhamn representerade Korff en allierad makt med långt mer gemensamma intressen än i det svenska fallet. Hans ambassadörsroll gick därmed inte enbart att kombinera med rollen som en lärd och vitter man. De två rollerna understödde dessutom varandra. Denna samverkan underlättade hans arbete som sändebud. I Sverige upplevdes han däremot in ta en hotfull, diplomatisk roll från första början.⁶¹⁵ Denna begränsning av det sociala umgänget tillspetsades genom det svenska, politiska och sociala livets fraktioner. Som von Thiessen antytt reducerade en ”fientlig omgivning” den typiska mångfalden av roller som vanligtvis betecknade diplomatin *type ancien* till huvuduppgiften som sändebud och representant för en regent.⁶¹⁶ Detta gäller i högsta grad Korffs tjänstgöring i Stockholm.

I Sverige samverkade med andra ord flera faktorer som begränsade Korffs sociala umgänge: hans roll som representant för en hotfull grannmakt, hans val att öppet ta ställning genom att inte delta i hovlivet och negligera sociala förpliktelser samt det faktum att förutsättningarna för ett liknande umgänge som det han hade haft i den danska huvudstaden var dåliga. Detta fick honom att framstå som i första hand en fientlig ambassadör vars agerande ledde till motgångar. Ur hans motståndares perspektiv uppfattades hans agerande på det sociala planet vara ett öppet ställningstagande. Lanmary rapporterade i december 1747 att han tillsammans med övriga sändebud hade deltagit i riksdagens avslutningsceremonier. Guy Dickens och Korff hade emellertid inte uppenbarat sig, vilket enligt Lanmary väckte kommentarer om att dessa två sändebud överlätit slagfältet åt honom.⁶¹⁷ Ur fransk

⁶¹³ Gordon 1994, 4.

⁶¹⁴ Gordon 1994, 5.

⁶¹⁵ Se t.ex. Lanmarys kommentar ”Il paroist plus que jamais par la conduite de ce Ministre qu'il n'a été envoyé icy que pour brouiller les deux Cours sans ressources.”; Lanmary 3/14.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁶¹⁶ von Thiessen 2010, 498.

⁶¹⁷ ”ce qui a fait dire qu'il m'avoient abandonné le champ de Bataille”; Lanmary 15/26.12.1747, CP Suède vol. 216, AD.

synvinkel var detta en seger på det symboliska planet, men ur den svenska statsledningens, även ur den franskvänliga regeringens, perspektiv framstod Korffs agerande knappast som oproblemiskt.

Kontrasten mellan de båda ambassaderna i Stockholm – Lanmary med sin klassiskt representativa beskickning och Korff med sin uppseendeväckande sociala återhållsamhet – är slående. Den vittnar om de ideal och förväntningar som omringade ambassadörsrollen, om i vilken mån det fanns ett spelrum kring dessa förväntningar och om hur det sociala umgänget påverkades av konkreta, politiska kontexter både vad gäller alternativa umgängesformer och umgänget vid hovet. Lanmary och Vind såg Korffs sociala abstinens i hovsammanhang och på andra politiska arenor som en följd av dennes koppling till en politisk opposition i Sverige. Deras kommentarer visar hur en frånvaro från vissa umgängen och ett försummande av hövlighetsvisiter kunde uppfattas som ett ställningstagande. Försummelse av ambassadörsrollens sociala förpliktelser kunde därmed även tolkas som ett opartiskt beteende och utgöra ett mångfacetterat normbrott.

DEL III

Diplomati
på prov

Opinionsbildning

Under våren 1747 fattade riksdagen avgörande utrikespolitiska beslut. I februari hade Ryssland och Österrike kontrat det preussiska alliansalternativet med en egen alliansinbjudan. Efter hattarnas maktövertagande i rådet hade den rysk-österrikiska inbjudan få chanser att lyckas med att få ett positivt mottagande eller att förhålla andra alternativ. I stället fördes frågan om alliansen mellan Sverige och Preussen in i sitt slutskede. Alliansen diskuterades i Stockholm både i rådet och sekreta utskottet och förhandlingarna med det preussiska sändebudet fick ny fart. Defensivfördraget undertecknades slutligen i maj.⁶¹⁸ In i det sista rapporterade den franska ambassadören om försök att kullkasta den planerade alliansen. Från ryskt och brittiskt håll lät man enligt honom förstå att alliansen skulle leda Sverige in i ett nytt krig. Det här skedde genom att huvudstaden ”översvämmades av anonyma skrifter”, där Frankrike, kungen av Preussen och rådet svartmåladades och ett krigshot upprepades, samtidigt som påstådda kopior på diplomatiska rapporter med ett föga smickrande innehåll visavi Frankrike cirkulerade bland allmänheten.⁶¹⁹

Lanmarys beskrivning av en huvudstad översvämmad av politiska pamfletter och andra opinionsbildande dokument måste granskas kritiskt. Lanmary lyfte upp motståndet mot de planerade allianserna för att motivera att han hade lagt ut mer pengar än vanligt

⁶¹⁸ Malmström 1897, 232–234.

⁶¹⁹ Lanmary 3/14.4.1747, CP Suède vol. 215, AD.

under riksdagen. Det finns med andra ord skäl att misstänka att rapporten överdrev de problem som hade uppstått till följd av hot som målades upp i en allmän debatt. Den avslöjar därmed inte direkt hur omfattande eller synkroniserade aktioner det handlade om. Däremot är de fenomen som Lanmary pekar på typiska drag i en opinionsbildning kring utrikespolitiska frågor. Vid sidan av muntliga rykten om främmande makters intentioner spred sig kontinuerligt anonyma politiska skrifter i huvudstaden. Det gjorde även andra typer av skrifter med en verklig eller påstådd upphovsmakare, till exempel påstådda kopior av diplomatiska instruktioner eller depescher. Såvida de inte hade tryckts utomlands, var skrifterna handskrivna.⁶²⁰ De kunde förändras under sin spridningsprocess, vilket skapade ryktesspiraler med ett flertal röster i samma text.⁶²¹

Beskickningar var tvungna att förhålla sig till den här typen av opinionsbildning, inte enbart genom att referera en lokal ryktesspridning i sina rapporter utan i vissa fall även genom att delta i den på olika vis. Under frihetstidens sista år försåg utländska beskickningar i Stockholm, så som Marie-Christine Skuncke visat, svenska partier med ekonomiskt stöd för produktion och distribution av trycksaker i stor skala.⁶²² I föreliggande kapitel visar jag att utländska sändebud engagerade sig i en svensk debatt redan före tryckfrihetsordningens förändring av medielandskapet. Beskickningarnas opinionsbildning påverkades både av politiska händelser – i Stockholm eller utanför rikets gränser – och av den diplomatiska kulturens normativa grund. Kapitlet handlar om kopplingen mellan diplomati och opinionsbildning i den svenska huvudstaden ur detta dubbelperspektiv. Inledningsvis undersöker jag hur behovet att kontrollera nyheter och rykten uppstod. Därefter diskuterar jag vilka kanaler beskickningarna i Stockholm hade att tillgå för detta ändamål. Genom att diskutera kommunikationskanaler och kommunikationens normativa förväntningar strävar jag efter att frilägga informella riktlinjer för hur diplomatikåren skulle agera i det offentliga och i relation till en allmän opinion.⁶²³ Kapitlet avslutas med en granskning av situationer då en beskickning kunde kritiserats för att ha avvikit från ett förväntat förhållningssätt visavi opinioner.

Kontrollbehov

Sändebud innehade rollen som ett av flera verktyg inom det som Matthieu Gellard kallat för ett statsöverhuvuds ”kommunikationsapparat” utanför det egna rikets gränser.⁶²⁴ Den här rollen aktiverades särskilt under konflikter, eftersom både interna och externa konflikter skapade ett behov att framställa statsöverhuvudets position i positiv och legitim dager.⁶²⁵ Ett exempel på detta är de flerspråkiga pamflettkampanjer som fördes under

⁶²⁰ För den politisk litteraturens former i Sverige i början 1740-talet, se Carlsson 1966.

⁶²¹ Darnton 2000.

⁶²² Skuncke 2003.

⁶²³ För en uppmaning att undersöka den ”offentliga diplomatins” informella riktlinjer, se Helmers 2016, 414.

⁶²⁴ Gellard 2014.

⁶²⁵ För ett exempel på detta vad gäller den franska monarkins externa kommunikation under 1500-talets religionskrig, se likaså Gellard 2014.

Nyhets-spridningen kring österrikiska tronföljdskriget förtjänade enligt denna anonyma tecknare en egen karikatyr där den rikliga försäljningen av dikter och bilder med koppling till kriget skildrades som ett problem i gatubilden. Den diplomatiska rapporteringen från Stockholm vittnar om att nyheter kring kriget även spred sig till den svenska huvudstaden (okänd, norra Nederländerna 1742, Rijksmuseum, Amsterdam).

1500- och 1600-talets mellanstatliga krig, inbördeskrig och uppror.⁶²⁶ Österrikiska tronföljdskriget var inget undantag i detta sammanhang. I Paris utgjorde exempelvis den utländska diplomatkåren ett nav i den parisiska informationscirkulationen under kriget. Enligt Leigh Ewing var sändebudens uppgifter att sprida ut politisk information direkt från det hov de representerade till Paris en av förutsättningar för att nyhetsmedia och prat på offentliga platser kunde fyllas med nyheter kring militära och diplomatiska händelser.⁶²⁷ Det kan antas att kriget även ställde krav på beskickningarna i Stockholm. Samtidigt var kriget och händelser utanför Sverige knappast de enda orsakerna till att sändebud engagerade sig i eller tog ställning till vilka nyheter som spreds i den svenska huvudstaden. För att kunna granska valet av media, målgrupp och kommunikativ taktik är det väsentligt att förstå varför sändebud tidvis gav sig in på en nyhetsmarknad eller i en debatt. I detta underkapitel granskas vilka typer av situationer som gav upphov till opinionsbildande försök vid de undersökta beskickningarna i Stockholm.

⁶²⁶ Se Helmers 2016, 406–407.

⁶²⁷ Leigh Ewing 2014, 37.

På samma sätt som i Paris, syntes österrikiska krigets effekter på den utländska diplomatikårens kommunikativa verksamhet även i Stockholm. Under loppet av 1746–1747 försågs både Guy Dickens och Lanmary med nyheter om militära framgångar som den brittiska respektive franska armén och deras allierade hade haft. Nyheterna kunde återberättas i reskripten till dem eller sändas över i den form de ingått i gassetter. Guy Dickens bekräftade till exempel i september 1746 att han nåtts av ett reskript med nyheten om en brittisk seger över franska och spanska trupper i Italien.⁶²⁸ En annan gång bifogade den brittiska statssekreteraren en färsk gasett med information om en brittisk sjöseger.⁶²⁹ Lanmary informerades å sin sida i oktober 1746 av den franska statssekreteraren om tronpretendenten Karl Edvard Stuarts lyckade flykt från Skottland.⁶³⁰

Nyheter förmedlades till beskickningarna i Stockholm med syftet att de skulle kunna spridas i en svensk kontext. Guy Dickens och Lanmarys depescher vittnar följaktligen inte enbart om mottagna nyheter, utan innehåller även återkommande beskrivningar av hur de hade förmedlat vidare nyheterna och hur de tagits emot. Ibland framhöll sändebuden även vikten av att förse med fler nyheter. Appropå den brittiska segern i Italien i september 1746 meddelade Guy Dickens till exempel att ”alla ärliga personer” glatt sig över budet,⁶³¹ medan Lanmary förmedlade nyheten om den skotske tronpretendentens flykt ”till flera personer med syftet att göra det brittiska sändebudet uppmärksam på den”. Han påpekade att det bara var ”till fördel att ge det brittiska hovet orsaker till oro.”⁶³² I ett brev till hertigen av Belle-Isle, general vid franska armén i Italien, nämnde Lanmary att han skulle dra nytta av nyheterna om slaget vid den italienska orten Rottofreno, vilka generalen sänt honom, för att ”upplysa folk om en händelse, som österrikarna falskeligen hävdar som sin vinst”.⁶³³

Förmedlingen av krigsnyheter framstår som ett rutinuppdrag där olika sidor försåg en svensk publik med sin version. Man höll ett vakande öga på varandra och parerade önskade uppgifter med en egen variant av samma nyheter eller någon annan fördelaktig notis. Under våren 1747 rapporterade Lanmary till exempel att han mottagit Ludvig XV:s deklaration om att låta sina trupper gå in på nederländskt territorium. Han hade både spridit deklarationen separat och låtit lägga in den i den lokala gassetten, eftersom de allmänna nyheterna om händelsen enligt honom dittills varit ofullständiga. Utan att gå närmare in på hos vem och hur, kommenterade Lanmary ytterligare att deklarationen ”hade haft stor effekt”, eftersom ”[Frankrikes] fiender i [Sverige] och närregionen hade

⁶²⁸ Guy Dickens 2.9.1746, SP 95/99, NA. För ytterligare kommentarer om hur nyheter om brittiska segrar emottagits se depescherna 9.6.1747 och 13.11.1747.

⁶²⁹ Chesterfield till Guy Dickens 19.5.1747; SP 95/100, NA.

⁶³⁰ d'Argenson till Lanmary 23.10.1746 (n.s.), CP Suède vol. 214, AD.

⁶³¹ Guy Dickens 2.9.1746, SP 95/99, NA.

⁶³² Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁶³³ "[...] pour dé tromper bien des gens sur un événement dont les autrichiens s'attribu[?] faussement l'avantage."; Lanmary till hertigen av Belle-Isle 19/30.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

jublats över att ståthållarämbetet återinrättats i Holland”.⁶³⁴ I en av sina följande depescher bad han uttryckligen om att informeras om den militära kampanjen, eftersom han ansåg det extra viktigt under en riksdag att motarbeta de ”falska nyheter som kom [till Sverige] från länderna runt omkring, alla hängivna hovet i Wien och sjömakterna.”⁶³⁵ Lanmary var med andra ord väl medveten om hur viktig informationen om den franska arméns förehavanden var och påminde sina överordnade om vikten av att hållas ajour.⁶³⁶

Guy Dickens och Lanmarys kommentarer om att de vidareförmedlat nyheter de mottagit och vilket mottagande nyheterna fått skvallrar om den funktion den här typen av information hade i ett diplomatiskt sammanhang. I en modell för att analysera historiska, internationella beslutsprocesser kulturvetenskapligt tillämpar Ursula Lehmkuhl en tudelning mellan kommunikationsmodusen argumentering och förhandling, i vilka växelverkan mellan förhandlingspartner antingen handlar om att undanröja skiljaktigheter eller om att få igenom egna krav.⁶³⁷ Att argumentera innebär enligt denna modell att övertyga genom att förfoga över goda grunder, undvika motsägelser och framstå som objektiv i sina utsagor. Att förhandla innebär däremot att utöva tvång genom trovärdighet. En kommunikation genom förhandling förutsätter att förhandlingsparten förfogar över materiella resurser, vilka möjliggör hot och löften samt att det alltid finns en (trovärdig) alternativ utväg.⁶³⁸

Nyheter om militära framgångar förstärkte en förhandlingsposition genom att ge trovärdighet åt påståenden om resurser liksom åt hot och löften. När Lanmary och Guy Dickens förmedlade nyheter om franska respektive brittiska segrar intygade de att de kronor de representerade var trovärdiga formella eller informella partner för de svenska aktörer de samarbetade med. En brittisk seger förstärkte Guy Dickens förhandlingsposition visavi de aktörer han såg som sina allierade lokalt (”alla ärliga personer”) och de han hoppades kunna samarbeta med.⁶³⁹ Lanmarys nyhetsförmedling förstärkte å sin sida hans position visavi den svenska regeringen vad gällde de franska planerna kring en förnyad, officiell allians mellan Frankrike och Sverige. De svenska aktörer som skulle tala för en förnyad allians med Frankrike behövde stöd av vittnesmål om den franska kronans militära styrka.

Informationen om franska militära framgångar och om det franska stödet till den skotska tronpretendenten var dessutom även riktad till Frankrikes fiender, vilket Lanmarys kommentar om vikten av att ”ge det brittiska hovet orsaker till oro” vittnar om.⁶⁴⁰ De

⁶³⁴ ”Mr Poussin m'a fait tenir la déclaration de sa Majesté pour autoriser l'entrée de ses troupes sur le territoire de la République ; je l'ay répandue icy, et l'ay faite inserer dans la Gazette de Stockholm les nouvelles publiques n'en ayant raporté que des lambauts infidelement copiés. Cette piece a fait grand effet nos ennemis en ce pays cy et dans le voisinage triomphant de l'evenement du statoudariat, qui vient d'etre rétabli en Hollande.”; Lanmary 5/16.5.1747, CP Suède vol. 215, AD. Med ”la Gazette de Stockholm” avsåg Lanmary antagligen huvudstadens franska tidning *Stockholm Gazette*. Nummer av nämnda gasett har inte bevarats för våren 1747 i Kungliga bibliotekets dagstidningssamling.

⁶³⁵ Lanmarys depesch 12/23.5.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁶³⁶ För fler exempel på vilken effekt nyheter haft, hur Lanmary spridit nyheter han mottagit och hur de meddelats honom se Lanmarys depescher 20./2/3.3.1747, CP Suède vol. 215 samt 2/13.6.1747, 9/20.6.1747, 26.6/7.7.1747, 8/19.9.1747 och Puyseux till Lanmary 3.7.1747 (n.s.), 10.7.1747 (n.s.), CP Suède vol. 215, AD.

⁶³⁷ Lehmkuhls framställning av skillnaden mellan argumentering (*arguing/Argumentieren*) och förhandling (*bargaining/Verhandeln*) bygger på tidigare forskning kring politiskt beslutsfattande, bl.a. den tyska statsvetaren Thomas Saretzki's beskrivning av argumentering versus förhandling. Se Lehmkuhl 2000.

⁶³⁸ Lehmkuhl 2000, 199. Lehmkuhls modell handlar inte om kommunikationssätt som utesluter varandra, utan samma aktör kan i olika stunder välja att argumentera eller förhandla.

⁶³⁹ Guy Dickens 2.9.1746, SP 95/99, NA.

⁶⁴⁰ Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

preliminära fredsförhandlingarna mellan Storbritannien och Frankrike i Breda inleddes i början av oktober 1746, ungefär samtidigt som riksdagens början.⁶⁴¹ Frankrike hade med andra ord ett behov av att använda nyheter för att förstärka sin förhandlingsposition även i denna kontext. I det här sammanhanget hade behovet av att förmedla fördelaktiga nyheter inte specifikt med den svenska nyhetsmarknaden att göra, utan med ett allmänt intresse hos den berörda regenten samt, mer specifikt, med pågående diplomatiska förhandlingar på annat håll. Lanmarys agerande var därmed, liksom andra sändebuds i motsvarande situationer, relativt självständigt i relation till tjänstgöringsorten. Instruktionerna han fick var reaktioner på händelser annanstans, till exempel hur nyheten om slaget i Rottofreno hade spridits på olika håll av den motsatta sidan i kriget, och inte svar på politiska skeenden i Stockholm.

Sändebudens opinionsbildande verksamhet kunde emellertid även ofta utlösas av förändringar i det svenska nyhetslandskapet. När nyheter och rykten om den regent och det hov ett sändebud representerade cirkulerade lokalt kunde ett behov uppstå av att reagera på dem. I François de Callières handbok uppmanades sändebud att hålla sig utmärkt informerade om vad som föregick vid det egna hovet via ett flertal och personliga kanaler ”för att vara i stånd att avvisa falska rykten som fiender ofta sprider om ens härskare och förhindra den skada dessa kan åsamka dennes intressen i tjänstgöringslandet”.⁶⁴² Situationer i likhet med den Callières beskrev – ett tillstånd där rykten kring den makt ett sändebud representerade riskerade att skada relationen mellan ifrågavarande makt och tjänstgöringslandet eller på något annat sätt hade grava politiska implikationer – uppstod även i Stockholm.

Vilket behovet att reagera var hängde ihop med den genomslagskraft enskilda rykten hade. Under 1746–1747 års riksdag cirkulerade vid olika tidpunkter rykten i Sverige enligt vilka både Danmark och Ryssland mobiliserade sina trupper i närheten av rikets gränser. Det påstods även att olika aktörer planerade att kullkasta den svenska tronföljden, bland annat med hjälp av kejsarinnan Elisabet.⁶⁴³ Rykten om upprustningar i närregionen eller statsk uppsplaner hade potential att få en snabb och socialt bred spridning. De kan jämföras med andra rykten som under tidigmodern tid skapade oro inom olika skikt i samhället och därmed spred sig kvickt, i stor omfattning och gränsöverskridande. Det här gäller till exempel rykten om en härskares dåliga hälsa eller rykten om lokala uppror, båda två rykten som förebådade potentiellt stora omvälvningar i samhället.⁶⁴⁴ Förutom att rykten om

⁶⁴¹ Anderson 1995, 195.

⁶⁴² "Il est sur tout très essentiel à un Negociateur de savoir parfaitement tout ce qui se passe de considerable dans la Cour de son Prince, [...] afin qu'il soit en état de dissiper les faux bruit que sement souvent les ennemis de son Maître sur l'état de ses affaires, & d'empêcher les préjudices qu'ils pourroient faire à ses interêts dans le Pays où il se trouve.;" Callières 1716, 178–179.

⁶⁴³ Angående rykten om att Elisabet hade för avsikt att kullkasta den svenska tronföljden, se Guy Dickens 5.9 1746, SP 95/99, NA, samt t.ex. Malmström 1897, 283. Om rykten kring danska och ryska rustningar, se Malmström 1897, 330, samt nedan.

⁶⁴⁴ För ett konkret exempel på en ryktesspridnings effekter lokalt, se John Hunts studie i hur rykten om påvens förestående död påverkade hela samhället i Rom under tidigmodern tid; Hunt 2014. För ett flertal exempel på hur uppror föddes som en följd av nyheter (i olika media) om lyckade uppror i andra länder och hur oppositionella grupper uppmärksam följde med den här typen av nyheter i 1600-talets Europa, se Parker 2013, 562 ff. Miriam Rönnqvist har å sin sida visat hur nyheter om uppror på kontinenten även spreds effektivt till och skapade rädsla hos den svenska samhällseliten under första halvan av 1600-talet, även om inga stora bondeuppror utbröt i Sverige; Rönnqvist 2014 & Rönnqvist 2017. För en kritisk granskning av hur en gränsöverskridande ryktes- och nyhetsspridning kan studeras i svenska källor, se Rönnqvist 2016. För en studie i rykten som en form av politiskt aktörskap i Stockholm 1592–1607, se Einonen 2014.

upprustningar eller statsk uppsplaner spred sig snabbt, skapade de en spänd diplomatisk situation i och med den konfliktpotential de innehöll. Sändebud kunde i dylika situationer ställas inför uppgiften att se till att relationen mellan den makt de representerade och den mottagande parten inte tog skada.

Ett exempel på en ryktesspridning som upplevdes ha så stor genomslagskraft att beskickningen i fråga valde att reagera på den var ryktena om danska upprustningar riktade mot Sverige. Ryktena ifråga visade sig sedermera vara obefogade, men hann innan dess cirkulera en längre tid.⁶⁴⁵ I november 1746 rapporterade Vind om rykten om stora trupp- rörelser på andra sidan gränserna mot Danmark och Norge. Redan i detta skede besvärade han sig över hur svårt det var för honom att motsäga detta ”påfund”.⁶⁴⁶ Hans rapportering kring detta intensifierades från och med mitten av mars 1747, då ”återupplivade rykten om upprustningar” enligt honom väckte ”allmänhetens uppmärksamhet”.⁶⁴⁷ I slutet av samma månad meddelade han att samma rykten fortsatte att alarmera allmänheten.⁶⁴⁸ Deras ursprung var enligt honom en medvetet fabricerad rapportering från det svenska sändebudet i Köpenhamn med syfte att skapa oro i Sverige och bädda för en svensk–preussisk allians.⁶⁴⁹ Först i mitten av maj, ett halvår efter att han nämnt dessa rykten första gången under riksdagen och två månader efter att han återupptagit rapporteringen om dem, meddelade han att de hade avtagit.⁶⁵⁰

Det intressanta vad gäller ryktena kring danska upprustningar är inte enbart det faktum att Vind upplevde ett behov av att reagera på dem, utan även vem som bekräftade eller till och med skapade detta behov. I sin rapportering beskrev Vind hur ”var och en som ömmade för landets lycka” hade kommit och talat med honom om saken ”med mycket oro”,⁶⁵¹ samt hur Fredrik I hade närmat sig honom vid hovet för att intyga att han inte trodde på de ”falska rapporterna”.⁶⁵² När ryktena inte avtog, stötte Vind på upprepade uppmaningar från svenska aktörer om att lämna in ett memorial angående dem. Enligt honom berodde detta på att ryktenas ursprungliga syfte hade varit att bädda för alliansen med Preussen och att flera personer som en motreaktion därför önskade att han skulle dementera dem.⁶⁵³ När han inte gjorde det upplystes han av en bemärkt person att man förvånade sig över hans beteende, vilket enligt Vind vittnade om att ryktena hade haft effekt och det fanns en förväntan på att han skulle reagera.⁶⁵⁴ Vind insåg med andra ord själv vikten av att avfärda ryktena om danska upprustningar och intyga den danska kronans

⁶⁴⁵ Angående de obefogade ryktena om danska upprustningar se Malmström 1897, 330–331.

⁶⁴⁶ Vinds depesch n:o 54 11/22.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁴⁷ ”Mais l'attention du Public est encore plus reveillé par les bruits, qu'on a renouvelés ici des armements qui se font en Dannemarc.”; Vinds depesch n:o 15 17/28.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁴⁸ Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁴⁹ Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁵⁰ Vinds depesch n:o 26 12/23.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Ryktena om de danska upprustningarna återfinns även i Lanmarys rapportering: se Lanmary 6/173.1747 och 13/24.3.1747, CP Suède vol. 215, och 19/30.6.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁶⁵¹ ”Tout le monde bien-intentionné pour le bonheur de son país est venu m'en parler avec beaucoup d'inquietude.”; Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁵² Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁵³ Vinds depesch n:o 19 7/18.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁵⁴ Vinds depesch n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

goda intentioner gentemot den svenska samtidigt som han pressades till att reagera på dem av svenska aktörer. Behovet av att reagera var i det här fallet en delad upplevelse.

Jämförs den danska beskickningens situation under riksdagen med hur de brittiska och franska beskickningarna förmedlade nyheter om krigshändelser på kontinenter framstår en väsentlig skillnad. I det förra fallet var det danska sändebudet tvunget att reagera på händelser i Stockholm, medan de brittiska och franska sändebuden agerade mer självständigt utgående från order från den egna administrationen om att sprida ett budskap inom en svensk kontext. Ur den här synvinkeln kan sändebudens opinionsbildande verksamhet beskrivas som antingen reaktiv eller proaktiv i förhållande till tjänstgöringsorten och lokalsamhället även om dessa kategorier knappast bör ses som uteslutande. Detta innebar att initiativen kunde komma från flera håll: från beskickningen, från den utrikespolitiska administrationen bakom beskickningen eller från det lokala politiska fältet. Det gemensamma för både situationer där beskickningens agerande i huvudsak var reaktivt och en mer proaktiv nyhetsspridning var de val som sändebud ställdes inför vad gällde hur de skulle sprida ut information och reagera på rykten. Om nyhetsspridningen skulle säkra en förhandlingsposition eller rykten hämmas för att hålla en diplomatisk relation intakt, gällde det att välja tillvägagångssätt enligt behov och situation.

Diskretion som dygd

Sändebud riktade sig till olika målgrupper och använde sig av olika kanaler när de upplevde ett behov av att ingripa i en nyhetsförmedling eller ryktesspridning eller av andra orsaker idkade en opinionsbildande verksamhet. I Stockholm omfattade de utländska beskickningarnas agerande ett brett mediaspektrum med en tillräktnad publik som kunde inkludera mer än den uppenbara målgruppen för varje enskilt medium. Frågan är i förhållande till vilken målgrupp behovet av att påverka den lokala nyhetsmarknaden existerade och hur sändebud kunde agera. I det följande granskar jag vem sändebud riktade sig till då de spred information i form av mer eller mindre officiella nyheter och mer informella rykten samt vilka media de hade att tillgå. Granskningen utgår från att det fanns implicita riktlinjer för den diplomatiska opinionsbildningens informationskanaler och att dessa framträder i instruktioner och val av tillvägagångssätt.

Helmer Helmers placerar det han ser som en tidigmodern ”offentlig diplomati” i, å ena sidan, den ceremoniella och symbolladdade kommunikationen mellan överhet och undersåtar och, å den andra, i kommunikationen mellan stater. Det innebar att diplomatin i sin kommunikation till olika målgrupper var både horisontell och vertikal på samma gång. I egenskap av länken mellan två hov eller mellan två utrikespolitiska administrationer kommunicerade sändebud horisontellt. Samtidigt kunde de rikta sig till undersåtarna i det mottagande landet och därmed kommunicera vertikalt.⁶⁵⁵ Ibland skedde båda typerna

⁶⁵⁵ Helmers 2016, 402.

av kommunikation parallellt. En sådan typ av nyhetsförmedling kunde exempelvis röra kungörelser av nyheter kopplade till det hov sändebud representerade. I september 1746 kungjorde Vind Kristian VI:s död och Fredrik V:s trontillträde genom audienser hos Fredrik I och hos tronföljarparet. Samtidigt deklarerade han en sorgperiod vid beskickningen. Nyheten om den danska kungens död kommunicerades därmed både till det svenska hovet och till de svenska aktörer Vind umgicks med.⁶⁵⁶ De festligheter Lanmary arrangerade med anledning av den franska kronprinsens giftermål våren 1747 utgör å sin sida ett praktexempel på hur en ambassadör, i egenskap av representant för sin regent, kunde kommunicera vertikalt till undersåtar i det land där han vistades.⁶⁵⁷

All nyhetsförmedling eller -kontroll var emellertid inte offentlig i likhet med den diplomati Helmers beskriver. Den uppenbara målgruppen för en stor del av all diplomatisk verksamhet var den politiska maktens innersta krets. Innan formella alliansförhandlingar satte igång, gällde det till exempel att övertyga tillräckligt många personer inom det svenska rådet och, under en riksdag, sekreta utskottet om att ett allianserbjudande eller en formell inbjudan var ett ur svensk synvinkel positivt eller nödvändigt alternativ. Under riksdagens första månader sonderade Lanmary fältet vad gällde det närmande mellan Sverige och Danmark som han ursprungligen fått i uppdrag att arbeta för, uppmärksammade signaler om subsidieönskemål från svenskt håll och förmedlade vilka instruktioner han fått angående potentiella alliansförhandlingar till kontaktpersoner. All denna kommunikation fördes med politiska nyckelpersoner, såsom till exempel Tessin i egenskap av tjänsteförordnad kanslipresident, och med Lanmarys ”viktigaste vänner”.⁶⁵⁸ Samma sorts mer begränsade målgrupp kunde även vara föremål för försök att kontrollera en önskad rykesspridning. När Fredrik I i samband med ryktena om danska upprustningar våren 1747 närmade sig Vind vid hovet för att intyga att han inte trodde på de ”falska rapporterna”, fick Vind chansen att personligen bekräfta den danska kungens strävan efter att ”leva i god harmoni med Sverige”. På Fredriks begäran upprepade han samma svar för flera riksråd.⁶⁵⁹ Han riktade sig med andra ord till en begränsad, utvald målgrupp som representerade en horisontell kommunikation visavi den statsmakt han representerade.

I jämförelse med målgruppen för en horisontell kommunikation var målgruppen för en vertikal, och offentlig, diplomati både bredare och potentiellt kontroversiell. Som

⁶⁵⁶ Se Vinds depesch n:o 39 5/16.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. De danska depescherna var försedda med svart sorgkant ända till juli 1747; se depescher från augusti 1746 till juli 1747 i Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Under den tid 1746–1747 års riksdag pågick hade Vind även audienser hos kungen och tronföljarparet för att anmäla en dansk prins död och en dansk prinsessas födelse, se depescher n:o 33 26.6/7.12.1747 och n:o 37 17/28.7.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁵⁷ Lanmarys rapport om festligheterna bifogad depeschen 10/21.4.1747, CP Suède vol. 215, AD, samt ovan.

⁶⁵⁸ Se t.ex. depeschen 25.11/6.12.1746, där Lanmary meddelade att han förmedlat Ludvig XV:s åsikter om Danmark till ”en del vänner”, som verkade ha gillat dem; depeschen 28.11/9.12.1746, där han meddelade att han kommunicerat inledningen till sina instruktioner i alliansfrågorna till sina ”viktigaste vänner”, eftersom han ansett detta ”necessaire pour commencer à prevenir les esprits”; 4/15.12.1746, där Lanmary rapporterade att han hade sonderat l'a façon de penser de plusieurs de mes amis” och utgående från detta inte ansåg att en regelrätt trippellians mellan Frankrike, Sverige och Preussen skulle vara så svår att genomföra som kungen av Preussen verkade tro. Se även Lanmary 7/18.10.1746 (om Tessin som närmast sig Lanmary och talat om franska subsidier), 14/25.10.1746, 11/22.11.1746 och 19/30.12.1746. CP Suède vol. 214, AD.

⁶⁵⁹ Vinds depesch n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

Helmers påpekat utmanade den här typen av diplomati ofta nationella myndigheter genom att skapa utrymme inte enbart för dåliga nyheter och konkurrerande symboler, utan även för offentlighetsformer som var oönskade ur samhällselitens synvinkel.⁶⁶⁰ I Sverige präglades den tidiga frihetstiden av en syn på offentlig diskussion som något som skulle undvikas, inte minst beträffande känsliga, politiska ämnen.⁶⁶¹ Juridiska begränsningar och andra försök att stävja en politisk debatt gällde emellertid inte alls eller inte på samma sätt de sändebud som vistades i staden. För det första lydde de inte under samma jurisdiktion som svenska undersåtar. För det andra gick det inte att formellt förhindra en potentiell debatt om svenska ärenden utanför rikets gränser.

Vilka var de media som sändebud hade att tillgå för att nå olika målgrupper, horisontellt och vertikalt? Jämförs de sätt på vilka sändebuden i Stockholm kungjorde och spred nyheter eller ingrep i en önskad ryktesspridning märks en skillnad mellan informella och formella, mellan muntliga och skriftliga samt mellan mer förtroliga och mer offentliga kanaler. Vinds reaktion på ryktena om danska upprustningar handlade exempelvis om att i personliga samtal med både Fredrik I och ”nästan alla riksråd” samt ”alla inklusive lantmarskalken och en stor del av sekreta utskottet” påpeka att ryktena enbart kunde ha ”spridits ut av illasinnade personer för att [...] skapa bitterhet och misstroende mellan de två hoven”.⁶⁶² I det här fallet var kommunikationskanalen informella och förtroliga samtal, inte i bemärkelsen konfidentiella samtal, men med en avsaknad av en större, offentlig publik.

Informella samtal med sedvanliga kontaktpersoner, eller för situationen utvalda personer, var antagligen även en kanal andra sändebud använde för nyhetsspridning och -kontroll, till exempel Guy Dickens och Lanmary då de förmedlade brittiska och franska krigsnyheter till sedvanliga kontaktpersoner eller andra önskvärda mottagare. I samband med att Lanmary kommunicerade nyheten om den skotska tronpretendentens lyckade flykt till ett flertal personer, berörde han samtidigt avsiktligt, men till synes oreflekterat, ämnet i ett samtal med kungen.⁶⁶³ För den här typen av nyhetsförmedling genom informella samtal krävdes den tillgång till hovets och den politiska maktens kretsar som sändebud genom sin position innehade.

Kommunikationen mellan beskickningar och lokala beslutsfattande organ kunde även skötas genom formella kanaler som memorial och noter. Vind stötte på upprepade önskemål från svenska aktörer, bland annat från riksrådet Cedercreutz, om att lämna in ett memorial till Kungl. Maj:t om ryktena kring de danska upprustningarna.⁶⁶⁴ I motsats till ett personligt samtal med kungen var ett memorial till Kungl. Maj:t ett formellt, skriftligt och mer offentligt medium. Det satte i gång en formell process i och med att det krävde

⁶⁶⁰ Helmers 2016, 402.

⁶⁶¹ Sennefelt 2006, 27.

⁶⁶² Vinds depescher n:o 16 27.3/7.4.1747 och n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁶³ ”Je l’ay communiqué a plusieurs personnes dans l’intention que le Ministre d’Angleterre en eut connoissance. *J’en ay même laissé echaper quelque chose dans la conversation avec le Roy de Suede.*” (min kursivering); Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD. Se även ovan. Guy Dickens nämner i sina rapporteringar snarare reaktionerna på brittiska nyheter än hur han förmedlat dessa till sina svenska kontakter.

⁶⁶⁴ Vinds depescher n:o 16 27.3/7.4.1747 och n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Vind talade med Cedercreutz på kung Fredriks uttryckliga uppmaning; se depesch n:o 16 27.3/7.4.1747.

någon form av formellt svar och var offentligt i och med att det nådde en potentiellt större publik än enskilda samtal. Vind sammanfattade den förväntning han förnam hos en av de som önskade att memorial från hans sida med kommentaren att man önskade att han skulle ”väcka hela universum till insikt genom en offentlig deklaration”.⁶⁶⁵

Under våren 1747 tvekade Vind inledningsvis visavi frågan om att lämna in ett memorial och bad om instruktioner, eftersom han inte ansåg sig ha befogenheter att skriva ett memorial i kungens namn utan explicita order.⁶⁶⁶ Hans tvekan hade inte att göra med en ovana eller okunskap visavi memorialet som medium. Tvärtom författade Vind regelbundet memorial till den svenska regeringen som en integrerad del av sitt diplomatiska arbete. Under en tvåårsperiod uppgick memorialen i hans kopiebok till knappt trettio och gällde allt från skogsavverkning vid den svenska-norska gränsen till en kränkning av en diplomatisk kollegas immunitet.⁶⁶⁷ Hans tvekan våren 1747 visar snarare att han avvägde vilken situation och vilket ärende som krävde ett memorial samt att han var medveten om memorialets tyngd som medium.

Användningen av memorial var inte enbart en formell, utan även en mindre diskret och förtrolig kommunikation i relation till det informella samtalet. Memorial kunde, åtminstone om inlämnaren hade ambassadörs rang, lämnas in under en audiens, vilket innebar att överlämningsakten omringades av ett visst mått av ceremoniel på samma sätt som kungörelsen av dynastiska nyheter. Enligt det svenska ceremonielet kunde en ambassadör ”till något visst värfs andragande” önska en privat audiens hos Kungl. Maj:t, vilket i så fall skulle anmälas hos kanslipresidenten. Till skillnad från de publika audienserna vid ankomst och avfärd innebar en privat audiens att ambassadören åkte till slottet i egen vagn i stället för att bli upphämtad med kunglig vagn.⁶⁶⁸

Trots sin avskalade form gick en privat audiens knappast obemärkt förbi, utan väckte uppmärksamhet i huvudstaden på samma sätt som till exempel ankomsten av en kurir. Liksom en kurirs ankomst gav upphov till spekulationer om medhavda nyheter ledde vetenskapen om en audiens vid hovet till spekulationer kring orsaken. Guy Dickens rapporterade till exempel i mitten av juni 1747 att Korff hade haft en audiens för att överlämna ett brev från Elisabet till Fredrik. Trots att han inte hade haft möjlighet att träffa sin ryska kollega, kunde han meddela att brevet var ett svar på ett tidigare brev från kungen, eftersom detta var ”allmänt känt” (*publicly known*).⁶⁶⁹ Vind rapporterade å sin sida två månader tidigare hur ”allmänheten” (*le public*) ”föreställde sig allehanda falskheter” kring vad Korff

⁶⁶⁵ Vind ansåg att en av de personer som kommit och talat med honom om att lämna in ett memorial hade hoppats på att han hade ”desabusé tout l’univers par une declaration publique”; n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁶⁶ Vinds deפש n:o 16 27.3/7.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁶⁷ I kopieboken över memorialer finns 27 memorial från perioden 1746–1747 med ett varierande innehåll. Även om alla inte nödvändigtvis lämnades in, kan Vind ändå antas ha lämnat in memorial regelbundet; Kopibog over memorialer og andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder RA 78-304, Stockholm, diplomatisk repræsentation (1744-1771), TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁶⁸ Kapitel 4 i ”Det svenska Ceremoniellet”, Ceremonialia vol. 7 (Ceremoniel), RA, Stockholm.

⁶⁶⁹ Guy Dickens 16.6.1747 och 19.6.1747, SP 95/100, NA.

yttrat under en audiens hos kungen, då han likaså överlämnat ett brev från kejsarinnan.⁶⁷⁰

Vid sidan av de formella och i viss mån ceremoniella audienserna, kungörelserna och memorialen, hade beskickningarna även tillgång till andra media som nådde en större publik än ett enskilt samtal. En möjlighet var att införa nyheter eller opinionsbildande texter i antingen lokal eller internationell press. Förekomsten av en franskspråkig gasett i Stockholm utgjorde ett praktiskt och tillgängligt forum särskilt för den franska ambasadens nyhetsverksamhet. Lanmary lät, som nämnts, införa Ludvig XV:s deklARATION om att låta sina trupper gå in på nederländskt territorium i en lokal gasett.⁶⁷¹ Samtidigt spred sig nyheter om den svenska riksdagen och om händelser som tilldrog sig under den till franskspråkig press på annat håll i Europa, till exempel *Gazette d'Amsterdam*, som den franske statssekreteraren tidvis verkar ha använt som informationskälla.⁶⁷² I fall av konflikter mellan sändebud i Stockholm och svenska myndigheter kunde inlägg i tidningar utanför det svenska riket utgöra ett sätt för sändebuden att sprida sin version av händelserna.

Förutom den tryckta tidningspressen, som i en svensk kontext var ett censurerat och statligt sanktionerat medium, kunde ett sändebud även använda sig av mer kontroversiella kanaler. Till dem kan medvetet spridna kopior på memorial och eller politiska pamfletter räknas. Kopior på statshandlingar i allmänhet eller specifikt diplomatiska handlingar kunde, i rätt kontext, förvandlas till en typ av tidigmoderna opinionsbildande texter. Under en diplomatisk konflikt mellan Storbritannien och Sverige 1717 lät till exempel den brittiska regeringen publicera en samling brev mellan svenska sändebud för att bevisa ett planerat svenskt stöd för Jakobitupproret.⁶⁷³ I detta fall motsvarade innehållet en verklig situation. Alla avskrifter var däremot inte äkta. År 1743 spreds till exempel kopior på en fabricerad instruktion från den brittiske statssekreteraren till Guy Dickens. Skriften, som framställde de brittiska avsikterna i ett negativt ljus visavi Sverige, hade författats av fransksinnade kretsar i Stockholm med syfte att påverka partibildningen i huvudstaden.⁶⁷⁴ Hur den här typen av skrifter togs emot – om läsarna bemödade sig om att bekräfta deras autenticitet eller inte – är svårt att avgöra. Däremot är det uppenbart att det fanns en potentiell läsarkrets för dessa slags material, äkta eller falska, ifall en beskickning bestämde sig för att sprida ut dokument.

Vad gäller både målgrupper och media bör slutligen tanken om en dubbel publik för det som skedde i Stockholm lyftas fram. Både svenska aktörer och diplomatkåren i

⁶⁷⁰ Vind bifogade en kopia på kejsarinnans brev. Trots att Korff enligt Vind inte hade hållit något tal vid överlämnandet av brevet, anmärkte han att "[...] le Public se plait à imaginer mille faussetés sur le contenu de cette lettre, de meme que sur ce que le surdit Ambassadeur doit de nouveau avoir declare dans cette Audience."; Vinds depesch n:o 19 7/18.4.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. För ett exempel på hur Vind själv spekulerade över orsaken till en audiens det preussiska sändebudet haft och i följande depesch bekräftade sina misstankar, se Vinds depescher n:o 34 12/23.8.1746 och n:o 35 19/30.8.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁷¹ Lanmary 5/16.5.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁶⁷² Lanmary var tvungen att reda ut missförstånd mellan honom och d'Argenson under hösten och vintern 1746 efter att statssekreteraren hade tolkat nyheter i *Gazette d'Amsterdam* på fel sätt och uppmanat Lanmary att vara noggrannare i sin rapportering. Lanmary uppmanade å sin sida både d'Argenson och dennes efterföljare, Puysieux, att ignorera gasettnyheter om Sverige. Se Lanmary 19/30.12.1746, CP Suède vol. 214; d'Argenson till Lanmary 2.1.1747, Lanmary 9/20.1.1747 och 24.4/5.5.1747, CP Suède vol. 215, AD.

⁶⁷³ Schnakenbourg 2010b, 388–389.

⁶⁷⁴ Behre 1965, 12.

Under perioden 1742–1758 utkom den franskspråkiga tidningen *Stockholm Gazette* med två nummer i veckan, det vill säga lika ofta som den svenskspråkiga *Stockholms Post-Tidningar*. Gasetten innehöll främst nyheter kring utlandet (tryckt hos P. Momma, 1745, Stockholms stadsmuseum)

Stockholm var medvetna om att nyheter kring svensk politik och utrikespolitiska angelägenheter spred sig gränsöverskridande: både lokalt i den svenska huvudstaden, bland en större svensk allmänhet och utanför rikets gränser. Denna medvetenhet innebar även att en dylik dubbel, eller snarare mångfaldig, publik beaktades. När det svenska rådet diskuterade alliansfördraget med Preussen i maj 1747 uppstod till exempel frågan om huruvida traktattexten borde omfatta en mening om att fördraget inte innehöll något som skadade förhållandet mellan Sverige och Ryssland. De som förordade en dylik formulering gjorde det med hänvisning till att ”publicum” därmed skulle övertygas om traktatens menlöshet. Med Tessins ord var det både ”viktigt att sådant offentligen declarera för hela werlden ock dymedelst betaga Ryßland al orsak till misnöije” samt ”at desabusera Publicum, ock i synnerhet inom oß sielfwa efter många skola finnas, som förmena, denna Tractat med Preußen wara opposit med den Ryska”.⁶⁷⁵ Meningen riktade sig med andra ord simultant till en svensk allmänhet och till andra aktörer på en internationell arena, särskilt den ryska kronan.

Det faktum att sändebud hade olika media att tillgå och kunde vända sig till olika målgrupper innebar inte att alla möjligheter ansågs lika lämpliga. I det här sammanhanget uppstår frågan om spelrummet kring målgrupper och media. Den diplomatiska opinionsbildningens implicita normer illustreras av hur sändebud gick tillväga i situationer som krävde en väl vald reaktion. Den danska beskickningens hantering av upprustningsryktena är ett sådant exempel. Även om Vind uppmanades att skriva ett memorial till Kungl. Majt:

⁶⁷⁵ RPU 14.5.1747, RA, Stockholm.

för att formellt ta avstånd från ryktena och han även nämnde detta alternativ för sina överordnade, dementerade han aldrig ryktena på detta sätt. Inför de svenska aktörer som önskade ett formellt avståndstagande påpekade han i stället i april 1747 att han som sändebud inte skulle göra annat än skriva memorial om han var tvungen att lämna in ett om varje falskt rykte.⁶⁷⁶ Han fortsatte därefter att demotera ryktena genom samtal med kungen, lantmarskalken och flera riksråd. Möjligen för att visa att denna taktik hade viss framgång, trots en långvarig ryktesspridning, var Vind noga med att rapportera att Fredrik visat sig nöjd över hans vittnesmål om Danmarks välvilliga inställning gentemot sin granne.⁶⁷⁷

Vinds vägran att lämna in ett memorial gillades inte av de som manade honom till ett formellt ställningstagande.⁶⁷⁸ Däremot är det troligt att Vinds muntliga och informella hantering av ärendet uppskattades av fler än Fredrik I. Samma taktik användes nämligen av den svenska statsledningen. När rådet i början av 1747 informerades om att rykten spred sig vid rikets östra gräns om Rysslands "fientliga uppsåt emot Sverige", beslöt man till exempel att beordra det svenska sändebudet i S:t Petersburg, Barck, att förklara hur viktigt det var att dylika rykten hämmades. Ur rådsprotokollen framgår att Barck skulle framföra sitt ärende "under Discursen med Ministéren, men icke formellement".⁶⁷⁹ Strax därpå informerade tronföljaren rådet om att han fått veta att ryska kejsarinnan hade nåtts av falska rykten om att han hade druckit till ryska galärens undergång. Under hösten 1746 hade Elisabet meddelat att ett stort antal ryska galärer på väg från S:t Petersburg till Reval möjligtvis kunde bli tvungna att ta iland vid finska kusten.⁶⁸⁰ Med anledning av Adolf Fredriks meddelande om falska rykten om honom föreslog Tessin att Barck skulle få order om att "söka tilfalle sådant på et godt sätt emot Ryske Ministéren at förklara".⁶⁸¹

Den svenska utrikesledningens instruktioner till sin representant vid det ryska hovet visar hur man upplevde att sändebud bäst beklagade sig över falska rykten: genom att tala med en eller flera ministrar på ett gott sätt och inte formellt, det vill säga utan formella skriftliga klagomål eller annat som kunde väcka uppmärksamhet. Gemensamt för instruktionerna till Barck i S:t Petersburg och för Vinds agerande i Stockholm är en kommunikation som framför allt kretsade kring enskilda samtal. Vind talade med kungen, med riksråd och med andra personer han ansåg att var relevanta för ärendet. Han avstod från memorial och fick uppbackning av sina överordnade vid det danska kansliet. Även då samtalen inte hade önskad effekt ändrade han inte taktik utan upprepade sina samtal flera gånger. Barck uppmanades å sin sida att föra informella samtal med den ryska ministären "på ett gott sätt". I sociala sammanhang förväntades ett sändebud vara opartisk. I kommunikationen med statsledningar, hov och samhällets politiskt engagerade skikt gällde det framför allt att vara diskret.

⁶⁷⁶ Vinds despesch n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

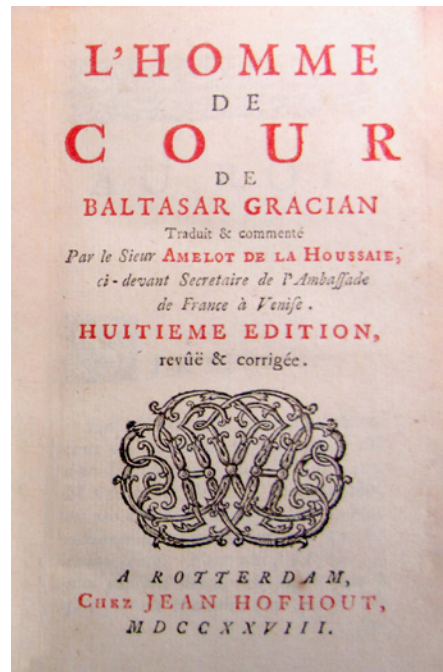
⁶⁷⁷ Vind intygade kungen "[...] que ces rapports n'etoient que des Inventions de personnes mal intentionnées pour le repos du Nord et pour la paix et la bonne harmonie qui subsistent, et que le Roi Notre Maitre desiroit sincerement de conserver entre les deux Couronnes Voisines."; Vinds despesch n:o 24 1/12.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁷⁸ Hans val att inte lämna in ett memorial väckte, som nämnts, förvåning, se ovan samt Vinds despesch n:o 22 21.4/2.5.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁶⁷⁹ RPU 29.1.1747, RA, Stockholm.

⁶⁸⁰ Malmström 1897, 287–288.

⁶⁸¹ RPU 3.2.1747, RA, Stockholm.

Titelblad i den franska översättning av Baltasar Gracián's visdomsord som bevarats i Korffs före detta boksamling (Nationalbiblioteket, Helsingfors).

Denna diplomatiska diskretion kan jämföras med tystnadens moraliska betydelse inom den europeiska hovkulturen å den ena sidan och dess politiska betydelse inom skötseln av statsärenden å den andra. Från 1500-talets slut till 1700-talet behandlades konsten att tåga och tystnadens roll, som Alain Corbin påpekat, oupphörligen. Ämnet syntes ofta i verk med koppling till det hövliga umgänget som i manualer för aspirerande hovmän. En av de författare som i flera sammanhang påpekade vikten av att behärska sig och kunna tåga var jesuiten Baltasar Gracián. Hos Gracián var tystnaden en vis, men mycket svår konst. Hans *Oráculo manual y arte de prudencia* (1647) spred sig, särskilt i den franska översättningen *L'homme de cour* (1684), i Europa och blev en klassiker i god fostran.⁶⁸² Den återfinns även i Korffs boksamling tillsammans med ett par andra verk av Gracián.⁶⁸³

Gracián och 1600-talets moralister förespråkade ett tystnadsideal som bland annat handlade om att framstå som vis och hövlig. Den som inte förstod att tåga verkade fåfång och riskerade att försäga sig.⁶⁸⁴ I 1700-talets diplomatiska handböcker upprepas liknande

⁶⁸² Corbin 2016, 129–132.

⁶⁸³ *Catalogue des livres de la grande Bibliothèque de Son Altesse Impériale Moseigneur le Césarewitch Grand Duc Constantin Pawlowitch 1829, Classe III. Sciences et Arts* (uppslag 32), HYK:Bal. I. 15, NB. Vid sidan av *L'homme de cour*, ägde Korff även Gracián's *Aulicus sive de prudentia civili et maxime aulica* (i en upplaga tryckt 1731) och *L'homme universel*, som var en fransk översättning (Korffs upplaga tryckt 1724) av det spanska originalverket *El Discreto* (1646); se 'Graciani' och 'Gracien' i *Catalogue Alphabétique de la grande et petite Bibliothèque de Son Alt. Imp. Monseigneur le Grand Duc* (s.a.), HYK:Bal. I. 19, NB.

⁶⁸⁴ Corbin 2016, 132.

tankar i en specifikt diplomatisk kontext. François de Callières avrådde från att anlita sändebud med ett häftigt temperament, eftersom personer som lätt upprördes även lätteligen avslöjade sina tankar.⁶⁸⁵ I stället skulle ett sändebud kunna behärska sig, ”tala mycket mindre än lyssna” samt vara ”lugn, återhållsam, mycket diskret och tålmodig inför alla prövningar”.⁶⁸⁶ I en reflektion över skillnaden mellan bedrägeri och ett behövligt hemlighållande av statsärenden konstaterade Antoine Pecquet å sin sida att en vederbörande tystnad i detta sammanhang var en önskvärd egenskap hos sändebud. Att ”skapa en barriär mellan sig själv och de nyfikna” var inte lögn, utan ”en handling i försiktighet och vishet”.⁶⁸⁷ Vind teg visserligen inte, då han konfronterades med oönskade rykten, men hans agerande stod i samklang med den diplomatiska litteraturens betoning av diskretion, återhållsamhet och tålmod.

Ur värdlandets synvinkel var en diskret diplomati å sin sida önskvärd, eftersom ett dylikt agerande bidrog till en bibehållen tystnad kring statsangelägenheter. I en svensk kontext har Erik Bodensten talat om ”tystnadens imperativ” för att beskriva den negativa syn på politisk debatt som karaktäriserade den tidiga frihetstidens moralpolitiska logik. Till och med i pamfletter som var en del av en ”offentlig deliberation” beskyllde skribenter den motsatta sidans pamflettförfattare för att diskutera statshemligheter i det offentliga.⁶⁸⁸ Det tysthetsimperativ Bodensten beskriver gällde svenska undersåtar, eftersom de kunde stämplas som förrädare som förde ut en diskussion som hörde hemma i sekreta utskottet.⁶⁸⁹ Möjligheten att involvera svenska undersåtar i en oönskad offentlighet gjorde emellertid även sändebud till ett potentiellt hot mot samma tystnadssträvan. Det är dessa spänningar som Helmer Helmers anser att en diplomatisk kommunikation i det offentliga under tidigmodern tid *de facto* ledde till eftersom denna var både horisontell och vertikal.⁶⁹⁰ Den diskretion som både Vind och andra aktörer representerade handlade däremot om att begränsa sig i sin kommunikation. Vinds samtal med personer inom statsledningen begränsade hans diplomatisk insatser till en horisontell nivå. Även ett memorial hade varit riktat till rikets högsta ledning, Kungl. Maj:t, men det hade dessutom kunnat få en spridning vertikalt, till en större allmänhet. Horisontell kommunikation gjorde det möjligt att undvika offentlighet. Tystnadens imperativ inom diplomatin kan delvis beskrivas som en önskan om att hålla kommunikationen på denna nivå.

⁶⁸⁵ "Il est encore très-difficile qu'un homme facile à irriter soit le maître de son secret, & que lorsque sa bile s'enflame, il ne lui échape des paroles ou des signes capables de faire penetrer ses pensées, ce qui cause souvent la ruine des plus grands desseins.;" Callières 1716, 40–41.

⁶⁸⁶ "Un homme qui se possède & qui est toujours de sang froid, a un grand avantage à traiter avec un homme vif & plein de feu ; on peut dire qu'ils ne combattent pas avec armes égales. Pour réussir en ces sortes d'emplois, il y faut beaucoup moins parler qu'écouter ; il faut du flegme, de la retenüe, beaucoup de discretion & une patience à toute épreuve.;" Callières 1716, 42.

⁶⁸⁷ "Si la dissimulation, en matiere d'affaires publiques, n'étoit que l'art du silence sur les choses qu'il est important de taire, & celui de composer ses mouvemens extérieurs, pour n'être point découvert mal-à-propos & sans nécessité, on pourroit l'admettre au nombre des talens du Negociateur, parce que la vérité n'oblige point à dire tout ce que l'on sçait, ni à reveler son secret, ni à détromper quelqu'un qui nous juge mal ; mais seulement à ne rien dire qui ne soit conforme à ce que l'on pense, & par consequent à ne jamais avancer un fait qui soit faux, ni à nier en fait qui soit véritable. Sçavoir mettre à propos une barriere entre soi & les curieux, est un acte de prudence & de sagesse, mais ce n'est point mentir [...].;" Pecquet 1737, 8–9.

⁶⁸⁸ Bodensten 2016, 237.

⁶⁸⁹ Bodensten 2016, 236.

⁶⁹⁰ Helmers 2016, 402.

Att bryta tystnaden

Ett ärende måste inte nödvändigtvis skötas genom samtal i det fördolda. Formella skrivelser, som bröt tystnaden kring känsliga ärenden, hade sin plats i kommunikationen hov emellan. När ett ärende krävde en formell not och när andra metoder var att föredra var en tolkningsfråga som vittnar om den diplomatiska praktikens underliggande normsystem. I motsats till den diskretionsdygd som hittills beskrivits representerar den ryska beskickningen under 1746–1747 års riksdag en diplomati som upplevdes överträda gränsen för en socialt acceptabel opinionsbildning. I detta avslutande avsnitt ställer jag mig frågan på vilka grunder detta skedde. Jag utgår från de reaktioner och följder Korffs agerande ledde till och den förankring kritiken mot honom hade i ett diplomatiskt etos. Syftet är att belysa i vilken mån reaktionerna kan kopplas till den problematiska relationen mellan diplomati, inrikespolitik och en framväxande allmän opinion.

Korff reagerade på rykten som spreds i Sverige och deltog själv, som framgår av följande diskussion, i en allmän, politisk debatt vid flera tillfällen och på olika sätt under den korta tid han var verksam i Stockholm. Hans reaktioner visavi en svensk ryktesspridning tog sig bland annat uttryck i flera memorial som han inlämnade till Kungl. Maj:t. Han hänvisade också till rykten i samtal med högt uppsatta personer och under audienser vid hovet. I vissa fall gällde hans agerande allmänna rykten i eller utanför huvudstaden. I andra fall pekade han ut specifika personer som han ansåg att hade förtalat honom och spritt rykten om den ryska beskickningen. För att förstå vilka reaktioner hans agerande väckte diskuterar jag på vilket sätt det skiljde sig från den diskreta diplomati som Vind använde sig av för att dementera ryktena om danska upprustningar.

För det första avstod Korff inte från att använda sig av formella kanaler och lämnade in ett flertal memorial i Elisabets namn. Två av dem gällde en ryktesspridning bland allmänheten. Kort innan riksdagen inleddes, i början av september 1746, lämnade han in en promemoria angående ett rykte om att det ryska hovet ämnade kullkasta den svenska tronföljden. Han beklagade sig över att syftet med ryktet var att ”strö fröet till misstroende och förbittring gentemot den ryska kejsarinnan”, och över att det inte enbart spred sig ”i den kungliga residensstaden utan även i många provinser”.⁶⁹¹ Drygt fem månader senare lämnade han in ett memorial angående rykten om orsaken till att handelsmannen Christoffer Springer hade arresterats.⁶⁹² Korff klagade över ett ”allmänt rykte som spred sig i staden” och felaktigt lät antyda att häktningen skulle bero på Springers besök på ryska ambassaden.

⁶⁹¹ “[...] wie sich einige Leute die unerlaute Mühe gegeben nicht allein in der hiesigen Königl. Residentz Stadt, sondern auch in vielen Provinzen den Saamen des Mißtrauens und Verbitterung gegen Ihre Rußisch-Kayserlichen Mayestät auszustreuen [...]”. Promemoria av Korff daterad Stockholm 2.9.1746, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628 N:o 566; RA, Stockholm.

⁶⁹² ”Nachdem sich ein allgemeines Gerüchte in der Stadt ausgebreitet, daß der Kaufhändler Springer desfalls arretiret worden, weile er gleich anfangs bey des Unterzeichneten Ambassadeur extraordinaire hiesigen Ankunfft deßen hauß frequentiert habe [...]”. Promemoria av Korff daterad Stockholm 17.2.1747, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628 N:o 147; RA, Stockholm. Memorialet finns i avskrift hos Guy Dickens 20.2.1747, SP 95/100, NA och omnämns även av Lanmary 20.2/3.3.1747, CP Suède vol. 215, AD, samt av Vind, depesch n:o 10 20.2/3.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Mer om reaktionerna på Springers häktning se nedan.

Korff lämnade även in formella klagomål gentemot enskilda personers ryktesspridning. Under hösten 1746 beskyllde han köpmannen Anders Plomgren, bror till en framstående riksdagsman och hattpolitiker, för att ha talat illa om svenskar som besökte den ryska beskickningen och för att ha misstänkliggjort det ryska hovet. Därmed hade Plomgren enligt Korff strävat efter att ”uppröra publikum på ett otillåtet sätt”.⁶⁹³ Ungefär samtidigt anmälde han sig hos kungen och beklagade sig över att generalen och hattpolitikern Fabian Wrede hade beskyllt honom för att dela ut pengar.⁶⁹⁴ Därtill hade Wrede kallat den som upplyst Korff om detta för infam och således ifrågasatt sanningshalten i Korffs påståenden. Även detta klagomål presenterade Korff sedermera i ett memorial.⁶⁹⁵ Slutligen kritiserade Korff Adolf Fredrik för bristande erkänsla mot kejsarinnan som hade upphöjt honom till tronföljare. Kritiken framfördes under en audiens som har beskrivits utförligt i tidigare forskning.⁶⁹⁶ Det väsentliga här är det faktum att även denna aktion innehöll en hänvisning till allmänna rykten och enskilt förtal, eftersom Korff pekade ut Tessin som personen bakom ryktet om Elisabets planer på att ändra den svenska tronföljden.⁶⁹⁷

Valet av den här typen av kanaler inledde en formell process, precis som redan nämnts angående memorialets karaktär som diplomatiskt medium. Efter memorialet om ryktet kring kejsarinnans planer visavi den svenska tronföljden såg sig den svenska statsledningen till exempel tvungen att utarbeta ett svar till Korff och ett brev från tronföljaren till kejsarinnan.⁶⁹⁸ Dessutom var Korff noga med att följa upp sina klagomål samtidigt som han ställde svärbemötta krav. Han krävde till exempel att Anders Plomgren skulle arresteras och ställas inför rätta vid en domstol som inte motsvarade gängse rättsinstans.⁶⁹⁹ När behandlingen drog ut på tiden, lämnade han in förnyade memorial om Wrede och Plomgren.⁷⁰⁰ Beskyllningarna mot Tessin utmynnade å sin sida i en uppmaning till Adolf Fredrik om att ta avstånd från denne.⁷⁰¹ I februari nöjde sig Korff slutligen inte med Kungl. Maj:ts muntliga försäkran om ryktets grundlöshet,⁷⁰² utan meddelade i stället att han ämnade invänta ett skriftligt svar och vittnesmål om ”hwad mått til publiquens desabuserande uti detta mål lærer tagas”.⁷⁰³ När det skriftliga svaret lät vänta på sig konfronterade han, enligt Lanmary, öppet kungen vid hovet och undrade över om han uppfattades som vän eller fiende.⁷⁰⁴

⁶⁹³ Promemoria av Korff daterad 30.9.1746, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628 N:o 570; RA, Stockholm.

⁶⁹⁴ RPU 2.10.1746, RA, Stockholm.

⁶⁹⁵ Promemoria av Korff daterad 2.10.1746, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628 N:o 588; RA, Stockholm.

⁶⁹⁶ Se Rengård 1968, 52 ff.

⁶⁹⁷ “[...] Ma tres gracieuse Souveraine est de bonne part informée, que le mentioné Comte Tessin et Ses Adherans ont eux memes inventé et Semé ce bruit, a fin d’eloigner encore plus par la, de sa Majesté Imperiale, le Coeur et les Sentimens de Votre Altesse Roiale.”; översättning av Korffs tal bifogad Guy Dickens 18.11.1746, NA.

⁶⁹⁸ Om behandlingen av Korffs memorial om ryktena kring ryska planer på att kullkasta tronföljden, se RPU 3.9.1746, RA, Stockholm.

⁶⁹⁹ Malmström 1897, 288.

⁷⁰⁰ RPU 4.11.1746, SRA; Promemior av Korff daterade 4.11.1746, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628 N:o 659, RA, Stockholm.

⁷⁰¹ Se översättning av Korffs tal till Adolf Fredrik bifogad Guy Dickens 18.11.1746, NA.

⁷⁰² RPU 17.2.1747, RA, Stockholm.

⁷⁰³ RPU 18.2.1747, RA, Stockholm.

⁷⁰⁴ Lanmary 24.2/7.3.1747, CP Suède vol. 215, AD.

Vid sidan av användningen av formella kanaler upplevdes Korff för det andra göra mycket väsen av sig genom att sprida sina klagomål utanför de instanser som berördes av hans ärenden. Rådet ansåg att Korffs memorial om ryktet kring kejsarinnans planer visavi tronföljden skulle besvaras skriftligen inte enbart av formella skäl, utan även för att Korff, med Tessins ord, ”sit Memorial, så som af des innehåll kunde skönja ej ärnade tysthålla”.⁷⁰⁵ Farhågorna var befogade. Enbart ett par dagar efter att Korff hade lämnat in sitt memorial meddelade Vind att avskrifter redan fanns ”i allas händer” och skulle sprida sig ”till provinserna” med kvällsposten.⁷⁰⁶ Avskrifter av Korffs tal till tronföljaren i november 1746 spred sig likaså snabbt både i huvudstaden, resten av riket och utanför rikets gränser. Arne Remgård hänvisar till en källa som kommenterar skriften i Göteborg enbart fem dagar efter audiensen.⁷⁰⁷ Avskrifter hos diplomatkåren vittnar om hur både audienstalet och memorialen tidigare samma höst spreds utanför Sverige, till de kronor respektive sändebud representerade. Både Guy Dickens och Vind bifogade Korffs memorial angående ryktet om tronföljden till sina depescher i september.⁷⁰⁸ Kopior på Korffs tal till Adolf Fredrik finns i såväl brittiska, danska som franska depescher.⁷⁰⁹ Guy Dickens bifogade dessutom även Korffs memorial angående ryktet om häktningen till en depesch i februari och Vind memorialet om Plomgren under hösten 1746.⁷¹⁰

För det tredje var Korffs agerande allt annat än diskret, eftersom han upprepade gånger bröt mot regelverk i samband med de klagomål han framlade. Ur rådets behandling av memorialet om rykten i september 1746 framgår att Korff hade lämnat in sin skrift direkt till kungen och inte, så som han borde ha gjort, till ”ministären”.⁷¹¹ Då Korff bad om audiens hos tronföljaren i november gick han likaså förbi Kanslikollegium.⁷¹² Dylika regelbrott tillsammans med det faktum att Korff framförde vissa klagomål under audienser vid hovet väckte uppmärksamhet. Med anledning av audiensen hos Adolf Fredrik beskrev Vind hur Korffs kringgående av Kanslikollegium ”hade försatt hela sekreta utskottet i uppror bortom all fantasi”.⁷¹³ Även Lanmary rapporterade om ett upprört sekret utskott.⁷¹⁴ Förutom det problematiska i att kringgå behöriga instanser innebar förfarandet ur kommunikativ synvinkel att Korffs memorial och tal garanterades den extra formalitet och synlighet ett inlämnande direkt till kungen eller tronföljaren innebar. Den här kombinationen

⁷⁰⁵ RPU 3.9, RA, Stockholm.

⁷⁰⁶ “[...] je ne doute pas que ce Memoire, qui est deja entre les mains de tout le monde et qui par la poste de ce soir sera indubitablement envoyé dans toutes les provinces ne fasse un grand éffét.”; Vinds depesch n:o 39 5/16.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn. Se även Malmström 1897, 283–284.

⁷⁰⁷ Remgård 1968, 55; se även Malmström 1897, 297.

⁷⁰⁸ Guy Dickens 5.9 1746, SP 95/99, NA; Vinds depescher n:o 39 5/16.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷⁰⁹ Guy Dickens 18.11.1746, SP 95/99, NA; Lanmary 21.11/1.12.1746, CP Suède vol. 214, AD; Vinds depesch n:o 57 21.11/2.12.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷¹⁰ Guy Dickens 20.2 1747, SP 95/100, NA; Vinds depesch n:o 45 3/14.10.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷¹¹ RPU 3.9.1746, RA, Stockholm.

⁷¹² Remgård 1968, 53.

⁷¹³ ”Cette manière d’agir de l’Ambassadeur de Russie en ne s’adressant pas, suivant les dernières Insinuations de la Cour, au Ministère d’ici pour obtenir Ses Audiencies a d’abord revolté au de là de l’Imagination tout le Comité Secret, et tout le Parti du Ministère François-Prussien.”; Vinds depesch n:o 56 18/29.11.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷¹⁴ Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD-

av olika kanaler och provokativa regelbrott kan antas ha bidragit till en intresserad läsekrets för de skrifter som därefter spreds både i Stockholm och i resten av riket.

Korffs texter kunde dessutom få en bredare spridning eftersom de översattes. I Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling finns två avskrifter av Korffs tal till Adolf Fredrik: ett på originalspråket tyska och ett i svensk översättning.⁷¹⁵ Avskrifterna hos diplomatikåren är å sin sida på tyska och franska: hos Vind på originalspråket och hos Guy Dickens och Lanmary i fransk översättning. Korffs skrifter cirkulerade med andra ord parallellt på flera språk, åtminstone på tyska och franska samt möjligtvis på svenska. Således kunde skrifterna spridas bland olika läsekretsar: bland olika svenska kretsar och till läsare utanför Sveriges gränser. Översättningar var en del av den gränsöverskridande, europeiska informationskultur som Joad Raymond har lyft fram genom att se på smådeskrifter som fick en betydelse i flera nationella kontexter.⁷¹⁶ Inom en diplomatisk kontext hörde översättningar till den vardagliga kommunikationen. De översatta kopiorna på Korffs skrifter hos andra sändebud vittnar om hur sändebuds språkkunskaper och översättningshjälp vid beskickningarna bidrog till att texter som Korffs integrerades i en gränsöverskridande informationskultur.

Slutligen uppfattades Korff själv delta i den politiska debatt han kritiserade och försökte kontrollera via sina formella klagomål mot oönskade rykten. Han ansågs vara upphovsman eller uppfattades som en möjlig upphovsman till flera anonyma skrifter. Av de handskrivna pamfletter som ingår i Ingemar Carlssons bibliografi anges han som ensam författare, medförfattare eller möjlig författare i fyra fall.⁷¹⁷ Det var fråga om pamfletter med ett regimkritiskt, antifranskt och antipreussiskt budskap. I jämförelse med hans memorial som spred sig i avskrifter, utgör pamfletterna som attribuerats till honom en annan typ av skrifter. 1740-talets handskrivna, politiska pamfletter var, som Erik Bodensten påpekat, långa, i vissa fall mycket långa, texter författade i en explicit deliberativ ton.⁷¹⁸ Det här gäller även de pamfletter som har attribuerats till Korff, av vilka exempelvis *Den Swänska Sybillan i Början af Åhret 1747* omfattar 36 handskrivna sidor.⁷¹⁹

Korff kan ha samarbetat med svenska författare. Han hade emellertid även goda personliga förutsättningar för att bygga upp det som Ingemar Carlsson kallat för ”främmande ministrars propagandacentraler”.⁷²⁰ I sitt sätt att låta sprida både officiella dokument i avskrift och mer eller mindre anonyma skrifter kan Korff ha varit influerad av upplysningstidens klandestina litteratur. Han samlade inte enbart på böcker i radikala ämnen, utan verkar även ha försett sig även med handskrivna filosofisk litteratur i bland annat

⁷¹⁵ F 280, Sveriges historia efter 1697, Ämnesindelade handskriftssamlingen, UUB.

⁷¹⁶ Raymond 2014.

⁷¹⁷ *Den Swänska Sybillan i Början af Åhret 1747*, *Lettre d'un gentilhomme d'un province M:B xx*, *Lettre d'un gentilhomme suédois député a la Diète, a un ami dans les troupes hessoises aux Pais-Bas* och *Reflexiones über einige Umstände bey verwichenen Reichs Tage* (Carlsson 1967, 84 ff).

⁷¹⁸ Bodensten 2016, 127.

⁷¹⁹ En avskrift av *Den Swänska Sybillan i Början af Åhret 1747* ingår i samlingen Sveriges historia efter 1697 F 264, Ämnesindelade handskriftssamlingen, UUB.

⁷²⁰ Carlsson 1966, 55–56.

religionskritiska ämnen.⁷²¹ Den här sortens litteratur spred sig, så som Timo Kaitaro konstaterat, trots sitt handskrivna format, eller kanske tack vare det, över hela Europa genom att kringgå censuren.⁷²² Den var en del av det som Robert Darnton kallat för en litterär underjord.⁷²³ Målgrupperna för handskrivna filosofisk och politisk litteratur var visserligen delvis åtskilda: en filosofisk handskrift om deism på franska och en smådeskrift skriven på ett vernakulärt språk och upphängd på stadens torg riktade sig till olika målgrupper. Det fanns emellertid likheter i mediet och spridningsmekanismerna. Båda litteraturtyperna representerade en underjordisk genre som undgick myndigheternas kontroll och spred sig i anonyma avskrifter, utsatta för förändringar under vägen. Korff kunde således efterapa en för honom bekant modell för ett eget, politiskt syfte.

Den sammansättning av kanaler Korff använde sig av för att reagera på en lokal ryk-
tesspridning eller för att få ut ett budskap omfattade med andra ord både sådana han hade särskild tillgång till i egenskap av ambassadör och sådana som även utnyttjades av kända och anonyma lokala, politiska debattörer. Till de förra hörde audienserna vid hovet och de officiella memorialen. Till de senare hörde memorialavskrifterna och andra skrifter som härleddes till honom samt ett deltagande i en diskussion som fördes med anonyma, längre politiska skrifter. I den här sammansättningen kombinerades i hög grad en horisontell och vertikal diplomatisk kommunikation, inte minst eftersom de memorial som riktades till Kungl. Maj:t samtidigt cirkulerade bland en intresserad allmänhet. Utgående från den problematik Helmers pekat på i detta sammanhang kan en dylik kommunikation antas ha skapat spänningar och frågan är hur den togs emot av de svenska myndigheterna och av den övriga diplomatkåren.

Ur rådsprotokollen framgår hur den svenska statsledningen förhöll sig till de upprepade formella klagomålen från den ryska beskickningen. Enskilda initiativ, så som ständernas ”nationella förklaring” för att stöda tronföljaren och Tessins reaktioner på kritiken mot honom, har behandlats i tidigare forskning.⁷²⁴ I fråga om de tydliga felsteg Korff upplevdes ha begått var den svenska statsledningen mån om att inte låta felstegen gå obemärkta utan att för den skull skapa en konflikt med Ryssland. Malmström har påpekat att rådet under hösten 1746 intog en försiktigare ställning än sekreta utskottet och sekreta deputationen.⁷²⁵ Arne Remgård har likaså gjort gällande att Tessin från början intog en fast hållning mot Korff samtidigt som han undvek att demonstrera en fientlig ställning till Ryssland.⁷²⁶ Det viktiga här är hur kritiken och reaktionerna såg ut särskilt gällande de handlingar som hade med en rykesspridning eller offentlig debatt att göra.

Korffs kringgående av Kanslikollegium diskuterades i flera etapper av rådet under hösten 1746. Inledningsvis ansåg rådet att ”man på godt Manéer” skulle låta Korff förstå

⁷²¹ Timo Kaitaro drar i samband med en förteckning över klandestin filosofisk litteratur i Nationalbibliotekets samlingar slutsatsen att manuskripten med största sannolikhet ingått i Korffs samlingar. Den obekräftade proveniensens bekräftas inte minst eftersom manuskripten till sitt innehåll motsvarar ämnen som återfinns i Korffs boksamling (Kaitaro 1993).

⁷²² Kaitaro 2003.

⁷²³ Darnton 1984.

⁷²⁴ Se framför allt Remgård 1968.

⁷²⁵ Malmström 1897, 300–301.

⁷²⁶ Remgård 1968, 43.

hur man borde lämna in memorial.⁷²⁷ Lösningen blev emellertid att i november 1746 låta kungen meddela hela diplomatkåren i huvudstaden att sändebud som önskade framföra något ärende, skriftligen, muntligen eller genom en audiens vid någotdera hovet alltid borde adressera sig till ministären.⁷²⁸ Genom att rikta meddelandet till alla sändebud, undvek man således att formellt tillrättvisa Korff personligen. Uppmaningen uppfattades ändå vara riktad till den ryska ambassadören både av de som stödde honom och av hans motståndare. Guy Dickens tolkade meddelandet som ett tecken på att Fredrik I tvärtemot tidigare uttalanden nu vände sig mot Korff.⁷²⁹ Lanmary antog å sin sida att Korff skulle uppleva att deklARATIONEN gällde enbart honom, eftersom den var en tydlig reaktion på Korffs vägran att kommunicera via kanslipresidenten.⁷³⁰

Rådets inledande försiktighet i förhållande till Korffs regelbrott och svärbemötta krav har förklarats med den ovisshet som rådde kring huruvida det ryska sändebudet agerade enligt explicita order från sin härskarinnas eller inte. Om det förre gällde innebar klagomål gentemot Korff även ett klagomål mot kejsarinnan.⁷³¹ Kritiken bland riksråden ökade emellertid som en följd av att Korff kringgick Kanslikollegium även efter deklARATIONEN till diplomatkåren om hur de skulle adressera sig.⁷³² Hans upprepade krav på upprättelse för Wredes förtal och på Plomgrens arresterande, hans uttalade misstankar mot Tessin som tjänsteförättande kanslipresident samt hans ringaktande av rådet genom att negligera hövlighetsvisiterna hos de nya riksråden stegrade likaså missnöjet.⁷³³ I början av 1747 blickade rådet följaktligen tillbaka på Korffs ”irreguliere steg alt ifrån deß ankomst” med en mer kritisk blick och konstaterade att han genom dem ”ifrån det, som wanligheten och anständigheten eljest fordra, afwikit”.⁷³⁴

En av rådets starkaste kritiker mot Korff var Tessin som personligen varit föremål för vissa av den ryska beskickningens klagomål. Han föreslog till exempel att kungen skulle förebrå Korff personligen för dennes ”otillbörliga sätt att negotiera, hwaraf han sig betjänt”, efter att Korff i februari 1747 hade klagat ”uti Publiquen” i stället för hos myndigheterna över att han inte fått något svar på sitt memorial om ryktena kring Springers arrestering.⁷³⁵ Även om Tessin inte fick medhåll för alla sina förslag och tankar – man beslöt till exempel inte att förebrå Korff – hade rådet redan i januari slutligen beslutat att besvara sig över Korff hos kejsarinnan.⁷³⁶ Tessins kritik handlade inte enbart om enskilda handlingar, utan riktade sig även mot Korffs personlighet: i februari 1747 argumenterade han visserligen

⁷²⁷ RPU 3.9.1746, RA, Stockholm.

⁷²⁸ Denna lösning föreslogs redan i september av riksrådet Cedercreutz; RPU 8.9.1746, RA, Stockholm.

⁷²⁹ Guy Dickens 7.11.1746, SP 95/99, NA.

⁷³⁰ Lanmary 7/18.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷³¹ Malmström 1897, 301.

⁷³² Detta gällde audienserna i november, se Malmström 1897, 295–296.

⁷³³ Se Vinds rapportering, Vinds depech n:o 1 6/17.1.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn, samt ovan angående umgängesideal.

⁷³⁴ RPU 8.1.1747, RA, Stockholm.

⁷³⁵ Förslaget gick inte igenom, eftersom man fortfarande inväntade sekreta utskottets svar på Korffs memorial; RPU 26.2.1747, RA, Stockholm.

⁷³⁶ Besväret framfördes dock aldrig, eftersom det svenska sändebudet i S:t Petersburg förvägrades audiens. Malmström 1897, 315.

för ett formellt besvär mot Korff med hänvisning till dennes ”owänlige steg”, men ansåg att dessa berodde på ”Ambassadeurens Person”, eftersom Korffs ”litiga Caractère” ledde honom till att agera som han gjorde.⁷³⁷

Samma sätt att rikta kritik gentemot Korffs personlighet syns även hos Korffs motståndare inom diplomatikåren. Lanmary ställde sig från början kritisk till det ryska sändebudets tillvägagångssätt. Detta är föga överraskande med tanke på Lanmarys och Korffs engagemang för motsatta sidor vid riksdagen. Liksom den typ av kritiska kommentarer där olika umgängesideal framkom kan de negativa kommentarerna många gånger ses som ett indirekt sätt att framhäva sig själv och den egna positionen. Angående septembermemorialet om rykten var Lanmary till exempel noga med att påpeka att steget ogillades oändligt mycket av förnuftiga personer ”i båda partierna” och enbart kunde godkännas av ”fanatiska anhängare av Ryssland och England”.⁷³⁸ Därmed kunde han framställa Korffs agerande som gynnsamt för sig själv och de aktörer han understödde, även om han samtidigt ansåg att personer som riksrådet Samuel Åkerhielm i hemlighet applåderade.⁷³⁹ Endast några veckor senare, efter nyheten om att Korff åter bett om audiens på ett kontroversiellt sätt, konstaterade han att det var en ”stor lycka” att Korff sänts till Stockholm, eftersom han ansåg att de tillvägagångssätt som denne valde enbart kunde leda till ett misslyckande.⁷⁴⁰

Även om Lanmarys kommentarer kring Korffs handlingar delvis bör ses som en självframhävande retorik vittnar de samtidigt om vad som kunde kritiserats och hur. Med anledning av memorialet om rykten talade Lanmary om Korffs kringgående av Kanslikollegium som ”ett återfall” (*une recidive*) och ansåg att man från svenskt håll inte skulle tolerera denna typ av ”arrogans”.⁷⁴¹ Han beskrev Korffs tilltag som ”vågade aktioner” (*démarches hazardées*),⁷⁴² och tolkade det återkommande valet att be om audiens på otillbörligt sätt som ett tecken på att Korff förväntade sig att ”alla skulle böja sig för honom”.⁷⁴³ När Korffs memorialskrivande fortsatte under hösten konstaterade han att denne inte prutade på varken sitt ”höghod” (*airs de hauteur*) eller ”dåliga humör” (*mauvaise humeur*).⁷⁴⁴ Korffs audiens hos kungen respektive tronföljaren i november kallade Lanmary för en ”avvikande” respektive ”ännu mer extravagant” aktion (*irréguliere/encore plus extravagante [démarche]*).⁷⁴⁵

⁷³⁷ Tessins *Ad protocollum*, RPU 23.2.1747, RA, Stockholm.

⁷³⁸ ”Cette demarche a infiniment deplu aux gens sensez des deux partis, et il n'y a que les Cerveux brulez et fanatiquement attaches a la Russie et a l'Angleterre qui l'ayent approuvée.”; Lanmary 12/23.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁷³⁹ Lanmary 12/23.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁷⁴⁰ ”Il ne faut pas de pareils esprits en ce Pays ci pour menager les affaires. C'est un grand bonheur qu'il y soit venu.”; Lanmary 3/14.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁴¹ Lanmary 12/23.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁷⁴² Lanmary 16/27.9.1746, CP Suède vol. 213, AD.

⁷⁴³ ”Ce ministre qui s'attendoit que tout plieroit devant lui, ne peut digerer les obstacles qu'il remontre [...]”; Lanmary 3/14.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁴⁴ Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁴⁵ Lanmary 18/29.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

I kommentarerna kombinerades en kritik mot Korffs person och en kritik mot hans agerande. Den förra omfattade, förutom kommentarerna kring Korffs högmod, arrogans och dåliga humör, Lanmarys spekulation under hösten 1746 huruvida syftet med att sända Korff till Stockholm varit att störa relationen mellan Sverige och Ryssland, eftersom denne var allmänt känd för att vara ”brådstört och hetlevrad”.⁷⁴⁶ Den senare omfattade förutom kommentarerna om Korffs aktioner som vågade, avvikande och extravaganta även Lanmarys beskrivning av Korffs konfrontation av kungen angående rykten om Springers häktning i februari 1747. Lanmary konstaterade i detta sammanhang att Korff aldrig upphörde med sina extravaganta påhitt och att han hade konfronterat kungen ”på ett abrupt vis och mycket respektlöst”.⁷⁴⁷

Lanmary stämplade med andra ord sin ryska kollega som en ambassadör vars personlighet ständigt fick honom att begå övertramp. Hans tolkning kan jämföras med den diplomatiska litteraturens betoning av förmågan att bemästra sina känslor. Likheter är slående. Någon som var ”naturligt hetlevrad och hätsk” var enligt François de Callières ”föga lämpad” för förhandlingsuppdrag, eftersom en sådan person inte klarade av att tämja sitt temperament då det behövdes.⁷⁴⁸ På samma sätt ansåg Lanmary att Korff, när han stötte på problem, ”med vrede” insåg att hans planer skulle misslyckas.⁷⁴⁹ Inför motgångar lyckades han inte längre ”göra våld på sitt temperament” och ”lät visa sin natur”.⁷⁵⁰ I samband med att Korff konfronterade kungen angående ryktena i februari konstaterade Lanmary att Korff visat att han var en ”oresonabel man som det var omöjligt att förhandla med”.⁷⁵¹ Även om kritiken riktade sig mot en bristande karaktär, är det väsentliga här att den utgick från enskilda handlingar. Lanmary reagerade om och om igen på Korffs aldrig sinande ström av memorial som på något sätt måste besvaras av motparten samt på Korffs enligt honom olämpliga och respektlösa sätt att uttrycka sig. Dessa handlingar konkretiserade således den fara Callières såg i ett temperament som varken tillät återhållsamhet eller diskretion.

Att kritiken inte enbart handlade om att smutskasta en motståndare och att Korffs beteende verkligen kunde uppfattades som problematiskt ur ett diplomatiskt perspektiv stärks av den följd det hade för det brittisk-ryska samarbetet. De sändebud Korff samarbetade med eller de han delade svenska intressegrupper med ställde sig inledningsvis positivt till hans agerande. Vind och Guy Dickens ansåg att memorialet om ryktet om kejsarinnans

⁷⁴⁶ "reconnu generalement de tout le monde pour l'homme le plus fougeux et le plus emporté"; Lanmary 14/25.11.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁴⁷ "Il luy demande il y a que tems en pleine Cour d'un air effarouché et fort peu respectueux a propos de quelques mauvais discours qui se tiennent parmi la canaille, s'il estoit regardé icy comme ami ou comme ennemie."; Lanmary 24.2/7.3.1747, CP Suède vol. 215, AD. För ytterligare kommentarer kring Korffs beteende (audienserna under hösten 1746) som exarcer se Lanmary Lanmary 7/18.10.1746 och 4/15.12.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁴⁸ "Un homme naturellement violent & emporté, est peu propre à bien conduire une grande negociation, il est difficile qu'il se possede toujours assez pour pouvoir retenir la fougue de son humeur en certaines occasions impreuûés & dans les contradictions & les disputes qui naissent souvent dans la suite des affaires, & que ses emportemens n'aigrissent ceux avec qui il traite."; Callières 1716, 40.

⁷⁴⁹ Lanmary 3/14.10.1746, CP Suède vol. 214, AD.

⁷⁵⁰ "M. Korff qui ne s'attendoit pas à rencontrer tant de contradictions, ne peut plus faire violence a Son temperament et se montre au naturel."; *ibid.* Denna beskrivning gällde Korffs klagomål mot Plomgren och Wrede.

⁷⁵¹ Kungen hade enligt Lanmary lämnat samtalet med Korff "en conuenant que c'estoit un homme intraitable avec qui il n'estoit pas possible de negocier"; Lanmary 24.2/7.3.1747, CP Suède vol. 215, AD.

illvilliga avsikter var nödvändigt för att motverka de aktörer och de intentioner som enligt dem låg bakom detta rykte. Vind talade om en nödvändighet för ”den goda sakens skull” med hänvisning till ”alla de lögnare som man annars hade dränkt landet i”.⁷⁵² Guy Dickens förklarade å sin sida att Korff lämnat in sitt memorial eftersom det ”var brukligt att Frankrikes partisaner litet före och under en riksdag spred sådana rykten som de trodde skulle göra folk ogynnsamt stämda mot de hov som inte understödde deras planer”.⁷⁵³ Både i Vinds och Guy Dickens framställning framstod Korffs memorial som en logisk reaktion på en given situation.

Guy Dickens ställde sig även positivt till Korffs audiens hos Adolf Fredrik i november 1746. Han beskrev den som en ”formell attack” från Rysslands sida och planerade att understöda det ryska initiativet.⁷⁵⁴ I svaret på Guy Dickens beskrivning av händelserna berömdes Korffs agerande i Stockholm och Elisabets val att samtidigt låta ryska galärer förflytta sig i Finska viken, vilket George II betecknade som ”en skäligen och lämplig metod”.⁷⁵⁵ Guy Dickens uppmanades i detta skede att samarbeta med Korff till fullo. Enbart ungefär en och en halv månad senare lät instruktionerna emellertid annorlunda. I januari 1747 uppmanades Guy Dickens plötsligt att inte samarbeta med Korff på lika villkor, utan låta den ryska ambassadören vara ”huvudsaklig och offentlig aktör”. Själv skulle han agera med ”yttersta anständighet och diskretion”.⁷⁵⁶

Den brittiska ledningen anade måhända efter riksrådsvalet i december 1746 det omöjliga i att vända riksdagens kurs och ville undvika konflikter med den svenska kronan. Instruktionerna till Guy Dickens motiverades med det faktum att Rysslands intresse gentemot Sverige var mer direkt än Storbritanniens, vilket därför krävde olika typer av diplomatiskt agerande. Denna asymmetri i det brittisk-ryska samarbetet i Stockholm har även beaktats för senare perioder under frihetstiden.⁷⁵⁷ Det intressanta i Guy Dickens instruktioner

⁷⁵² "Il est certain, qu'il falloit en venir à cette demarche pour prévenir toutes les mensonges, dont on auroit sans cela inondé le país, pour nuire à la bonne cause."; Vinds desesch n:o 39 5/16.9.1746, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷⁵³ "It being customary with the Partisans of France, a little before and during the sitting of a Diet, to spread such Reports as They think may indispose the Minds of People here, against those Courts, that do not favour their Schemes, These Gentlemen have begun to make use of these Artifices with regard to Russia, by insinuating here in Town, and in most of the Provinces that the Empress being dissatisfied with the Conduct of the Prince Successor, did intend to have his Act of Election revoked, at the ensuing Diet, and that the Troops which had been drawn together in Livonia, were to be employed, if necessary, to support these Views"; Guy Dickens, 5.9.1746, SP 95/99, NA.

⁷⁵⁴ "By what is above, Your Lord:ship will see that a formal attack is begun against the Principal Ministers of the Chancery, on the part of Russia, & the Russian Ambassador, and Our leading Friends call now upon Me to Second this Step on the Part of England, and to this End the Russian Ambassador & I are to have a Meeting to morrow, with some of Our Friends, to concert in what manner it will be most proper for me to do it"; Guy Dickens 18.11.1746, SP 95/99, NA.

⁷⁵⁵ "I am now to acquaint You, that the King received with great Satisfaction the Account contained in the Paper, which had been communicated to You by the Russian Ambassador at Your Court, of the strong Representations with which that Minister had accompanied the Delivery of the Czarina's Letter to the Prince Successor, against Count Tessin and the rest of the French Party in Sweden, and His Majesty was particularly pleased with the seasonable & proper Method taking at the same Time by the Court of Russia, to give weight thereto, in sending so considerable a Force, as what they intended to do, to Frederickshall."; Chesterfield till Guy Dickens 9.12.1746, SP 95/99, NA.

⁷⁵⁶ "I must earnestly recommend to You to not draw His Majesty into any Difficulties. Russia is principally, the King more remotely concerned in the Conduct of Sweden, wherefore it is reasonable that the Russian Minister should be the Principal & the publick Actor, & that You should rather advise & encourage him than appear; which if however You should be obliged in any Degree to do, You will do it with the utmost Decency & Discretion; [...] Upon the Whole You will rather act, than appear."; Chesterfield till Guy Dickens 20.1.1747, SP 95/100, NA.

⁷⁵⁷ Metcalf 1977, särskilt 263.

är det faktum att den önskade skillnaden i agerande i all tydlighet låg mellan ett offentligt och ett mer diskret beteende: uppmaningarna till Guy Dickens avslutades med en önskan om att han ”hellre skulle agera än uppträda”.⁷⁵⁸ Detta starka avståndstagande illustrerar det faktum att sättet på vilket Korff strävade efter att påverka den politiska debatten i Sverige uppfattades som både avvikande och problematiskt.

En sista aspekt av den ryska beskickningens diplomati kan lyftas fram i det här sammanhanget. Den svenska statsledningen upplevde Korffs uppmärksammande av rykten både i formella klagomål och i mindre formella samtal som problematiska ur en dubbel synvinkel. För det första klandrades Korff för att ha lyssnat på rykten bland allmänheten och ha gjort ett diplomatiskt ärende av dem. När Korff beklagade sig över Wredes förtal under ett besök hos Fredrik, bad denne honom ”att inte göra någon reflexion på hwad som sades och utspriddes, eftter som folket här tager sig mera frihet att tala och raisonnera om all ting än annorstädes.”⁷⁵⁹ I slutet av 1746, i samband med att rådet redan övervägde att låta det svenska sändebudet i S:t Petersburg lämna in ett memorial om Korff, ansåg Tessin att man kunde klaga uttryckligen över att Korff hade ”trodt falska ogrundade rykten”.⁷⁶⁰ För det andra upplevdes även den ryktesspridning och allmänna diskussion som Korff uppmärksammade som besvärlig i sig.

När Korff i september 1746 beklagade sig över ryktet om Elisabets planer på att kullkasta den svenska tronföljden väcktes följaktligen en diskussion i rådet bland annat om hur ”alla de onödiga tal och Discourser, som om dylika och andra stats saker på publique ställen skola föras” kunde avskaffas. Diskussionen utmynnade i ett förslag om att falska ryktens utspridande och utlåtelse på ”publique ställen” borde hämmas och bestraffas. Med anledning av den förestående riksdagen beslöt man att utarbeta ett förslag till förordning som kunde behandlas av ständerna.⁷⁶¹ Ett sådant utarbetades av Åkerhielm med syftet att ”förbiuda utspridandet af sådana ryckten, som tiena til upwäckande af hat och ilwilja, riket och deß grannar emellan”.⁷⁶² Den föreslagna förordningen motiverades bland annat med att det blivit vanligare att ”friar än wederbör tala om fremmande Magter”. Detta förslag till en förordning ”om allehanda tal och rykten” aktualiserades även då Korff klagade över hur Plomgren upprörde allmänheten med sina uttalanden. Då beslöt rådet att införliva en varning angående ovarsamt tal i det förordningsförslag som redan existerade.⁷⁶³

Rådets behandling av Korffs agerande åskådliggör med andra ord i vilken mån diplomati och politiska debatter var sammanvävda och påverkade varandra i båda riktningarna. Korffs klagomål om rykten ledde sedermera till att den svenska regeringen strävade efter att klaga över Korff hos det ryska hovet, men samtidigt försökte de svenska myndigheterna även stävja debatten bland rikets undersåtar. Under 1746–1747 års riksdag beslöt ständerna

⁷⁵⁸ Chesterfield till Guy Dickens 20.1 1747, SP 95/100, NA.

⁷⁵⁹ RPU 2.10.1746, RA, Stockholm.

⁷⁶⁰ RPU 6.12.1746, RA, Stockholm.

⁷⁶¹ RPU 3.9, 8.9.1746, RA, Stockholm.

⁷⁶² Åkerhielms förslag lästes upp redan följande dag; RPU 9.9.1746, RA, Stockholm.

⁷⁶³ RPU 13.10.1746.

bland annat att riksdagsbeslut inte längre skulle få diskuteras efter att de en gång fattats.⁷⁶⁴ Dessutom skulle Kungl. Maj:t i beslut som baserade sig på ständernas skrivelser inte längre nämna några skäl så att undersåtarna inte gavs anledning att kritisera beslutet.⁷⁶⁵ Dessa beslut illustrerar, så som Karin Sennefelt påpekat, hur negativ statsledningens inställning till en allmän debatt var under 1740-talet.⁷⁶⁶ Som kontext förklarar denna inställning varför Korffs återkommande uppmärksammande av rykten och allmänna debatter besvärade rådet och väckte kritik. Korffs val att, som Tessin sade, inte ”tysthålla” sina memorial och hans pamflettproduktion innebar sammanfattningsvis att han deltog i en önskad politisk debatt. Därmed avvek han från den diskretion som förväntades av honom i egenskap av en främmande macts sändebud med uppgift att värna om en god relation till värdlandet. I stället bidrog han, med med Helmers ord, till önskade offentlighetsformer.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Malmström 1897, 403.

⁷⁶⁵ Malmström 1897, 403–404.

⁷⁶⁶ Sennefelt 2006, 27.

⁷⁶⁷ Helmers 2016, 402.

Konflikthantering

I februari 1748 diskuterade rådet ett memorial från den brittiska beskickningen med anledning av den konflikt som hade uppstått med den svenska statsledningen i slutet av föregående år efter Christoffer Springers flykt till beskickningen. Kanslikollegium rekommenderade att det brittiska memorialet skulle lämnas obesvarat. Enligt Kanslikollegium var Guy Dickens memorial ”otidigt och i så orimliga och owärdige termer författat” att ett svar skulle innebära ett ”libellerande” under Kungl. Maj:ts värdighet. Dessutom fruktade man att Guy Dickens kunde använda ett svar för att ”sätta Sverige i tort, gå hädan utan afsked, och derwid klaga öfwer föga aktning och satisfaction”.⁷⁶⁸ Kanslikollegiums oro för de konsekvenser ett svar kunde ha vittnar om att de två parterna hade nått en oförsonlig position. Ordvalen – otidigt, orimliga, owärdige – tydliggör att den svenska statsledningen ansåg att gränsen för det socialt acceptabla hade överskridits. De administrativa och sociala regelverkens gränser tydliggjordes ofta först då konflikter uppstod eller förhandlingar strandade. Sjuttonhundratalets diplomatiska handböcker och samtida teoretiska verk i statslära är rikligt försedda med pedagogiska hänvisningar till den här typen av fall. Även den diplomatiska incident som utspelade sig i Stockholm vintern 1747–1748 integrerades omedelbart i en pågående lärd diskussion. Redan 1748 nämndes den i en tysk, anonym skrift om den diplomatiska immunitetens rättsliga gränser.⁷⁶⁹

Fokus i detta kapitel ligger på diplomatiska konflikter av olika grad. Med konflikter avses här tvister mellan sändebud och värdlandets myndigheter, inte mellanstatliga militära konflikter. Jag utgår från att den diplomatiska vardagen var potentiellt konfliktfylld och våldsam och att enbart en liten del tvister ledde till diplomatiska incidenter med långtgående följder. Syftet är dels att lyfta fram ett spektrum av vardagliga och exceptionella konfliktsituationer, dels att peka på faktorer som orsakade att konfliktsituationer eskalerade. Jag granskar därför hur sändebud hanterade lokala kriser på olika nivåer, såväl gräl som föranledde enstaka eller upprepade klagomål som incidenter som i värsta fall ledde till att ett sändebud hemkallades. Därmed visar granskningen att Springeraffären inte handlade enbart om ett enskilt händelseförlopp, utan om en helhet av konfliktstoff i den diplomatiska vardagen.

⁷⁶⁸ ”Collegium anser bem:te Memorial för så otidigt och i så orimliga och owärdige termer författat, att det ej wägar [...] styrka Kongl: Maj:t till deß beswarande, såsom hwilket kunde compromettera bägge Riken, inlåta Kongl: M:tt uti et under deß höga wärdighet warande libellerande, samt deß utom gifwa Ministren anledning att sätta Sverige i tort, gå hädan utan afsked, och derwid klaga öfwer föga aktning och satisfaction.”; RPU 25.2.1748, RA, Stockholm.

⁷⁶⁹ *Rechtliche Grenzen der Unverletzbarkeit Derer Gesandten...* (1748), 34–35. För ett senare exempel från 1700-talet se Moser 1778, 266 ff. Som exempel fortlevde Springeraffären i litteratur kring diplomatisk teori och praktik: se Satow 1917, 302–304, och Frey & Frey 1999, 221.

Vardagens konfliktstoff

Tidigmoderna diplomatiska incidenter har beskrivits som en process där en politisk och social kropp stötte bort ett externt element. Det främmande kunde, menar Lucien Bély, provocera och uppröra enbart med sin närvaro.⁷⁷⁰ Relationen mellan beskickning och lokalsamhälle karaktäriserades enligt denna tolkning av en underliggande spänning. Detta syntes även i Stockholm, där sändebudens vardag tidvis kretsade kring olika tvister. Ett exempel var de situationer då beskickningen fick i uppdrag att försvara den egna kronans undersåtar. Under hösten 1746 försökte Guy Dickens till exempel befria två brittiska kaptener som hade häktats i Göteborg.⁷⁷¹ I dylika situationer var kontakten med svenska myndigheter inte alltid friktionsfri. De situationer som utlöste tvister i större grad handlade emellertid inte om landsmän, utan oftast om själva beskickningen. När sändebud upplevde att deras diplomatiska immunitet hade kränkts fanns en uppenbar risk för större konflikter. Kränkningarna kunde vara allt från den konfiskering av en dansk kurirs papper som nämnts tidigare till fysiska attacker mot beskickningsbyggnader eller -personal. I det följande diskuterar jag hur den här typen av konfliktpotential såg ut i den vardagliga kontakten mellan beskickning och lokalsamhälle, inom vilken politiska konflikter uppstod samt hur beskickningar reagerade på tvister de var involverade i.

Ett potentiellt konfliktämne mellan sändebud och värdland var den sporadiska förekomsten av våldsamma sammandrabbningar mellan beskickningar och lokalsamhället. Mindre eller större sammandrabbningar kunde uppstå som en följd av till exempel utrikespolitiska och konfessionella spänningar. M. S. Anderson har påpekat att en allt mer förankrad diplomatisk immunitet gjorde sändebudens vardag tryggare från och med 1600-talet. Konfessionellt våld mot beskickningar utgjorde exempelvis inget allvarligt hot, men våldsdåd förekom även sent under tidigmodern tid. De kunde vara en motreaktion till beskickningars missbruk av sin rätt till religionsutövning till exempel i form av ett stöd för religiösa minoriteter i värdlandet. I London förstörde exempelvis en arg folkmassa de bayerska och sardiniska legationskapellen under det antikatolska Gordonupproret 1780.⁷⁷²

Våldsdåd riktade mot andlig beskickningspersonal kunde räknas som en typ av det konfessionella våld som Anderson lyfter fram. Under hösten 1747 klagade Korff över ett överfall mot den ryska prästen, dennes hustru och två kyrkotjänare i Stockholm. Prästen med sitt följe hade enligt Korff blivit överfallna på gatan av några matrosar när de var på väg hem klockan nio på kvällen. Matroserna hade försökt släpa iväg prästfrun till en krog och när prästen och tjänarna skulle komma till undsättning, hade de visserligen släppt frun, men tog i stället tag i en av tjänarna som de drog i håret längs gatan och slog ”obarmhärtigt”.⁷⁷³ Det är möjligt att våldet mot den ryska prästen utgjorde en protest mot en

⁷⁷⁰ Bély 2010, 454.

⁷⁷¹ Se bl.a. Guy Dickens 17.10.1746, 21.10.1746, 31.10.1746, 7.11.1746 och 14.11.1746, SP 95/99, NA.

⁷⁷² Anderson 1993, 53.

⁷⁷³ Se Korffs memorial i ärendet i bland handlingar som gäller ett gräl mellan ryska betjänarna och Carl Fredrik Pechlin; Stockholms slotts rätt E 2 vol. 5, SSA.

icke-luthersk närvaro i staden. Lika sannolikt är det emellertid att prästen råkade ut för ett våldsdåd, eftersom han representerade den ryska beskickningen.

Under tiden kring 1746–1747 års riksdag var det utrikespolitiska läget mellan Sverige och rikets grannar spänt, inte minst som en följd av ryktena kring danska och ryska upprustningar. Därtill skapade dragkampen mellan politiska grupperingar ett spänt läge i huvudstaden, vilket avspeglade sig på en del beskickningar. Under riksdagens lopp genomfördes flera politiska rättegångar som involverade svenska undersåtar som samarbetat med utländska sändebud. I februari 1747 arresterades köpmannen Christoffer Springer och fabrikören Abraham Hedman. Båda anklagades för att ha motarbetat tronföljden.⁷⁷⁴ I mars häktades därtill skotten Alexander Blackwell, som ursprungligen kommit till Sverige för att utarbeta jordbruksreformer i riket. Blackwell anklagades för en komplott mot tronföljden och statsskicket i samråd med Storbritannien och Danmark,⁷⁷⁵ och han dömdes i juni 1747 till döden för förrädiska stämplingar mot riket. Springer dömdes i november till livstids arbete på Karlstens fästning för samarbete med Sveriges fiender. Hedman släpptes mot borgen i januari 1748 och dömdes aldrig för något brott.

Rättegången som inleddes mot Springer handlade formellt om hans principalatslära, enligt vilken riksdagsledamöterna inom de ofrälse stånden var redovisningsskyldiga inför sina ståndsmedlemmar.⁷⁷⁶ Under processens gång kom den emellertid allt mer att handla om hans samröre med utländska sändebud och deltagande i stämplingar mot tronföljden. Både Springer och Hedman var kända som viktiga röstvärvare för det antifranska partiet och för den ryska ambassaden. Springer ansågs ha varit inblandad i utdelningen av ryska och brittiska pengar i början av riksdagen. Malmström har placerat in rättegångarna i en motsättning mellan den styrande, franskvänliga, politiska eliten och oppositionen. Rättegångarna var enligt honom ett led i hattarnas strävan efter att stärka sina band till Adolf Fredrik och försvaga sina motståndare.⁷⁷⁷ Springer arresterades vid samma tidpunkt som oppositionen planerade att sända ett ombud till Ryssland, vilket inte blev av eftersom man fruktade ytterligare häktningar.⁷⁷⁸ Blackwells arrestering sammanföll å sin sida med de fabricerade ryktena kring danska upprustningar.⁷⁷⁹

Under de tillspetsade lägen som uppstod till följd av utrikespolitiska konjunkturen eller politiska händelser, så som nämnda rättegångar, råkade personal från de ryska, danska och brittiska beskickningarna i Stockholm ut för våldsdåd. Förutom överfallet mot den ryska prästen, råkade även ett par betjänter med koppling till den ryska beskickningen illa

⁷⁷⁴ Malmström 1897, 317 ff.

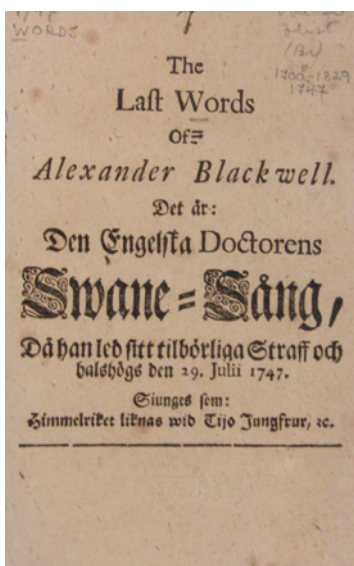
⁷⁷⁵ Se "Christoffer Springer," "Abraham Hedman" och "Alexander Blackwell" i SBL. Både Springer och Blackwell ställdes inför varsin kanslirätt, i den förras fall tillsatt av sekreta utskottet och i den senares fall bestående av några ledamöter ur kansliet med kanslipresidenten såsom ordförande. I Hedmans fall motsatte sig däremot präste- och bondestånden en specialrätt, och Hedman rannsakades i motsats till de två andra av Svea hovrätt. Malmström 1897, 321–325. Se även Vinds depesch n:o 12 25.2 /10.3.1747 om att instansen där Hedman skulle ställas inför rätta debatterades, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷⁷⁶ För Springer och principalatfrågan, se Höjer 1938.

⁷⁷⁷ Malmström 1897, 317.

⁷⁷⁸ Malmström 1897, 320–321.

⁷⁷⁹ Den svenska depeschen från Köpenhamn, vilken satte igång rykten under våren 1747, anlände en dag efter att Blackwell arresterats. Malmström 1897, 330.

Processen mot Alexander Blackwell uppmärksammades i både bild och text. Ovan: ett kopparstick föreställande Blackwells avrättning utanför Stockholm som bevistades av en talrik åskådarskara. Till vänster: trycket *The last words of Alexander Blackwell*. Det är: *Den engelska doctorens swane-sång, då han led sitt tilbörliqa straff och halshögs den 29. julii 1747* (tryck 1747, Kungliga biblioteket, Stockholm). Texten kring Blackwells öde var en dikt i flera verser som, liksom många nyheter och politiska kommentarer, skulle sjungas till en melodi som läsarna kunde tänkas känna till, i detta fall Jesper Swedbergs psalm från 1694 med titelraden *Himmelriket liknas wid tijo jungfrur*.

ut. Strax innan riksdagen inleddes 1746 hamnade en av Lubras betjänter i slagsmål med några underofficerare.⁷⁸⁰ Under sommaren 1747 råkade en av Korffs betjänter tillsammans med några andra tjänare å sin sida i slagsmål med baron Carl Fredrik Pechlin, son till den holsteinska envoyén, på Södra slussbron. Enligt Korff hade hans betjänt tillsammans med tre andra betjänter överfallits av Pechlin, som med neddragen hatt och täckt ansikte förföljt dem och sedan skuffat till dem på bron.⁷⁸¹ Ungefär ett halvt år efter avslutad riksdag klagade Vind över att en av hans lakejer hade attackerats av brandvakten på Sankt Paulsgatan på Södermalm. Brandvakten hade, enligt Vind, inte enbart överfallit och förolämpat lakejen utan därtill rivit sönder hans livrée och slagit honom.⁷⁸²

Den här typen av våld kan kopplas till ett politiskt motstånd mot den diplomati ifrågavarande beskickningar representerade. Detta framgår ur Lubras beskrivning av slagsmålet i september. Det ryska sändebudet klagade inte enbart över det fysiska våld hans betjänt råkat ut över, utan även ”öfwer den ofryntlighet och hätska, emot defß betjante å daga lades, så at de som oftast måste höra sig i förbigående på Gatan kallas Rysk Canaille”.⁷⁸³ Lubras klagomål antydde med andra ord att det fanns en kontinuerlig hätska mot den ryska beskickningen. I detta fall hade protesterna lett till ett fysiskt slagsmål, men de gick knappast alltid så långt. Särskilt starka utbrott av antirysk opinion hade förekommit under Lubras och Korffs föregångares, Bestusjevs, tid. Efter misstankar om att mordet på den svenska kuriren Malcolm Sinclair 1739 utförts av ryssar uppgav Bestusjev att han mottog skriftliga mordhot.⁷⁸⁴ År 1741 överfölls Bestusjevs tjänstefolk, efter att Johan Gyllenstierna hade arresterats för att ha läckt statshemligheter under umgänge med det ryska sändebudet.⁷⁸⁵ De hot och våldsdåd den ryska beskickningen råkade ut för under Bestusjev tid stod i direkt relation till enskilda politiska händelser. Lubras klagomål vittnar däremot om att ett verbalt och fysiskt våld även kunde var av mer kontinuerlig och vardaglig karaktär.

Förutom att våld mot beskickningspersonal kan förklaras med de utrikespolitiska och konfessionella spänningar som omgav den europeiska diplomatin överlag, kan slagsmålen även placeras in i en kontext av strider kring närvaro i den svenska huvudstaden under 1700-talet. Karin Sennefelt har påpekat att de frihetstida riksdagarna innebar ett tillfälligt tillskott av män som, oberoende av börd och härkomst, var överordnade de som skulle upprätthålla ordningen i staden. Detta ledde, enligt henne, till en maktkamp om den politiska närvaron i Stockholm. Kampen om närvaro låg bakom upprepade strider både mellan riksdagsmän och ordningsmän och mellan riksdagsmännen sinsemellan. Den logik Sennefelt lyfter fram i det politiska livet i Stockholm kan även tillämpas på relationen mellan beskickningar och lokalsamhälle i staden. Den diplomatiska personalen var

⁷⁸⁰ Se riksrådets behandling av slagsmålet RPU 5.9.1746, RA, Stockholm.

⁷⁸¹ Se Korffs *Species facti* bland handlingar rörande grälet i Stockholms slotts rätt E 2 vol. 5, SSA. Grälet har även behandlats av Karin Sennefelt, se Sennefelt 2011, 100.

⁷⁸² Memorial n:o 51 (23.5/3.6.1748), Kopibog över memorialer och andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder 1744 RA 78-304, Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vinds og ambassadeur extraordinaire Carl Juels gesandtskabsarkiver, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷⁸³ RPU 5.9.1746, RA, Stockholm.

⁷⁸⁴ Carlsson 1966, 250.

⁷⁸⁵ Sennefelt 2011, 96–97, 99–100.

ett främmande element i stadsbilden på samma sätt som bondeståndet vars ledamöter intog en tillfällig position över sin ordinarie samhällsstatus. Åtminstone en del av de ryska betjänarna var bevisligen utländska,⁷⁸⁶ medan Guy Dickens verkar ha anställt svenska lakejer. Att någon anställdes vid en beskickning skapade en liknande social motsättning som riksdagsdeltagandet genom att en svensk medborgare upphöjdes till oantastlighet.

Den här ställningen syntes dessutom genom yttre attribut. Den ryska ortodoxa prästen som överfölls – i Korffs memorial omnämnd som ”griechisch” – stack sannolikt ut ur mängden genom sin klädsel. Det samma kan ha gällt de två kyrkotjänarna som ackompanjerade honom. Diplomatiske betjänter kändes å sin sida igen genom de livrées de bar. Carl Fredrik Pechlin påstod under förhören i slotts-rätten att han avstod från att befatta sig mer med personen han råkade i gräl med när han kände igen Korffs livrée på betjänten. Han vittnade själv om och stöddes av andra vittnen i att han hade sagt sig ha respekt för livrée.⁷⁸⁷ Vinds lakej skyddades däremot inte av sin klädsel och fick sitt livré sönnerivet sommaren 1748. I både hans fall och fallet med den ryske prästen borde klädedräkten ha inneburit ett skydd i och med att den indikerade en särställning i förhållande till det omgivande samhället. I stället för att uppfylla sitt syfte är det tänkbart att kläderna föranledde en del av våldet. De visuella attributen tydliggjorde det provocerande främmande element som beskickningarna utgjorde i stadsbilden – både på det politiska sätt Lucien Bély lyft fram och det sociala sätt som Karin Sennefelt betonar.⁷⁸⁸

I de strider kring politisk närvaro i huvudstaden som Sennefelt beskriver återkommer sociala konventioner kring ett manligt uppträdande och tidigmoderna uppfattningar om heder. Både fysiskt och verbalt våld tillämpades med syfte att förolämpa motpartens manlighet och heder.⁷⁸⁹ Detta gäller även slagsmål i vilka diplomatisk personal var delaktiga. I grälet mellan Pechlin och de ryska betjänarna kallade till exempel Pechlin de andra för kanalje och hundsfott, medan han på frågan om vem han var svarade att han var en bra karl.⁷⁹⁰ Hans kommentarer bekräftar Lubras klagomål över att beskickningens betjänter regelbundet fick höra att de var ryska kanaljer. Om utrikespolitiska spänningar förklarar att beskickningar tidvis utsattes för våld på ett strukturellt plan, förklarar den här typen av hedersförolämpningar varför enskilda slagsmål uppstod ur ett individuellt perspektiv.

Mot bakgrund av de spänningar som existerade mellan beskickningar och lokalsamhället ställer sig frågan vilka följder slagsmål av den typ som har beskrivits fick och hur de behandlades av de berörda beskickningarna. Även enskilda slagsmål kunde få en stor betydelse om de tolkades som kränkningar av den diplomatiska immuniteten. Diplomatiske incidenter anses ha bidragit till att etablera folkrätten under tidigmodern tid, eftersom de ledde till nya regelverk och juridiska debatter vars syfte var att undvika liknande händelser

⁷⁸⁶ Lakejen Christopher Clemens, i tjänst hos en rysk löjtnant, sägs i slotts-rättens protokollet vara av ”tysk nation” och behövde delvis översättningshjälp; ”Utdrag af Kongl. Slotts Rättens Protocoll hållit den 2 Septembr: 1747”, Stockholms slotts-rätt E 2 vol. 5, SSA.

⁷⁸⁷ Betjänarna sade sig också ha avstått från allt fortsatt fysiskt våld så fort de känt igen Pechlin.

⁷⁸⁸ Bély 2010; Sennefelt 2011.

⁷⁸⁹ Sennefelt 2011, 96.

⁷⁹⁰ Se de två protokollen bland Slotts-rättens handlingar, E 2 vol. 5, SSA.

i framtiden.⁷⁹¹ Samma växelverkan mellan teori och praktik syns även i de fall sändebud reagerade på situationer och kränkningar som aldrig ledde till en större konflikt. Inget privilegium existerade om det inte försvarades och sändebud var måna om att inte skapa ofördelaktiga prejudikat.⁷⁹² Ett försvar av sändebudets och beskickningens immunitet var ur den här synvinkeln en diplomatisk plikt. Vad innebar detta i praktiken?

De slagsmål som redan nämnts behandlades i klagomål till den svenska statsledning- en och krav på upprättelse som framfördes på olika sätt. Vind klagade över häktningen av hans kurir 1746 genom att hänvisa till såväl en fri och okränkbar kommunikation mellan grannländer och allierade, den frihet folkkrätten gav utländska sändebud som den offentliga säkerheten. Han yrkade på en ”gottgörelse som motsvarade överträdelsen” och lämnade totalt in två memorial till Kungl. Maj:t, eftersom svar till att börja med uteblev.⁷⁹³ Även efter våldet mot hans lakej 1748 beklagade han sig i ett memorial till Kungl. Maj:t och förväntade sig att de som anfallit hans lakej skulle bestraffas.⁷⁹⁴ Efter slagsmålet mellan den ryska betjänten och Pechlin krävde Korff på samma sätt både upprättelse och näpst för våldsförbrytaren.⁷⁹⁵ Hans krav ledde till att fallet undersöktes av Stockholms slotts rätt. Han begärde även att överfallet mot beskickningsprästen skulle tas upp till behandling, men det är oklart om slotts rätten utredde även det.⁷⁹⁶ Lubras framförde å sin sida klagomål angående våldet mot hans betjänt via riksrådet Samuel Åkerhielm som tog upp ärendet i rådet. I det fallet ansåg rådet att en kommunikation med Lubras i stället för en rättegång var att föredra.⁷⁹⁷

Vikten av att klaga och be om upprättelse syns särskilt väl i de fall då sändebud återkom med sina klagomål, antingen för att ett svar uteblev eller för att svaret inte tillfredsställde dem. Lubras återkom till frågan om våldet mot hans betjänt, eftersom han ansåg att ”det i saken måtte dömas”.⁷⁹⁸ Han var med andra ord inte tillfreds med rådets val att förhandla direkt med honom i stället för att föra saken till rätten. Ett mer utdraget exempel är de klagomål Guy Dickens framförde under sommaren och hösten 1747, efter att några av hans betjänter hade råkat i slagsmål med några artillerister och brandvakten utanför den brittiska beskickningen. I juni 1747, ungefär vid samma tid som domen mot Blackwell utfärdades, lämnade Guy Dickens in ett memorial till Kungl. Maj:t för att kräva

⁷⁹¹ Bély 2010, 455; Duchhardt 1997, 74.

⁷⁹² Legutke 2010, 105–106.

⁷⁹³ Pro Memoria n:o 26 13/24.10.1746 och n:o 27 22.11/3.12.1746, Kopibog over memorialer og andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder RA 78-304, Stockholm, diplomatisk representation (1744-1771), TKUA, DRA. Det slutliga svaret från Kungl. Maj:t berörde inte det som hänt Biörnström och koncentrerade sig på övriga ärenden, se avskrift av Kungl. Maj:ts svar på Vinds memorial, bifogat Vinds relation n:o 62 9/20.12.1746; Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, DRA.

⁷⁹⁴ Memorial n:o 51 (23.5/3.6.1748), Kopibog over memorialer og andre skrivelser til den svenske regering og svenske myndigheder 1744 RA 78-304, Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vinds og ambassadeur extraordinaire Carl Juels gesandtskabsarkiver, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁷⁹⁵ ”Utdrag af Kongl. Slotts Rättens Protocoll, hållit dh. 25 Augusti 1747”; Stockholms slotts rätt E 2 vol. 5, SSA.

⁷⁹⁶ I slotts rättens arkiv ingår enbart en begäran om att fallet skulle tas upp till behandling. Korffs memorial i det här ärendet finns i samma bunt som handlingarna gällande grålet mellan de ryska betjänterna och Pechlin; Stockholms slotts rätt E 2 vol. 5, SSA. Rättsprotokoll saknas dock gällande fallet med prästen.

⁷⁹⁷ RPU 5.9.1746, RA, Stockholm.

⁷⁹⁸ RPU 9.9.1746, RA, Stockholm.

Under 1700-talet patrullerades Stockholms gator nattetid av brandvakter vars ansvarsområde både omfattade brandbevakning och ordning. Till sin hjälp hade brandvakterna väktarsaxar som underlättade vid släckningsarbeten men även kunde användas för att leda stökiga personer till häktet. En illustration av brandvakter från 1800-talets första hälft (Alexander Clemens Wetterling, 1820–1858, Stockholms stadsmuseum).

upprättelse för våldet mot hans betjänter och mot beskickningen.⁷⁹⁹ Händelsen utgör ett särskilt intressant fall, eftersom ärendet var aktuellt under en lång tid och väckte reaktioner även bland andra medlemmar av den diplomatiska kåren.

Ur Guy Dickens memorial framgår att grälet mellan två brittiska betjänter, tre artillerister och brandvakterna uppstod mellan klockan elva och tolv på kvällen den 7 juni 1746. Det började, som så många andra gräl, med förolämpningar för att sedan övergå i fysiskt våld. De tre artilleristerna uppenbarade sig utanför beskickningen och kallade en av Guy Dickens betjänter för kanälje. När betjänten svarade att Guy Dickens inte skulle låta dem stanna där, kallade artilleristerna alla sändebudets betjänter för kanäljer. Då anlände en annan betjänt och hotade ge tillbaka för förolämpningarna. Innan ett fysiskt gräl utbröt kallade artilleristerna på brandvakterna, som grep en av betjänterna, men, påpekade Guy Dickens, lämnade artilleristerna i fred. Betjänten lyckades lösgöra sig från vakterna och de två betjänterna tog sin tillflykt på beskickningens gård. I det här skedet hade Guy Dickens uppfattat ljud och bevittnade själv hur brandvakterna försökte bryta sig in genom gårdens

⁷⁹⁹ Guy Dickens 12.6.1747 SP 95/100, NA.

järngrind. Sammandrabbningen slutade enligt honom med att han beordrade sina betjän-
ter att jaga iväg brandvakten med våld.⁸⁰⁰

Guy Dickens krävde upprättelse för ”en särdeles öppen attack mot den immunitet
som gällde en främmande ministers hus, vilket alla civiliserade länder erkände som en
kränkning av folkrätten.”⁸⁰¹ Han ansåg dessutom att upprättelsen borde motsvara det fak-
tum att förolämpningen varit offentlig. Till sin besvikelse erhöll han samma dag som han
lämnade in sitt memorial ett meddelande från kanslikollegium, i vilket han anmodades
skicka sina betjänter till slotsrätten. Betjänterna hade angivits för slagsmål.⁸⁰² Guy Dick-
ens svarade att brandvakten hade jagats bort från hans hus på hans uttryckliga order. Han
kunde inte annat än förvåna sig över att brandvaktens klagan hade beaktats, men inte hans
egen i samma ärende. Därför lovade han sända sina betjänter till rätten så fort brandvakten
och artilleristerna hade arresterats.⁸⁰³

Efter den första kommunikationen kring ärendet dröjde det innan saken framskred.⁸⁰⁴
Guy Dickens hann lämna in ytterligare ett memorial innan han fick ett svar över en månad
senare. I svaret meddelades han att kravet på en arrestering av artilleristerna och brandvak-
ten enbart kunde uppfyllas, om han kunde lägga fram bevis för deras våld, eftersom ingen
enligt svensk lag kunde häktas utan känd orsak.⁸⁰⁵ Den svenska statsledningen ansåg inte
att man förvägrade Guy Dickens upprättelse, utan att processen avstannade i och med be-
skickningens vägran att sända betjänterna till Slotsrätten.⁸⁰⁶ Guy Dickens och den brittiska
ledningen uppfattade däremot de svenska myndigheternas vägran att tro på Guy Dickens
vittnesmål som ytterligare en kränkning av hans diplomatiska karaktär och i förlängningen
den brittiska kronan.⁸⁰⁷ Efter att ha uppmanats att fortsätta kräva upprättelse lämnade Guy
Dickens in ytterligare ett memorial i början av september.⁸⁰⁸ Han fick åter vänta flera veckor

⁸⁰⁰ Händelseförloppet beskrivs i Guy Dickens memorial daterat 11.6.1747, som finns bifogat depeschen 12.6.1747 SP 95/100, NA. I samma depesch ingick kanslikollegiets meddelande daterat samma dag och Guy Dickens svar på detta.

⁸⁰¹ "Une Attaque si ouverte contre les Immunités de la Maison d'un Ministre Etranger, etant reconuë dans tous les Pays civilisés, pour une Violation du Droit des Gens"; Guy Dickens memorial 11.6.1747, bifogat depeschen 12.6.1747 SP 95/100, NA.

⁸⁰² För meddelandet till Guy Dickens se RUP 12.6.1747, RA, Stockholm. Ur protokollet framgår att Guy Dickens inte skulle få meddelandet som skrift, utan att kanslikollegium "för mera redighet och wiðhets skuld" uppsatt skriftligt vad den utsända kanslisten skulle säga muntligen. Denna, som var en "extraordinarie kanslist", hade dock "af fåkunnighet" överlämnat skrivelsen till Guy Dickens.

⁸⁰³ Se avskrift av Guy Dickens svar bifogat hans depesch 12.6.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁰⁴ Guy Dickens rapporterade kontinuerligt i juni och juli att hans memorial inte besvarats; se depescher 19.6.1747, 23.6.1747, 3.7.1747, SP 95/100, NA. Under ett samtal med kungen på Karlberg tog han tillfället i akt och lyfte upp ärendet. Eftersom kungen enligt Guy Dickens var övertygad om att kraven på upprättelse var förnuftiga och rättvisa ansåg det brittiska sändebudet att dröjsmålet berodde på kanslikollegium; Guy Dickens depesch 23.6.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁰⁵ Avskrift av det andra memorialet i Guy Dickens depesch 10.7.1747, avskrift av Kungl. Maj:ts svar på Guy Dickens två memorialer i Guy Dickens depesch 17.7.1747, SP 95/100, NA. Det svenska svaret var liksom ett senare svar fattat på latin. Jag tackar Eliel Kilpelä för översättningshjälp.

⁸⁰⁶ Se riksrådets sammanfattning av ärendet i september, RPU 16.9.1747, RA, Stockholm.

⁸⁰⁷ Se Chesterfield till Guy Dickens 11.8.1747, SP 95/100, NA: "As this is in some Measure calling in Question the Truth of your Complaint, & putting You upon the Proof of it, & as such a Procedure is *highly injurious to the Dignity of the Character which You bear from the King*, it is His Majesty's Pleasure that You should forthwith repeat your Instances in the strongest Terms to the King of Sweden, demanding in the King's name, & by his Order, a publick & adequate Satisfaction for this notorious Violence committed against your House & Family, in manifest violation of the Law of Nations, & of the Privileges & Immunities incontestably belonging to Foreign Ministers." (min kursivering).

⁸⁰⁸ En avskrift av memorialet daterat 2.9.1747 finns i Guy Dickens depesch 4.9.1747, SP 95/100, NA. Memorialet, där kravet på arrestering och på upprättelse för Guy Dickens upprepades, betonades vara skrivet på den brittiska kungens uttryckliga order.

på ett nytt svar, som i stort sett motsvarade det tidigare ställningstagandet.⁸⁰⁹ Tvisten var i det här skedet inte längre en lokal dispyt. Det svenska sändebudet i London lämnade nämligen under hösten in ett memorial till den brittiska anledningen angående Guy Dickens upprepade krav på upprättelse. I det svenska memorialet upprepades kraven på bevisföring.⁸¹⁰ Ärendet hann aldrig avgöras innan Guy Dickens såg sig tvungen att ta ställning till den mer akuta tvist som uppstod efter Christoffer Springers flykt senare samma höst.

Guy Dickens klagomål var med andra ord många, vilket ledde till ett utdraget ärende. Valet att fortgå med klagomålen utgick från uppfattningen att den brittiska beskickningens immunitet hade blivit dubbelt kränkt: genom fysiskt våld och genom ett ifrågasättande av Guy Dickens vittnesmål. I denna uppfattning fick Guy Dickens medhåll från ett flertal diplomatiska kolleger. Det diplomatiska samarbetet roll i konfliktsituationer är en viktig aspekt av beskickningarnas konflikthantering. Då ett enskilt sändebud eller hela diplomatikåren ansåg sig ha blivit kränkt, uppstod en sammanhållning mellan beskickningarna. Sändebuden var måna om att försvara den diplomatiska immunitetens gränser och ett kollegialt stöd kunde ta sig olika uttryck. Guy Dickens stämde till exempel träff med andra sändebud i Stockholm för att kunna diskutera processen kring sammandrabbningen med brandvakten.⁸¹¹ I jämförelse med en rådgivning i det dolda var gemensamma insatser kring krav på upprättelse en mer kraftfull åtgärd. Under sommaren och hösten 1747 lyckades Guy Dickens mobilisera delar av diplomatikåren för att backa upp hans krav. Relativt fort efter incidenten lovade de flesta av de övriga sändebuden stöda honom.⁸¹² Några veckor senare bifogade han en kopia på ett memorial som Korff lämnat in och nämnde att Vind, Antivari och den holsteinska envoyén Pechlin också hade lämnat in memorial. Han hoppades att den nederländska envoyén Rumpf och det saxiska sändebudet Suhm skulle följa samma exempel, och han hade även talat med den preussiska envoyén Rohd, som inväntade order från sitt hov.⁸¹³ När han återupptog sina krav på upprättelse i september stöddes han av samma kolleger.⁸¹⁴

De som stödde Guy Dickens tolkade händelsen i juni som en uppenbar kränkning och kritiserade de svenska myndigheternas vägran att beakta kraven på upprättelse utan

⁸⁰⁹ En avskrift av kanslikollegiets svar, daterat 16.7.1747 men enligt Guy Dickens överlämnat först 25.9.1747, finns i Guy Dickens depesch 29.9.1747 SP 95/100, NA. Förutom att Guy Dickens skulle bevisa det övervåld som begåtts mot hans hus, sades han nu dessutom inte ha rätt att beklaga sig, eftersom han redan själv utkrävt rättvisa genom att låta sina betjänter använda våld mot brandvakten. Guy Dickens protesterade i sin rapportering, eftersom det innebar att han borde ha låtit brandvakten bryta sig in i hans hus utan motstånd.

⁸¹⁰ Se Chesterfield till Guy Dickens 10.11.1747, SP 95/100, NA. Chesterfield ansåg att Guy Dickens med sin erfarenhet av svensk politik bättre kunde bedöma huruvida kravet var berättigat eller inte och bad honom anpassa sig efter det, ifall det stämde överens med svensk lag, men fortsätta insistera på upprättelse. Den brittiska kungen förväntade sig dessutom en offentlig upprättelse som en följd av kränkningens natur. Längre än så här hann inte Guy Dickens inte förhandla med sitt hov innan han stod inför följande konflikt i samband med Springers flykt.

⁸¹¹ Guy Dickens nämner att han haft eller kommer att ha möten eller diskuterat ärendet med andra sändebud 23.6, 3.7, 17.7 och 21.7.1747, SP 95/100, NA.

⁸¹² Guy Dickens 23.6.1747, SP 95/100, NA. Han upprepade 3.7.1747 att han talat med de flesta utländska sändebuden och kommit överens om att de skulle stöda honom i samband med att han lämnade in ett andra memorial i ärendet.

⁸¹³ Guy Dickens 14.7.1747, SP 95/100, NA. Korffs och Pechlins memorial nämns även i rådsprotokollen, se RPU 13.7.1747, RA, Stockholm.

⁸¹⁴ Guy Dickens levererade en kopia på det memorial han lämnade in 2.9.1747 till representanterna för Wien, Ryssland, Danmark, Preussen, Sachsen, Holstein och Nederländerna, som alla lämnade in egna memorial till det svenska hovet (möjligtvis med undantag av den preussiska ministern, som intygade att han gjort det, men inte försåg Guy Dickens med någon kopia); se kopior i Guy Dickens depescher 4.9, 11.9, 15.9 och 18.9.1747, SP 95/100, NA.

någon form av bevisföring. I memorialen upprepades en uppfattning om att det som ett sändebud intygade på sin karaktär och heder – i detta fall med ytterligare vittnesmål från sin familj och sitt tjänstefolk – borde väga tyngre än de beskyllda våldsförövarnas nekande av händelsen. Ärendet gällde enligt Guy Dickens kolleger inte enbart det brittiska sändebudet, utan alla utländska sändebud i staden. Eftersom Guy Dickens krav på upprättelse inte beaktades, fruktade de ett liknande öde och såg sina hus blottade för missgärningar i brist på rättmätigt skydd. Därför stödde de Guy Dickens i hans fordringar, som de betonade att var motiverade.⁸¹⁵

Även om de inlämnade memorialen framställde ärendet som en gemensam sak som berörde sändebuden som yrkeskår och representanter för övriga hov, ställde sig inte hela diplomatkåren i Stockholm bakom Guy Dickens. Två beskickningar saknas bland de som stödde den brittiska beskickningens krav: den franska och den spanska. Därmed begränsade sig uppbackningen till beskickningar som stod på samma sida i det pågående tronföljdskriget eller beskickningar som representerade makter utan delaktighet i kriget. Storbritanniens fiender i kriget stödde inte Guy Dickens krav och ombads inte heller göra det. Ur instruktioner till Guy Dickens i augusti 1747 framgår att han uttryckligen beordrades be om stöd av de sändebud som representerade makter allierade med det brittiska hovet.⁸¹⁶

Det kollegiala stödet Guy Dickens fick var med andra ord begränsat, men trots det förhållandevis stort. Sju av nio övriga beskickningar i Stockholm var mer än enbart de sändebud som representerade Storbritanniens formella alliansparter. Uppbackningen syselsatte den svenska statsledningen, som såg sig tvungen att reagera inte bara på Guy Dickens memorial utan även på de memorial som stödde de brittiska klagomålen. På svenskt håll ställde man sig följaktligen kritiskt till stödet. När Pechlin lämnade in ett memorial i ärendet i juli 1747, påpekade hovkanslern för honom att ”sådana steg woro ganska owanliga”.⁸¹⁷ I september kritiserade riksrådet Claes Ekeblad å sin sida särskilt Rohd av alla de sändebud som hade stött Guy Dickens. Med hänvisning till den färska alliansen mellan Sverige och Preussen, ansåg Ekeblad att Rohd som ”en Ministre hwars Herre står uti en så ny och nära förbindelse” borde ha förstått att inte göra gemensam sak ”med Ministrer, som nyttja alla tillfällen, att lika som söka sak med Swerige och inwekla det uti widlyftigheter”. Ekeblad hänvisade uttryckligen till att Rohd hade haft ett gott exempel i den franska ambassadörens och den spanske chargé d’affaires annorlunda uppförande i förhållande till de övriga sändebuden.⁸¹⁸

De svenska reaktionerna på det stöd som Guy Dickens lyckades mobilisera vittnar både om en oro för de diplomatiska konsekvenser tvisten kunde ha och om en relativt stark sammanhållning inom diplomatkåren. Sammanhållningen begränsades i det här fallet

⁸¹⁵ Se t.ex. den holsteinska ministern Pechlins Pro Memoria 8.9.1747: "La sureté publique, le maintien du droit des gens et les prérogatives et les immunité dont les Ministres étrangers doivent jouir en conséquence tant pour leurs personnes que pour leurs maisons, ne peuvent que rendre une pareille requisition juste et fondée."; bifogad Guy Dickens depesch 18.9.1747, SP 95/100, NA.

⁸¹⁶ Chesterfield till Guy Dickens 11.8.1747, SP 95/100, NA.

⁸¹⁷ RPU 13.7.1747, RA, Stockholm.

⁸¹⁸ RPU 16.9.1747, RA, Stockholm.

enbart av klyftor mellan krigförande parter. Diplomatkårens sammanhållning illustreras även av planer på en gemensam aktion i oktober 1747, då ett fackelförbud infördes i Stockholm. Förbudet var en följd av att gatubelysning införts i huvudstaden under riksdagen.⁸¹⁹ Sändebuden upplystes om förbudet genom personliga besök av vice-ceremonimästaren. Strax efteråt tillkännagavs förbudet i ett plakat i alla kyrkor och i detta nämndes de utländska ministrarna explicit vid sidan av svenska undersåtar.⁸²⁰ Sändebuden i Stockholm var överens om att omnämningen av diplomatkåren i plakatet var en kränkning av deras diplomatiska immunitet, eftersom plakatet borde ha riktat sig enbart till svenska undersåtar. I det här ärendet hade hela diplomatkåren samma intresse, och Vind rapporterade att de ”kraftfullaste av [dem] gärna hade fortskridit till formella klagomål omedelbart”.⁸²¹ Innan sändebuden hann lämna in de memorial de kommit överens om, ersatte Kungl. Maj:t plakatet av ett nytt där sändebuden inte nämndes.⁸²² Det här motsvarade den önskan om en bot ”som var lika offentlig som det onda” som Vind antytt åt Kungl. Maj:t.⁸²³ Även om en större konflikt avväjdes, pekar även detta fall med andra ord på en ständig kamp kring de diplomatiska privilegierna.

De granskade konflikterna illustrerar sammanfattningsvis hur den diplomatiska immuniteten upprätthölls i praktiken. Kungl. Maj:t insikt om att det ursprungliga plakatet var ett misstag vittnar om att alla parter var måna om att upprätthålla sändebudens personliga immunitet. Under uppslutningen kring Guy Dickens krav på upprättelse för brandvaktens våld strävade diplomatkåren även efter att försvara den stationära beskickningens oantastbarhet. De svenska myndigheternas ovilja att beakta dessa krav antyder emellertid att beskickningens rumsliga immunitet inte var lika akut som sändebudets personliga immunitet. Uppslutningen bakom Guy Dickens och samordningen mot fackelförbudsplakatet illustrerar å sin sida enskilda incidenters förmåga att sprida sig till fler parter och uppfattningen om att den diplomatiska immuniteterna var en gemensam angelägenhet för diplomatkåren som helhet. Konflikterna ger därtill vid handen att komplikationer och spänningar framför allt uppstod kring personer som omringade det egentliga sändebudet, så som olika typer av beskickningspersonal. Personalen framstår därmed som en konfliktfylld kontaktyta mellan lokalsamhället och beskickningen.

⁸¹⁹ Malmström 1897, 421–422.

⁸²⁰ Guy Dickens devesch 30.10.1747 SP 95/100, NA.

⁸²¹ ”Les plus vifs d'entre nous, auroient bien voulu aussitôt proceder à des plaintes formelles [...]”; Vinds devesch n:o 58 3/14.10.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁸²² Guy Dickens devesch 3.11.1747 SP 95/100, NA. Om planerna på att göra gemensam sak, se den tidigare deveschen 30.10.1747: “[...] We [the foreign ministers] are agreed to give in a Memorial upon this New Incident, insisting on a publick Revocation of the abovementioned Placard, So highly injurious to our Characters and the Courts We have the honour to serve”. Ärendet diskuterades även i den franska rapporteringen, se Puisieux till Lanmary 4.12.1747 (n.s.), CP Suède vol. 216, AD.

⁸²³ I samband med vice-ceremonimästarens besök hos honom meddelade Vind att han ansåg att plakatet, oberoende av om det varit ett misstag, krävde ”quelque remede, qui fût aussi publique, que le mal”; Vinds devesch n:o 57 30.10./10.11.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

Från rättegång till incident

De politiska rättegångarna som inleddes från och med vårvintern 1747 skapade, så som ovan beskrivits ett spänt läge i huvudstaden. Förutom processerna mot Springer, Hedman och Blackwell, inleddes från och med slutet av våren även en process mot ett flertal riksråd. Rättegångarna väckte reaktioner hos diplomatkåren, inte minst eftersom de anklagade personerna hade verkliga eller påstådda kopplingar till utländska sändebud. I likhet med sammandrabbningarna mellan beskickningspersonal och svenska aktörer innehade rättegångarna med andra ord en konfliktpotential. De skapade en schism mellan beskickning och värdland. I fallet Springer låg processen mot honom bakom uppkomsten av en fullbordad diplomatisk konflikt. I det följande granskar jag hur de undersökta beskickningarna förhöll sig till de rättegångar som initierades av 1746–1747 års riksdag. Syftet är att greppa den politiska kontext inom vilken Springeraffären utvecklades till en diplomatisk incident.

I förhållande till rättegångarna reagerade sändebuden genom att försöka förklara och kontextualisera händelseförloppet i sina rapporter. Rättegångarna beskrevs och tolkades i relation till en maktkamp mellan politiska grupperingar och till beskickningarna i staden. Efter arresteringen av Springer rapporterade Guy Dickens till exempel om händelsen som ett direkt slag mot Korff och honom.⁸²⁴ Senare under våren beskrev han hur den ”franska fraktionen” medvetet gav en bild av att Blackwell, Springer och Hedman hade strävat efter att störta tronföljden under samordnade former.⁸²⁵ Även i en antifransk handskrift som ingick i den franska korrespondensen under hösten 1747 framlades uppfattningen om en politisk agenda bakom rättegångarna. Enligt skriften var rättegångarnas främsta syfte att bevisa påhittade konspirationer och peka ut de ryska, brittiska och danska hoven genom de tre anklagade personerna.⁸²⁶ Rättegångarna kopplades följaktligen ihop med olika alternativ till en fransksinnad utrikespolitik: Blackwell representerade Storbritannien och det brittiska sändebudet, Springer kopplades till Ryssland och det ryska sändebudet och Hedman kopplades till Danmark och det danska sändebudet.⁸²⁷

Vid sidan av sändebudens rapportering av processerna ledde dessa även till aktioner vid de beskickningarna som hade ett särskilt stort intresse för händelserna. En del av detta engagemang handlade om att stöda de anklagade eller deras nätverk. Drygt en vecka efter att Springer hade arresterats gav Guy Dickens tillfälligt skydd åt dennes sväger, som gömde

⁸²⁴ Guy Dickens 13.2.1747, SP 95/100, NA: "The Arrest of the abovementioned Merchants [Springer och en Franks] may have serious Consequences, as it is a Stroke levelled both at Baron Korff & Me, the said Merchants being the Persons, who at the Desire of Our Friends were chiefly employed in distributing our Money."

⁸²⁵ Se t.ex. Guy Dickens: "These Wretches [franska fraktionen] are endeavouring to make it appear, as if Affairs of Blackwell, Springer, and Heidmann has a Connexion with one another, & that all three had the same Tendency of overturning the present Succession." Detta ledde enligt honom till att "none of the well-intentioned Swedes think themselves safe." Guy Dickens 12.5.1747, SP 95/100, NA.

⁸²⁶ "Traduction d'une lettre inserée dans le Daily advertiser ce samedy 12/23 xbre 1747. pretenduë écrite par un Gentilhomme suédois à la Diëtte, à un ami dans les Troupes Hessoises aux Pais Bas en date du 30 Novembre 1747", med påskriften 30.11.1747, vilket skulle betyda att dokumentet bifogats Puisieuls brev till Lanmary 30.11.1747 (n.s.), trots att det inte uttryckligen nämns där; CP Suède vol. 216 f. 439 ff. och 443 ff., AD.

⁸²⁷ Under 1746–1747 års riksdag hade Hedman, tillsammans med sin hustru, visserligen arrangerat trakteringar som finansierades av de brittiska och ryska sändebuden, men riksdagen innan hade paret varit värdpar för trakteringar å danska kronans vägnar (Sennefeldt 2011, 208–209).

sig en natt på den brittiska beskickningen innan han fördes till ett annat gömställe.⁸²⁸ Vind meddelade vid samma tidpunkt att han försökte komma på ett sätt att rädda Hedman, men inte hade framgång.⁸²⁹ Efter att processer hade inletts även mot flera riksråd, sysselsattes Guy Dickens med att arrangera en flykt för riksrådet Åkerhielm i slutet av juli och början av augusti 1747.⁸³⁰ Även om flykten aldrig aktualiserades, hann den brittiska beskickningen vidta flera åtgärder, så som att arrangera en flyktväg med ett brittiskt skepp till Lybeck och en peningsumma för Åkerhielm.⁸³¹ Vinds och Guy Dickens genomförda och planerade stödaktioner vittnar om hur starkt engagerad en beskickning kunde vara i lokala nätverk och kontakter som hade byggts upp över tid.

En annan typ av motaktioner var de avståndstaganden som processen mot Blackwell ledde till. Den stora sekretessen kring fallet innebar att Vind och Guy Dickens, vars beskickningar berördes av Blackwells påståenden, var tvungna att avvakta och försöka reda ut hur deras respektive hov berördes av rättegången. De utredde även inledningsvis ifall och i vilken mån den andra parten var inblandad. Framför allt bemödade sig emellertid båda två om att framställa den anklagade som ett offer för egna hjärnspöken och på det sättet dementera den påstådda brittisk-danska konspirationen.⁸³² Guy Dickens erhöll explicita order om att, vid behov, ta avstånd från Blackwell ”på det öppnaste och offentligaste vis”. Han skulle kalla Blackwell för en ”skamlig lögnare och bedragare” och således se till att den brittiska kungen på inget villkor kunde kopplas till denne.⁸³³

De spänningar rättegångarna skapade på det politiska fältet utgjorde en upptakt till den diplomatiska konflikt som uppstod i slutet av året efter att Christoffer Springer plötsligt lyckades fly ur sitt häkte den 17 november. Springer tog sig omedelbart till den brittiska beskickningen. Även om Guy Dickens, enligt egen utsago, antog att Springer inte skulle vara säker hos honom, ansåg han inte att han kunde avvisa det oväntade besöket.⁸³⁴ Flykten upptäcktes snabbt och den svenska statsledningen skickade omedelbart ett bud till alla utländska sändebud. Med hänvisning till det faktum att Springer stod åtalad för högförräderi framförde budet en önskan om att sändebuden inte skulle erbjuda honom asyl.⁸³⁵ När Guy Dickens nåddes av budet hade en förhandling om utlämning emellertid redan inletts mellan honom och de svenska myndigheterna.⁸³⁶ Den brittiska beskickningen hade nämligen varit omringad av vakter redan när han steg upp. Klockan nio på morgonen

⁸²⁸ Guy Dickens 24.2.1747, SP 95/100, NA.

⁸²⁹ Vinds depech n:o 12 25.2/10.3.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁸³⁰ Om processerna mot riksråden Åkerhielm, Cronstedt, Posse och Wrangel, se Malmström 1897, 340 ff.

⁸³¹ För Guy Dickens arrangemang inför en möjlig flykt, se Guy Dickens 24.7.1747, 28.7.1747 och 4.8.1747 samt Chesterfield till Guy Dickens 11.8.1747, SP 95/100, NA.

⁸³² Se t.ex. Guy Dickens 20.3.1746, SP 95/100, NA, Kew: "I cannot too often repeat that this Man is certainly wrong in his Head; However, I should be glad to have His Majesty's Orders with regard to the Conduct I am to hold here, in Case his Madness should carry him so far as to pretend He had acted by some Authority from England."

⁸³³ Chesterfield till Guy Dickens 7.4.1747, SP 95/100, NA: "[...] You will [vid behov] disavow him in the most open and publick Manner, as an infamous Lyar, and Impostor, with whom the King never had any Connexion of any Sort, and who is at the same Time entirely unknown to His Majesty."

⁸³⁴ Guy Dickens 17.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸³⁵ Se Lanmarys rapport samma dag om att han hade nåtts av budet genom ett besök av Fredrik I:s ceremonimästare; Lanmary 17/28.11.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁸³⁶ En avskrift av det svenska hovets meddelande till de utländska sändebuden finns hos Guy Dickens 20.11.1747, SP 95/100, NA. Guy Dickens svarade aldrig officiellt, eftersom han redan underhandlade med von Nolcken om utlämningen.

anlände hovkanslern von Nolcken och informerade Guy Dickens om att Kungl. Maj:t fått veta att Springer befann sig hos Guy Dickens. På uppmaningen att inte skydda fången svarade Guy Dickens att han skulle utreda saken och återkomma senast klockan fyra på eftermiddagen. Före det utsatta klockslaget återvände von Nolcken två gånger för att erhålla ett entydigt svar, varpå Guy Dickens upprepade sitt ställningstagande. I det här skedet hade trupperna utanför huset utökats till mellan 400 och 500 man och von Nolcken lät, enligt Guy Dickens, antyda att Springer skulle utkrävas med våld. Guy Dickens såg sig därför tvungen att gå med på kravet och utlämningen skedde omkring klockan fem på eftermiddagen.⁸³⁷

Lanmarys rapportering samma dag stärker bilden av ett uppenbart hot om våld under förhandlingarna. Enligt honom hade trupperna kring Guy Dickens fått order om att ta Springer "till vilket pris som helst" och han ansåg att förhandlingarna avslutades med att beskickningen äntrades med våld.⁸³⁸ Enligt Malmström påskyndade de svenska myndigheterna utlämningen av Springer av rädsla för att han skulle skaffas undan till Korffs hem.⁸³⁹ Informationen om att Springer befann sig hos Guy Dickens hade läckt ut via två av det brittiska sändebudets betjänter.⁸⁴⁰ Efter att Springer utlämnats flydde de två betjänterna, två bröder, i sina livréer. Guy Dickens krävde att de skulle arresteras och livréerna återlämnas. Motsättningarna kring kravet på arresteringar ökade den blivande konflikten mellan Guy Dickens och de svenska myndigheterna.

Springers flykt och utlämning var en större angelägenhet än till exempel de tvister som uppstod efter att beskickningspersonal hade råkat i gräl med svenska undersåtar. De reaktioner som händelserna utlöste påminner ändå delvis om den konflikthantering som redan diskuterats. I likhet med andra situationer då en tvist med värdlandet uppstod eller var överhängande aktiverade Guy Dickens diplomatkårens kollegiala stöd. Detta skedde omedelbart. Redan innan han beslöt sig för att utlämna Springer försökte han konsultera andra utländska sändebud i staden för att få veta hur de ställde sig i ärendet. Han nämner inte vem han kontaktade, men det är sannolikt att det är fråga om samma sändebud som backade upp hans klagomål kring brandvaktens anfall, det vill säga resten av diplomatkåren med undantag för de sändebud som representerade makter i krig med Storbritannien. Rådfrågningen var inte till något stort stöd, eftersom Guy Dickens fick olika rekommendationer av sina kolleger. En del ansåg att han skulle vänta till det yttersta med utlämningen, medan andra var av motsatt åsikt. Därmed såg sig Guy Dickens i slutändan tvungen att handla "enligt eget förstånd".⁸⁴¹

Den osäkerhet han beskriver hos kollegerna visavi hur situationen skulle hanteras förklarar möjligtvis ett fortsatt svagt stöd efter utlämningen. Guy Dickens krävde upprättelse för incidenten, men denna gång fick han inte samma stöd för sina krav som efter

⁸³⁷ Guy Dickens 17.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸³⁸ "Une partie de la journée a été employée en négociations avant d'en venir a l'extremité d'enforcer la maison"; Lanmary 17/28.11.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁸³⁹ Malmström 1897, 429.

⁸⁴⁰ Guy Dickens 20.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁴¹ Guy Dickens 17.11.1747, SP 95/100, NA.

brandvaktens anfall. Korff lämnade in en not angående cirkuläret som delades ut till de utländska sändebuden och i vilket de ombads att inte ge Springer asyl.⁸⁴² I noten beklagade han sig över att cirkuläret var ett slags förhör och över att hans hus hade omringats av patruller under natten.⁸⁴³ Korffs not stödde indirekt de klagomål Guy Dickens lämnade in, eftersom den bekräftade uppfattningen om att de svenska myndigheterna hade överskridit sina befogenheter i samband med Springers flykt. Däremot var noten inte ett direkt stöd, eftersom den enbart gällde ryska klagomål. I övrigt saknar Guy Dickens rapportering och rådsprotokollen uppgifter om att andra sändebud skulle ha slutit upp bakom den brittiska beskickningen. Huruvida det här berodde på att övriga sändebud anade en dålig utgång, på att riksdagen höll på att avslutats och situationen därmed var annorlunda eller på att man inte ville mobilisera sitt hovs stöd i en ny konflikt innan de tidigare kraven på upprättelse avgjorts är svårt att avgöra.

Vinds och Lanmarys reaktioner låter antyda att andra sändebud vårdade sina relationer till den svenska statsledningen i stället för att backa upp Guy Dickens. Vind försökte till exempel vända händelserna till sin fördel både i Stockholm och på hemmaplan. I sin rapport beskrev han hur han blev direkt involverad i händelseförloppet, eftersom Guy Dickens upptäcktes då han försökte rådfråga Vind obemärkt. Eftersom allting slutade med en utlämning kunde Vind därmed åta sig en del av förtjänsten. Han meddelade att Kungl. Maj:t berömt honom och att även tronföljarparet var tillfreds med hans insats, eftersom det antogs att han hade haft ett avgörande inflytande på Guy Dickens agerande.⁸⁴⁴ Lanmary var likaså noga med att genast stärka bilden av en god relation till den svenska kronan. När han i samband med flykten meddelades Kungl. Maj:ts önskan om att inte ge diplomatiskt skydd, svarade han att han skulle forma sig enligt önskemålet, eftersom han var väl medveten om att folkrätten inte tillät statsförbrytare diplomatisk asyl.⁸⁴⁵ Det svaret var långt mer medgivande än hans personliga tankar om händelserna. I sin rapportering uttryckte Lanmary sig nämligen mer kritisk och dömande. Han ansåg att flykten hade planerats från högre håll och var ett resultat av ett samarbete mellan Fredrik I, Guy Dickens och Korff. Händelserna kunde, enligt honom, påverka avgörandet av processerna mot mössornas riksråd och han kritiserade den svenska politiken för att låta ”små saker väga över stora”. Några dagar senare konstaterade han att incidenten, som väntat, avlett uppmärksamhet från riksrådsprocesserna. Han delade denna oro för incidentens effekter med den franska statsledningen.⁸⁴⁶

Mot bakgrund av ett uteblivet diplomatiskt stöd ställer sig frågan hur den brittiska beskickningen hanterade den kränkning som Guy Dickens upplevde att han hade fått utstå. Beskickningens reaktioner måste granskas utgående från Guy Dickens handlingsutrymme

⁸⁴² N:o 649, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628, RA, Stockholm.

⁸⁴³ "N'est-ce pas une espece d'interrogatoire qu'elle [la proposition] renferme, à laquelle un Ministre etranger n'est jamais sujet [...]"; N:o 649, Ryska beskickningars memorial och noter 1744–1748, DM 628, RA, Stockholm. Korffs not behandlades i rådet ca en vecka efter flykten, RPU 23.11.1747, RA, Stockholm.

⁸⁴⁴ Vinds devesch n:o 63 4/15.12.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁸⁴⁵ Lanmary 17/28.11.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁸⁴⁶ Lanmary 17/28.11 och 20.11/1.12.1747, Puisieux till Lanmary 28.12.1747 (n.s.), CP Suède vol. 216, AD; när Puisieux skrev sitt svar hade riksrådsfrågorna *de facto* redan avgjorts och Åkerhielm avgått från rådet.

i en konfliktsituation med potential att eskalera snabbt. Springers flykt skedde under sämsta möjliga tidpunkt med tanke på postgången mellan Stockholm och London. Ett omedelbart svar från Whitehall var otänkbart både med en vanlig posttakt och särskilt då försändelser försenades. Det första svaret angående flykten är daterat den 29 december 1747, vilket innebar att Guy Dickens fick respons på sitt handlande första gången i januari, först ungefär två månader efter Springers flykt.⁸⁴⁷ Under de månader av efterspel som följde på flykten rapporterade Guy Dickens dessutom kontinuerligt om uteblivna postförsändelser. I början av 1748 var postgången så dålig att Guy Dickens i mitten av februari väntade på sex postförsändelser samtidigt och slutligen erhöll fem av dem på samma gång.⁸⁴⁸

Frånvaron av direktiv gjorde Guy Dickens personliga ansvar extra stort. Hans ansvar ökade om möjligt än mer av responsen från Whitehall, när den en gång nådde fram. I sitt första svar förmedlade den brittiska statssekreteraren kungens beröm och gillande, och Guy Dickens gavs full frihet att fortsätta agera enligt eget omdöme och de råd han kunde tänkas få av sina vänner. De enda riktlinjer han gavs var att inte visa sig tillmötesgående, utan bestämt insistera på all tänkbar upprättelse som han ansåg sig berättigad till ”enligt folkrätten och diplomaters kända privilegier och immunitet”.⁸⁴⁹ Jämfört med brittiska sändebud under tidigare sekel, var Guy Dickens handlingsutrymme därmed relativt stort. Tracey A. Sowerby har beskrivit hur brittiska sändebud på 1500-talet blev partiellt handlingsförlamade utan färska instruktioner: utan kungliga brev och order kunde de varken be om audiens eller påverka utrikespolitiska beslutsfattare.⁸⁵⁰ Knappt två sekel senare var ett sändebuds befogenheter uppenbarligen större, vilket emellertid skapade en större press på att hantera krissituationer själv.⁸⁵¹

De knappa instruktionerna gav med andra ord Guy Dickens frihet att agera och i denna situation skapade han själv till en viss grad sitt handlingsutrymme genom retoriska processer. Så som Éric Schnakenbourg påpekat utvecklade sig nämligen enskilda händelser till diplomatiska incidenter först när de verbaliseras som kränkningar och våldshandlingar i tal och skrift. Incidenterna hade därmed en betydelsefull retorisk dimension, eftersom diskursen kring den utlösande händelsen var avgörande för själva konflikten.⁸⁵² Det här gällde även den konflikt som relativt snabbt eskalerade mellan den brittiska beskickningen och de svenska myndigheterna vintern 1747–1748. Konflikten kretsade kring några centrala tvistefrågor och båda parter argumenterade aktivt för sin tolkning av det skedda. För att förstå hur Springers flykt utvecklade sig till en diplomatisk incident, ställer jag mig därför slutligen frågan hur Guy Dickens och de svenska myndigheterna argumenterade i ärendet.

⁸⁴⁷ Guy Dickens bekräftar de instruktioner som Chesterfield skickat 29.12.1747 i en depesch daterad 26.1.1748; SP 95/101, NA.

⁸⁴⁸ Se Guy Dickens 5.1.1748, 8.1.1748, 22.1.1748, 26.1.1748, 5.2.1748, 12.2.1748, 16.2.1748 och 19.2.1748, SP 95/101, NA.

⁸⁴⁹ “[...] any satisfaction, which you may think your self warranted to demand by the Law of Nations, & the known Privileges and immunities due to the Characters of Ministers at foreign Courts.”; Chesterfield till Guy Dickens 29.12.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁵⁰ Sowerby 2016b, 305–306.

⁸⁵¹ Michael Roberts konstaterar samma sak vad gäller brittiska sändebud i Stockholm på 1760-talet. Med Roberts ord hängde mycket på det enskilda sändebudets beredskap att agera ”in the absence of instructions, when confronted with a local emergency” (Roberts 1980, XXIV).

⁸⁵² Schnakenbourg 2010b, 380, 398.

Ur brittisk synvinkel gällde konflikten i första hand Guy Dickens diplomatiska immunitet. Det brittiska sändebudet lyfte fram hotet om våld som en uppenbar kränkning, medan den svenska regeringen förnekade att ett våldshot existerat och tonade ner den militära närvaron utanför beskickningen. Guy Dickens hänvisade från första början och genomgående till ett upplevt våldshot i sina besvär.⁸⁵³ Delvis fokuserade hans utsagor på upplevelsen av en kränkt immunitet för att tona ned andra frågor så som problematiken kring den asyl han möjligtvis hade kunnat erbjuda Springer. Det spelade enligt honom ingen roll vad man ansåg om asylfrågan eller vilken åsikt man hade om Springer. Den diplomatiska immuniteten var oantastlig och ett sändebud var enbart ansvarig inför sin furste. Den svenska regeringen hade kunnat vända sig till den brittiska kungen med sina fordringar, men inte utkräva Springer från beskickningen med våld.⁸⁵⁴

Frågorna kring huruvida Guy Dickens diplomatiska immunitet hade kränkts handlade rent konkret om hur många män som hade stationerats kring beskickningen, om de hade haft laddade gevär eller inte, huruvida Guy Dickens hade följts efter när han lämnade beskickningen, huruvida huset hade avspärrats för besök och vilken roll folkmassan hade spelat.⁸⁵⁵ Den svenska regeringen ansåg att antalet soldater hade varit mer än hälften så få än Dickens påstod och att de aldrig fått order om att ladda sina gevär.⁸⁵⁶ Man förkastade även påståendet om en strategiskt uppviglad folkmassa. Guy Dickens pekade däremot ut folkmassan som en del av det hot han upplevt. Han besvarade den svenska kritiken genom att konstatera att en folkmassa inte medvetet behövde uppviglas, utan att vetskapen om att den inte skulle stoppas av myndigheterna räckte till.⁸⁵⁷

En uppviglad folkmassa var ett återkommande tema i diplomatiska incidenter under tidigmodern tid.⁸⁵⁸ Det måhända mest ökända exemplet var den våldsamma sammandrabbning som uppstod i London 1661 i samband med att de spanska och franska ambassadörerna tävlade om precedens under en diplomatisk procession. Under händelseförloppet, som ledde till nästan femtio döda och sårade personer, tog den spanska ambassadören överhanden. Efteråt lyckades Ludvig XIV emellertid vända händelsen till sin fördel bland annat genom att effektivt argumentera för att spanjorerna hade organiserat folkmassan i London mot den franska ambassadörens följe och att Spanien därmed var skyldig honom

⁸⁵³ Se t.ex. Guy Dickens skriftliga svar till von Nolcken 17.11.1747 där han anmälde den förestående utlämningen med förklaringen "Comme par tout ce que vous m'avez dit, Je m'apperçois que si je ne veus pas consentir a l'extradition de l'Infortuné homme qui s'est refugié chez moy, qu'on est dans l'intention d'employer la Force, a laquelle Je ne me trouve pas en Etat de resister [...]"; bilaga till Guy Dickens desesch 17.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁵⁴ "Il ne s'agit point icy, de ce qu'un Ministre Prudent, et qui connoit parfaitement les Sentiments Justes et Equitables de son Maitre, doit faire au cas qu'un Criminel, qui s'est refugié chez luy, fut reclamé: Il s'agit seulement de ce que la Maison d'un Ministre Etranger ne peut etre violentée, quand même il s'opposeroit a l'Extradition d'un tel Criminel, et que dans de pareilles Circonstances, Le Prince aupres de qui ce Ministre reside n'auroit autre chose a faire qu'a en porter des Plaintes au Maitre du dit Ministre, qui etant exempt, par le droit d'inviolabilité de toute Jurisdiction estrangere n'a d'autre Juge competent."; Guy Dickens memorial 13.2.1748, bifogad deseschen 12.2.1748, SP 96/101, NA.

⁸⁵⁵ För den svenska statsledningens förnekande av Guy Dickens argument kring de här kränkningarna, se framför allt dess *Note & Exposé* bifogad Guy Dickens desesch 23.2.1748, SP 95/101, NA.

⁸⁵⁶ Skillnaden i uppgifterna om soldaternas antal gällde 180 män vs. 400 män, se den svenska *Note & Exposé* bifogad Guy Dickens desesch 23.2.1748, SP 95/101, NA. Guy Dickens uppgift om 400 man styrks i Lanmarys rapport skriven samma dag som utlämningen; Lanmarys 17/28.11.1747, CP Suède vol. 216, AD.

⁸⁵⁷ Se Guy Dickens svar på svenska regeringens *Note & Exposé*, bifogad deseschen 26.2.1748, SP 96/101, NA.

⁸⁵⁸ Bély 2010, 454.

en ursäkt.⁸⁵⁹ Guy Dickens ansåg inte enbart att en uppviglad folkmassa hade utsatt honom för en hotfull situation. Han hänvisade även till folkmassan i positiv bemärkelse, då han besvarade den svenska statsledningens förnekande av hans påståenden genom att hänvisa till alla ögonvittnen som enligt honom uppgick till ett tusental.⁸⁶⁰ Därmed utnyttjade han folkmassan för att underbygga sina egna argument.

Ur svensk synvinkel gällde konflikten framför allt frågan om asyl. De svenska myndigheterna betonade att asyl inte kunde ges åt statsförbrytare.⁸⁶¹ Guy Dickens framhävde däremot att Springer vid tidpunkten för flykten var misstänkt men inte ännu dömd för brott och att han därmed inte kunde uppfattas ha erbjudit asyl åt en (dömd) statsförrädare.⁸⁶² Samtidigt vidhöll han att han, i teorin, hade all rätt att ge asyl i sitt hem.⁸⁶³ Den svenska statsledningen förkastade därtill Guy Dickens rätt att uttala sig i svenska frågor. Guy Dickens försvarade nämligen Springer i kommunikationen kring ärendet och hänvisade till en allmän kritisk syn till förmån för den dömda. Han uttalade exempelvis en önskan om att Fredrik I skulle ”visa rättvisa och inte tillåta att en oskyldig person offrades för att ge trovärdighet åt komplotter och intriger vars syfte väckte uppmärksamhet i hela Europa”.⁸⁶⁴ Han gick till och med så långt som att konstatera att det svenska statsskicket, liksom vilket som helst, kunde missbrukas för enskilda intressen. I ett sådant fall var hans uppgift som representant för ett annat hov att visa den bestörtning hans furste hyste.⁸⁶⁵ Den svenska regeringen betonade å sin sida att han inte skulle blanda sig i en svensk angelägenhet eller ifrågasätta svenska, dömande organ.⁸⁶⁶

Båda parter argumenterade med andra ord utförligt för sin sak. Under vintern 1747–1748 utvecklade sig diskursen kring tvistefrågorna till en motsättning med få möjligheter till försoning mellan Guy Dickens och den svenska regeringen. Flera veckor innan Guy Dickens nåddes av de första instruktionerna från London hade det svenska rådet *de facto* redan börjat diskutera frågan huruvida det fanns skäl att begära ett byte av brittiskt

⁸⁵⁹ Anderson 1993, 63–64.

⁸⁶⁰ Enligt honom var de påståenden som den svenska regeringen ville dementera ”Circonstances qui sont toutes des Faits, dont un Millier de Personnes a été temoin oculaire”; Guy Dickens svar på svenska regeringens not och exposé mot honom, bifogad depeschen 26.2.1748, SP 96/101, NA.

⁸⁶¹ I sin not poängterade den svenska regeringen att Guy Dickens utgående från sin erfarenhet som sändebud borde känna till ”qu'aucune consideration au monde ne peut l'autoriser à donner retraite à un homme accusé, ni même soupçonné de haute trahison”; *Note & Exposé* bifogad Guy Dickens depesch 23.2.1748, SP 96/101, NA.

⁸⁶² Se Guy Dickens memorial, bifogat hans depesch 12.2.1748, SP 95/101.

⁸⁶³ Guy Dickens Pro Memoria 13.2.1748, bifogad depeschen 12.2.1748, SP 96/100, NA. Guy Dickens hävdade att asylrätten både stöddes av rättsläran och av hävdvunnen praxis: “[...] il s'ensuit naturellement que l'hotel d'un Ministre Etranger doit etre à l'abris de toute Insulte, et doit jouir du droit d'Azile, selon le Sentiment des plus habilles Jurisconsultes, tant que ce droit n'est point aboli par en consentement mutuel.”

⁸⁶⁴ Guy Dickens 27.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁶⁵ “Si donc, en pareil Cas, Quelques Cours Etrangères se trouvent choquées ou offencées, les Ministres de ces Cours manqueroient aux Devoirs de leur Fonction, s'ils ne le relevoient d'une maniere qui convient à l'honneur et à la Dignité de leurs Maitres.” etc.; Guy Dickens svar på svenska regeringens *Note & Exposé* mot honom, bifogat depeschen 26.2.1748, SP 96/100, NA.

⁸⁶⁶ “Ce qui met le comble à l'abus du Caractère public, c'est de s'ériger en juge d'un cas devolu pour lors à la Connoissance des États, d'accuser de fausseté ce qui lui a été formellement déclaré de la part du Roy; de prendre à partie toute une Nation et d'oser vouloir rendre des Cours respectables de l'Europe complices de sa temerité.”; *Note & Exposé* bifogad Guy Dickens depesch 23.2.1748, SP 96/101, NA.

sändebud i Stockholm.⁸⁶⁷ Genom de order han fick – på samma gång specifika och allmänna – styrktes å sin sida Guy Dickens i sitt val att yrka på upprättelse för kränkningarna i samband med utlämningen. Han fortsatte därmed med dessa yrkanden trots att han inte såg ut att nå några resultat. Det var därmed inte enbart tvistefrågorna, utan även de inblandade parternas sätt att hantera konflikten som spelade en stor roll.

Varför schism?

Det faktum att diplomatiska incidenter utlöstes av enskilda händelser innebär inte att de bör tolkas som slumpmässiga fenomen. Tvärtom kunde, med Éric Schnakenbourgs ord, en ”politisk vilja” ligga bakom uppkomsten av en incident på en specifik ort vid en specifik tidpunkt.⁸⁶⁸ När brittiska myndigheter utförde en husrannsakan i den svenska beskickningen i London 1717 med förevändning av det svenska sändebudets jakobitiska kopplingar handlade det till exempel, enligt Schnakenbourg, i första hand om en aktion med syfte att skapa opinion på ett inrikes plan och enbart i andra hand om den påstådda orsaken bakom konflikten mellan beskickning och värdland.⁸⁶⁹ På samma sätt kan man fråga sig vilken politiska kontext som bidrog till att Springeraffären utvecklades till en omfattande diplomatisk incident. I det följande diskuterar jag de faktorer som bidrog till Springeaffärens eskalering. Jag utgår i diskussionen från att de förklarande faktorerna inte enbart var dagspolitiska utan även hade att göra med aspekter inom en tidigmodern diplomatisk kultur.

Springeraffären innehöll flera ingredienser som talade för en konflikt. För det första kretsade den utförliga debatten mellan Guy Dickens och den svenska statsledningen kring en rättslig fallgrop i 1700-talets diplomati. Diplomatsk asyl var ett komplicerat ämne till och med för de rättslära.⁸⁷⁰ I Callières och Pecquets diplomatiska handböcker avråddes sändebud å ena sidan från att utnyttja rätten till asyl. Å andra sidan skulle denna rätt försvaras, eftersom exterritorialiteten gick om intet utan en teoretisk möjlighet till asyl.⁸⁷¹ I en konkret situation stod det enskilda sändebudet därmed inför ett dilemma och i Springeraffären kunde båda parter beskylla varandra för att ha brutit mot folkrätten. Denna

⁸⁶⁷ Förslaget gjordes av Tessin som motiverade det med att Guy Dickens ”beflittade sig om att sätta elacka färgor på allt det som föreföll, såsom han det nyl:n gjort uti den om Springers flykt utgifne Species facti: warandes et sådant steg, att begära en Ministers rappellerande ej nogot owanligt” samt genom att anföra (i protokollet icke-registrerade) exempel från senaste tiden; RPU 29.12.1747, RA, Stockholm.

⁸⁶⁸ Schnakenbourg 2010b, 398.

⁸⁶⁹ Schnakenbourg 2010b, 394–395.

⁸⁷⁰ Se Frey & Frey 1999, 218, som beskriver olika syner på asyl under 1700-talet.

⁸⁷¹ Se t.ex. Callières 1716, 102: ”On ne peut assez blâmer les Ministres Etrangers qui abusent de ce droit d’azile, en retirant chez eux des scelerats & des bandits condamnez à mort pour des crimes atroces ; & qui sont un indigne trafic de la protection qu’ils leur donnent. Un sage & habile Ministre ne doit pas compromettre l’autorité de son Maître en de pareilles occasions, & pour une cause aussi odieuse que l’est celle d’établir l’impunité des crimes dans le pays où il se trouve ; il lui doit suffire que son droit d’azile soit reconnu & ne soit point violé ; mais il n’en doit pas faire usage que dans des occasions importantes au service de son Maître & jamais pour son profit particulier.” Även i Pecquets betonades i samband med en beskrivning av beskickningens oantastbarhet att den diplomatiska immuniteten också hade sina gränser och att statsförbrytare inte skulle ges asyl: ”Qu’un homme dans quelques cas malheureux s’y réfugie, rien de plus simple & de plus autorisé ; mais la maison d’un Ministre caracterisé doit plus que toute autre, être le séjour de la vertu, & servir d’exemple pour la pratique des regles de justices & d’équité.”; Pecquet 1738, 113–114.

VII
A M S T E R D A M.

AVEC PRIVILEGE DE NOS SEIGNEURS
LES ETATS DE HOLLANDE
ET DE WEST-FRISE.

Du MARDI 23. Janvier 1748

S U E D E.
De STOCKHOLM le 5. Janvier.

L'ordonnance du Roi pour faciliter la perception des Accises sur les Bleds, ainsi que celle du Droit sur les Fours qui a été paye jusqu'ici séparément. Le Sénateur Comte d'Ekblad a été fait Membre du Conseil Royal de la Chancellerie, & S. M. a dispusé de diverses Charges Civiles & Militaires vacantes. On voit ici le *Factum* que M. Guldickens, Ministre du Roi de la *Grande-Bretagne*, a fait remettre aux Ministres Etrangers au sujet de ce qui s'est passé par rapport à l'Extradition du Marchand Springer, & dont on a fait mention ci-devant. Voici la Copie de ce *Factum*.

Le Lundi 16. Novembre entre les 6. & 7. heures du soir, un des Domestiques de M. le Colonel Guldickens, Ministre de S. M. Britannique à la Cour de Suède, vint lui dire qu'il étoit arrivé un Courier d'Angleterre. M. Guldickens ayant ordonné qu'on le fit monter, il apperçut avec étonnement quand il entra dans la Chambre que c'étoit le Marchand Springer, qui s'étoit échappé de Prison. Ladessus ayant fait signe à ses Domestiques de se retirer, il apprit dudit Springer, qu'il avoit trouvé le moyen d'envoyer les Officiers qui le gardoient, & que s'étant emparé d'un de leurs Chapeaux, il avoit par ce moyen passé au travers les autres Gardes, comme un Bas-Officier: Qu'étant arrivé au Marché-Nord, il avoit pris un Traineau, avec lequel il étoit parvenu, mais non sans craindre d'être poursuivi, jusqu'à la Maison de M. Guldickens, en disant qu'il étoit un Courier d'Angleterre.

Le lendemain Mardi 17. Novembre, quand M. Guldickens se leva, il s'aperçut en regardant par les Fenestres, qu'il y avoit des Sentinelles à toutes les Rues & Avenues qui aboutissent à St. Matton & à 9. heures du matin, M. le Baron de Nolcken, Chancelier de la Cour, vint le trouver pour lui annoncer de la part du Roi de Suède, que S. M. avoit appris que le Marchand Springer s'étoit réfugié chez lui M. Guldickens. Elle espérait qu'il ne seroit point de difficulté à consentir à son extradition, vu que c'étoit un Criminel d'Etat, accusé de *Haute-Trahison*; que l'Homme qui l'avoit mené chez le Ministre d'Angleterre étoit en bas, que M. Guldickens pouvoit l'examiner s'il le jugeoit à propos, & que S. M. avoit lieu de se promettre que M. Guldickens ne voudroit pas donner occasion, par son refus, à quelque événement qui pourroit être généralement defagréable & fâcheux pour les 2. Courons.

M. Nolcken ajouta que comme il le pourroit bien que les Domestiques de M. Guldickens auroient reculé Springer à son insçu, il seroit bien aisé que M. Guldickens voulut lui laisser faire conjointement avec lui la visite de St. Matton.

Le Ministre d'Angleterre répondit à M. Nolcken qu'il ignoroit si Springer étoit dans St. Matton, mais qu'il s'en informeroit, & que vers les quatre heures après-midi M. de Nolcken auroit de ses nouvelles à l'égard de la visite de St. Matton, en lui faisant comprendre que son Caractere ne permettoit pas qu'il consentit à une telle Proposition.

M. Nolcken se retira avec cette Réponse, mais il revint une heure & demie après pour informer le Ministre d'Angleterre que S. M. suédoise avoit ce nouveau avis très-certain que Springer étoit dans St. Matton, & que comme elle faisoit aussi qu'on employoit toutes sortes de moyens pour le faire évader, S. M. prioit M. Guldickens de ne le pas permettre. Il est nécessaire de remarquer sur ceci, que la certitude que l'on avoit que Springer étoit chez le Ministre d'Angleterre, étoit fondée sur

I januari 1748 trycktes Guy Dickens *Factum* kring utlämningen av Springer 1747 i sin helhet i *Gazette d'Amsterdam*.

problematik förklarar Guy Dickens ingående och ihärdiga försvar av sin rätt. I sina utsagor hänvisade han till ett flertal tidigare fall som enligt honom bekräftade rätten att ge asyl, det äldsta från 1660-talet och det yngsta från 1730-talet.⁸⁷² Hans bevisföring behövdes för att avgöra en ambivalent fråga till hans fördel, men samtidigt blåste den utdragna debatten upp konflikten.

Förutom att affären var komplicerad ur folkrättslig synvinkel, berörde den, för det andra, den svårgreppbara och känsliga gränsen mellan utrikes- och inrikespolitik. Den svenska regeringen irriterade sig över att Guy Dickens uttalade sig om rättsprocessen mot Springer i stället för att enbart hålla sig till händelserna kring Springers flykt. Guy Dickens ansåg å sin sida att han var berättigad att uttala sig i fallet, eftersom utländska makter blivit

⁸⁷² Guy Dickens hänvisade till Ludvig XIV:s ambassadör i Rom 1662, hertigen av Crequey, den franska ambassadören i Köpenhamn 1702, de Chamilly, fallet von Schlieben samt den portugisiska ministern i Madrid 1735, don Pedro Cabrail; Guy Dickens Pro Memoria 13.2.1748, bifogad despeschen 12.2.1748, SP 96/100. För fallet von Schlieben se Frey & Frey 1999, 219–220, för de Belmonte se Merlin 1827, 310.

indragna i affären ”på ett högmodigt sätt” och genom ”högst sårande anklagelser”.⁸⁷³ I Springeraffären speglas med andra ord spänningen mellan ett förväntat opartiskt beteende och sändebuds faktiska stöd till politiska fraktioner. Det är väsentligt att kritiken mot Guy Dickens inte handlade om Springers kända kopplingar till den brittiska beskickningen under riksdagen, utan om det faktum att Guy Dickens tog Springer i försvar under flyktens efterspel.⁸⁷⁴ Därmed ställde han sig öppet på dennes sida. Det var detta obalanserat partiska beteende som var avgörande och som kunde utnyttjas i motpartens argumentation.

Vid sidan av tvistefrågornas ambivalens och problematiken kring inrikes- och utrikespolitik påverkades konflikten även av divergerande uppfattningar om hur en konflikt kunde och borde skötas. Guy Dickens och den svenska regeringens hantering av konflikten efter händelserna i november 1747 skiljde sig från varandra. Den svenska kronans första reaktioner handlade om att relativt snabbt förmedla sin version av händelserna till de europeiska hoven och samtidigt försöka förhindra en spirande konflikt. Kanslikollegiet sammanställde en rapport över flykten och utlämningen, ett *Species facti*, till övriga hov. Med skriften vände sig den svenska statsledningen med andra ord omedelbart till diplomatkåren och genom den till de regenter som var representerade i Stockholm. Man berömde Guy Dickens för sin vilja att utlämna Springer, men kritiserades även honom för bristande beslutsamhet.⁸⁷⁵

Den svenska rapportern följdes av en direkt kommunikation med Guy Dickens och försök att undvika reaktioner med allt för negativa konsekvenser från brittiskt håll. Någon vecka efter utlämningen skickades ett bud till Guy Dickens för att framföra en hälsning från Kungl. Maj:t, både muntligen och skriftligen. I hälsningen berömdes det brittiska sändebudet för den lätthet med vilken han hade utlämnat Springer. Guy Dickens lät emellertid meddela Kungl. Maj:t att han glädde sig över berömmet, men hade önskat att det kommit i en annan situation. Som en följd upprepade Fredrik I sitt beröm offentligen då Guy Dickens besökte hovet, varpå Guy Dickens gav samma svar.⁸⁷⁶ Guy Dickens reaktion var därmed inte vad den svenska statsledningen önskade och berömmet föll inte i god jord.

Som ett sista steg i försöken att undvika en fullskalig diplomatisk konflikt försökte den svenska statsledningen vända sig till det brittiska hovet samt be om medlingshjälp via Fredrik I:s dynastiska kontakter. I slutet av december var rådet visserligen överens om att sträva efter att få Guy Dickens hemkallad, men hur detta mål kunde uppnås utan allvarliga följder väckte diskussion. Även om ”rikets värdighet” krävde ”en sådan Ministers rappellerande, som förde en så oanständig conduite”, manade exempelvis Tessin till försiktighet med hänvisning till ”handlande Svenska undersåtars wälfärd”. Rådet beslöt följaktligen att man skulle be att Guy Dickens återkallades som ett ”wänskaps tekn” i ett brev till det

⁸⁷³ “Se fut-on borne dans le Cours de ces Intrigues aux Personnes et Affaires interieures du Pays, Un Ministre Etranger auroit, avec raison, pu passer pour tres imprudent s'il s'en etoit mêlé, mais la maniere presomptueuse don't on a impliqué plusieurs Puissances des plus respectables dans Ces Noires Trames, jusqu'a repandre sur ceux, avec une Audace sans pareille, les soupçons les plus injurieux, est connue de toute l'europé[.].”; Guy Dickens svar på svenska regeringens *Note & Exposé* mot honom, bifogat depeschen 26.2.1748, SP 96/100, NA.

⁸⁷⁴ Se den svenska *Note & Exposé* bifogad Guy Dickens depesch 23.2.1748, SP 96/101, NA, samt ovan.

⁸⁷⁵ Guy Dickens refererade det svenska *Species facti* i sin depesch 27.11.1747, SP 95/100, NA.

⁸⁷⁶ Se Guy Dickens depesch 27.11.1747, SP 95/100, NA, där en avskrift av Kungl. Maj:ts hälsning ingår.

brittiska hovet i stället för genom ett formellt memorial. Dessutom ville man engagera Fredrik I:s bror, Wilhelm av Hessen-Kassel, som medlare mellan de två hoven.⁸⁷⁷ De här försöken kretsade med andra ord kring en kommunikation på dynastisk nivå och kring kanaler som kringgick ett formellt klagomål.

Guy Dickens reagerade däremot på incidenten genom en kommunikation som relativt snabbt spred sig utanför samma typ av dynastiska kommunikationskanaler. Som ett svar på det svenska *Species facti* sammanställde han ett eget *Factum* med sin version av utlämningen. Detta dokument besvarades med en *Note & Exposé* från svenskt håll, vilken Guy Dickens besvarade med ytterligare en motskrift, ett memorial i februari 1748.⁸⁷⁸ Dylika cirkulär var en vanlig metod vid diplomatiska motsättningar,⁸⁷⁹ och återkommer som källmaterial i juridisk litteratur under 1700-talet.⁸⁸⁰ Intressant är vilken den tilltänkta publiken var och vilken spridning dokumenten kunde tänkas få. Medan den första svenska rapporten om händelsen var riktad till övriga hovs representanter, spreds Guy Dickens *Factum* både till diplomatkåren och till en större publik via utländska tidningar. Vind kunde till exempel bifoga en avskrift av Guy Dickens *Factum* till en depech i början av december, eftersom Guy Dickens hade delat ut skriften till de utländska sändebuden i staden.⁸⁸¹ I januari, drygt två månader efter händelserna i november, trycktes skriften i sin helhet i *Gazette d'Amsterdam*, där den redan tidigare omnämnts i en nyhetsnotis.⁸⁸²

Det faktum att Guy Dickens skrift om Springeraffären uppmärksammades i tidningar utanför Sverige vittnar om "medialiseringens" roll inom tidigmoderna diplomatiska incidenter.⁸⁸³ Ludvig XIV utnyttjade exempelvis diplomatiska incidenter särskilt effektivt genom att återberätta och hänvisa till dem i olika media så som inredningsdetaljer i Versailles.⁸⁸⁴ Springeraffären handlade inte om en incident som levde kvar i mediala framställningar. I stället var det mediasynligheten under konfliktens gång som bidrog till att incidenten eskalerade. Det var nämligen framför allt spridningen av Guy Dickens motskrift i utländsk press som fick den svenska regeringen att anse att han hade gått för långt. Den svenska noten i februari 1748 inleddes med konstaterandet att "man i utländska gasetter med förvåning sett ett *factum* som påstods ha delats ut av den engelska ministern till utländska ministrar vid det svenska hovet".⁸⁸⁵ Ungefär samtidigt förberedde sig rådet för möjligheten att även Guy Dickens nyligen inlämnade memorial skulle publiceras i utländska gasetter. Om så skedde skulle den svenska envoyén i Haag kungöra att Guy Dickens

⁸⁷⁷ RPU 31.12.1747, RA, Stockholm.

⁸⁷⁸ En avskrift av den svenska regeringens not finns hos Guy Dickens 23.2.1748, medan Guy Dickens bifogade sitt svar 26.2.1748; SP 95/101, NA.

⁸⁷⁹ För ett motsvarande exempel på ett cirkulärbrev till diplomatkåren se Schnakenbourgs beskrivning av husrannsakan i den svenska beskickningen i London 1717 (Schnakenbourg 2010b, 388).

⁸⁸⁰ Av de dokument som citeras här publicerades Guy Dickens *Factum*, den svenska regeringens *Note & Exposé* samt Guy Dickens memorial sedermera i Moser 1778, 269–292.

⁸⁸¹ Vinds depech n:o 63 4/15.12.1747, Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, TKUA, RA, Köpenhamn.

⁸⁸² Guy Dickens *Factum* ingick i sin helhet i *Gazette d'Amsterdam* 23.1.1748 och nämndes före det i en nyhetsnotis i tidningens tilläggsdel (*Suite des Nouvelles d'Amsterdam*) 9.1.1748.

⁸⁸³ Om medialisering (*médiatisation*) av diplomatiska incidenter, se Richefort 2010.

⁸⁸⁴ Richefort 2010.

⁸⁸⁵ "On a vu avec étonnement dans les Gazette Etrangeres un prétendu factum, rapport, comme ayant été distribué à M:rs les Ministres Etrangers à la Cour du Roy par ce lui d'Angleterre à l'occasion de la retraite qu'avoit trouvé chez lui un Criminel d'Etat nommé Springer et de l'Extradiction qui la suivit."; avskrift hos Guy Dickens 23.2.1748, SP 95/101, NA.

hade lämnat in ett ”uti ganska anstötelige termer författat” memorial.⁸⁸⁶ Planen vittnar med andra ord om att rådet övervägde en medial motattack.

Även den svenska noten uppmärksammades sedermera i *Gazette d'Amsterdam*, men i motsats till Guy Dickens *Factum* omnämndes den enbart i mycket korta ordalag, inte i sin helhet.⁸⁸⁷ I *Mercure historique et politique* fick båda sidornas dokument synlighet under våren 1748,⁸⁸⁸ men i det skedet var konflikten sedan länge avgjord. I början av året kunde den svenska statsledningen därmed framställa publiceringen av Guy Dickens skrift som en ensidig provokation. Båda parter försökte med andra ord medvetet få en relativt stor spridning för sina skriftliga versioner av vad som hänt i Stockholm den 17 november 1747. Den svenska regeringen riktade sig emellertid i första hand till övriga hov, medan Guy Dickens *Factum* genom en relativt snabb spridning i utländska gasetter omedelbart fick en bredare läsarkrets.

En del av konflikten handlade därmed om nyansskillnader i parternas kommunikation. Den svenska regeringen försökte till att börja med lösa konflikten genom personlig och främst muntlig kommunikation med Guy Dickens. Detta tillvägagångssätt påminner om den diskreta kommunikation i form av förtroliga samtal som även i andra sammanhang uppfattades utgöra lämplig diplomati. Till skillnad från Vinds förtroliga samtal med svenska riksråd och det svenska sändebudets motsvarande kommunikation vid det ryska hovet fick Guy Dickens i november 1747 dessutom offentligt beröm av Fredrik I vid hovet. Den här åtgärden vittnar om den vikt man lade vid ärendet. Den förklarar även den stora besvikelsen när det brittiska sändebudet inte nöjde sig med en dylik upprättelse. Talande för den svenska regeringens kommunikativa taktik var även planen på att be om Guy Dickens återkallande utan formella klagomål och att be kungens bror använda sitt inflytande i frågan. Den svenska regeringens använde sig med andra ord av dynastiska kanaler för att lösa konflikten.

Guy Dickens kommunikation skilde sig från den svenska statsledningens inte enbart genom de kanaler han använde sig av, utan även genom att han vägrade låta det som hänt glömmas bort. Hans agerande vittnar därmed också om betydelsen av glömska och minne i diplomatiska konflikter. I anknytning till betydelsen av ovetskap och missförstånd i tidigmoderna fredsprocesser har Martin Espenhorst betonat det faktum att amnesti bygger på att krigsskuld och -orsaker glöms bort och förlåts. Vid sidan av en minneskultur finns, påpekar Espenhorst, en glömskekultur: strategier för att ignorera och blocka händelser.⁸⁸⁹ I det här sammanhanget har glömskan, och framför allt förmågan att glömma, positiva implikationer. Att likställa glömska med vita fläckar på minnets karta är lika onyanserat som

⁸⁸⁶ RPU 25.2.1748, RA, Stockholm.

⁸⁸⁷ Se en notis i tilläggsdelen *Suite des Nouvelles d'Amsterdam* 15.3.1748 med nyheter från Stockholm 27.2.1748 om att kung Fredrik delat ut ett memorial till diplomatkåren i staden med anledning av det *Factum* som publicerats i utländska gasetter. Notisen refererade den svenska notens förvåning över att ”en skrift fylld med uppenbara sakfel kunde vara en utländsk ministers verk”.

⁸⁸⁸ I samband med att Springeraffären uppmärksammades i *Mercure historique* trycktes först Guy Dickens *Factum* (februari) samt senare den svenska regeringens *Note & Exposé* och Guy Dickens memorial daterat 13.2.1748 (april), *Mercure historique* 1748, 199–209, 378–393, 394–403.

⁸⁸⁹ Espenhorst 2013, 7–8.

att inte beakta de aktiva handlingar och medvetna val som tidvis omringar okunskap.⁸⁹⁰ Glömska kan, på samma sätt som okunskap, vara en aktiv handling.

Man kan följaktligen fråga sig vad som händer om någon vägrar glömma händelser som andra gärna såg att skulle glömmas. På ett samhälleligt plan har Johannes Burkhardt lyft fram en statslegitimerande historiemedvetenhet som en av flera faktorer bakom nya tidens stora antal väpnade konflikter. Dynastiska anspråk höjde ett furstehus och en stats anseende. Detta stärkte statsmakten internt men skapade konkurrenssituationer externt. Det som lönade sig ur den interna statsbildningsprocessens synvinkel skapade med andra ord en extern tävlan med våldsamma följder. Därtill befäste en statisk historiesyn arvfjänskap och uppfattningen om att upprepade konflikter var något naturligt och moraliskt berättigat.⁸⁹¹ Även i ett mindre perspektiv kunde diplomatiska konflikter handla om att inte glömma. Incidenter uppstod, som Bély påpekat, då ett litet drama inte glömdes bort utan i stället förstörades av diplomatin.⁸⁹²

I vilken mån handlade Springeraffären om en vägran att glömma oförrätter? Incidenten kan och bör sättas in i ett längre perspektiv på relationen mellan den svenska statsledningen och den brittiska beskickningen. Guy Dickens vägran att sluta be om upprättelse för brandvaktens våld mot den brittiska beskickningen under sommaren 1747 hade skapat en bild av Guy Dickens som omedgörlig ur svensk synvinkel. I slutet av året vägrade han sluta be om upprättelse både för tidigare kränkningar och för våldet i samband med utlämningen av Springer. Hans hänvisningar under Springeraffärens gång till att han fortfarande väntade på upprättelse för brandvaktens attack pekade på en oförmåga eller ovilja att glömma oförrätter som motparten inte hade den minsta lust att diskutera. Tessin riktade i samband med Guy Dickens klagomål liknande kritik mot denne som mot Korff under hösten och vintern 1746–1747: Guy Dickens uppförande var ”oanständig[t]” och ”widerig[t]” och hans utsagor ”ganska anstötligt ock uti hårda ordasätt författat”.⁸⁹³

Förutom en vägran att glömma oförrätter, vägrade Guy Dickens dessutom att godkänna den svenska regeringens handräckning i och med att han varken godtog Kungl. Maj:ts eller Fredrik I:s personliga beröm med anledning av utlämningen. Upprättelsekraven förvandlades i denna process till en hedersfråga och Guy Dickens agerande avspeglar således kopplingen mellan adelskultur, hederns roll i det tidigmoderna samhälle och diplomatiska incidenter under samma period.⁸⁹⁴ I det här sammanhanget spelade det måhända ingen större roll vilken ståndstillhörighet de inblandade parterna hade. Eftersom upprättelsen kunde uppfattas som en hederssak blev kravet på upprättelse ett tvång. Guy Dickens fortsatte att yrka på upprättelse även då hans svenska kontakter hade låtit förstå att en sådan var ytterst osannolik.⁸⁹⁵

⁸⁹⁰ Om okunskap som en aktiv strategi, se Proctor 2008.

⁸⁹¹ Burkhardt 1994. Burkhardts analys förringar inte betydelsen av historien som krigsmotiverande faktor under modern tid, utan framställer snarare den tidigmoderna historiecentrerade politiken som en förelöpare till 1800- och 1900-talets historicism med både avvikande och gemensamma drag. Den statiska historiesyn som var förhärskande fram till 1700-talets mitt bidrog till att historiska exempel med konfliktlösande utrikespolitiska implikationer uppfattades som direkta förebilder för nuet.

⁸⁹² Bély 2010, 456.

⁸⁹³ RPU 31.12.1747, RA, Stockholm.

⁸⁹⁴ Bély 2010, 453.

⁸⁹⁵ Se Guy Dickens 16.2.1748, SP 95/101, NA.

Guy Dickens upprepade krav på upprättelse måste, slutligen, ses sida vid sida med de upprepade klagomål som utgick från hans samarbetspartner vid den ryska beskickningen. Det kan te sig logiskt att tala om konflikter som något som sändebuden hamnade i eller råkade ut för både i fråga om mindre dispyter och större motsättningar. En sådan syn inskränker emellertid det enskilda sändebudets handlingsutrymme till ett minimum och passiverar i högsta grad det diplomatiska aktörskapet. Varje konflikt har två, eller flera, parter. Det är tänkbart att en konflikt i vissa fall kan underblåsas av den part som är i underläge och därmed kunde förväntas anta en defensiv snarare än en offensiv position. Det kan knappast uppfattas som en slump att de dispyter som uppstod mellan beskickningar och lokala aktörer i Stockholm 1746–1747 kan kopplas till beskickningar med en relation till en politisk opposition på svenskt håll på samma sätt som de politiska rättegångar där en del av de utländska sändebuden var indirekt delaktiga – om inte annat så genom sina ställningstaganden.

De sändebud som hade goda förhållanden till den styrande politiska eliten och som representerade de hov Sverige under denna riksdag ingick fördrag med råkade inte ut för olika sorters motsättningar på samma sätt. Också om förutsättningarna hade funnits, skulle de antagligen knappast ha haft något intresse av att blåsa upp en konflikt. Snarare skulle de i stället med största sannolikhet ha valt att tysta ner varje ansats. Att tona ner och dämpa effekterna av olika dispyter var också något som den svenska regeringen såg som ett lockande alternativ, även om det i slutändan inte var möjligt. I rådet föreslogs uttryckligen ett ”stillatigande” av ärendet som ett alternativ, när Guy Dickens upprepade besvär angående brandvaktens anfall behandlades i december 1747.⁸⁹⁶ Det fanns med andra ord förväntningar på och förhoppningar om ett visst mått av diplomatisk glömska, förväntningar som varken Guy Dickens eller Korff levde upp till.

Att Guy Dickens och Korff upplevdes söka konflikter bekräftades av Vinds rapportering i samband med att riksdagen avslutades. Det var nu som den danska envoyén framhävde Sveriges nya allianser med Frankrike och Preussen å ena sidan samt de skadade relationerna med Storbritannien och Ryssland å den andra som en följd av att Guy Dickens och Korff ständigt hade hittat minsta lilla sak att klaga över. Det var även i detta sammanhang som han ställde sin egen smidighet mot Guy Dickens och Korffs taktlöshet.⁸⁹⁷ Vinds analys av Guy Dickens och Korffs agerande står i stark kontrast mot deras tidigare och senare framgångsrika diplomatiska vistelser på orter där den politiska eliten var mer samarbetsvillig i förhållande till de makter de representerade. Den diplomatiska uppslutning Guy Dickens lyckades mobilisera efter incidenten med brandvakten vittnar visserligen om att Vinds utlåtande i viss mån var en överdrift. När det gällde brandvaktens

⁸⁹⁶ Detta förslag gjordes av Tessin med hänvisning till att man via det svenska sändebudet i London fått veta att Guy Dickens inte skulle gå längre i saken efter att den behandlats enligt rikets lagar. Tessin fick medhåll av Ehrenpreus, medan von Höpken ansåg att ett stillatigande kunde uppfattas som att man nekade Guy Dickens upprättelse, vilket denne skulle kunna vända till sin fördel. RPU 19.12.1747, RA, Stockholm.

⁸⁹⁷ Se citatet i början av avhandlingens inledning samt Vinds depesch n:o 67 22.12.1747/2.1.1748, Niels Krabbe Vinds kopibog över relationer 1747 RA-78-298, Stockholm, diplomatisk representation (1744-1771), TKUA, RA, Köpenhamn.

anfall gick en stor del av diplomatikåren i Stockholm samman. I det stora hela motsvarade Vinds beskrivning ändå en syn på Guy Dickens och Korff som onödigt konfliktsugna.

I det brittiska fallet fick den här diplomatiska taktiken större konsekvenser än i den ryska. Ungefär två och en halv månad efter Springers flykt hade konflikten eskalerat så långt att ett avbrott i de brittisk-svenska diplomatiska relationerna stod för dörren. I ett reskript daterat i början av februari 1747 meddelades Guy Dickens att George II hade blivit informerad om att den svenska sekreteraren i London skulle presentera ett memorial med en önskan om att Guy Dickens skulle återkallas. Eftersom man från brittiskt håll inte ville ge sken av att ge efter för detta önskemål, beordrades därför Guy Dickens att lämna Stockholm så fort som möjligt så att det skulle se ut som om allt skett på brittisk order. Guy Dickens skulle kungöra att han blivit återkallad som en följd av att den svenska regeringen inte gottgjort de ovärdigheter som riktats mot hans karaktär trots alla hans försök att på kungens order begära upprättelse. Samtidigt meddelades han att man var mycket nöjd med hans tjänstgöring i Stockholm.⁸⁹⁸ Guy Dickens avreste i april utan att ta avsked och utan utnämnd ersättare. Eftersom ett byte av svensk representation samtidigt pågick i London, men det brittiska hovet avvisade två kandidater, avbröts till slut de officiella diplomatiska relationerna.⁸⁹⁹

⁸⁹⁸ Chesterfield till Guy Dickens 5.2.1748, SP 96/101, NA.

⁸⁹⁹ Se Jägerskiöld 1957, 173. Sveriges intressen i London bevakades under avbrottet delvis av en kommissionssekreterare, medan den engelska regeringen erhöll hemliga nyhetsbrev, som skickades in av kammarherren Carl Gedda under täcknamnet Wilkinson. Geddans brev finns i de brittiska arkiven som en fortsättning på Guy Dickens depescher; se SP 95/101 osv., NA.

Konklusion

Som institution, profession och livsstil hade 1700-talets diplomati – precis som diplomatin i dag – sina strukturella fallgropar. De var, med Heinz Duchhardts ord, visserligen inte avgörande för utrikespolitiska fram- och motgångar, men de kunde väsentligen påverka en politisk agendas genomförbarhet.⁹⁰⁰ Ur det här perspektivet förklaras enskilda utrikespolitiska förvecklingar inte enbart av en historisk kontext bestående av maktbalans, statsreson eller fraktionsintressen. En väsentlig förklaringsfaktor ligger även i diplomatins tidsspecifika, strukturella utformning. Under tidigmodern tid karaktäriserades diplomatin bland annat av dynastiska funktioner som upprätthållandet av ett gränsöverskridande *patronage* och av en folkrättslig tradition i vardande, vilka både underlättade och försvårade enskilda diplomatiska uppdrag.

Föreliggande avhandling har utgått från att se 1700-talets diplomati som ett värv styrt av *implicita sociala* normer vid sidan av ett *explicit* regelverk i form av folkrätt och diplomatiskt protokoll. Denna utgångspunkt bygger på uppfattningen om tidigmoderna sändebud som en epistemisk gemenskap snarare än en tydligt avgränsad yrkeskår,⁹⁰¹ samt uppfattningen om 1700-talet som en övergångsperiod i utvecklingen mot en etablerad professionalisering under modern tid.⁹⁰² Jag har diskuterat den diplomatiska praktikens normativa ramverk genom att granska detta ramverk i en geografisk och politisk kontext. Med fokus på utländska sändebud i Stockholm under åren kring riksdagen 1746–1747 har

⁹⁰⁰ Duchhardt 1997, 19.

⁹⁰¹ Riches 2013, 15–16.

⁹⁰² von Thiessen 2010.

analysen kretsat kring kopplingen mellan diplomati, opinionsbildning och konflikthantering på mikronivå.

I undersökningen har jag utgått från ett aktörcentrerat perspektiv,⁹⁰³ och därmed antagit att enskilda diplomatiska aktörers kompetens och erfarenhet spelade en roll. Vid 1740-talets mitt tjänstgjorde ett tiotal utländska sändebud i Stockholm. Diplomatkåren i den svenska huvudstaden hade varierande bakgrunder. En genomgång av de enskilda aktörernas kompetens bekräftar tidigare forsknings betoning av olika former av förberedelser inför diplomatiska uppdrag under en tid då diplomatisk utbildning inte existerade. Ur instruktioner och rapporter framgår vikten av diplomatiska arkiv, medan aktörernas karriärer antyder att en regional kompetens kunde byggas upp över tid. Ett flertal av de sändebud som befann sig i Stockholm 1746–1747 hade tidigare tjänstgjort eller skulle komma att tjänstgöra vid andra hov kring Östersjön.

Sjuttonhundratalets Stockholm har behandlats i tidigare forskning framför allt med fokus på de påverkningsmöjligheter i olika riktningar som frihetstidens politiska grupperingar utgjorde ur diplomatisk synvinkel. Utländska makters sändebud försökte påverka balansen mellan olika grupperingar under riksdagarna, men i vilken mån detta var möjligt är omdiskuterat.⁹⁰⁴ I avhandlingens första och andra del har jag presenterat ett nytt perspektiv på Stockholm genom att undersöka hur den svenska huvudstaden fungerade som diplomatisk arena med hänseende till förvaltningskultur och kommunikationsmöjligheter. Genom att granska hur sändebud instruerades inför sin tjänstgöring, hur de beskrev det svenska politiska livet och hur ceremoniel och förordningar ramade in det diplomatiska arbetet i Sverige har jag lyft fram allmängiltiga faktorer och särdrag i den svenska huvudstadens karaktär som diplomatisk tjänstgöringsort. Samtidigt har jag visat i vilken mån Stockholm på samma gång utgjorde en delad erfarenhet och separata erfarenheter i och med att vissa aspekter av den diplomatiska vardagen i staden var gemensamma för hela diplomatkåren, medan andra skilde sig mellan olika beskickningar.

Sändebud som anlände till Stockholm möttes av ceremonier där rådet innehade en betydelsefull roll. Medan kungamakten, som tidigare forskning visat, hade en ofrånkomlig symbolisk funktion i en inhemsk kontext och även anses ha varit outhärdlig med tanke på rikets oavhängighet utåt sett,⁹⁰⁵ visar min granskning att rådets framträdande ställning lyftes fram i diplomatiska ceremonier och i umgänget med diplomater. I Stockholm liksom i Haag var statsledningen med andra ord mån om att påminna representanter för utländska makter om den svenska författningens säregenheter. Även ur språklig synvinkel innehade den svenska administrationen vissa särdrag. Sveriges formella, utrikespolitiska relationer fördes på ett flertal språk med en fördragsdiplomati i vilken språkvalen skiftade. Detta gällde även den formella kommunikationen mellan beskickningar och svenska myndigheter i Stockholm.

⁹⁰³ von Thiessen & Windler 2010b.

⁹⁰⁴ Se framför allt Metcalf 1977; även Lindström & Norrhem 2013.

⁹⁰⁵ Nordin 2011; Nordin 2009.

De privilegier och rättigheter som diplomatkåren kunde åberopa i den svenska huvudstaden var däremot till grunden allmängiltiga ur en europeisk synvinkel. De var en del av det folkrättsliga skydd som under 1700-talet anses ha gällt sändebud överallt i Europa förutom i Osmanska imperiet.⁹⁰⁶ Förekomsten av allmänna privilegier uteslöt emellertid inte en viss variation. Jag har visat att en del rättigheter, så som tullfrihetens omfattning, baserade sig på bilaterala överenskommelser och skiljde sig mellan olika beskickningar. Dessutom omvärderades olika rättigheter med jämna mellanrum. Det faktum att privilegier var förhandlade och kunde omförhandlas, skapade en situation där både enskilda sändebud och diplomatkåren som helhet hade ett intresse att försvara rättigheter. De svenska myndigheterna övervakade å sin sida att rättigheterna inte missbrukades. Skillnaderna mellan beskickningars rättigheter skapade olika arbetsförutsättningar för enskilda sändebud. Ur den här synvinkeln bidrog inte privilegierna automatiskt till en gemensam diplomatisk kultur.

Det samma gällde de kommunikativa aspekterna av den diplomatiska vardagen, särskilt postgången som angav rytmen för både rapportering och respons. Eftersom vissa beskickningar var mer utsatta för förseningar än andra, försatte postgången sändebuden i olika lägen. Tillgången till och bruket av översättare varierade likaså från beskickning till beskickning. Genom att fokusera på den diplomatiska vardagens kommunikativa kontext har jag även lyft fram hur postgången påverkade hur ärenden rapporterades mer indirekt. Behovet att rapportera information allteftersom den snappades upp innebar att rapporteringen utgjorde en blandning av obekräftade rykten och bekräftad information. Dessutom intresserade sig sändebuden aktivt för information som speglade nyhetsläget och det politiska klimatet, vilket syns i rapporteringen av rykten som spred sig över huvudstaden i olika former. En insikt i hur information spred sig i huvudstaden och längre bort i Sverige var viktig med tanke på sändebudens opinionsbildande funktion.

Diplomatins kommunikativa kontext skapade betingelser i vardagen vid beskickningarna. I avhandlingens andra del med fokus på det diplomatiska arbetets villkor har jag även granskat de normer som avgränsade diplomatins sociala spelrum. Min granskning av hur sändebuden kommenterade sitt eget arbete och varandra har lyft fram flera normer kring det diplomatiska arbetet: ett diplomatiskt samarbete, opartiskhet och sociala förpliktelser med anknytning till ambassadörsrollen. Normerna var explicita då de utstakades i till exempel diplomatiska handböcker eller alliansfördrag med uttalade förväntningar på fördragsparternas representanter. Implicita normer kom däremot till uttryck i samband med normbrott eller då sändebud framhävde sina egna framgångar. Jag har diskuterat både återkommande självberöm och olika typer av kritik mot övriga medlemmar av diplomatkåren. Utgående från Hillard von Thiessens normkonkurrensbegrepp har jag visat hur anklagelser om normbrott var politiskt betingade i och med att de riktades mot det kritiserade objektet när rätt tillfälle begav sig.⁹⁰⁷ De ryska och brittiska beskickningarna kritiserades följaktligen

⁹⁰⁶ Duchhardt 1997, 25.

⁹⁰⁷ von Thiessen 2009, 98.

för att vara partiska av andra sändebud i ökad takt allteftersom deras oppositionella ställning ökade. De blev objekt för de danska och franska sändebudens resonemang kring vad som var acceptabelt och vad som överskred det taktfullas gräns.

I avhandlingens sista del har jag diskuterat opinionsbildningens och konflikthanteringsmekanismer samt, även här, underliggande normer. Diskussionen har utgått från uppfattningen om att sändebud utgjorde en väsentlig del av en furstes informationskanaler utomlands. Att sprida fördelaktig information om den furste eller statsmakt man representerade ingick i det diplomatiska uppdraget: formellt och ceremoniellt då det gällde kungörelser av hovangelägenheter och mer informellt då det gällde till exempel militär propaganda. Jag har argumenterat för att behovet att kontrollera informationsflöden i vissa situationer uppstod oberoende av tjänstgöringsorten och i andra situationer utgjorde en direkt reaktion på lokala förhållanden. I båda situationerna hade sändebuden ett spektrum av media och kommunikationskanaler att tillgå från enskilda samtal med nyckelpersoner inom den politiska eliten till handskrivna politiska pamfletter med potential att sprida sig till en större krets.

Under riksdagen 1746–1747 råkade framför allt den danska envoyén och den ryska ambassadören ut för situationer, där de ställdes inför en ur deras synvinkel oönskad ryktes-spridning i Sverige. Vinds och Korffs respektive agerande i dessa situationer vittnar om vad som förväntades och önskades å ena sidan och vad som uppfattades som provocerande å den andra. Genom att jämföra de reaktioner deras agerande väckte har jag visat att det fanns normativa uppfattningar om hur sändebud skulle agera i det offentliga. Dessa normativa förväntningar antyder att det fanns den typ av riktlinjer för ”offentlig diplomati” som Helmer Helmers har frågat sig om det fanns under tidigmodern tid.⁹⁰⁸ Vind tillämpade en diplomatisk diskretion, som både uppfyllde de krav som ställdes på honom hemifrån och motsvarade den svenska regeringens önskemål. Diskretionen kom till uttryck i informella och förtroliga samtal med högt uppsatta personer i stället för formella klagomål. Därmed bröts inte den tystnad som omgärdade både diplomatin och behandlingen av statsärenden överlag.

Att diskretion, försiktighet och tystnad utgjorde ett normativt ramverk för sändebuds opinionsbildande verksamhet visas av de reaktioner ett motsatt agerande väckte. Den ryska beskickningens formella klagomål över rykten bland allmänheten och enskilt förtal mot Korff väckte kritik både hos rådet och diplomatikåren. I rådskussionerna beskrevs Korffs handlingar som ett agerande utanför det som kunde uppfattas som vanligt och anständigt. Av sin diplomatiska motståndare, den franska ambassadören, framställdes Korff å sin sida som oförmögen att behärska sina känslor på det sätt som anstod ett habilt sändebud. Lanmarys kritik påminde starkt om beskrivningar av ett olämpligt beteende hos sändebud i samtida handböcker i diplomati. Till och med Korffs närmaste samarbetspartner, det brittiska sändebudet Guy Dickens, fick order om att inte agera offentligt på samma vis och i stället upprätthålla diskretion och anständighet.

⁹⁰⁸ Helmers 2016.

Diskretionen gällde inte enbart kommunikationsmedel utan även de målgrupper som adresserades. Vinds kommunikation rörde sig inom maktens centrum och höll sig därmed på en horisontell nivå. I och med att Korffs memorial spred sig utanför de beslutsfattande politiska instanserna blev hans kommunikation däremot både horisontell och vertikal. Vid sidan av en intresserad allmänhet uppfattades Korffs kommunikativa handlingar dessutom vara riktade till en omvärld som sträckte sig till Europas övriga hov. I granskningen av rådsdiskussioner kring den ryska beskickningens klagomål har jag lyft fram föreställningen om en dubbel målgrupp utanför diplomatins traditionella kretsar – en allmänhet på hemmaplan och en europeisk omvärld – vilken skapade spänningar mellan de svenska myndigheterna och diplomatikåren överlag.

Undersökningens avslutande resultat har att göra med hur spänningar och konfliktstoff i den diplomatiska vardagen kunde utvecklas till diplomatiska incidenter. Mot bakgrund av det sociala spelrummet, den kommunikativa kontexten och opinionsbildningens mönster, har jag granskat konflikter mellan sändebud och svenska myndigheter. Riksdagens förvecklingar med en dragkamp mellan olika grupperingar, politiska rättegångar och rykten kring utländska makters förhåvanden visavi Sverige skapade ett spänt läge, där sammandrabbningar mellan lokalsamhället och de beskickningar som understödde en politisk opposition uppstod vid flera tillfällen. Beskickningarna reagerade genom att klaga över kränkningar av den diplomatiska immunitetens gränser.

I dylika situationer ställdes förväntan på diplomatiskt samarbete på prov. Jag har visat hur en diplomatisk mobilisering kunde se ut, då en kränkning mot en enskild beskickning uppfattades som allvarlig. Detta gäller uppslutningen bakom Guy Dickens, efter att den brittiska beskickningen enligt honom blivit anfallen av brandvakten under sommaren 1747. I det fallet ställde sig alla andra sändebud, förutom representanter för de makter Storbritannien krigade mot, bakom den brittiska beskickningens krav på upprättelse. Den stora uppslutningen ogillades av den svenska statsledningen och ledde till en utdragen process. Ett diplomatiskt samarbete var viktigt även mitt under en konfliktsituation. Om det vittnar Guy Dickens försök att hinna konsultera sina närmaste kolleger inom diplomatikåren den 17 november, då Springer gömde sig i hans hus i väntan på en förestående utlämning.

Springeraffären utvecklades till en fullodad diplomatisk incident och en skadad relation mellan Sverige och Storbritannien pekar slutligen på ett flertal känsliga frågor inom 1700-talets diplomatiska praktik. Jag har argumenterat för att se ifrågavarande incident som en ackumulering av enskilda tvister samt som en följd av den inblandade beskickningens koppling till en svensk, politisk opposition och de spänningar som uppstod i växelverkan mellan diplomati och offentlig debatt. Tvisten kring brandvaktens anfall ett knappt halvår tidigare var en typisk tvist kring diplomatisk immunitet som i november, i och med Springeraffären, utökades till att omfatta den särskilt komplicerade frågan om politisk asyl. Ur svensk synvinkel var det emellertid framför allt Guy Dickens val att gå ut i internationell press som överskred gränsen för det acceptabla. Därmed speglade konflikten många av den diplomatiska praktikens spänningar mellan förväntan och verklighet: Guy Dickens

agerande bröt mot en förväntad diskretion samtidigt som hans öppna ställningstagande i Springers rättsfall sågs som en bristande opartiskhet. Tystnadsbrottet och en vägran att glömma gamla oförrätter bidrog till att konflikten eskalerade.

Hur ska ovan sammanfattade resultat tolkas i ljuset av synen på tidigmodern diplomati å ena sidan och frihetstidens Stockholm som diplomatisk arena å den andra? De delar av analysen som visar hur Stockholm på samma gång utgjorde en delad erfarenhet och separata erfarenheter för sändebuden i staden understöder vikten av att beakta lokala och regionala särigheter inom Europas diplomatiska kulturer under tidigmodern tid. Genom att fokusera på diplomatikåren inom en specifik geografisk och politisk kontext utgör avhandlingen därmed en fortsättning på studier som strävat efter att dekonstruera bilden av en enhetlig europeisk, diplomatisk kultur.⁹⁰⁹ Samtidigt har jag byggt analysen på uppfattningen om tidigmoderna normkonflikter inom en diplomatisk kultur före professionaliseringens tidsålder. De likheter i hur upplevda övertramp kritiserades både av sändebud och av den svenska statsledningen vittnar om delade normativa system trots avvikande regionala kontexter och om betydelsen av implicita normer vid sidan av explicita regelverk. Detta är ett värdefullt tillägg till de forskningsresultat som vunnits ur analyser av juridisk eller teoretisk litteratur.⁹¹⁰

De normer som lyfts fram syns särskilt tydligt då diplomatiska korrespondenser jämförs med varandra synkront. Utan ett komparativt tillvägagångssätt hade undersökningen inte kunnat utkristallisera mönster i beskrivningar av egna framgångar och andras felsteg – mönster som dels vittnar om ideal och dels om gränserna för ett socialt accepterat beteende. Många verk inom den nya diplomathistorien har betonat användningen av källor utanför den officiella, diplomatiska korrespondensen, så som privata korrespondenser, memoarer eller konstsamlingar. Föreliggande avhandling har visat hur även traditionella diplomatiska källor kan läsas på nya sätt genom en grundlig, parallell närläsning på aktörernas villkor.

Avhandlingens fokus på diplomatsins implicita normer har även nyanserat bilden av utländska sändebud i frihetstidens Sverige. Vikten av att framstå som opartisk i egenskap av främmande sändebud, trots uppenbara agendor som krävde understöd till specifika politiska grupperingar, kan te sig motstridig i ljuset av tidigare forsknings fokus på sändebuds faktiska kopplingar till svenska partier. Undersökningen visar emellertid att opartiskhet var en diplomatisk norm som enskilda sändebud förhöll sig till och som de bedömde kolleger enligt. Det betydde inte att de avstod från att ta parti i förtroliga samtal eller genom att understöda politiska fraktioner finansiellt i stor utsträckning. Snarare gällde opartiskheten det offentliga agerandet och det formella umgänget med övriga sändebud, de svenska hoven och övriga politiska instanser.

Den kritik som i detta sammanhang riktades mot sändebud som stödde en politisk opposition pekar på partibildningens inverkan på den diplomatiska verksamheten i

⁹⁰⁹ Framför allt Riches 2013, Thomson 2006.

⁹¹⁰ Framför allt Kugeler 2006.

Stockholm, snarare än ett inflytande i motsatt riktning. Här har undersökningen fört vidare tankar inom tidigare forskning som handlat om vem som egentligen styrde diplomatin i Stockholm: de statsledningarna som var representerade, sändebuden i Stockholm eller svenska politiska grupperingar.⁹¹¹ I stället för att fokusera på vem som styrde vilka utrikespolitiska beslut som fattades i samarbetet mellan svenska aktörer och utländska makter, har jag lyft fram hur detta samarbete påverkade vilken typ av diplomatiskt agerande som uppstod. En koppling antingen till politiska grupperingar i maktposition eller i opposition eller en balansgång mellan olika grupperingar skapade olika handlingsutrymmen. Den danska beskickningens diplomatiska diskretion samt de brittiska och ryska beskickningarnas normbrott kan ses i ljuset av detta handlingsutrymme.

Slutligen bekräftar avhandlingens resultat uppfattningen om att spänningar uppstod som en följd av den tidigmoderna diplomatins förmåga att underblåsa oönskade politiska debatter. Vid sidan av Guy Dickens brott mot implicita diplomatiska normer, bör Springeraffären ses i ljuset av ett medialt landskap i förändring. Liksom Korff riktade Guy Dickens sin kommunikation till målgrupper utanför de omedelbara parterna i tvisten. En stor del av konflikten handlade om det faktum att den svenska statsledningen provocerades av en gränsöverskridande opinionsbildning utanför dess kontroll. En opinionsbildande diplomati var inget nytt, men 1700-talets medie-, nyhets- och opinionslandskap skiljde sig från tidigare sekel. Ur den här synvinkel pekar avhandlingen på möjligheter kring att undersöka sändebud som gränsöverskridande opinionsbildare över en längre tid. Samtidigt antyder den normativa förväntan på diskretion som lyfts fram att överföringar av det moderna begreppet ”offentlig diplomati” till tidigmoderna förhållanden är missvisande.⁹¹² Det lämpar sig dåligt för att beskriva diplomatiska försök att kontrollera oönskade diskussioner bland allmänheten genom diskreta åtgärder och i direkt kontakt med värdlandets statsledning. I stället för att överföra ett dylikt begrepp bör sändebuds reaktioner inför en lokal opinion som rörde sig i önskad riktning beaktas i sin helhet: reaktioner både i och utanför det offentliga.

Sammanfattningsvis har jag argumenterat för att både opinionsbildning och konflikthantering påverkades av inneboende normer i en diplomatisk praktik. Hillard von Thiessens definition av en diplomati *type ancien* betonar frånvaron av professionalitet, främst eftersom diplomatisk utbildning saknades och diplomatikårens kompetens enligt denna syn snarare grundade sig på ståndsmässiga och hövliga förhållningsregler.⁹¹³ Den normativa grund som har lyfts fram i föreliggande undersökning kan ses i ljuset av den tidigmoderna diplomatins *Sattelzeit*. Normerna var ett steg i riktning mot en mer avgränsad professionalitet. De nyanserar därmed von Thiessens uppfattning om avsaknaden av en yrkesspecifik professionalitet. I motsats till en byråkratisk professionalisering pekar mina resultat på vikten av att beakta den tidigmoderna diplomatins yrkesspecifika ideal och

⁹¹¹ Metcalf 1977.

⁹¹² Jfr Helmers 2016.

⁹¹³ von Thiessen 2010, 488.

färdigheter. Vad gäller normavvikande ageranden, kunde normbrott vara ett medvetet val, då en oppositionell sats tvingade enskilda sändebud att agera provocerande och uppseendeväckande. I det här sammanhanget framstår även mindre tvister och lokala konfliktsituationer inom diplomatin som intressanta och potentiella studieobjekt för att komplettera forskningen kring militära konflikter. Därtill framhävs de enskilda aktörernas valmöjligheter i dylika situationer – ett aktörskap som riskerar att försvinna, om beskrivningen förläggs på en dynastisk och statlig nivå.

Källor och litteratur

Bilder

- s. 42 Utsikt över Stockholm från Kastellholmen (oljemålning). Okänd, 1700–1720, Stockholms stadsmuseum.
- s. 44 Bal der Europese vorsten (etsning). Simon Fokke, Amsterdam 1742–1744, Rijks-museum, Amsterdam. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001COLLECT.111175>
- s. 50 Representation du feu d'artifice, tiré à La Haye le 13 juin 1749, à l'occasion de la Paix d'Aix-la-Chapelle (gravyr). Jan Caspar Philips, 1749, Rijksmuseum, Amsterdam. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.482128>
- s. 54 Porträtt av Melchior Guy Dickens (teckning). Attribuerad till Joshua Reynolds av Guy Dickens ätlingar, tryckt i *Notes and Queries* CLXII, 1932.
- s. 55 Porträtt av Johann Albrecht von Korff. Friderich Ludevig Bradt, tryckt i K. L. Bugge, *Det danske frimureries historie indtil aar 1765*, København 1910.
- s. 57 Van Der Nootska Palatset (fotografi). Okänd, 1896, Stockholms stadsmuseum.
- s. 64 Charta Öfwer Stockholm Med des Malmar och Förstäder, Georg Biurman 1751, Stockholms stadsarkiv.
- s. 70 Intredinge tot Constantinopelen van den Heer Graaf Coljer, Ambassadeur van de Heere Staaten der Vereenigde Nederlanden, by de Ottomannische Porte, op den 11 October 1718 (etsning). Leonard Schenk, Amsterdam 1718–1720, Rijksmuseum, Amsterdam. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.477137>
- s. 78 Specifikation 1746. Utländska sändebud om tullfri införsel 1741–1746, Kommerskollegium Huvudarkivet E VI 1:d, Riksarkivet, Stockholm.
- s. 92 Landschap met postwagen (etsning). Johannes Janson, Leiden 1761–1784, Rijksmuseum, Amsterdam. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.302843>

- s. 97 Detalj ur Vinds devesch n:o 56 1746. Relationer fra Stockholm 1746–1747 RA-78-127, Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling, Rigsarkivet, Köpenhamn.
- s. 116 François de Callières, *De la manière de négocier avec les souverains*, Bruxelles 1716 (titelblad). The Graduate Institute, Geneva - The Kathryn and Shelby Cullom Davis Library. <https://digitalcollections.graduateinstitute.ch/idurl/1/1155>
- s. 134 Illumination wid fransjöske ambassadeuren Marquis de Lanmarÿs bal, hans kongl. höghet printz Adolph Fredrich til ähra, i Wrediska huset på Drottningegatan d. 13 nov. 1743 (teckning). Bilder samlade av Daniel Tilas, SE-S, KoB Tilas I:129, Kungliga biblioteket, Stockholm.
- s. 135 Skiss till titelsida framställande Hymen samt vapensköldar för Girolamo Giardino och Ortensia Borghese (teckning). Simone Cantarini, 1600-talets första hälft, Nationalmuseum, Stockholm.
- s. 135 Kungliga rådet Fabian Wredes palats på Norrmalm i Stockholm (gravyr). Johannes van den Aveelen & Erik Dahlbergh, 1703, Kungliga biblioteket, Stockholm.
- s. 143 Beurs der Poëte (gravyr). Okänd, norra Nederländerna 1742, Rijksmuseum, Amsterdam. <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.479754>
- s. 153 *Stockholm. Gazette* n:o 37/1745 (första sidan). Stockholms stadsmuseum.
- s. 155 Balthasar Gracián, *L'homme de cour*, Rotterdam 1728 (titelblad). Nationalbiblioteket, Helsingfors.
- s. 171 Vorstellung der am 9. Aug 1747 vollzogenen Execution des Königl: Schwedischen Leib Medici Alexander Blackwels (kopparstick). Okänd, s.l. 1747, SE-S, KoB F. I B. 9, Kungliga biblioteket, Stockholm.
- s. 171 *The last words of Alexander Blackwell. Det är: Den engelska doctorens swane-sång, då han led sitt tilbörliga straff och halshögs den 29. julii 1747. Siunges som: Himmelriket liknas wid tijo jungfrur, &c.*, tryckt 1747 (första sidan). Kungliga biblioteket, Stockholm.
- s. 175 Brandvakter infångar en buse medelst sina brandvaxsaxar (akvarell). Alexander Clemens Wetterling, 1820–1858, Stockholms stadsmuseum.
- s. 188 *Gazette d'Amsterdam* n:o 7/1748 (första sidan).

Arkiv

Archives diplomatiques, La Courneuve

Correspondance politique, Suède 213–216

Mémoires et documents, Suède 9 & 22

Geheimes Staatsarchiv preussischer Kulturbesitz, Berlin

Zentrale Verwaltungs- und Justizbehörden Brandenburg-Preussens bis 1808

Kabinett und Kabinettsministerium

I. HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge Nr. 907

The National Archives, Kew

Records assembled by the State Paper Office, including papers of the Secretaries of State up to 1782

Secretaries of State: State Papers Foreign, Sweden, SP 95/91, SP 95/99–101

Nationalbiblioteket, Helsingfors

Helsingfors universitetsbiblioteks tjänstearkiv

Kejsarliga Alexanderuniversitetets bibliotek

Donationsförteckningar, HYK:Bal. I. 14–22

Rigsarkivet, Köpenhamn

Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling

Speciel del, Sverige

Personalakter vedrørende det kongelige gesandtskab i Stockholm, RA 78-62

Stockholm, diplomatisk repræsentation

Sverige: Envoyé extraordinaire Niels Krabbe Vinds og ambassadeur

extraordinaire Carl Juels gesandtskabsarkiver, RA 78-127, RA 78-298, RA 78-304

Riksarkivet, Stockholm

Ceremonialia 1537–1830, vol. 7

Diplomatica Muscovitica, DM 628

Kommerskollegium

Huvudarkivet

Kungliga brev 1739 (E I a 56)

Utländska sändebud om tullfri införsel 1741–1746 (E VI 1:d)

Kungliga arkiv

Svenska regenters levnadsförhållanden, hov och egendomar

Handlingar rörande vasakonungarnas egendom och det kungliga

hovet i allmänhet, vol. 11

Originaltraktater med främmande makter (traktater) 1526–1813

Brandenburg-Preussen 34 A

Rådsprotokoll 1746–1747

Riksrådets protokoll i utrikesärenden, 1746/2, 1747/1–2, 1748/1

Stockholms stadsarkiv

Stockholms slotts rätt

Rannsakningshandlingar, E 2 vol. 5 (1745–1747)

Uppsala universitetsbibliotek

Ämnesindelade handskriftsamlingen

Sveriges historia efter 1697, F 264, F 280

Österreichisches Staatsarchiv, Wien

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Diplomatie und Außenpolitik vor 1848

Staatenabteilungen (15. Jh.–1860)

Schweden, vol. 54

Tryckta källor

A genuine copy of a letter from a merchant in Stockholm, to his correspondent in London.

Containing an impartial account of Doctor Alexander Blackwell, his plot, trial, character, and behaviour, both under examination, and at the place of execution.

Together with the copy of a paper deliver'd to a friend upon the scaffold. London [1747].

Callières, François de. *De la maniere de negocier avec les souverains. De l'utilité des negociations, du choix des ambassadeurs & des envoyez, & des qualitez necessaires pour réüssir dans ces emplois.* Paris 1716.

Geffroy, A. *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France, depuis les traités de Westphalie jusqu'à la Révolution française. Publié sous les auspices de la Commission des archives diplomatiques au ministère des Affaires étrangères. tom. 2. Suède. Avec une introduction et des notes par A. Geffroy. pp. cii. 516. 1885.* Red.

Louis André Docteur ès-Lettres, et al. *Commission des archives diplomatiques au ministère des Affaires étrangères.* Paris 1885.

Gjörwell, Carl Christopher. ”Anteckningar af Carl Christopher Gjörwell om sig sjelf, samtida personer och händelser 1731–1757”, Martin Weibull (red.), *Samlingar utgivna för De Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af Martin Weibull. III. 1875.* III Vol. Lund 1874, 31–142.

- Kungl. Maj:ts Resolution och Förordning, hwar effter man sigh uthi Tulltagandet uthaf de fremmande Publique Ministrers gods hafwer til at rätta. Dat. Stockholm den 16 Augusti Åhr 1671.*
- Moser, Johann Jacob. *Versuch des neuesten Europäischen Völker-Rechts in Friedens- und Kriegs-Zeiten, vornehmlich aus denen Staathandlungen derer Europäischen Mächten, auch anderen Begebenheiten so sich seit dem Tode Kayser Carls VI. im Jahr 1740 zugetragen haben.* Vierter Theil. Frankfurt am Mayn 1778.
- Pecquet, Antoine. *De l'art de negocier avec les souverains.* La Haye 1738.
- Rechtliche Grenzen der Unverletzbarkeit Derer Gesandten und derer übrigen Privilegien aus dem Natur- und Völker-Recht deduciret; durch die neuesten Exempeln dieses und des nächst verwichenen Jahrhunderts aus der Historie und denen Publicisten illustriret; und mit Reflexionen begleitet.* S.l. 1748.
- Stieve, Gottfried. *Europäisches Hof-Ceremoniel, In welchem Nachricht gegeben wird, Was es für eine Beschaffenheit habe mit der Prærogativa und dem aus selbiger fließenden Ceremoniel, Welches Zwischen Käyser- und königl. Majestäten, Churfürsten, Cardinälen, Fürsten und freyen Republicquen, dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird, nebst beygefügetem Unterricht, was ein Legatus à Latere, Nuncius Apostolicus, Ambassadeur, Envoyé, Plenipotentarius, Commissarius, Resident, Agent, Secretarius, Deputatus, Consul, so wohl seiner Würde, als seinem Amte nach sey, und wie es mit dererselben Character, Creditiv, Instruction, Passeport, Quartier, Inviolabilität, Immunität, Reception, Magnificentz, Titulatur &c. beschaffen, auch was es wegen des Ceremoniels auf Frieden-Schlüssen und bey Höfen für Misshelligkeiten gegeben, zusammen getragen von Gottfried Stieve, der Kayser- und Königl. Josephischen Ritter-Academie in Liegnitz Profess. Polit. Hist. & Eloq. Andere und mit Anmerkungen vermehrte Auflage, nebst vollständigem Register.* Leipzig 1723.

Tidningar

- Gazette d'Amsterdam* 1746–1748
Mercure historique et politique januari–juni 1748 (vol. 124)
Stockholms Post-Tidningar 1746–1748

Litteratur

- Ahnlund, Nils. ”Diplomatens språk i Sverige”, Nils Ahnlund (red.), *Svenskt och nordiskt från skilda tider.* Stockholm 1943, 114–122.
- Alanen, Aulis J. *Suomen historia 9. Suomen historia vapaudenajalla.* Porvoo 1963.
- Anderson, M. S. *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919.* London & New York 1993.

- . *The War of the Austrian Succession 1740–1748*. Modern Wars in Perspective. London & New York 1995.
- Andersson, Bo. ”Tyskt språk och tysk kultur i 1600-talets Sverige”,
urn:nbn:se:uu:diva-150753 (hämtad 5.4.2011).
- Andretta, Stefano, Stéphane Péquignot & Jean-Claude Waquet (dir.). *De l'ambassadeur. Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de négocier du Moyen Âge au début du XIXe siècle*. Nouvelle édition [en ligne]. Publications de l'École française de Rome 2015. <http://books.openedition.org/efr/2887> DOI: 10.4000/books.efr.2887 (hämtad 10.5.2018).
- Bachmann-Medick, Doris. ”Introduction. The Translational Turn”, *Translation Studies* 2:1 (2009), 2–16.
- Bastian, Corina, Eva Dade & Eva Ott. ”Weibliche Diplomatie? Frauen als außenpolitische Akteurinnen im 18. Jahrhundert”, Corina Bastian, Eva Kathrin Dade, Hillard von Thiesen & Christian Windler (Hg.), *Das Geschlecht der Diplomatie. Geschlechterrollen in den Außenbeziehungen vom Spätmittelalter bis zum 20. Jahrhundert*. Köln 2014, 103–114.
- Béchu, Claire. ”Les ambassadeurs français au XVIIIe siècle. Formation et carrière”, Lucien Bély (dir.), *L'invention de la diplomatie. Moyen Age-Temps modernes*. Paris 1998.
- Behre, Göran. *Underrättelseväsen och diplomati. De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Storbritannien 1743–1745*. Studia historica Gothoburgensia 4. Göteborg 1965.
- . ”Sweden and the Rising of 1745”, *The Scottish Historical Review* 51:152 (1972), 148–171.
- Behringer, Wolfgang. *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit*. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte Bd. 189. Göttingen 2003.
- Bellamy, Charlotte. ”French Cooks in Sweden (1740–1820)”, *Food & History*, 15:1–2 (2017), 205–228.
- Bély, Lucien. *Les relations internationales en Europe. XVIIe-XVIIIe siècles*. Paris 1992.
- . *La société des princes. XVIe-XVIIIe siècle*. Paris 1999.
- . ”Anatomie de l'incident diplomatique”, Lucien Bély & Géraud Poumarède (dir.), *L'incident diplomatique (XVIe-XVIIIe siècle)*. Histoire de la diplomatie et des relations internationales. Paris 2010, 451–458.
- Black, Jeremy. ”Archives and the Problem of Diplomatic Research”, *Journal of the Society of Archivists* 8:2 (1986), 104–110.
- . *A System of Ambition? British Foreign Policy 1660–1793*, London 1991.
- . *Eighteenth-Century Europe*. History of Europe. New York 1999.
- . *A History of Diplomacy*. London 2010.
- . *Debating Foreign Policy in Eighteenth-Century Britain*. Farnham 2011.
- ”Alexander Blackwell”. SBL, artikel av Erik Naumann. urn:sbl:18349 (hämtad 17.5.2018).
- Bloch, Marc. *The Historian's Craft*. Manchester 1992.

- Bodensten, Erik. *Politikens drivfjäder. Frihetstidens partiberättelser och den moralpolitiska logiken*. Studia historica Lundensia 23. Lund 2016.
- Brandt, Otto. "Das Problem der „Ruhe des Nordens“ im 18. Jahrhundert", *Historische Zeitschrift* 140:1 (1929), 550–564.
- Braun, Benjamin, Sebastian Schindler & Tobias Wille, "Rethinking Agency in International Relations: Performativity, Performances and Actor-Networks", *Journal of International Relations and Development* 22:4 (2019), 787–807.
- Broomé, Bertil. *Handskriftssamlarna och de svenska arkiven 1700–1950*. Acta Bibliothecæ regiæ Stockholmiensis 29. Stockholm 1977.
- Bues, Almut. "Patronage fremder Höfe und die Königswahlen in Polen-Litauen", Hillard von Thiessen & Christian Windler (Hrsg.), *Nähe in der Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Beiheft der Zeitschrift für Historische Forschung 35 (2005), 69–85.
- Burke, Peter. *History and Social Theory*. Cambridge 2005.
- . *A Social History of Knowledge II. From the Encyclopédie to Wikipedia*. Cambridge 2012.
- Burkhardt, Johannes. "Die Friedlosigkeit der Frühen Neuzeit. Grundlegung einer Theorie der Bellizität Europas", *Zeitschrift für Historische Forschung* 24:4 (1997), 509–574.
- . "Sprachen des Friedens und was sie verraten. Neue Fragen und Einsichten zu Karlowitz, Baden und „Neustadt“", Stefan Ehrenpreis et al. (Hrsg.), *Wege der Neuzeit. Festschrift für Heinz Schilling zum 65. Geburtstag*. Historische Forschungen Bd. 85. Berlin 2007, 505–520.
- Carlquist, Gunnar. *Carl Fredrik Scheffer och Sveriges politiska förbindelser med Danmark åren 1752–1765*. Lund 1920.
- Carlsson, Ingemar. *Olof Dalin och den politiska propagandan inför "lilla ofreden"*. Lund 1966.
- . *Frihetstidens handskrivna politiska litteratur. En bibliografi*. Acta Bibliothecæ Universitatis Gothoburgensis 9. Göteborg 1967.
- . *Parti, partiväsen, partipolitiker 1731–43. Kring uppkomsten av våra första politiska partier*. Stockholm studies in history 29. Stockholm 1981.
- de Certeau, Michel. *L'invention du quotidien. 1, Ars de faire*. Nouvelle éd. établie et présentée par Luce Giard. Paris 1990.
- Chaix d'Est-Ange, Gustave. *Dictionnaire des familles françaises anciennes ou notables à la fin du XIXe siècle*. III Vol. Évreux 1904.
- Christensson, Jakob. "Ryktet går. Om skvallrets plats i 1700-talets informationssamhälle", *Historisk Tidskrift för Finland* 88:2 (2003), 132–153.
- Christiansen, Carl S. "Indledning", Arthur G. Hassø, Erik Kroman & Carl S. Christiansen (red.). *Tyske Kancelli II. Gehejmekonseilet 1670-1770. Danske Kancellis udenrigske afdeling til 1676 (1698). Tyske Kancellis udenrigske afdeling til 1770*. Vejledende arkivregistraturer XI. København 1968, 1–21.
- "Christoffer Springer". SBL, artikel av Maria Cavallin. urn:sbl:20016 (hämtad 9.5.2018).
- Corbin, Alain. *Histoire du silence. De la Renaissance à nos jours*. Paris 2016.

- de Courcelles, Julien. *Histoire généalogique et héraldique des pairs de France, des grands dignitaires de la couronne, des principales familles nobles du Royaume, et des maisons princières de l'Europe. Précédé de la généalogie de la maison de France* 2. Paris 1822.
- Cummins, Stephen & Laura Kounine. "Introduction. Confronting Conflict in Early Modern Europe", Stephen Cummins & Laura Kounine (eds.), *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe*. Farnham 2016, 1–14.
- Dade, Eva Kathrin. "Une diplomatie féminine. Les entretiens des négociateurs étrangers avec madame de Pompadour", Stefano Andretta (dir.), *Paroles de négociateurs. L'entretien dans la pratique diplomatique de la fin du Moyen âge à la fin du XIXe siècle*. Collection de l'École française de Rome 433. Rome 2010, 295–314.
- Danielson, Johan Richard. *Die nordische Frage in den Jahren 1746–1751. Mit einer Darstellung russisch-schwedisch-finnischen Beziehungen 1740–1743*. Helsingfors 1888.
- Danielson-Kalmari, J. R. *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämä 18:nnella ja 19:nnellä vuosisadalla. Piirteitä Vapaudenajalta 1*. Porvoo 1929.
- Darnton, Robert. *Boken i rännstenen. Bland författare, kolportörer och boktryckare i upplysningstidens undre värld*. Stockholm 1984.
- . "An Early Information Society. News and the Media in Eighteenth-Century Paris", *The American Historical Review* 105:1 (2000), 1–35.
- Davies, Simon F. & Puck Fletcher. "Introduction", Simon F. Davies & Puck Fletcher (eds.), *News in Early Modern Europe. Currents and Connections*. Library of the Written Word 39. Leiden 2014, 1–15.
- Daybell, James. "Gender, Politics and Diplomacy. Women, News and Intelligence Networks in Elizabethan England", R. Adams & R. Cox (eds.), *Diplomacy and Early Modern Culture. Early Modern Literature in History*. London 2011, 101–119.
- Dhondt, Frederik. "La représentation du droit dans la communauté des diplomates européens des « Trente Heureuses » (1713–1740)", *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis / Revue d'Histoire du Droit / The Legal History Review* 81:3–4 (2013), 595–620.
- . *Balance of Power and Norm Hierarchy. Franco-British Diplomacy after the Peace of Utrecht*. Leiden 2015.
- Dooley, Brendan. "Introduction", Brendan Dooley (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe*. Farnham 2010, 1–19.
- Droste, Heiko. "Introduction", Heiko Droste (ed.), *Connecting the Baltic Area. The Swedish Postal System in the Seventeenth Century*. Södertörn academic studies 42 / Södertörn studies in history 9. Huddinge 2011, 15–23.
- Duchhardt, Heinz. *Balance of power und Pentarchie. Internationale Beziehungen 1700–1785*. Handbuch der Geschichte der internationalen Beziehungen Bd. 4. Paderborn 1997.
- Dursteler, Eric R. "Speaking in Tongues. Language and Communication in the Early Modern Mediterranean", *Past & Present* 217:1 (2012), 47–77.
- Eggeby, Eva & Klas Nyberg. "Stad i stagnation 1720–1850", Lars Nilsson (red.). *Staden på vattnet. Del 1, 1252–1850*. Monografier utgivna av Stockholms stad 159:1. Stockholm 2002, 185–276.

- von Ehrenheim, Fredrik Willh. (utg.). *Tessin och Tessiniana. Biographie med anecdoter och reflexioner ur C. G. Tessins manuscript*. Stockholm, 1819.
- Einonen, Piia. "The Politics of Talk. Rumour and Gossip in Stockholm during the Struggle for Succession (c.1592–1607)", *Scandia* 80:2 (2014), 9–35.
- Elias, Norbert. *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königstums und der höfischen Aristokratie*. 5. Aufl. Frankfurt am Main 1990.
- Engle Merry, Sally. "Legal Pluralism", *Law & Society Review* 22:5 (1988), 869–896.
- Espenhorst, Martin. "Vorwort", Martin Espenhorst (Hrsg.), *Umwissen und Missverständnisse im vormodernen Friedensprozess*. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 94. Göttingen 2013, 7–10.
- Feldbæk, Ole. "Clash of Cultures in a Conglomerate State. Danes and Germans in 18th Century Denmark", Jens Christian V. Johansen, Erling Ladewig Petersen & Henrik Stevnsborg (eds.), *Clashes of Cultures. Essays in Honour of Niels Steensgaard*. Odense 1992, 80–93.
- . "1720-1814", Ole Feldbæk & Knud J. V. Jespersen, *Dansk udenrigspolitik historie 2. Revanche og neutralitet. 1648-1814*. København 2002, 200–513.
- Frey, Linda & Marsha Frey. *The History of Diplomatic Immunity*. Columbus, Ohio 1999.
- von Friedeburg, Robert. "Response to Introduction: 'Ideology', Factions and Foreign Policy in Early Modern Europe", David Onnekink & Gijs Rommelse (eds.), *Ideology and Foreign Policy in Early Modern Europe (1650–1750)*. Politics and Culture in Europe, 1650–1750. Farnham 2011, 11–28.
- Frängsmyr, Tore. *Svensk idéhistoria. Bildning och vetenskap under tusen år. Del 1. 1000–1809*. Stockholm 2000.
- Gale, Fred R. "Colonel Melchior Guy Dickens", *Notes and Queries* CLXII (Jan 30 1932), 75–77.
- García Diego, Paulino. "Un testimonio español sobre los asuntos de Suecia en la 'Era de la Libertad'". *Tiempos modernos. Revista Electrónica de Historia Moderna* 8:29 (2014).
- van Gelder, Maartje & Tijana Krstić (eds.), *Cross-confessional Diplomacy and Diplomatic Intermediaries in the Early Modern Mediterranean*. *Journal of Early Modern History* 19:2–3 (2015).
- Gellard, Matthieu. "« Face aux bruits et aux rumeurs ». Le dispositif communicationnel de la monarchie française en direction des princes européens durant les guerres de Religion", Pierre-Yves Beaurepaire (dir.), *La communication en Europe de l'âge classique au siècle des Lumières*. Belin 2014, 206–213.
- Ghobrial, John-Paul A. *The Whispers of Cities. Information Flows in Istanbul, London, and Paris in the Age of William Trumbull*. New York 2014.
- Goffman, Erving. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York 1959.
- González Cuerva, Rubén & Alexander Koller. "Photography of a Ghost. Factions in Early Modern Courts", Rubén González Cuerva & Alexander Koller (eds.), *A Europe of Courts, a Europe of Factions. Political Groups at Early Modern Centres of Power (1550–1700)*. Leiden 2017.

- Gordon, Daniel. *Citizens Without Sovereignty. Equality and Sociability in French Thought, 1670–1789*. Princeton 1994.
- Grape, Anders. *Ihreska handskriftssamlingen i Uppsala Universitets bibliotek I*. Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis 6. Uppsala 1949.
- Haas, Peter M. "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *International Organization* 46:1 (1992), 1–35.
- Hammar, Elisabet. "Franskan", Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Del. 4 Frihetstiden*. Stockholm 2006, 439–457.
- Handley, Sasha, Rohan McWilliam & Lucy Noakes. "Introduction. Towards New Social and Cultural Histories", Rohan McWilliam & Lucy Noakes McWilliam & Noakes (eds.), *New Directions in Social and Cultural History*. London & New York 2018, 1–18.
- Hayton, David. "Contested Kingdoms, 1688–1756", Paul Langford (ed.), *The Eighteenth Century. 1688–1815*. Short Oxford History of the British Isles. Oxford 2002, 35–70.
- Hechter, Michael & Karl-Dieter Opp. "Introduction", Michael Hechter & Karl-Dieter Opp (eds.). *Social Norms*. New York 2001, xi–xx.
- "Abraham Hedman". SBL, artikel av Fredric Bedoire. urn:sbl:12746 (hämtad 9.5.2018).
- Helfand, Michael A. "Introduction", Michael A. Helfand (ed.), *Negotiating State and Non-State Law. The Challenge of Global and Local Legal Pluralism*. Cambridge 2015, 1–11.
- Helsing, My. "Hertiginnan, hovet och staden i det gustavianska Stockholm", *Sjuttonhundratalet* 2013a, 103–125.
- . *Hovpolitik. Hedvig Elisabeth Charlotte som politisk aktör vid det gustavianska hovet*, Örebro studies in history 14. Örebro 2013b.
- . "Tillit inom hovpolitiken. Exempel från den franska beskickningen i Stockholm 1783–1789", Susanna Erlandsson & Sari Nauman (red.), *Tillit och diplomati. En diskussionsbok om personliga relationer och diplomatiska processer 1670–1990*. Opuscula Historica Upsaliensia 56. Uppsala 2019, 81–96.
- Helsing, My & Sophie Holm. "Tidigmodern utrikespolitik som kulturhistoria? En presentation av forskningsfältet 'new diplomatic history'", *Historisk Tidskrift för Finland* 100:4 (2015), 549–560.
- Holm, Sophie. "Diplomatins vakande öga. Utländska sändebuds hantering av rykten i Stockholm under 1746–1747 års riksdag", *Historisk Tidskrift för Finland* 104:1 (2019).
- Helmers, Helmer. "Public Diplomacy in Early Modern Europe", *Media History* 22:3–4 (2016), 401–420.
- Herlitz, Nils. *Grunddragen av det svenska statskicketets historia*. 3. uppl. Stockholm 1946.
- Horn, David Bayne. *British Diplomatic Representatives 1689–1789*. Camden Society Publications 46. London 1932.
- . *The British Diplomatic Service 1689–1789*. Oxford 1961.

- Hunt, John M. "Rumour, Newsletters, and the Pope's Death in Early Modern Rome", Simon F. Davies & Puck Fletcher (eds.), *News in Early Modern Europe. Currents and Connections*. Library of the Written Word. The Handpress World 39. Leiden & Boston 2014, 143–158.
- Höjer, Torgny. "Christopher Springer och principalatsfrågan vid 1742–1743 års riksdag", Nils Ahnlund (utg.), *Studier och handlingar rörande Stockholms historia* I. Uppsala 1938, 49–105.
- Hölscher, Lucian. "Öffentlichkeit", Otto Brunner, Werner Conze & Reinhart Koselleck, *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* 4. Stuttgart 1978, 413–467.
- . *Öffentlichkeit und Geheimnis. Eine begriffsgeschichtliche Untersuchung zur Entstehung der Öffentlichkeit in der frühen Neuzeit*. Sprache und Geschichte Band 4. Stuttgart 1979.
- Jutikkala, Eino & Kauko Pirinen. *Suomen historia. Asutuksen alusta Ahtisaareen*. 5. uud. p. Porvoo 1999.
- Juvelius, Einar W. *Suomen puolustuskysymys vuosina 1741–1747 ja G. Fr. v. Rosenin määrääminen Suomen kenraalikuvernööriksi*. Porvoo 1921.
- Jägerskiöld, Olof. *Den svenska utrikespolitikens historia*. 2, 2, 1721–1792. Stockholm 1957.
- Jordan, John. "Rethinking *Disputes and Settlements*. How Historians Can Use Legal Anthropology", Stephen Cummins & Laura Kounine (eds.), *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe*. Farnham 2016, 17–50.
- Kaitaro, Timo. "La littérature philosophique clandestine dans les collections de la Bibliothèque de l'Université d'Helsinki", *La Lettre Clandestine. Bulletin d'information sur la littérature philosophique clandestine de l'âge classique* N° 2 (1993), 24–32.
- . "Klandestin filosofisk litteratur. Upplysande allusioner och nätverk", *Historisk Tidskrift för Finland* 88:2 (2003), 216–224.
- . "Miscellanea-Korff", Seppo Zetterberg et al. (red.), *Trycket i minnet. Kulturskatter i Finlands nationalbibliotek*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 74. Helsinki 2004, 171–174.
- Keens-Soper, Maurice. "Callières", G. R. Berridge, Maurice Keens-Soper & T. G. Otte (eds.), *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. Basingstoke & New York 2001, 106–124.
- Kliemann, Hendriette. "Nordens koordinater. Vetenskapliga konstruktioner av en europeisk region 1770–1850", *Lychnos* 2005, 43–62.
- Klinge, Matti. "Sveaborg – den fransk-turkiska bakgrunden", Magdalena af Hällström & Minna Sarantola-Weiss, *Sveaborg – samtiden och eftervärlden*. Bidrag till Sveaborgs historia VI. Helsingfors 1998, 10–23.
- Knapas, Rainer. *Kunskapens rike. Helsingfors universitetsbibliotek – Nationalbiblioteket 1640–2010*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 764 / Kansalliskirjaston julkaisuja 79. Helsingfors 2012.
- Koselleck, Reinhart. "Introductions and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*", *Contributions to the History of Concepts* 6:1 (2011), 1–37.

- Koopmans, Joop W. "The 1755 Lisbon Earthquake and Tsunami in Dutch News Sources. The Functioning of Early Modern News Dissemination", Puck Fletcher & Simon F. Davies (eds.), *News in Early Modern Europe. Currents and Connections*. Leiden 2014, 19–40.
- Kugeler, Heidrun R. I. '*Le Parfait Ambassadeur*'. *The Theory and Practice of Diplomacy in the Century Following the Peace of Westphalia* (PhD thesis online). University of Oxford, Magdalen College, 2006. <https://ora.ox.ac.uk/objects/ora:2881>
- Kunisch, Johannes. *Friedrich der Große. Der König und seine Zeit*. 3. Aufl. München 2004.
- Laakso, Seija-Riitta. *Across the Oceans. Development of Overseas Business Information Transmission, 1815–1875*. Helsinki 2006.
- LeDonne, John P. "The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650–1831", Eric Lohr & Marshall Poe (eds.), *The Military and Society in Russia 1450–1917*. History of Warfare 14. Leiden 2002, 175–195.
- Legutke, Daniel. *Diplomatie als soziale Institution. Brandenburgische, sächsische und kaiserliche Gesandte in Den Haag, 1648-1720*. Niederlande-Studien Band 50. Münster 2010.
- Lehmkuhl, Ursula. "Entscheidungsprozesse in der internationalen Geschichte. Möglichkeiten und Grenzen einer kulturwissenschaftlichen Fundierung außenpolitischer Entscheidungsmodelle", Wilfried Loth & Jürgen Osterhammel (Hrsg.). *Internationale Geschichte. Themen – Ergebnisse – Aussichten*. Studien zur Internationalen Geschichte Band 10. München 2000, 187–207.
- . "Diplomatiegeschichte als internationale Kulturgeschichte: Theoretische Ansätze und empirische Forschung zwischen Historischer Kulturwissenschaft und Soziologischem Institutionalismus", *Geschichte und Gesellschaft* 27 (2001), 394–423.
- . "Ein Kulturkonzept ist notwendig. Zur kulturwissenschaftlichen Fundierung der Analyse außenpolitischen Entscheidungsverhaltens", *Die Politische Meinung* 2002:1, 51–59.
- Leigh Ewing, Tabettha. *Rumor, Diplomacy and War in Enlightenment Paris*. Studies on Voltaire and the Eighteenth Century 2014:07. Oxford 2014.
- Lenhammar, Harry. *Sveriges kyrkohistoria 5. Individualismens och upplysningens tid*. Stockholm 2000.
- Lindberg, Bo. "Latein und Großmacht. Das Latein in Schweden des 17. Jahrhunderts", Eckhard Kessler & Heinrich C. Kuhn (Hrsg.), *Germania latina - Latinitas teutonica. Politik, Wissenschaft, humanistische Kultur vom späten Mittelalter bis in unsere Zeit Band 2*. Humanistische Bibliothek Bd. 54. München 2003, 679–692.
- . *Den antika skevheten. Politiska ord och begrepp i det tidigmoderna Sverige*. Filologiskt arkiv 45. Stockholm 2006.
- Lindemann, Mary. "The Discreet Charm of the Diplomatic Archive", *German History* 29:2 (2011), 283–304.
- Lindström, Peter & Svante Norrhem. *Flattering Alliances. Scandinavia, Diplomacy, and the Austrian-French Balance of Power, 1648–1740*. Lund 2013.

- Lindqvist, Barbro. "Katolska invandrare – kulturskapare och arbetare", Harry Lenhammar, *Sveriges kyrkohistoria 5. Individualismens och upplysningens tid*. Stockholm 2000, 254–263.
- Lundgren, Rafael. "Postväsendet", *Stockholm. Sveriges hufvudstad skildrad med anledning af Allmänna konst- och industriutställningen 1897 enligt beslut af Stockholms stadsfullmäktige*. 3 Vol. 1897, 175–198.
- Makko, Aryo & Leos Müller (red.). *I främmande hamn. Den svenska och svensk-norska konsulstjänsten 1700–1985*. Malmö 2015.
- Malmström, Carl Gustaf. *Sveriges politiska historia. Från konung Karl XII:s död till statshöfvingen 1772. 3. delen. 2. uppl., delvis omarb.* Stockholm 1897.
- Mansén, Elisabeth. *Sveriges historia 1721–1830*. Stockholm 2011.
- Marchand, Patrick. *Le maître de poste et le messenger. Une histoire du transport public en France au temps du cheval, 1700–1850*. Histoire et société. Paris 2006.
- Marzagalli, Silvia & Jörg Ulbert (dir.). *Les consuls dans tous leurs états : essais et bibliographie (avant 1914)*. *Cahiers de la Méditerranée* 93 (2016).
- Mattingly, Garrett. *Renaissance Diplomacy*. Baltimore 1964 [orig. 1955].
- Merlin, Philippe-Antoine. *Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*. 5.éd. 20 Vol. Bruxelles 1827.
- Metcalf, Michael F. *Russia, England and Swedish Party Politics 1762–1766. The Interplay between Great Power Diplomacy and Domestic Politics during Sweden's Age of Liberty*. Stockholm 1977.
- Mieck, Ilja. "Preußen und Westeuropa", Wolfgang Neugebauer (Hrsg.), *Handbuch der preussischen Geschichte. Band 1. Das 17. und 18. Jahrhundert und große Themen der Geschichte Preußens*. Berlin 2009, 411–852.
- Moller, Olaus Heinrich. *Historische und Genealogische Nachricht von dem uralten adelichen Geschlecht derer von Zaum oder Suhm, welches im neunten Jahrhundert in Pommern entsprossen ist, und sich in den folgenden Zeiten in Holland, Schweden, Pohlen, Rußland, Mecklenburg, Sachsen und Holstein wie auch in den beyden Königreichen Dännemark und Norwegen ausgebreitet hat*. Flensburg 1775.
- Newman, Karen & Jane Tylus. "Introduction", Karen Newman & Jane Tylus (eds.), *Early Modern Cultures of Translation*. Philadelphia 2015, 1–24.
- Nilzén, Göran. *Studier i 1730-talets partiväsen*. Stockholm 1971.
- Nordin, Jonas. "The Monarchy in the Swedish Age of Liberty (1719–1772)", Pasi Ihalainen et al. (eds.), *Scandinavia in the Age of Revolution. Nordic Political Cultures, 1740–1820*. Farnham 2011, 29–40.
- Näsström, Gustaf. *Forna dagars Sverige III. Kulturhistorisk bilderbok om frihetstid och gustaviansk tid*. Stockholm 1962.
- Oakley, Stewart P. "Trade, Peace and the Balance of Power. Britain and the Baltic, 1603–1802", Göran Rystad, Klaus-R. Böhme & Wilhelm M. Carlgren, *In Quest of Trade and Security. The Baltic in Power Politics 1500–1990. Vol. 1, 1500–1890*. Lund 1994, 221–256.

- Olsson, Gunnar. *Hattar och mössor. Studier över partiväsendet i Sverige 1751–1762*. Studia historica Gothoburgensia 1. Göteborg 1963.
- Onnekink, David & Gijs Rommelse. "Introduction", David Onnekink & Gijs Rommelse (eds.), *Ideology and Foreign Policy in Early Modern Europe (1650–1750)*. Politics and Culture in Europe, 1650–1750. Farnham 2011, 1–9.
- Osborne, Toby & Joan-Pau Rubiés. "Introduction. Diplomacy and Cultural Translation in the Early Modern World", *Journal of Early Modern History* 20:4 (2016), 313–330.
- Oscarsson, Ingemar. "Med tryckfrihet som tidig tradition (1732–1809)", Karl Erik Gustafsson et al. (red.), *Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830)*. Stockholm 2000, 98–215.
- . "Pressen", Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Del. 5 Gustavianska tiden*. Stockholm 2007, 51–87.
- Osiander, Andreas. *The States System of Europe, 1640–1990. Peacemaking and the Conditions of International Stability*. Oxford 1994.
- . "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization* 55:2 (2001), 251–287.
- Overgaard Nielsen, Jesper. "Johann Albrecht von Korff – russisk gesandt i Danmark", *Personalthistorisk tidsskrift* 2009:1, 35–51.
- Paaskoski, Jyrki. "Kampen om Östersjön – Sverige i rysk politik och strategi 1772–1809", Joachim Mickwitz (red.), *Havet, minnet, slaget. Kriget 1808–09*. Forum navales skriftserie 33. Kimito 2009, 43–58.
- Paloposki, Toivo J. "Vapauden aika", Yrjö Blomstedt, Veikko Anttila & Toivo J. Paloposki. *Suomen historia 4. Vapauden aika, kustavilainen aika, kansanelämä 1700-luvulla*. [Espoo] 1986.
- Parker, Geoffrey. *Global Crisis. War, Climate Change and Catastrophe in the Seventeenth Century*. New Haven & London 2013.
- Peacey, Jason. "'My Friend the Gazetier': Diplomacy and News in Seventeenth-Century Europe", Joad Raymond & Noah Moxham (eds.). *News Networks in Early Modern Europe*. Library of the Written Word 47 / The Handpress World 35. Leiden 2016, 420–422.
- "Carl Fredrik Pechlin". SBL, artikel av Oscar Nikula, urn:sbl:8082 (hämtad 22.5.2018).
- Penzholz, German & Andrea Schmidt-Rösler. "Die Sprachen des Friedens – eine statistische Annäherung", Johannes Burkhardt, Kay Peter Jankrift & Wolfgang E. J. Weber (Hrsg.), *Sprache. Macht. Frieden. Augsburger Beiträge zur Historischen Friedens- und Konfliktforschung*. Documenta Augustana Pacis Bd. 1. Augsburg 2014, 309–320.
- Pitkin, Hanna Fenichel. "Representation", Terence Ball, James Farr & Russell L. Hanson (eds.). *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge 1989, 132–154.
- Proctor, Robert N. "Agnotology. A Missing Term to Describe the Cultural Production of Ignorance (and Its Study)", Robert N. Proctor & Londa Schiebinger (eds.), *Agnotology. The Making and Unmaking of Ignorance*. Stanford 2008, 1–33.

- Raymond, Joad. "Les libelles internationaux à la période moderne : étude préliminaire", *Études Épistémè* 26, publ. online 23.12.2014 (hämtad 27.4.2018). <http://journals.openedition.org/episteme/297>
DOI: 10.4000/episteme.297
- Raymond, Joad & Noah Moxham (eds.). *News Networks in Early Modern Europe*. Library of the Written Word 47 / The Handpress World 35. Leiden 2016.
- Remgård, Arne. *Carl Gustaf Tessin och 1746–1747 års riksdag*. Bibliotheca historica Lundensis 20. Lund 1968.
- Richefort, Isabelle. "La 'médiatisation' des incidents diplomatiques sous le règne de Louis XIV", Lucien Bély & Géraud Poumarède (dir.), *L'incident diplomatique (XVIe-XVIIIe siècle)*. Histoire de la diplomatie et des relations internationales. Paris 2010, 335–352.
- Riches, Daniel. *Protestant Cosmopolitanism and Diplomatic Culture. Brandenburg-Swedish Relations in the Seventeenth Century*. Northern World 59. Leiden 2013.
- Roberts, Michael. *British Diplomacy and Swedish Politics, 1758–1773*. Minneapolis 1980.
---. *Sverige under frihetstiden. 1719–1772*. Stockholm 2003.
- Rothman, E. Natalie. "Afterword: Intermediaries, Mediation, and Cross-Confessional Diplomacy in the Early Modern Mediterranean", *Journal of Early Modern History* 19:2–3 (2015), 245–259.
- Roshchin, Evgeny. "The Concept of Friendship. From Princes to States", *European Journal of International Relations* 12:4 (2006), 599–624.
- . "The Hague Conferences and 'International Community': a Politics of Conceptual Innovation", *Review of International Studies* 43:1 (2017), 177–198.
- Rospocher, Massimo. "Beyond the Public Sphere: A Historiographical Transition", Massimo Rospocher (ed.), *Beyond the Public Sphere. Opinions, Publics, Spaces in Early Modern Europe*. Bologna & Berlin 2012, 9–28.
- Runefelt, Leif & Oskar Sjöström. "Förmoderna offentligheter. En introduktion", Leif Runefelt & Oskar Sjöström (red.), *Förmoderna offentligheter. Arenor och uttryck för politisk debatt 1550–1830*. Lund 2014, 7–20.
- Rönnqvist, Miriam. "Fighting Fires and Weathering Storms. Fear of Peasant Revolt and Communication of Revolts in Early Modern Sweden", *Revue d'Histoire Nordique* 18 (2014), 125–145.
- . "Tracing the Elite's Fear of Revolts in National and Transnational Early Modern Swedish Sources. Methodological Reflections on the Source Material", *Revue d'Histoire Nordique* 22 (2016), 57–73.
- . "Smittande oro? Revoltenerfaring som katalysator för den svenska överhetens retorik och taktik i mötet med uppror underifrån under 1600-talet", Trond Bjerkås & Knut Dørum (red.), *Eneveldet för undergangen. Politisk kultur i Norge 1660–1814*. Oslo 2017, 113–149.
- Satow, Ernest. *A Guide to Diplomatic Practice* II. Contributions to International Law and Diplomacy. London 1917.

- Schilling, Heinz. "Der libertär-radikale Republikanismus der holländischen Regenten. Ein Beitrag zur Geschichte des politischen Radikalismus in der frühen Neuzeit", *Geschichte und Gesellschaft* 10 (1984), 498–533.
- Schmidt-Rösler, Andrea. "Die 'Sprachen des Friedens'. Theoretischer Diskurs und statistische Wirklichkeit", Heinz Duchhardt & Martin Espenhorst (Hrsg.), *Utrecht - Rastatt - Baden 1712–1714. Ein europäisches Friedenswerk am Ende des Zeitalters Ludwigs XIV.* Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 98. Göttingen 2013a, 235–259.
- . "'Uneinigkeit der Zungen' und 'Zwietracht der Gemüther'. Aspekte von Sprache, Sprachwahl und Kommunikation frühneuzeitlicher Diplomatie", Martin Espenhorst (Hrsg.), *Unwissen und Missverständnisse im vormodernen Friedensprozess.* Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 94. Göttingen 2013b, 167–202.
- Schnakenbourg, Éric. "*Pars Septentrionalis* : la place du Nord dans la politique étrangère de la France au début du XVIIIe siècle (1700–1721). Position de thèse", *Revue d'Histoire Nordique* n° 3 (2007), 263–274.
- . "Les diplomates français en Europe du Nord au debut du XVIIIe siècle : une approche prosopographique", *Revue d'histoire diplomatique* 2010:3 (2010a), 227–244.
- . "Violence légitime ou déni du droit des gens ? Réflexions sur les arrestations de diplomates en Europe du Nord au début du XVIIIe siècle", Lucien Bély & Géraud Poumarède (dir.), *L'incident diplomatique (XVIe-XVIIIe siècle).* Histoire de la diplomatie et des relations internationales. Paris 2010b, 379–398.
- Schweizer, Karl W. & Matt J. Schumann. "The Revitalization of Diplomatic History. Renewed Reflections", *Diplomacy and Statecraft* 19:2 (2008), 149–186.
- Schobesberger, Nikolaus et al. "European Postal Networks", Joad Raymond & Noah Moxham (eds.), *News Networks in Early Modern Europe.* Library of the Written Word 47. Leiden 2016, 19–63.
- Scott, H. M. "Prussia's Royal Foreign Minister. Frederick the Great and the Administration of Prussian Diplomacy", Robert Oresko, G. C. Gibbs & H. M. Scott (eds.), *Royal and Republican Sovereignty in Early Modern Europe. Essays in Memory of Ragnhild Hatton.* Cambridge 1997, 500–526.
- Selling, Gösta. "Van der Nootska huset. En historik", *Årsberättelser / Museienämnden 1943–1944.* Stockholm 1944, 7–18. Digitaliserad på <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/7322>
- Sennefelt, Karin. *Den politiska sjukan. Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur.* Hedemora 2001.
- . "Stockholmsliv – Riksdagsumgänge och identitetsformering under frihetstiden", *Historisk Tidskrift* 125:3 (2005), 399–420.
- . "Citizenship and the Political Landscape of Libelling in Stockholm, c. 1720–70", *Social History* 33:2 (2008), 145–163.

- . "Mellan hemligt och offentligt. Sven Hofman vid riksdagen 1765–66", Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (red.), *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 649. Stockholm 2003, 209–227.
- . "Frihetstidens politiska kultur", Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Del. 4 Frihetstiden*. Stockholm 2006, 17–49.
- . *Politikens hjärta. Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm*. Stockholm 2011.
- Simonson, Örjan. "The Swedish Empire and Postal Communications. Speed and Time in the Swedish Post Office, c. 1680-1720", Heiko Droste (ed.), *Connecting the Baltic Area. The Swedish Postal System in the Seventeenth Century*. Södertörn academic studies 42 / Södertörn studies in history 9. Huddinge 2011, 49–98.
- Skuncke, Marie-Christine. "Medier, mutor och nätverk", Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (red.), *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 649. Stockholm 2003, 255–286.
- Skuncke, Marie-Christine & Henrika Tandefelt (red.). *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 649. Stockholm 2003.
- Snidal, Duncan. "Rational Choice and International Relations", Walter Carlsnaes, Thomas Risse & Beth A. Simmons (eds.). *Handbook of International Relations*. London 2013, 85–111.
- Sowerby, Tracey A. "Early Modern Diplomatic History", *History Compass*, 14:9 (2016a), 441–456.
- . "Elizabethan Diplomatic Networks and the Spread of News", Joad Raymond & Noah Moxham (eds.), *News Networks in Early Modern Europe*. Library of the Written Word 47 / The Handpress World 35. Leiden 2016b, 306–327.
- Sowerby, Tracey A. & Jan Hennings (eds.), *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410–1800*. Abingdon 2017.
- Stavenow, Ludvig. *Till belysning af partistriden vid riksdagen 1746–47*. Upsala 1890.
- Summerfield, Penny. "Subjectivity, the Self and Historical Practice", Sasha Handley, Rohan McWilliam & Lucy Noakes (eds.), *New Directions in Social and Cultural History*. London 2018, 21–44.
- Talbot, Michael. *British-Ottoman Relations, 1661–1807. Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul*. Suffolk 2017.
- von Thiessen, Hillard & Christian Windler. "Einleitung", Hillard von Thiessen & Christian Windler (Hrsg.), *Nähe in der Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Beiheft der Zeitschrift für Historische Forschung 35 (2005a), 9–13.

- (Hrsg.). *Nähe in der Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Beiheft der Zeitschrift für Historische Forschung 35 (2005b).
- (Hrsg.). *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*. Köln & Wien 2010a.
- . "Einleitung: Außenbeziehungen in akteurzentrierter Perspektive", Hillard von Thiessen & Christian Windler (Hrsg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*. Köln & Wien 2010b, 1–12.
- von Thiessen, Hillard. "Korruption und Normenkonkurrenz. Zur Funktion und Wirkung von Korruptionsvorwürfen gegen die Günstling-Minister Lerma und Buckingham in Spanien und England im frühen 17. Jahrhundert", Jens Ivo Engels, Andreas Fahrmeir & Alexander Nützenadel (Hg.), *Geld – Geschenke – Politik. Korruption im neuzeitlichen Europa*. Historische Zeitschrift, Beiheft 48. München 2009, 91–120.
- . "Diplomatie vom *type ancien*. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens", Hillard von Thiessen & Christian Windler (Hrsg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*. Köln & Wien 2010, 471–503.
- Thomson, Erik. "For a Comparative History of Early Modern Diplomacy", *Scandinavian Journal of History* 31:2 (2006), 151–172.
- Trulsson, Lars. *Ulrik Scheffer som hattpolitiker. Studier i hattregimens politiska och diplomatiska historia*. Lund 1947.
- Ulbert, Jörg. *Frankreichs Deutschlandpolitik im zweiten und dritten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts. Zur Reichsperzeption französischer Diplomaten während der Regentschaft Philipps von Orléans (1715–1723)*. Berlin 2004.
- Van Damme, Stéphane. "Farewell Habermas ? Deux décennies d'études sur l'espace public", *Les Dossiers du Grihl* [En ligne], mis en ligne le 28 juin 2007, Les dossiers de Stéphane Van Damme, Historiographie et méthodologie.
<http://journals.openedition.org/dossiersgrihl/682> (hämtad 16.5.2018)
- de Vivo, Filippo. *Information and Communication in Venice. Rethinking Early Modern Politics*. Oxford & New York 2007.
- Wad, G. L. "Niels Krabbe Vind", C. F. Bricka (red.), *Dansk biografisk lexikon*. Kjøbenhavn 1905, 10.
- Wallis, Heinrich. *Die politische Tätigkeit des Grafen Finckenstein als Gesandter Friedrichs des Grossen nach seinem Briefwechsel mit der preussischen Regierung 1740–1748. Inaug.-Diss. Greifswald*. Barth 1936.
- Watkins, John. "Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe", *Journal of Medieval & Early Modern Studies* 38:1 (2008a), 1–14.
- (ed.). *Toward a New Diplomatic History. Journal of Medieval & Early Modern Studies* 38:1 (2008b).
- Waquet, Jean-Claude. "Introduction", Stefano Andretta (dir.), *Paroles de négociateurs. L'entretien dans la pratique diplomatique de la fin du Moyen âge à la fin du XIXe siècle*. Collection de l'École française de Rome 433. Rome 2010, 1–26.

- . "Callières et l'art de la négociation", Andretta, Stefano, Stéphane Péquignot & Jean-Claude Waquet (dir.), *De l'ambassadeur. Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de négocier du Moyen Âge au début du XIXe siècle* [en ligne]. Publications de l'École française de Rome 2015. <http://books.openedition.org/efr/2921> DOI : 10.4000/books.efr.2921 (hämtad 19.5.2018).
- Westrin, Th. "Några iakttagelser angående franskan såsom diplomatens språk", *Historisk Tidskrift* 20 (1900), 329–340.
- Winton, Patrik. *Frihetstidens politiska praktik. Nätverk och offentlighet 1746–1766*. Studia historica Upsaliensia 223. Uppsala 2006.
- Wolff, Charlotta. "Kabal och kärlek. Vänskapen som alternativ sociabilitet i 1700-talets hovsamhällen", *Historisk Tidskrift för Finland* 89:2 (2004), 85–115.
- . *Vänskap och makt. Den svenska politiska eliten och upplysningstidens Frankrike*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 676. Helsingfors 2005.
- . *Noble Conceptions of Politics in Eighteenth-Century Sweden (ca 1740-1790)*. Studia Fennica 15. Helsinki 2008.
- . "Aristocratic Notions of Liberty and Patriotism in the Age of Liberty", Pasi Ihalainen et al. (eds.), *Scandinavia in the Age of Revolution. Nordic Political Cultures, 1740–1820*. Farnham & Burlington 2011, 121–132.
- Wrangel, F. U. *Stockholmiana. Anteckningar* 1–4. Ny upplaga jämte tillägg. Stockholm 1912.
- Östlund, Joachim. "Kunskap och tillit. Tolken i svensk-osmansk diplomati under 1700-talet", Susanna Erlandsson & Sari Nauman (red.), *Tillit och diplomati. En diskussionsbok om personliga relationer och diplomatiska processer 1670–1990*. Opuscula Historica Upsaliensia 56. Uppsala 2019, 51–66.

Digitala uppslagsverk och databaser

- Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* 11 [Elektronisk resurs]. 1. uppl. Uppsala 1845. <http://runeberg.org/biosvman/>
- Dictionnaire de l'Académie Française* (DAF). Neuvième édition (version informatisée). Académie française. <https://academie.atilf.fr>
- Europäische Friedensverträge der Vormoderne online*. <http://www.ieg-friedensvertraege.de>
- Kungliga bibliotekets förteckning över svensk periodica 1700–1775*. <http://www.kb.se/samlingarna/tidningar-tidskrifter/soka/Sveriges-periodiska-litteratur/1700-1775/>
- Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (NNBW). <http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/nnbw>
- Nordisk familjebok* (Uggleupplagan). Digital faksimilutgåva. Projekt Runeberg. <http://runeberg.org/nf>

- Ceuvres de Frédéric le Grand - Werke Friedrichs des Großen*. Digitale Ausgabe der Universitätsbibliothek Trier. <http://friedrich.uni-trier.de/de>
- Oxford English Dictionary* (OED). Oxford University Press.
<http://www.oed.com>
- Svenska akademiens ordbok* (SAOB). Svenska akademien.
<https://www.saob.se>
- Svenskt biografiskt lexikon* (SBL). Svenskt biografiskt lexikon, Riksarkivet.
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Start.aspx>

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

1	(1858) PIPPING, FREDR. WILLH.:	Historiska bidrag till Finlands calendariografi.	140 pp.
2	(1858) BURMAN, JOHAN JAKOB:	Berättelse om femte brigadens af Finska arméens krigsrörelser och operationer i Savolaks, Karelen, Öster- och Westerbotten åren 1808 och 1809.	112 pp.

50	(1957) GENETZ, ARVID:	Kuollan Lapin sanakirja ynnä kielinäyytteitä.	291 pp.

100:1	(1957) REUTER, MÄRTA:	Pflanzenphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	63 pp.
100:2	(1958) REUTER, MÄRTA:	Tierphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	56 pp.
100:3	(1958) STADIUS, GUNNAR:	Undersökning av språkbegåvningen hos 10–14 åringar.	137 pp.

189	(2012) STUBB, ELISABET:	Rätt som argument. Leo Mechelin och finska frågan.	322 pp.
190	(2012) TOSSAVAINEN, MARI:	Kuvanveistotyö: Emil Wikström ja kuvanveiston rakenne 1890–1920.	468 pp.
191	(2013) NEVANLINNA, HEIKKI & HOLMBERG, PETER:	Geomagnetismia, meteorologiaa ja revontulitutkimusta Suomessa 1700-luvulta 1900-luvun alkuun.	121 pp.
192	(2013) LEHTO, OLLI:	Tieteen huipulla: Lars Ahlforsin elämä.	150 pp.
193	(2014) KEPSU, KASPER K.:	Den besvärliga provinsen. Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet.	340 pp.
194	(2015) KAKKURI, JUHANI:	Jämpti mies. Tauno Johannes Kukkamäen elämä.	96 pp.
195	(2015) KORSMAN, KALEVI:	Pentti Eskola - Geologisen tutkimuksen ja opetuksen uudistaja.	124 pp.
196	(2015) GUSTAFFSON, SOFIA:	Leverantörer och profitörer.	255 pp.
197	(2015) KAUPPI, PEKKA & KOTILEHTO, JENNA (toim.):	Vuosisadan metsäbiologi. Peitsa Mikolan juhlakirja.	237 pp.
198	(2016) KLINGE, MATTI:	Furstendömet Idensalmi.	515 pp.
199	(2016) MINARD-TÖRMÄNEN, NATHANAËLLE:	An Imperial Idyll. Finland in Russian Travelogues (1810–1860).	350 pp.
200	(2017) NEVANLINNA, HEIKKI:	Suomalainen polaariretkikunta Lapissa 1882–1884.	173 pp.
201	(2017) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Lever för liv	342 pp.
202	(2017) DONNER, JOAKIM:	Marine shells in the study of the Holocene	55 pp.
203	(2017) SUNDBACK, SUSAN & ROSENBERG, THOMAS & ROSENLEW, ANNE:	Knut Pipping och etableringen av den moderna sociologin vid Åbo akademi	254 pp.
204	(2018) DAHLBERG, JULIA:	Konstnär, kvinna, medborgare. Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910.	333 pp.
205	(2018) NEVANLINNA, HEIKKI:	Geofysikko Eyvind Sucksdorff - havaintojen taituri	183 pp.
206	(2019) STÉN, JOHAN C.-E.:	Anders Johan Lexell Brevväxling. Commerce épistolaire	721 pp.
207	(2019) PERÄLÄ, ANNA:	Tilanomistaja kirja-alalla: Christian Ludvig Hjelt kirjanpainajana, kustantajana ja kirjakauppiaana 1823–1849	411 pp.
208	(2019) KALLEINEN, KRISTIINA:	Nils Gustaf Nordenskiöld - vuorimiehen ja tiedemiehen elämä	223 pp.
209	(2020) SUNDHOLM, FRANCISKA	Wilhelm Ramsay, Livslång vandring i Fennoskandia	163 pp.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 210

Sjuttonhundratalet utgör en övergångsperiod i den europeiska diplomatins historia. Utrikespolitik och diplomati institutionaliserades och professionaliserades i allt högre grad. Därtill påverkades det diplomatiska arbetet av samhällsförändringar såsom bättre kommunikationsmöjligheter och framväxten av en allmän opinion med politisk betydelse. Vad innebar detta ur det enskilda sändebudets synvinkel?

I sin avhandling diskuterar Sophie Holm diplomati som en social praktik genom en granskning av utländska sändebud i Stockholm under åren kring 1746–1747 års riksdag. Österrikiska tronföljdskriget aktualiserade olika allianspolitiska alternativ under riksdagen med ett ökat diplomatiskt engagemang i huvudstaden som följd. I avhandlingens fokus står diplomati, opinionsbildning och konflikthantering utanför de militära sammandrabbningarnas och fredskongressernas sfär. Frågorna hur det diplomatiska värvets villkor såg ut och vad det innebar att tjänstgöra som diplomat i Stockholm belyses mångsidigt.

Undersökningen är en tankeväckande fallstudie i växelverkan mellan personligt aktörskap och struktur inom tidigmodern diplomati. Den visar hur enskilda sändebuds handlingar och personliga egenskaper var avgörande för utrikespolitiska förvecklingar. Samtidigt granskas hur samma handlingar påverkades av större geopolitiska krafter och den diplomatiska kulturens implicita normer. Därmed bidrar studien med nya perspektiv både på den europeiska diplomatins historia och på frihetstidens Stockholm som en diplomatisk arena.